

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO TELEVİZYON BİLİM DALI

**YENİ MEDYANIN BELİRLEYİCİ ETKİSİYLE TOPLUMSAL
KURGU VE GERÇEKLIK ARASINDA YENİDEN
ŞEKİLLENEN ÇOCUKLUK PARADİGMASI**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMET EMRE BURUŞUK

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO TELEVİZYON BİLİM DALI

**YENİ MEDYANIN BELİRLEYİCİ ETKİSİYLE TOPLUMSAL
KURGU VE GERÇEKLİK ARASINDA YENİDEN
ŞEKİLLENEN ÇOCUKLUK PARADİGMASI**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMET EMRE BURUŞUK

DANIŞMAN: Dr. ÖĞRETİM ÜYESİ YALÇIN YILMAZ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA Anabilim Dalı RADYO TELEVİZYON Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MUHAMMET EMRE BURUŞUK'nın YENİ MEDYANIN BELİRLEYİCİ ETKİSİYLE, TOPLUMSAL KURGU VE GERÇEKLIK ARASINDA YENİDEN ŞEKİLLENEN ÇOCUKLUK PARADİGMASI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11.07.2019 tarih ve 2019-21/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 06.08.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi YALÇIN YILMAZ	
2. Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi CİHAN OĞUZ	
3. Jüri Üyesi Doç. Dr. GÖZDE YILMAZ	

ÖZET

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte artan yeni medya kullanımı her yaşta insanı etkilemiştir ve bu gelişmeyle birlikte sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar da artmıştır. "Çocukluk" araştırılması gereken bir alan olarak görülmüş ve 1960'lı yıllardan itibaren üzerinde en fazla durulan konulardan biri olmuştur. Bu dönemde çocuğa sadece disiplinler arası yaklaşımlarla bakılmış, çocuk gözüyle bakılmamış, çocukluğun özüne inilmemiş; bu sebeplerden dolayı bu bakış açıları eleştirilmiştir.

Gelişen teknoloji ve devamında değişen kitle iletişim araçları, enformasyona ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu durumun ilk aşamasını matbaa makinesinin icadı oluşturmaktadır. Matbaa makinesinin icadı ile "çocukluk" yetişkinler tarafından okuma yazma öğrenmesi için yetiştirilmesi gerekenler olarak görülmeye başlanmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan okullaşma süreci de çocukların yetiştirilmesiyle ilgili ilk örnekleri oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde çocuk, yetişkin olmak için eğitilirken; bir yandan da yetişkinlerin sınırlarına maruz kalmıştır. Bunun sonucunda çocukluk sınırları daralmış ve çocuk masumiyeti ortadan kaybolmaya başlamıştır.

Yeni medya teknolojilerinin gelişmesinin "çocukluk" üzerindeki olumsuz etkisi, "çocukluk" dönemlerinde yaşanan değişimlerdir. Çocuğun psikososyal, fiziksel ve bilişsel gelişmelerini etkileyen medya araçlarıyla çocuklar, çocukluklarının yitirilişiyle karşı karşıya kalmışlardır. Böylece bu çalışmanın ana konusunu da oluşturan "yeni medyanın etkisiyle yeniden şekillenen çocukluğun" sınırları ortaya konularak, çocuk ve çocukluk arasındaki kavram karmaşasına çözüm aranmış ve çocukluğun korunması için öneriler sıralanmıştır.

Bu çalışmada çocukluğun sınırları çözümlenirken, yeni medyanın gerçeklik ve sanallığı arasında şekillenen çocukluğun yapısal analizi yapılmış, sosyal platformlar incelenmiş, çocuk temsil biçimiyle ilgili örnekler sunulmuştur. Böylece çocuğun sosyalleşmesinin yeni boyutlara taşındığı ve toplumsallaşmanın yeni medya üzerinden gerçekleştiği görülmüştür. Ailelerin

de yeni medya araçlarına karşı çekinceleri olduğu görülmüş olduğu halde bu araçların kullanımını kısıtlamadıkları saptanmıştır.

Küreselleşen medya şirketlerinin çocuğa tüketim odaklı baktığı, "çocukluğun" küresel çikara dayalı bir manipölasyonun ve ideolojinin etkisinde olduğu görülmüştür. Çocukların imgesel olarak yetişkin gibi sergilendiği, firmaların moda belirlerken çocukları reklam yüzü olarak kullanması, cinsiyetçi çağrışımların yaratılması çocukluğun yitirilmesindeki en büyük etken olarak görülmüştür.

Bu çalışma literatür taraması ve yapılan güncel araştırmalardan yararlanılarak sonuçlandırılmıştır. Çalışma sonucunda ebeveynlerin çocuk ve çocukluk kavramları arasındaki farkı tam olarak kavrayamadığı görülmüştür. Çocuk, yeni medya araçlarıyla hızlı bir şekilde sosyalleşirken, bu sosyalleşmenin sanal ortamlarda gerçekleşmekte olduğu ve bu durumların çocukluk dönemlerinin değişmesinde etkisi olduğu görülmüştür.

Ebeveynlerin medya okuryazarlığı konusunda daha fazla bilinçli olması gerekmekte, bu durumun çocukluğun sınırlarının korunması için önemli bir olgu olduğu olmaktadır. Devletlerin ve sivil toplum örgütlerinin bu alanda destekleyici çalışmalarının az olması da büyük bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, Yeni Medya, Gerçeklik, Çocuk Gelişimi

ABSTRACT

The increasing use of new media has influenced people of all ages by the development of technology and by the effect of this development, studies in the field of social sciences have also increased. The subject of childhood has been considered as an area to be investigated and it has been one of the most emphasized issues since the 1960s. In this period, the child was looked upon only with an interdisciplinary view while criticizing for not deeply looking at the essence of childhood and while not being looked upon as a view of a child.

Developing technology and the changing mass media have facilitated the access to information. The first stage of this situation is the invention of the printing press. By the invention of the printing press, the period "childhood" has begun to be seen to be taught to read and write by adults. The schooling process that emerged in Europe constitutes the first examples of raising children. In this process, the child was exposed to the secrets of the adults while being educated to become an adult. As a result, the childhood borders have narrowed and the child's innocence has begun to disappear.

The negative impact of the development of new media technologies on childhood can be defined as the changes in childhood. Children continue to face with the loss of their childhood by the media tools that affect a child's psychosocial, physical and cognitive development, Thus, the boundaries of childhood, which are the main subject of this thesis and which are reshaped by the effect of new media, are put forward. In addition, while looking for solutions to the conceptual confusion between the concepts "child" and "childhood", suggestions for protection of childhood are listed.

In this thesis, the structural analysis of childhood which is shaped between reality and virtuality of the new media is made, social platforms are examined and the examples of child representation are presented. Thus, it is observed that the socialization of the child is moving to the new dimensions. Socialization is also investigated through new media. Families are also seen

to have concerns about new media tools, but despite all these concerns, they do not prefer to restrict their use.

It is seen that the global media companies perceive children as consumption-oriented, and that the concept of childhood is influenced by global manipulation and ideology. It is also seen that children are exhibited as adults in an imaginative way, while the fashion is introduced by the face for advertising of a child, which creates a sexist connotation.

This study includes the old studies in the field and the current researches. As a result of the study, it is seen that parents could not completely understand the difference between child and childhood concepts. It is understood that the child is rapidly socialized by the new media tools and the socialization realizes in a virtual environment, which have a great effect on the change of childhood.

Furthermore, in this thesis, it is understood that parents should be more aware of media literacy, and this is an important factor for the protection of childhood borders. The lack of supportive activities of states and non-governmental organizations in this area is seen as a major shortcoming.

Key Words: Child, Childhood, New Media, Reality, Child Development

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	ix
1.GİRİŞ	1
2. ÇOCUK, TEKNOLOJİ, KURGU VE GERÇEKLIK	10
2.1 Çocuk Ve Yetişkinlik Kavramları.....	10
2.2 Çocuk Ve Çocukluk	10
2.3 Çocukluk Dönemlerine Genel Bakış	14
2.4 Teknoloji	24
2.4.1 İletişim ve Medya Teknolojisi.....	25
2.4.2 Sayısal Medya Teknolojisi	29
2.4.3 Yeni Medya Teknolojisi.....	34
2.5 Kurgu	35
2.5.1 Edebi Metin Kurgusu	35
2.5.2 Televizyon Ve Sinemada Kurgu	36
2.5.3 Haber Kurgusu	36
2.6 Toplumsal Kurgu Ve Değişim	37
2.7 Gerçeklik Ve Değişen Gerçeklik Türleri	37
2.7.1 Hiper Gerçeklik	38
2.7.2 Sanal Gerçeklik	40
2.7.3 Toplumcu Gerçekçilik.....	42
2.8 Çocukluk Dönemine İlişkin Diğer Kavramlar	42
2.8.1 Popüler Kültür	42
2.8.2 Kültür Endüstrisi	43
2.8.3 Kitle Kültürü	43
2.8.4 Reklam Ve Tüketim	44

2.8.5 Şiddet.....	45
2.8.6 Akran Zorbalığı- Siber Zorbalık	46

3. ÇOCUKLUĞUN GELİŞİM DÖNEMLERİ, YENİ MEDYADA TEMSİL VE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ 49

3.1 Jean Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı Ve Dönemleri	49
3.1.1 Duyumsal Devinim Veya Pratik Zekâ (0-2 Yaş)	52
3.1.2 İşlem Öncesi Dönem (2-5 Yaş).....	53
3.1.3 Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)	54
3.1.4 Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve Üstü)	55
3.2 Çocuklarda Kişilik Gelişimi.....	57
3.3 Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı	58
3.3.1 İlk Evre - Bebeklik: (0-1 Yaş).....	59
3.3.2 İkinci Evre - İlk Çocukluk (1-3 Yaş)	59
3.3.3 Üçüncü Evre - Okul Öncesi Dönem: (3-6 Yaş)	60
3.3.4 Dördüncü Evre - İlköğretim Dönemi: (6-12 Yaş).....	60
3.3.5 Beşinci Evre - Ergenlik: (12-18 Yaş).....	61
3.3.6 Altıncı Evre - Genç Yetişkinlik: (20-40 Yaş)	61
3.3.7 Yedinci Evre - Yetişkinlik: (40-65 Yaş)	62
3.3.8 Sekizinci Evre - Yaşlılık: (65 Yaş Ve Üstü)	62
3.4 Geleneksel Medya Ve Çocuk Algısı.....	63
3.4.1 Televizyon, Gazete Ve Radyoda Çocuk Algısı.....	63
3.4.2 Çocuk Gelişiminde Kitle Kültürünün, Kültür Endüstrisinin Ve Popüler Kültürün Etkisi.....	72
3.5 Gelişen Teknoloji, Yeni Medya Ve Çocuk.....	79
3.6 Yeni Medya ve Değişen Çocukluk Algısı	84
3.7 Medyada Çocuk Temsili	93
3.7.1 Geleneksel Medyada Çocuk Temsili.....	93
3.7.1.1 Televizyon Dizilerinde Temsil	93

3.7.1.2 Sinemada Çocuk Temsili.....	94
3.7.1.3 Yazılı Basında Çocuk Temsili.....	95
3.7.2 Yeni Medyada Çocuk Temsili.....	96
3.7.3 Temsil Bağlamında Mahallenin –Yeni- “Abisi” Enes Batur	97
3.8 Yeni Medyanın Çocuk Gelişimine Olumlu Etkileri	101
3.9 Yeni Medyanın Çocuk Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	102
3.9.1 Enformasyon Kirliliği Ve Yanıltıcı İçerik.....	106
3.9.2 İmgelem Ve Hayal Gücü Eksikliği	106
3.9.3 Yeni Medya Ve Çocuk İstismarı	107
3.9.4 Yeni Medya Ve Kültürel Yozlaşma	107
3.9.5 Yeni Medya Ve Panoptikon Hapishanesindeki Çocukluk	108
3.9.6 Yeni Medyada Şiddetin Çocukluğa Etkisi	109
3.9.6.1 Yeni Medya: Siber zorbalık Ve İfşa Üzerine Kurulu Medya ..	113
3.9.6.2 Yeni Medyada Şiddet bağlamında Sosyal Bilişsel Kuram Ve Duyarsızlaştırma	116
3.9.6.3 Yeni Medyada Şiddet bağlamında Çocukluk Ve Ekme Kuramı	120
3.9.7 Yeni Medyada Reklam Objesi Olarak Kullanılan Çocuklar	122
3.10 Çocukluk Döneminde Toplumsal Kurgu Ve Gerçeklik Algısı.....	125
3.11 Toplumsal Kurgu Ve Değişim Bağlamında Yeni Medyanın Çocuklar Üzerinde Oluşturduğu Toplumsal Davranış Biçimleri	129
3.12 Uluslararası Sözleşmelerde Medya Ve Çocuk Hakları.....	141
3.12.1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	143
3.12.2 Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi.....	145
3.12.3 Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi	146
3.12.4 Türkiye’de Özel Ve Kamusal Yayıncılıkta Çocukları Koruyucu Yayın İlke ve Esasları.....	147
3.13 Çocukluğun Korunması İçin Medya Okuryazarlığı Eğitimleri.....	150

4. YENİ MEDYANIN BELİRLEYİCİ ETKİLERİ VE TOPLUMSAL KURGUYLA ŞEKİLLENEN ÇOCUKLUK PARADİGMASI.....	153
4.1 Bilişsel Gelişim Ve Kişilik Gelişimi Bağlamında Çocukluk Ve “Siber Uzam”	153
4.2 Yöndeşme Sonucunda Eğitimde Dijitalleşmenin Okul Çağındaki Çocuklara Etkisi	154
4.3 Yeni Medya Teknolojisi ve Gerçekliğin Etkisinde Değişen Masal Anlatısı	156
4.4 Dijital Medyada İdeal Olan Çocukluk İmgesi	159
4.5 İlk Ve Ortaokul Döneminde Medya Okuryazarlığı Dersinin İdeal Olan Çocukluğa Etkisi	162
4.6 Bilişsel Ve Psikososyal Gelişim Kuramları Bağlamında Yeni Medya Araçları Etkisindeki Çocukluk	164
4.7 Bilişsel Ve Psikososyal Gelişim Dönemleri Bağlamında Sosyal Medya Kullanımının Aile içi iletişime Etkisi	166
4.8 Yeni Medya Ortamında Sosyalleşmenin Çocukluk Dönemlerine Etkisi	166
4.9 Suç Ve Şiddet Bağlamında Çocukluk Paradigmasının Değişimi	168
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	173
KAYNAKÇA	182

KISALTMALAR

Age	: Adı Geçen Eser
Agm.	: Adı Geçen Makale
Akt.	: Aktaran
BM	: Birleşmiş Milletler
Böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Mad.	: Madde
Nu.	: Numara
Örn.	: Örnek
RTÜK	: Radyo, Televizyon Üst Kurulu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa
TC	: Türkiye Cumhuriyeti

TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Ve Televizyon Kurumu
TV	: Televizyon
USA	: United States Of America
vb.	: Ve Benzeri
yy.	: Yüzyıl

1.GİRİŞ

Sosyal bilimlerde gelişen teknoloji ile birlikte her alanda olduğu gibi çocuk alanında da incelemeler artmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların çoğalmasının nedeni ise çocukların, geleceğin mirasçıları oldukları için, değer verilen özne olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Gelişen teknolojinin sürekli değişim içinde olması mekân tasavvurunu, zaman algısını yok etmektedir. Yetişkinler teknolojiyi kullanırken edindikleri bilgi ve gelişmiş düşünce yapıları neticesinde teknolojinin zararlı etkilerinden azami ölçüde korunabilmektedir ancak biyolojik ve mantıksal korteksleri gelişmemiş çocuklar bu anlamda daha korumasız olmaktadır. Bu nedenle bu zararların ölçütlerini belirlemek ve teknolojinin çocukluk üzerindeki etkilerini araştırmak sosyal bilimcilerin üzerinde önemle durduğu konu olmaktadır.

Çocukluk üzerinde yapılan çalışmalar 1960'lı yılların başında yoğunlaşmaktadır. Bu tarih aynı zamanda teknolojinin dayanmış olduğu transistör devriminin de başlangıcı olarak görülen dönem olmaktadır. Bu dönemde gelişen teknolojiyle birlikte medya teknolojisindeki gelişmeler de paralel ilerlemiştir. Böylece çocuk-medya ilişkisi teknolojik kökünde yeniden ifade edilen bir alan olarak görülmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren yapılan çalışmalarda çocuk ve çocukluk tasavvurunun kesin bir sınırı ve tanımı yapılamamış, çocuk ve çocukluk biyolojik ve tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır.

Çocuk ve çocukluk tarihsel süreç içerisinde ister biyolojik ister sosyolojik boyutta değerlendirilsin genel anlamda bir çocuk kavramından bahsetmek mümkün olamamaktadır. Anlam sivrüklüğü içinde kaybolan çocuk ve çocukluk kelimesinin 21. yüzyılda kullanım alanı daha da farklılaşmaktadır. Gelişen iletişim araçları içinde değerlendirilen çocuk ve çocukluk, kültür endüstrisinin oluşturduğu popüler kültür ürünleriyle birlikte biyolojik formundan çok daha farklı anlamlar kazanmaktadır. Çocuğa biyolojik bakan, ontolojik yapıdaki anlamından uzaklaşan çocuk ve çocukluk imgesi, yerini daha güncel olan, kapitalist düşüncenin etkisinde kalarak, piyasa ekonomisinin içinde anlam yüklenen bir meta olarak görülmektedir.

Toplumsal yapı içinde de çocuk ve çocukluğun arasındaki fark ile ilgili bilgi eksikliği olduğu görülmektedir.

Çocukluk paradigmasına iki bakış açısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi soyun devamlılığını sağlayan, tarlalarda çalışan maaşsız işçi olarak görülen, geleneksel bakış açısıyla; ikincisi modern bakış açısı olan modern paradigmaya göre ise çocukluk aile ve okul arasında yetişkin dünyasına hazırlanan, özne olarak görülen çocukluktur. Geleneksel paradigma daha çok tarım toplumlarını ifade ederken, modern paradigma teknolojik olarak gelişmiş, medyanın büyük oranda etkisinde olduğu dönemi ifade eden paradigmadır. Geleneksel paradigmada çocuk ile ilgili her türlü kararı aile verirken, modern paradigmada çocuk üzerindeki yetki devlete aittir. Böylece çocuk devletin himayesi altında tutulmaktadır.

Matbaa ile birlikte çocukluk ilk değişimlerinden birini gerçekleştirmiştir. Matbaa ile birlikte çocuk ilk defa öğrenmeye ve yetiştirilmeye açık hale gelmektedir. Daha sonra, öğrenmeye başlayan süreç yetişkinlik ile devam etmektedir. Çocuk bu dönemlerde hem sosyal hem de entelektüel bir kategori olarak görülmektedir.

Matbaadan sonra çocukluk alanındaki en etkili gelişim sürecinin elektrikli enformasyon ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte değişim gösteren çocukluk olduğu ifade edilmektedir. Elektrikli enformasyon araçlarının ticari boyutu, çocukluğun ve yetişkinliğin sınırlarını değiştirmektedir. Çocuk yetişkin gibi davranmakta; yetişkinin ise çocuk gibi davranmaya başladığı görülmektedir. Elektrikli enformasyon teknolojisinin gelişmesi çocukluğun ve yetişkinliğin doğal seyrinden kopmasına neden olarak onun ticari anlamda manipüle edilen bir alan olarak görülmesine sebebiyet vermektedir. Böylece çocuk ve yetişkinlik arasındaki ayırım teknolojik enformasyon araçları ile ticari kaygı güdülerek değiştirilmektedir. Bu tüketim odaklı çocuklukta yeni doğan bir bebeğin bundan on sene sonra ne giyeceği, ne yiyeceği, ne izleyeceği, nasıl davranacağı gibi kaygılar ticari olarak planlanmaktadır. Bu planın işlemlerini kolaylaştıran etmen ise medya ve teknoloji olarak görülmektedir. Bu nedenle yeni medyanın ve teknolojinin

belirleyici etkisi göz önünde bulundurularak, çocukluk paradigmasının sınırlarının yeniden çizilmesiyle bu manipülasyondan çocukluğu korumanın etkili olacağı düşünülmektedir.

Teknoloji toplumsal değişimi etkileyen buluşlar serisidir. Bu anlamda bir toplum değiştirmek isteniyorsa o topluma kültür olgusundan başlamak gerekir. Bu durumda devreye teknoloji girmektedir. Determinist bir bakış açısıyla teknoloji toplumu belirleyen ölçütleri sunmaktadır. Bir kültüre telefon girdiğinde kitlesel kültür devrimiyle karşı karşıya kalınacaktır. Bu nedenle teknolojinin toplumu değiştirmedeki rolü baz alındığında çocukluk ve yetişkinliğin, teknoloji temelli olan toplumsal gerçeklik ve kurgu ile yeniden şekilleneceği görülür. Bundan dolayı yeni medyanın belirleyici etkisi ile toplumsal değişim ve gerçeklik arasında yeniden şekillenen çocukluk paradigmasının incelenmesi gerekmektedir.

Matbaa ile başlayan iletişim alanındaki büyük devrim birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bilgiye ulaşmayı kolaylaştıran ve enformasyonun çoğaltılmasını sağlayan bu gelişme 21. yüzyıl teknolojisiyle birlikte bilginin çöplüğe dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum bu araçların etkisinin ne ölçüde olduğunu anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu durum neticesinde çocuk bilgi deryasında bilgi karmaşasına uğrayarak toplumsallık bilincinden soyutlanmaktadır. Bu nedenle medya okuryazarlığı ile verilecek eğitim neticesinde, bilgi çöplüğünün olumsuz etkilerinin azaltılabileceği düşünülmektedir.

Yeni medyanın etkileşim boyutu onu diğer iletişim araçlarından öne çıkarmaktadır. Bu etkileşim olgusu çocukların, bu alanın sınırsız hareketinden faydalanarak çocuk yaştakilerin de içerik üreticisi konumuna gelmelerini sağlamaktadır. Youtube, periscope, instagram gibi video paylaşım ortamlarında çocuklar kendi kanallarını ve içeriklerini oluşturmaktadır. Bu şekilde çocuk gerçek dünya ile arasına sınır koymakta ve toplumsallıktan uzaklaşmaktadır. Bu durum da çocukluğun gelişim dönemlerini etkileyen bir takım problemleri de beraberinde getirmektedir.

Çocukluğun sınırlarını ifade edebilmek için çocukluğun gelişim dönemlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Çocukluk dönemleri ele alınırken psikososyal gelişimleri, bilişsel gelişimleri ve kişilik gelişimleri çocukluğun sınırlarını çizmedeki önemli olgular olarak görülmektedir. Medyanın bu dönemler üzerindeki manipülatif etkisiyle çocukluk sınırları değişmektedir. Bu nedenle gelişim dönemleri medyanın etkisi göz önünde bulundurularak çalışılması gerekir. Bu sayede çocukluk sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi neticesinde multidisipliner bir yapı ile yeni ve ortak bir sınır konulması sağlanmış olur.

Çocukluğun sınırlarını ortaya koymada ve çocukluğu koruma alanında da hukuki boyutta önemli olmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi vb. uluslararası çalışmalarında çocuğu ve çocukluğun tanımını korumak için yapılan çalışmalar incelenmektedir. Yine Türkiye'nin de çocukluğun korunması alanında çalışmaları bulunmaktadır. TC Anayasası, RTÜK ilkeleri, TRT 2954 numaralı kanunu vb. çalışmalar buna örnek olarak verilebilir. Bu çalışmaların ortak olgusu çocuk ve çocukluğun sınırlarını belirleyip korumak ve çocukluğu ifade etmektir. Bu anlamda ulusal ve uluslararası çocuk ile ilgili çalışmaların incelenmesi önemli olmaktadır.

Bu çalışmanın sorunsalı çocukluğun sınırlarını yeniden belirlemek için yapılmış araştırmalar temel alınarak, yeni medyanın belirleyici etkisiyle birlikte gerçeklik ve toplumsallık bağlamında değişen yapısını ortaya koymaktır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nokta yeni medyanın artan etkileşim ve tüketim olgusunun çocukluk sınırlarında oluşturduğu değişim, bundan dolayı da çocukların, Postman'ın ifade ettiği gibi "minyatür yetişkinler" olup olmadığının tartışılmasıdır. Bu sayede değişen çocuk, yetişkin çocuk kavramlarıyla ilgili ulaşılabilecek sonuçlara göre çocuk ve çocukluk irdelenmektedir. Yeni medyanın toplumsal anlamda gerçeklik ve kurgu üzerinden çocuklar üzerinde ne ölçüde etki ettiği sorusu önemsenmekte olup cevabı bulunmaya çalışılmaktadır. Çocukluğun gerçekten yok olma sürecinde

olup olmadığı, çocukların yetişkin bilinç düzeyinde olup olmadığı, çocukların gerçek dünyanın farkında olup olmadıkları gibi soruların cevapları gelişim kuramlarıyla ve yapılan araştırmalarla bulunmaya çalışılmaktadır.

İdeal olan çocukluk imgesinin ne olduğu her dönemin çözümlenmeye çalışılan problemi olarak görülmektedir. Bu anlamda ideal olan çocukluk imgesinin ne için ve kime göre ideal olan sorunsalı çalışmalarda ucu açık bırakılmaktadır. Çocuk yetiştirilmenin sosyal çevre, aile ve okul üçgeninde ne için yetiştirileceği sosyal bilimler alanında çalışanlar tarafından tartışılan bir durumdur. Çocuğun potansiyelinin sınırları bilinmemektedir. "Çocuk ne için yetiştirilmelidir?" sorusunun cevabı olarak toplum, tanrı ve çocukluğun kendisi için yetiştirilmesi gerektiği sosyal bilimciler tarafından ifade edilir. Doğal seyrinden uzaklaşan çocukluğa yapılacak her müdahale toplum bilincini de sarsacaktır. Doğan Cüceloğlu'na göre bilgiden daha değerli değerler vardır. "mış" gibi değerlerle uygar bir toplum yaratılamayacağını ifade etmektedir. Cüceloğlu, bu değerlerin yaşayan canlı bir değer olduğunu belirtmektedir. Yeni medya çağında toplumu yeniden konumlandıran bazı toplumbilimcilerin çocukluğu da belli bir konuma sokarak ulus devlet oluşturma sürecinde çocukluk üzerinde birçok etki yarattığı görülmektedir. Çocukların sosyal, toplumsal ve bireysel olarak bu durumdan etkilendikleri görülmektedir.

Bu çalışma yapılan akademik çalışmalar ve araştırmalardan yararlanılarak, aynı zamanda veri toplama aracı olarak kapsamlı literatür taraması yapılarak, çocuğa çocukluktan itibaren disiplinler arası çalışmayla, tarihsel süreçler içinde irdelenerek yorumlanmaktadır. Ulusal ve uluslararası söyleşi, sempozyum, kongre gibi alanlara katılım sağlanarak, sorunlar hakkında cevaplar aranmaktadır. Toplumun çocuk ve çocukluk arasındaki farkı daha iyi kavrayabilmesi için kolay bir anlatım seçilerek kuramlar bağlamında incelenmektedir. Birçok çalışmada bahsedilen değişen çocuk, yetişkin çocuk kavramının derinlemesine araştırılması yapılarak yetişkin ve çocukluk ile ilgili doğru ve somut sonuçlara ulaşılarak çocukluk sorunsalı ile alakalı sonuçlar tartışılmıştır.

Yeni medyanın tüketim odaklı yapısı, çocukluk üzerinde yarattığı toksik etkiyi artırmaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarda yeni medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının çocukluk üzerindeki etkisinin sosyolojik, ontolojik ve epistemolojik bir boyutta interdisipliner bir bakış açısıyla incelenmesi ve yeniden tanımlanması gerekmektedir.

"Yeni Medyanın Belirleyici Etkisiyle, Toplumsal Kurgu ve Gerçeklik Arasında Yeniden Şekillenen Çocukluk Paradigması" konulu bu çalışmanın amacı çocuklukla ilgili tanımlamaların ve analizlerin yapılarak çocuk ve çocukluğa özgü sınırların ortaya konulmasını sağlamaktır. Bu sayede tüketim öznesi haline gelen çocuk ve çocukluğu, yeni medyanın bu olumsuz etkilerinden ayırarak çocukluğun ne olduğunun ortaya konması sağlanmaktadır. Böylece çocukluk paradigmasının sınırları belirlenmekte, çocukluğun korunması için neler yapılması gerektiği üzerinde tartışılmaktadır.

Yeni medya teknolojilerinin oluşturduğu değişim ve gelişim neticesinde çocukluk diğer dönemlerden farklı bir şekilde ele alınması gerekmektedir; çünkü bu dönem çocukları toplumsallığı, gerçeklik ve sanallık üzerinden tekrar kurgulanarak yaşamaktadır. Bundan sebep çocukluğun teknolojik gelişmelerin ışığında gerçeklik ve sanallık üzerinden, toplumsal değişim paradigmalarının etkisiyle ele alınması, bunların sonuçları üzerinden değerlendirilmesi önemli olmaktadır.

Yeni medya ortamında sürekli olarak bulunan çocuklar yeni medyanın sunmuş olduğu sanallığın içinde gerçek yaşamdan uzaklaşmaktadır. Yeni medya araçlarıyla çok fazla zaman geçirilmesi çocukların kişilik oluşumlarında etkili olmaktadır. Bu nedenle çocukların kişiliklerinde meydana gelecek problemler nedeniyle yeni medya alanının çocukluk üzerindeki etkisinin incelenmesi önemli bir konu olmaktadır.

Yapılan kapsamlı yerel ve uluslararası literatür taramalarında çocuk ve çocukluk ile ilgili yeterli düzeyde akademik çalışma olmadığı görülmektedir. Birçok çalışmada toplumun çocuk ve çocukluk arasındaki farkı bilmediği görülmektedir. Yapılan çalışma neticesinde toplumun kolay ve

anlaşılır bir dille çocuk ve çocukluğun sınırlarını öğrenmesi, ebeveynlerin çocukluğun sınırlarının korunması için yapılması gerekenleri öğrenmelerinin kolaylaşacağı düşünülmektedir. Yeni medyanın çocukluk için birçok tehlike barındırdığı lakin her çocuğun yeni medyadan olumsuz etkilendiğini ifade etmenin de zor olduğu görülmektedir. Nitekim her ailenin ve çocukların teknolojiyi kullanma biçimleri farklı olabilmektedir. Bundan dolayı çocukluğa etki eden faktörlerin belirlenmesi önemli olmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde, "çocuk, teknoloji kurgu ve gerçeklik" gibi kavramların detaylı tanımlamaları ve açıklamaları yapılarak çalışmanın teorik çerçevesi geliştirilmiştir. Postman'ın "*Çocukluğun Yok Oluşu*" kitabı temel alınarak, ilk bölümde çocukluk dönemleri detaylıca irdelenmektedir.

Üçüncü bölüm kuramsal çerçeve de ele alınmaktadır. Yeni medyanın etkisiyle oluşturulmuş olan çocuk temsil biçimleri üzerinden kişilik ve psikososyal gelişim bağlamında çocukluk olgusunun değişimi üzerine yapılan çalışmalar tartışılmaktadır. İlk bölümde tanımlamaları yapılan kavramların ikinci bölümde psikososyal gelişim ve kişilik dönemleriyle iletişim teknolojileri göz önünde bulundurularak detaylı sınıflandırılması yapılmaktadır. Bu sınıflandırma üzerinden sorgulanan nokta ise, yeni iletişim teknolojileri ve yeni medyanın çocukluğun, kişilik dönemlerinde nasıl bir etki yarattığıdır. Bu bölümde geleneksel medya ve yeni medyada çocukluk imgeleri karşılaştırılmakta, medya sahipliği üzerinden, kültür endüstrisinin çocukluk imgeleri üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Yeni medyanın oluşturduğu temsil biçimleri üzerinden "Enes Batur" örneği verilerek çalışma detaylandırılmaktadır. Dijital medyanın çocuklar üzerinde reklamlarla oluşturduğu olumlu ve olumsuz etkileri ekme kuramı, sosyal bilişsel kuram ve duyarsızlaştırma kuramlarıyla incelenmektedir. Ulusal, uluslararası sözleşmeler ve kanal politikaları incelenerek çocuklar için yapılan koruyucu çalışmalar ele alınmaktadır.

Yine üçüncü bölümde yeni medyanın gelişmesiyle birlikte multimedya öğelerini bünyesinde barındıran etkileşimli ortamların çocuklar üzerindeki

etkileri incelenmektedir. Çocuklar yeni medyanın sunduğu sanal gerçeklikle birlikte, gerçek yaşamdan uzaklaşmaktadır. Yeni medya ile oluşturulan sanal topluluklar, gerçek olan sosyal çevrenin bu boyuta taşınmasını sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal çevrenin bu alanlara kayması onun daha kolay ulaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda yeni medya ortamında gerçekleşen sanal çevrenin çocuklar üzerindeki etkileri incelenerek, karşılaştırılarak ve değerlendirilerek; ayrıca sosyalleşme olgusunun da yeniden gözden geçirilerek çocukluk üzerindeki etkisi bu bölümde ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde literatür taramasında elde edilen araştırmalar baz alınarak çocukluk dönemlerinin yeni medya araçlarıyla sınırları belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu sınırların belirlenmesiyle birlikte çocukluk dönemlerinin yeni medya ortamının da etkisinde ideal olan çocukluk imgesine nasıl ulaşılacağı ile alakalı araştırmalar incelenmektedir. Buradaki temel nokta yeni medyanın toplumsal yaşamın her anında var olduğunu kabullenerek toplumsallaşma ve çocuk ikileminin ideal olan temsil biçimine ulaşılması için yapılması gerekenler üzerine araştırmalar irdelenmektedir. Yapılan araştırmaların etkisinde yeni medya ortamının çocuğun kişilik ve psikososyal gelişim dönemlerine etkisi incelenerek ve akademik çalışmalarla ortaya konan sonuçlar karşılaştırılarak ideal olan çocukluk imgesi hakkında çözümler ve yorumlamalar yapılmaktadır. Sonuç bölümünde ise değerlendirmeler neticesinde ulaşılan bilgiler yorumlanarak öneriler sunulmakta ve çalışma sonlandırılmaktadır.

Çocuk ve çocukluk ile ilgili çalışmalar sosyal bilimlerin bütün disiplinleriyle alakalı bir olgu olmaktadır. Bu araştırma yapılırken sosyal bilimlerin bu çalışmanın amacına yönelik olan, ilgili alanlarından faydalanılarak sınırlandırılmıştır. Çalışma, bebeklik, okul öncesi dönem, okul sonrası dönem yetişkinlik çağı gibi alanlarda makro bakış açısıyla yeni medya etkisiyle ele alınmaktadır. Bu çalışma bu çerçevede sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma ile çocukluğun yeni medya etkisinde nasıl bir değişim geçirdiği, gerçekliğin ve kurgunun çocuklar üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ve yeni medya ile birlikte gerçeklik üzerinde yaşanan değişimin toplumsal

anlamda çocukluk üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğuyla ilgili çocukluk dönemleri bazında incelenmiştir. Süreç olarak çalışmanın bütün disiplinler ile incelenmesi mümkün olmadığından belli başlı disiplinler ele alınmıştır. Özellikle bu çalışma iletişim bilimleri temel alınarak yapılan bir çalışma olduğu için diğer bilimlerden dolaylı yoldan faydalanılarak sonuçlandırılmıştır.

2. BÖLÜM

ÇOCUK, TEKNOLOJİ, KURGU VE GERÇEKLİK

2.1 Çocuk Ve Yetişkinlik Kavramları

Çocuk kavramıyla ilgili birçok farklı kaynaktan farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Çocuklara ideolojik veya biyolojik¹ anlam yükleyen çalışmalardan, çocukluğun tarihsel olarak ifade edilmesine değin birçok akademik çalışmada çocukluk ele alınmaktadır. Çocukluğa aynı zamanda toplumsallık içinde yer edindiği tarihsel konumda da bakmak gerekmektedir. Daha sonraki süreçlerde ise matbaa ile değişen çocukluk algısının ve gelişen kitle iletişim araçlarının etkisiyle meydana gelen değişim paradigmasının "çocukluk" kavramı üzerinde nasıl bir etki bıraktığı, 21. yüzyılın toplumsal yapısında görülmektedir.

2.2 Çocuk Ve Çocukluk

Çocuk ile ilgili tanımlamalarda Türk Dil Kurumu'nun (TDK) internet adresinde yaptığı tanımlamaya göre² "Soy bakımından oğul veya kız evlat" şeklinde ifade edilmektedir. İkinci tanımda "büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi", bir diğer tanımda "büyüklerle yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse", "belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse" şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere TDK çocuğu hem biyolojik bir tasavvur olarak görmekte hem de çocuğa yaş itibarıyla bakarak, onun olgunlaşmasını, davranış ve normlar üzerinden değerlendirerek toplumsal yapı içinde kazanacağı bir saygınlık nesnesi olarak değerlendirmektedir.

"Çocukluk" ise TDK sözlüğünde "çocuk olma durumu" bir diğer tanımda ise "insan hayatının bebeklik ve ergenlik arasındaki dönem, çocukça

---

¹ Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, Kemal İnal(çev.),1.Basım, İmge Kitabevi, Nisan 1995, s.5.

²TDK,Çocuk,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd80c3e1e0c73.72117978 (30 Ekim 2018)

davranış” şeklinde tanımlanmaktadır³. TDK’ye göre çocukluk, kesin bir yargı ile ergenliğe kadar olan süreç olarak tanımlanmaktadır.

Sedat Şimşek “Çocukları olgun yaştaki erkek ve kadınlara göre tanımlamak pek doğru değildir.” diyerek çocuğun doğumdan itibaren ilk on sekiz ayına kadar yeni doğan bebek; daha sonraki süreç içinse süt çocuğu olarak tanımlamaktadır. Bundan sonraki süreçlerde ise hızlıca gelişimini devam ettirmekte olduğunu ve yedi yaşında konuşmayı, yürümeyi tamamen öğrendiğini, ilerleyen zamanlarda dil gelişiminin de artarak sosyalleşmesinin de paralel artacağını ifade etmektedir. Bu dönemin ise “akıl çağı” olarak adlandırıldığını, böylelikle ikinci çocukluk döneminin başlayarak erenliğe kadar devam ettiğini belirtmektedir⁴.

Yasal olarak da 0-18 yaş arası herkes çocuk olarak ifade edilmektedir. Bu ifade çocukluk sınırını çok genel bir yaş aralığına sığdırmaktadır. Her çocuğun çocukluk dönemleri birbirinden farklı yaş aralıklarında yaşanmaktadır. Her toplum her dönem farklı çocuk ve çocukluk dönemleri doğurmakta ve yaşamaktadır. “Çocuk” tanımlamaları ülkelerden ülkelere, dönemlerden dönemlere, kültürlerden kültürlere farklılık gösterebilmektedir. Türkiye’de ve diğer gelişmekte olan ülkelerde çocuk, okul dışında tarım işiyle uğraşırken; başka ülkelerde çocuk, çocukluğa dair ne varsa yaşayabilmektedir. Gelişmiş ve gelişmemiş toplumlar arasındaki farklar da çocuğa farklı anlamların yüklenmesine sebebiyet vermektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocukluk ana rahmine düştüğü anda başlamaktadır. Sözleşmeye göre⁵: Daha önce reşit olmanın haricinde her insanın on sekiz yaşına kadar çocuk olduğu belirtilmektedir. Bu tanım aynı zamanda şunu da ifade etmektedir; reşit olma

---

³ Türk Dil Kurumu, Çocukluk, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bd80c3e1e0c73.72117978 (30 Ekim 2018)

⁴ Sedat Şimşek, “Duygusal Zekâ Bağlamında Medyada yayınlanan Reklamın Çocuklar Üzerinde Oluşturabileceği Davranış Biçimleri”, Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.237.

⁵ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, UNICEF, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (30.10.2018)

ve on sekiz yaşına gelme durumu, BM'ye göre kanun olarak belirtilir. Türk Ceza Hukuk'u da aynı şekilde BM çocuk hakları sözleşmesinin tanımını kabul etmektedir.

Çocuklar, kültürün en büyük taşıyıcıları ve mirasçuları olarak görülmektedir. Bu nedenle her tarihsel ve toplumsal dönemlerde devletler ve yöneticiler tarafından çocuk ilgi nesnesi haline gelmektedir; çünkü ideolojinin saf işçileri olarak taşıyıcı rol üstlenmektedirler. Postman'ın ifadesinde olduğu gibi, çocuklar zamanın ötesinde bilinmeyen zamanın mesajları olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk, "Bebekliğin tersine biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur". Postman'a göre⁶: çocuğun yüz elli yıldan daha eski bir tarihi olmadığı ifade edilmektedir. Postman çocukluğun modern paradigmlar neticesinde oluştuğunu ifade etmektedir. Modern paradigmlar denildiğinde Batı Avrupa'nın ve bazı ülkelerin uydurduğu modernlik akla gelmemelidir; çünkü hala "ağır tarım dünyasında"⁷ çocukluğun amacının ucuz işçi ihtiyacını karşılamak, savaş için asker yetiştirmek olmaktadır. Afrika'da ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerinde yer alan bazı sivil çekişmelerdeki çocuk askerlerin rolüne verilen tepki, modernlik ile bağdaştırılamayan bir düşünce olmaktadır.

Çocuklar yaşanmış ve yaşanacak olan tarihin en büyük aktörü olarak görülmektedir. Uygarlık tarihinde sanatın ortaya çıkışıyla birlikte yazın alanında da kendine yer etmiştir. Mezopotamya'dan Orta Asya'ya, Antik Yunan'dan, İnkaya uygarlığına kadar tüm tarihsel ve kültürel mirasın içinde çocuk imgesine rastlanmaktadır⁸. Postman "*Çocukluğun Yok Oluşu*" kitabında çocukluğun tarihiyle ilgili antik döneme kadar gitmektedir. Antik dönemde Eski Yunanlıların çocuklukla ilgili kesin bir imge ortaya koymadıklarını belirtmektedir. Postman'a göre⁹: "[...] Resimlerinden hiçbirinin günümüze kadar gelmemesine rağmen Eski Yunanlıların, çocuk resimleri yapmaya değer verdiklerini

---

⁶ Postman, a.g.e, s.5

⁷ Peter N. Stearns, **Growing Up The History of Childhood in a Global Context**, USA: Baylor University Press, 2005, s.2

⁸ Serdar Karakaya 'Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk ve Çocuk Hakları İhlalleri', Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.359

⁹ Postman a.g.e, s.11

söylemek mümkün görünmemektedir. O dönemden günümüze kadar sağlam kalan heykellerden hiçbirinin de bir çocuk heykeli olmadığını da biliyoruz". Postman'ın ifade ettiği gibi eski Yunanlıların çocuğa özel bir imge yüklediği bir durum söz konusu olmamaktadır.

Çocuk kelimesi başarı ölçütü anlamında da kullanılmaktadır. Nitekim çocuğun bebeklikten kurtulması dil işlevlerinin kazanılmasıyla başlamaktaydı. Öğrenmekle başlayan biyolojik süreç yetişkinlik ile son bulmaktaydı. Tarihsel kaynaklara göre çocukluğun yetişkinlikten önce bebeklikten sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Peki, matbaa ile çocuk nasıl bir değişim geçirdi? Okumayı öğrenen çocuk artık yazabiliyordu da. Çocuk her şekilde "sosyal ve entelektüel bir kategori olurken çocukluk devreleri de belirmeye başlamıştı"¹⁰. Matbaanın etkisiyle çocukluk, sosyal ve toplumsal bir sınıf olarak daha fazla ön plana çıktığı belirtilmektedir.

Matbaa ile birlikte çocukluğun oluşumu biçimlenmeye başlarken modern ailenin oluşumu da şekillendiği belirtilmektedir. Aries'in vurguladığı gibi, modern ailenin oluşumundaki gerekli etken, formel eğitimin icadı ve daha sonra yaygınlaşmasıydı. Çocukların formel biçimde uzun dönemler eğitilmesi gereksinimi, ailesel dikkatin tekrar çocuklara yönelmesine yol açtığı ifade edilmektedir. Postman ve Aries "Formel eğitim üzerindeki gelişmelerin modern ailenin ve çocuğun gelişmesini ve özellikle çocuğa olan dikkatin artmasına neden olduğunu" ifade etmektedirler¹¹.

Son olarak çocuk ve çocukluk kavramlarına ilişkin Bob Franklin'in "Çocuk Hakları Kitabı"nda yer alan çocuk tanımını ve ayrımını ele aldığımızda çocukluğu beş madde de şöyle açıklamaktadır: ¹²

1. Evrensel olarak çocukluğun bir tecrübe olmadığını kültürel ve tarihsel tecrübelerle göre şekillendiğini,

---

¹⁰ Postman a.g.e., s.47

¹¹ Philippe,Aries, Centuries of Childhood, (çev. Robert Baldrick), New York: Random House.Vintage Books, 1962. Aktaran: Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, Kemal İnal(çev.),1.Basım, İmge Kitabevi, Nisan 1995, s.48.

¹²Bob Franklin (1993). **Çocuk Hakları**, Alev Türken (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul ss:21-23

2. Çocukluğun tanımının tutarsız ve keyfi olduğunu çünkü insanların bakış açılarına göre kimi zaman küçük kimi zamanda büyük sayılabilmektedir.

3. Çocuklar olumsuz bir anlam içerisinde tanımlanmaktadır. Çünkü çocuklar yetişkinlere göre yetişkin olmayanlar olarak tanımlanmaktadır.

4. Çocukluğun yaş ile bağından çok iktidar ile bağlantısı olduğunun,

5. Çocukluğa dair getirdiği bir diğer eleştiri ise yaşamın sekteye uğramadan bir süreklilik içinde olduğunu bu nedenle çocukluğu ele alırken evre evre geçişin doğru olmadığını süreklilik içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bob Franklin'in bahsetmiş olduğu çocukluğun yetişkin olmayanlar olarak ifade edilmesi konusu, aslında yetişkinlik sorunsalını da ortaya çıkartmaktadır. Özellikle çocukların yetişkin olmaması olumsuz bir kavram olarak belirtilmektedir. Çocukluk tanımlarının da keyfi ve tutarsız olduğu ülkelerden kültürlere kadar birçok farklı etmeden etkilendiği ifadeden anlaşılmaktadır.

Buraya kadar genel olarak "çocuk" ve "çocukluk" kavramları tarihsel açıdan ele alınmaktadır. Ancak çocuğu ve çocukluğu anlamak için sadece tarihsel açıdan incelemek yeterli değildir. Bu nedenle çocukluğa atfedilen dönemlerin de incelenmesi gerekmektedir.

2.3 Çocukluk Dönemlerine Genel Bakış

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki isim olarak farklı isimlerde tezahür etse de aslında genel olarak "çocukluk" matbaanın icadıyla birlikte değişime uğrayarak, kendi anlamını ve alanını oluşturmuş olduğu birçok araştırmacı tarafından kabul edilen bir olgu olarak görülmektedir. Çocukluk dönemlerinin tanımlaması yapılırken Postman'ın sınıflandırdığı şekliyle "erken çocukluk", "erken sonrası dönem" ve "yetişkin çocuk" şeklinde üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır; ancak bu kategori kesin bir yargı ifade etmemektedir. Birçok düşünür ve akademisyen buna eleştirel bakmaktadır.

Bu nedenle çocukluğun bilişsel, fiziksel ve psikososyal açıdan da incelenmesi gerektiğini belirtmektedirler.

Çocukluk dönemlerinin tanımlanmasından önce çocuktaki değişim ve gelişmeyi açıklamak için değişme ve gelişme kelimelerinin tanımlanması gerekmektedir. Postman, gelişme kelimesini düşünce ve yapıda çevresel ve biyolojik faktörlere bağlı olarak birçok değişimin zamana yayılarak süreklilik arz eden bir durum kazanması olarak ifade etmektedir¹³. Gelişme, zaman içinde yapıda ve düşüncede biyolojik ve çevresel etkilere bağlı olarak insan davranışlarındaki sürekli olan değişimleri kapsamaktadır. Postman, değiştirmeyi ise en uygun davranışı kazanmak için müdahale etmeyi kapsayan bir kavram olarak ifade etmektedir. Yani kişinin kendi kendine ettiği müdahale var olan davranış üzerinde etki ederken biyolojik olgunlaşma ise tamamen gelişim üzerinde rol oynamaktadır. Bu durum bilişsel, psikososyal ve fiziksel ortam gibi üç süreç içerisinde şekillendiğini belirtmektedir.

Çocukluk paradigmasına iki bakış açısı olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki çocuğu nesne olarak gören geleneksel bakış açısıdır. Geleneksel bakış açısına göre çocuk, soyun devamını sağlayan, tarlada ucuz işçi kaynağı olarak gören bakış açısıdır. Modern paradigma olarak ifade edilen ikinci bakış açısında ise çocuk, yetişkinlerin sırlarına maruz kalan, yetişkin olabilmek için okul eğitimi alması gereken bir özne olarak görülmektedir. Çocuk her iki paradigmada da özne veya nesne olarak görülmektedir. Yeni medyada çocuk olgusu daha çok modern paradigmaya özgü özellikler taşımaktadır. Modern paradigmaya göre çocuk, aile ve okul arasında yetişkin dünyasına hazırlanması gereken özne olarak görülmektedir. Modern paradigmada çocuk üzerindeki yetki devlete ve aileye ait olmaktadır. Kötü aile ortamı devletin sorumluluğu altında olduğu için devlet, çocuğu aileden alma hakkına da sahip olduğu belirtilmektedir¹⁴.

---

¹³ Postman, a.g.e., s.52

¹⁴ Esmâ Çizmeci, **Aile, Medya Ve Serbest Zaman**, Nobel Bilimsel Eserler, 1.Baskı, Ekim, 2016,İstanbul, s.31

Çocukluk sınırlarının ve dönemlerinin oluşmasında medya ve reklamlarının etkisi büyük olduğu düşünülmektedir. Medya geri kalmış ülkelerde öğretici işlev üstlenmektedir. Örneğin kavga etmek yerine dostluk kurmak, yalnız kalmak yerine sosyal olmak gibi olumlu davranış kalıplarına da yönlendirme ihtimali vardır. Ancak medyanın reklamlar yoluyla üzerine düşen görevi sömüren bir yapısı da bulunmaktadır. Enformasyon süreci reklam üzerine konumlandırılmakta bunun da sonuç olarak tüketime endekslenmesine sebebiyet vermektedir. Böylelikle çocukluk sınırlarının farklılaşmasında medya ve reklamların katkısı olduğu belirtilmektedir.

Çocukluk dönemi bir bütün değildir. Her çocuk farklı zamanlarda farklı dönemler yaşamaktadır. Bu dönemler suni bir şekilde ele alınmaktadır, doğal değildir. Gelişme ve değişim hayat boyu süren bir süreç olarak görülmektedir. Bu anlamda Postman'ın bakış açısı olan erken çocukluk, orta dönem çocukluk ve ergenlik gibi dönemler her çocuk için farklı yaşlarda yaşanmaktadır. Ancak genel bir kanı ile bu dönemlerin incelenmesi çocukluğun anlaşılmasında yol gösterici olmaktadır.

Çocukluk dönemlerinde ilk ele alınması gereken dönem erken öncesi çocukluk dönemi 0-2 yaş arası bebek çağı olarak nitelenmektedir. Bu dönemde büyüme hızının yüksek olması öğrenmenin de daha yoğun olmasını sağlamaktadır. Bu yaştaki çocuklar, hoşlandıkları bir şeyi gördüklerinde merak eder ve sosyal gülümsemeyle keyif aldıkları şeyleri belli etmektedirler. Yeniliğe açıktırlar, sese ilgi yüksektir¹⁵.

Bebeklik döneminden sonra ise Postman'ın ifade ettiği ikinci dönem olan erken çocukluk ise¹⁶: *"3 ile 6 yaş arasındaki dönem çocuklarını kapsamaktadır. Bu dönemde çocuklar genel olarak ben-merkezcilik (kendi görüş açısını başkalarının görüş açısından ayırma becerisinin olmaması) ile beraber algısal sınırlılık (bir nesnenin hemen algılanabilir özelliklerine odaklanırken diğer bilgi türlerini göz ardı etme eğilimi) ve merkezleme (bir*

---

¹⁵Jessica T.Piotrowski,Helen Vossen,Patti Valkenburg, "Medya ve Çocukluk Gelişimi"
Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 2.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013 s.51.

¹⁶A.g.m, s.52.

nesnenin tek bir, daha çarpıcı özelliğine odaklanma, diğer daha az çarpıcı bilgileri dâhil etmeme eğilimi) özellikleri göstermektedirler.” Postman’ın ifade ettiği haliyle erken çocukluk dönemi medyaya uygulandığında medyanın daha fazla ilgi çekici hale geldiği, bir nevi ebeveyn rolü oynadığı görülmektedir. Aynı zamanda televizyondaki hızlı kareler ilgiyi arttırmaktadır.

Neil Postman, orta dönem çocukluk ile erken çocukluk arasındaki farkın çocukların orta dönem çocuklukta eğitim hayatının başlamaları olarak görmektedir. Postman’a göre¹⁷; Orta dönem çocukluk 7-11 yaş arası çocukları ifade etmektedir. Erken çocukluk ile orta çocukluk arasındaki fark orta dönem çocuklarının eğitim hayatına başlamaları olarak görülmektedir. Bu dönem çocukları mantıklı düşünebilmekte ve daha olgun daha yetişkin benzeri bir hale gelmektedir. Çocuklar bu dönemde gerçek ve hayal arasındaki farkı ayırt edebilmektedirler. Oyuncaklar hayal dünyasını geliştirmede etkisiz olmaktadır. Duygusal gelişim karmaşıklık ve çok yönlülük yönünde ilerlemeye devam etmektedir. Çocuklar artık kendi duygularını ve başkalarının duygularını daha iyi anlayabilmektedir.

Orta dönem çocukluğu, çocuklar için eğitim ve sosyalleşmenin en üst noktası olarak görülmektedir. Görselliğin yerini hayaller, soyut düşünceler almaktadır. Çocukların duyguları anlama konusunda yetileri oldukça gelişmiştir. Bu dönem aslında yetişkinliğe geçmeden önceki altyapının olduğu, bilinçaltının en çok kullanıldığı yer olması nedeniyle şiddet içeren olaylar veya şiddet içeren görüntüler çok fazla bilinçaltında yer edinmekte çocukların olgunlaştığında korku ve endişeli bir yaşam sürmesine sebebiyet verdiği psikologlar ve sosyologlar tarafından dile getirilmektedir. Bu nedenle en riskli dönemlerden biri olduğu da ifade edilmektedir.

Postman’a göre 11-18 yaş arası ergenlik dönemi olarak belirtilen bir süreç olarak ifade etmektedir. Fiziksel değişim, artan hormon seviyelerinin yanında beyindeki gelişmeleri de içermektedir. Alın korteksi -beynin karar verme, planlama, uygunsuz davranışları engelleme ve sosyal ilişkileri

---

¹⁷ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen, Patti Valkenburg, a.g.m., s.54

anlamaktan sorumlu alanı- çarpıcı şekilde gelişmektedir. Bu fiziksel değişiklikler psikolojik değişikliklere de yol açmaktadır. Örneğin, ergenlik çoğunlukla ruh halinde dalgalanmalar, daha fazla risk alma davranışı ve artan cinsel istek ile nitelendirilmektedir. Bu fiziksel ve psikolojik değişikliklerin yanında bilişsel gelişim çok iyi bir durumdadır ve on beş yaşında yetişkin düzeyine erişilmektedir. Ergenler soyut ve daha sofistike bir şekilde düşünebilmekte ve daha üst düzeyde akıl yürütme kapasitesine sahip olması mümkün olmaktadır¹⁸.

Çocukların biyolojik gelişim süreçlerinin yanında Postman çocukluğu ideoloji olarak da görmektedir. "Çocukluk" düşüncesinin oluşmasının "yetişkinlerin dünyasında bir değişim sonucu olduğu açıktır" diyerek aslında çocuğun yetişkinler tarafından oluşturulan ideolojik bir paradigma olarak da görmektedir. Postman, bu değişimin hareketli tipteki matbaa ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. Postman, matbaanın enformasyon üzerindeki tekelliliği yaktığını bununda çocukların dünyasında yeni bir boyut oluşturduğunu ifade etmektedir. Matbaa makinesi simgesel dünyada yeni bir çocukluk ve yetişkinlik anlayışı getirmektedir. Postman'a göre¹⁹: "*Tanımsal olarak yeni yetişkinlik, çocukları dışlamıştır. Çocuklar, yetişkinler dünyasından kovulurlarken onlara yerleşebilecekleri yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur. Onların yeni dünyası, çocukluk dünyası olacaktır*". Postman, matbaanın yol açtığı en önemli değişimin, yetişkinlerin okuma yazma öğrenme için kurdukları okulun farklı bir hal alarak çocukluğun özel doğasıyla özdeşleştiğini ve minyatür yetişkinlerin oluşmasına neden olduğunu belirtmektedir²⁰.

Çocukluğu tarihsel süreç içerisinde değerlendirirken dili, giysi biçimi gibi belirleyici etkenlerin çocukluğun anlamlandırılmasında yol gösterici olmaktadır. 16. yüzyıl gelenekleri çocukların kendine uygun bir giysi biçimi kullanmalarını gerektirmekteydi. 16. yüzyıldan sonraki dönemlere kadar tablolarla çocuklar minyatür yetişkinler olarak giyimlerindeki farklılıklarla

---

¹⁸ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen, Patti Valkenburg, a.g.m, s.55

¹⁹ Postman, a.g.e, s.26

²⁰ A.g.e, s.46

yansıtılmaktadır. Çocukların argo dili de 17. yüzyıldan sonra artmaya başlamış pediatri önemli bir alan olarak ortaya çıkmıştır²¹. Anlaşıldığı üzere bu dönemde çocuklar artık başka bir boyuta evrilmekte ve yetişkinlerin gözdesi, odağı haline gelmektedir. Minyatür yetişkinlik o dönemin resimlerinde görülen çocuk figürlerinden oluşmaktaydı. Çocukluk, 16 ve 17. yüzyıllarda Postman'ın geleneksel paradigması çerçevesinde ele alınmaktadır. İletişim çağı ve yeni medya ortamlarının etkisiyle gelişen 21. yüzyılın modern paradigmasında ise 16. ve 17. yüzyıllardakinden farklı olarak çocuklar daha çok büyükler gibi, yetişkinler gibi giyindikleri görülmektedir.

Tchuman ve Postman, söz çağında yetişkinlik ve çocuklukla ilgili yeterli bilginin olmadığını belirtmekte ve şunları söylemektedir²²: "*Ortaçağ'da çocukluk yedi yaşında biterdi. Çocukluk, çocukların yedi yaşında düşünerek konuşmaya başladığı dönemdir; çünkü bu yaşta çocuklar yetişkinlerin söylediği her konuyu derinlemesine analiz edecek yaşadıkları ve anlayabilmekteler [...] Bilmeyi gereksindikleri dilin tüm sırlarını bilmekteler*". Bu nedenle Katolik kilisesi yedi yaşını doğru ile yanlış ayırt edebilecek yaş olduğu için akıl yaşı diye nitelendirmektedir.

Modern paradigmanın çocuklar üzerindeki etkisi anlatıldığında aslında yetişkinliğin de paradigmasının paralel olarak anlatıldığı görülmektedir. İdeolojiler yarınları ifade etmektedir. Yarınlar ise yaşanan toplumun çocukları üzerinde kurulan iletişim ve etki olarak görülmektedir. Bu nedenle birçok toplum çocukluğun gelişimini önemli bir olgu olarak ele almakta ve özel bir anlam yüklemektedir.

Medya ile birlikte oluşan çocukluk tanımlamalarının üzerine McLuhan'a neden sürekli TV'de kötü haberlerin gösterildiği sorulduğunda aslında kötü olmadığını reklamların tam aksine iyi olduklarını ifade etmiştir. McLuhan statülerin lüks bir araç satın alınarak artırılabilceğini, gargara reklamıyla cinsel çekicilik kazanıldığını belirtmektedir. Bunların modernitenin vaatleri olarak Amerikan kültüründe görüldüğünü ifade etmektedir. Bu güdülemelerin

---

²¹ Postman, a.g.e, s.48

²² A.g.e, ss.19-20

2-4 yaş arasındaki tüm çocuklarımıza sunulduğunu ve içeriklerin tv aracılığıyla paylaşıldığını söylemektedir. Özellikle "TV'deki 'iyi haberler'in, çocukların yedi yaşına kadar tümüyle bilgilendirildikleri "yetişkin" iyi haberler olduğu"²³ ve çocukların TV de bu haberlerde nasıl yansıtıldığını ifade etmektedir. TV aslında her paylaşımını en küçük ortak nesne için düzenlemektedir. İmgeler sınırlandırılmaktadır ve çocukların anlayabileceği zekâ yaşına indirgenmektedir. Anlamak için çaba göstermeye gerek bulunmamaktadır. Bu nedenle çocuk, medya sahipleri tarafından, ebeveynlerine karşı ikna edici olarak kullanılması için oluşturulan savunmasız bir ticari piyon olarak ifade edilmektedir.

Medyanın gelişmesinden önce ilk olarak matbaa ile başlayan etki sürecinin çocukluk üzerindeki etkisini Postman şöyle açıklıyor: "matbaa, çocukları kitaplı öğrenimle sınırlayarak onları kitap öğrencisi psikolojisiyle öğretmenlerin ve ailelerin denetlemesine maruz bırakarak, gençlerin Orta Çağ'da çok aşına oldukları günlük ilişkiler dünyasını kapatmıştır". Bu, çocuklar ile yetişkinler arasındaki kültürel farklar, yetişkinliğin en büyük kazanımı olan enformasyon üzerinde denetim kurmasına neden olmaktadır. Çocukluk düşüncesinde ise "Çocuklar yetişkinliğe doğru adım atarlarken, onlara, en yüksek noktaya "cinsel aydınlanma" da ulaşan bu sınırları gösterdik." şeklinde ifade edilmektedir. Yine aynı metinde Erasmus'dan aldığı alıntıyla Postman, çocuklarda uygar olmayan bir barbarlık olduğunu görmekteydi. Ortaçağ'da çocuklar yetişkinlerin sınırlarından uzak tutulursa, doğru davranış kalıpları verilirse olgunlaşacak ve böylelikle yetişkin olacağına inanılmaktaydı. Yani okul, onlara bilgisinin sınırlarını açıklamakta ama görgü kurallarıyla toplumsal davranış tarzlarını da öğretmekteydi²⁴. Burada post modern denilen toplumlarda Orta Çağ'ın yeniden yaşandığı ama modern kitle iletişim araçlarıyla birlikte post modern bir yapı aldığı, okulun yine aynı işlevde olup olmadığını sorgulanması gerekmektedir.

---

²³ Postman, a.g.e, s.96

²⁴ A.g.e, ss.53-55

Yetişkinliğin mahrem gizlerini öğrenen çocuk, kapıyı aralar aralamaz yetişkinler dünyasına girmektedir. Ancak bu saflık ve bilinmezlik girdabında derinlere de sürüklenmesi olasıdır. En nihayetinde çocuk, yetişkin çocuk kavramına evrimleşmektedir. Çocukluk ve yetişkinlik kendi alanında giderek farklılaşırken çocuk kendi simgesel dünyasını yaratarak yetişkin dilini öğrenmiştir. Toplumsal hayatta yetişkinin çocuklar üzerindeki görevi çocuğu yetişkinin simgesel dünyasına hazırlamaktır. Ancak durum tam tersine dönerek çocuk, yetişkinin dünyasına çocukluk döneminde girmiştir. Böylelikle 19. yüzyılda çocukluk batı dünyasında önem verilen bir olgu haline gelerek *“hem toplumsal bir ilke hem de toplumsal bir gerçek”* olarak anlam kazanmıştır. Postman, bu durumda çocukluğun yok oluşunun tohumlarının 19. yüzyılda atıldığını ifade etmektedir²⁵.

Elektrikli enformasyon ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi yetişkinliğin ve çocukluğun ortadan kalktığı konusunda bizlere yeterince kanıt sunmaktadır. Modern öncesi dönemlerde, kitle iletişim araçlarının gelişmediği dönemlerde annenin kızından daha genç görünmesi bir hata olarak karşılanmaktadır. Bu dönemde bu durum anormallik olarak görülmektedir. Daha sonraki süreç olan modern toplumlarda ise gençlik satın alınan bir iksirmiş gibi TV’de sunulmaktadır. Kitle iletişim çağında ekranlarda anne kızından genç olarak görülmektedir. Erkek çocuk ise giyim kuşamda babadan daha olgun bir durumda görülmektedir. Bu örnekler çocuk ve yetişkinliğin sınırlarının artık bir anlam ifade etmediğinin göstergeleri olarak görülmektedir.

Modern toplumlarda giyim ve yeme alışkanlıklarındaki çocuk ve yetişkin ayrımı da yine medya etkisiyle ortadan kalkmaktadır. Bunun en güzel örneği yetişkinlere özgü olan takım elbisenin çocuklar içinde üretilmesi ve bunun medya ortamlarında reklamının yapılması, yine çocuk kıyafetleri giyen, “Barbie” gibi olmaya özenen yetişkin insanların bulunması bu durumun açık örneklerini oluşturmaktadır. Makyaj malzemelerinin, rujların, ojelerin çocuklara özgü şekilde sunulması imaj yaratıcılarının çocukları kendilerine

---

²⁵ Postman, a.g.e, s.55

özgü tüketenler olarak yetiştirmesinde en büyük etkidir. "Kültür Endüstrisi" hiçbir zaman boş durmamakta sürekli yeni bir kültür oluşturmaktadır. Yetişkin ve çocuk ayrımı yeme alışkanlıklarında da iç içe girmiş bulunmaktadır. Yetişkinler için üretilen yiyecekler çocukların daha fazla ilgisini çekmekte ve çocuklara özel şekilde sunulmaktadır. Bu nedendir ki hem çocukluğun hem de yetişkinliğin simgesel anlamlarından uzaklaştığı görülmektedir²⁶.

Çocuğun yetişkin yaşamına hazırlanması konusunda bebeklik çok önemli bir safha olmaktadır. Çocuk, eğer toplumsallaşacaksa ilk olarak bebeklik döneminde kurduğu iletişim üzerine toplumsallaşacaktır. Sosyalleşme, çocukluğun diğer akranlarıyla kuracağı ilişkiyi belirlemektedir. Yıldız Dilek Ertürk'e göre çocuk, olgunlaşabilmesi için toplumsal ortamda davranışsal, psikososyal ve bilişsel gelişim ile kazanacağı donanımla olaylar arasında bağlantılar kurabileceğini ve böylelikle olgunlaşabileceğini belirtmektedir²⁷. Bu sayede çocukların kişisel donanımın geliştirilmesi yetişkin olgunluğuna ulaştığında çocuğun yararına olacağını ifade etmektedir.

Çocukluğun gelişiminde öğrenme aşamaları da önemlidir. Öğrenme, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre bireyin başkalarını gözlemlemesi sonucu öğrendiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Taklit, model alma, edimsel koşullanma bu kuramın öğrenme süreçlerinin anlaşılması için önemli olmaktadır. Bu konuyla ilgili Özlem Gündüz Kalan'a göre²⁸: "*Yeni doğan bir bebeğin biyolojik cinsiyeti vardır ancak sosyal yaşamda belli bir cinsiyete sahip değildir. Bebek toplumsallaşırken toplum onun önüne cinsiyetçi kurallar koyarak onun var olan yaşama uyumunu sağlamaya çalışmaktadır. Çocuk okul, aile ortamı, arkadaş ortamı gibi ortamlarda toplumsal cinsiyet süreçlerini yaşamaktadır.*" Bu süreçte koşullanma öğretim model alma

---

²⁶ Postman, a.g.e, ss.125-126

²⁷ Yıldız Dilek Ertürk, "Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: Şubat, 2011, ss.64-65.

²⁸ Özlem G. Kalan, "Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: "Kinder" **Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme, İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, s.77

özdeşleşme gibi çeşitli öğrenme mekanizmaları da işlemektedir. Böylece toplumsal roller çocuk bireyler tarafından içselleştirilerek öğrenilir.

Kimi araştırmacı çocukluğa aşama aşama bakarken kimisi de çocuğu bir bütün olarak ele almaktadır. Bu anlamda birçok farklı bakış açısı mevcut olmaktadır. Matbaanın icadı neticesinde çocukluk "noksanlık"; yetişkinlik ise eğitim ve okuma yazma ile okullara gidilerek kazanılması gereken "sembolik bir muvaffakiyet" kazanımı olarak görüldüğü belirtilmektedir²⁹. Çocuk bu sayede ilgi nesnesi haline gelmiş ve üzerine düşülmesi gereken bir alan olarak görülmektedir. Artun Avcı'ya göre³⁰: "*Feodalitenin yıkılmasıyla birlikte iş bölümü, kentleşme ve sanayileşme süreçleri ile toplumsal roller yeniden tanımlanmış; yetişkin/çocuk kategorileri oluşturulmuştur.*" Avcı, Toplumsal rollerin feodalitenin yıkılışıyla yeniden kategorileşmiş olduğunu belirtmektedir. Bu kategorilerin oluşma sebebi daha detaylı ilerleyen bölümlerde de açıklanmaktadır.

Genel olarak buraya kadar anlatılan bilgiler, gelişimsel ve değişimsel paradigma bağlamında ele alınmaktadır. Çocuk kötü ve iyi konusunda fikir sahibi olamamaktadır. Çocukların taklit yetenekleri yüksek, çocuklar bazen sadece taklit yoluyla bile öğrenmektedir. Kitle iletişim araçları itiyat yoluyla öğretmektedir. En kötü itiyat ise yalnızlık ve bağımlılık olarak görülmektedir. Kitle iletişim araçları çocuğun sürekli birlikte olduğu en yakın dost olarak her zaman çocukların yanında olmaktadır. Renkler ve akan görüntüler, ilgi çekici videolar kimi zaman ebeveynlerinden bile daha fazla etkiye neden olabileceği belirtilmektedir. Televizyon, daha çocukluktan itibaren imgeleme yoluyla ilişkiler oluşturmaktadır. Yaşanılan deneyim ve tecrübe çocuğun imgelem düzeyini geliştirmektedir. Böylelikle çocuk duygu ve düşüncelerini bu imgesellik üzerine kurulan ilişkisellik ile genişletmektedir. Böylelikle yetişkinliğe uzanan yolda kendini geliştirmeye devam etmektedir³¹. Medya

---

²⁹ Artun Avcı, "Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya Hukuki Boyut" Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.143

³⁰ A.g.m, s.143

³¹ Nilüfer Pembecioğlu "Gelecek Kurguları ve Medya Algıları": Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.402

sektörü de imgelem üzerine kurduğu ilişkisel motiflerle çocukların gelişimini etkilemektedir. Reklam ve kitle iletişim araçları çocuğun saf halinden ve masumiyetinden yararlanarak ele geçirme ve kullanma çabası içinde olmaktadır.

Çocuk üzerine yapılan araştırma ve tartışmalarda çocuk evrelerinin biyolojik tabanlı olduğu ancak ideolojik anlamın matbaa ile yeni bir görünüm kazandığını doğrulamaktadır. Çocukluk, Piaget ve Freud gibi alan araştırmacılarının yaptığı çalışmalar da çocukluğun biyolojik evrelerinin zorunluluk esnasından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle Piaget "Epigenetik" düşüncesiyle çocuğun gelişmesinin kalıtımsal bir ilke ile oluştuğunu ve evrelerin gerçekleşmesinde kalıtımsal özelliklerin ön plana çıktığını ifade etmektedir³².

Postman, toplumsal kurgu olarak çocukluk düşüncesinin Ortaçağ'da olmadığını dile getirmekte ve devamında eklemektedir³³: "*çocukluk (fikri), 16. yüzyılda oluşmuştur ve günümüzde de ortadan kaybolmaktadır. Fakat eğer Piaget haklıysa o zaman çocukluk, okuryazarlığın gelişimiyle birlikte keşfedilmedi, fakat icat edildi ve yeni enformasyon çevresi, çocukluğu 'gözden yok etmemekte' sadece baskı altına almaktadır*". Tabi bundaki amaç egemen ideolojinin sürekliliğini sağlamaktır.

2.4 Teknoloji

Teknolojiyi TDK iki şekilde açıklamaktadır. Birinci tanımda sanayi dalını içerisine almaktadır. Bu "*Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi, uygulamaya bilimi*" olarak tanımlanmaktadır. İkinci tanımda ise bireylerin maddi çevresinin değişimini sağlamak ve denetlemek için geliştirilen araçların ve bunlarla ilişkili bilgilerin tamamı olarak tanımlanmaktadır³⁴. İkinci tanım iletişim teknolojileri nezdinde kullanmak bu

---

³² Postman, a.g.e, s.140

³³ A.g.e, s.140

³⁴ Türk Dil Sözlüğü, Teknoloji,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=teknoloji,(7 Kasım 2018)

çalışma için önemli olmaktadır. İkinci tanımda insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacı için geliştirilen bir araç olarak açıklanmaktadır.

Raymond Williams teknoloji kavramını 17. yüzyılda kullanıldığı anlamıyla sanatın incelenmesi veya sanat terminolojisini ifade etmek için kullanıldığını belirtmektedir. Aynı zamanda Yunancada "sistemik inceleme" anlamına gelmekte olduğunu da belirtmektedir. Daha sonra "19. yüzyılın ortalarında "technology" "uygulamalı sanatlar"a özgü oldu; "technologist" de bu döneme aittir."³⁵ şeklinde ikinci anlamını açıklamaktadır. Teknolojinin en eski bilinen ve kullanılan anlamını Williams'a göre³⁶: "Yunanca sanat ya da hüner anlamına gelen 'Techne' sözcüğünün bilim ya da çalışma anlamına gelen 'logia' sözcüğünün birleşmesiyle oluşan" anlam olarak açıklamaktadır.

2.4.1 İletişim ve Medya Teknolojisi

Medya ve iletişim teknolojisinin gelişimi Gutenberg'in kitap basma aracı olan matbaa makinesinin icadıyla başlamaktadır. Bu makine, entelektüel gelişimin ve değişimin ilk adımlarından biri olmuştur. Daha sonra telgraf, radyo, televizyon ve transistör teknolojisinin gelişmesiyle birlikte de bilgisayar teknolojisi boyutuna geçilmektedir. Tabii bu bağlamda toplum da teknolojiye göre değişmektedir. Ancak "Teknoloji mi toplumu belirler; yoksa toplum mu teknolojiyi belirler?" şeklindeki belirleyici etki olgusu yıllardır süregelen bir tartışma konusu olmaktadır. Harold Innis'e göre³⁷: "*iletişim teknolojilerindeki değişimlerin istisnasız üç tür etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar, ilgilerin yani hakkında düşünülen şeylerin yapısını, simgelerin yani bunlarla birlikte düşünülen şeylerin niteliğini ve toplumun yani düşüncelerin geliştirdiği alanın doğasını değiştirmektedir*". Innis, teknolojiyi, ilgi, simge ve düşünce ekseriyetinde ele almaktadır.

---

³⁵ Raymond Williams, Anahtar Sözcükler, s.382

³⁶ Mahmut Kiper, "Sunuş", **Teknoloji**, Ankara, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2004, s.12

³⁷ Postman, a.g.e, s.28

Marshall McLuhan kitabın, televizyona göre iletişim konusunda sıkıntılı olduğunu dile getirmektedir; çünkü kitap karşılıklı etkileşim olgusundan uzak olmaktadır. İletişim, etkileşim yoluyla gerçekleşmektedir. McLuhan, iletişimi teknolojik boyuta indirgeyen iletişim kuramcısı olarak bilinmektedir. McLuhan, teknolojik gelişimin global bir köy oluşturacağını ifade etmektedir. 21. yüzyılda iletişim de teknolojiye bağımlı hale gelmektedir. Gelişen teknoloji kitle iletişim araçlarının da gelişmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda teknolojik belirleyicilik ortaya çıkmaktadır. Gelişen iletişim doğrultusunda değişen bilinç yapısı "*Teknolojik Determinizmi*" doğurmaktadır. "*Teknolojik Determinizm*" medya teknolojilerini olumlama ya da negatif olmak üzere tek yönlü perspektiflerden biri ile değerlendirme sorunudur. Tarih ve teknoloji eş değer bir gelişme olmaktadır. Kranzberg Kanunu'nun ilk maddesine göre³⁸: "Teknoloji ne iyidir ne kötüdür ne de nötrdür." Teknoloji büyük bir güçtür, yaşamın her kısmında, bilinçaltının her yerine sızabilen mevcut teknolojik paradigma çerçevesinde, hiç olmadığı kadar bir güç olarak ifade edilmektedir.

Teknolojik yabancılaşma iletişim ve teknoloji çağının en çok görülen olgusu olmaktadır. Teknolojik yabancılaştırmanın bir örneği de fetişleştirme unsuru olarak belirtilmektedir. Bu teknolojik fetişleştirme: "Teknisyen ya da mühendislerin teknolojik bir harika ya da teknolojinin dev başarısı olarak sundukları şey" olarak görülmektedir. Bu fetişleştirme unsuru popüler kültür gibi, bireylere nerede film izleneceği, hangi kanalın açılacağı, ne yemek yeneceği gibi her şeyi emreden, insan hayatını kolaylaştırma ve özgürleştirmeyi kendine görev edinen, ancak bunun ardındaki gerçek görevinin bu olmadığı gizlenen, birey yerine yaşayan sanal bir robot-birey işlevi olarak belirtilmektedir³⁹.

Elektronik medyanın gelişmesi küresel bir ortam yaratmaktadır. McLuhan elektromanyetik dalgaların keşfinin aslında insanlar arasında eşzamanlılık yaratmada öncü bir rol oynadığını belirtmektedir. Bunun sonucu olarak da "küresel köy" kavramı tezahür etmektedir. Antik dönem eski

---

³⁸ Castells, a.g.e, s.96

³⁹ Mukadder Çakır, "Sosyal Medya ve Gösteri", Editör: Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık, **Sosyal Medya Araştırmaları-1**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Kasım 2013, s.34

çağlarda kabile davulları dönemin kabileleri için önemli bir kültür göstergesi olmaktadır. Kabileler ayinlerini ve eğlencelerini bunun üzerine kurmaktadırlar. McLuhan da bu büzüşmüş köyde kabile yaşamına geri döndüğünü ve davullarla iletişim kurulmasının mümkün olduğu (burada medyayı kastediyor) bir ortam söz konusu olduğunu belirtmektedir. McLuhan'a göre ilkele olan ilgi on dokuzuncu yüzyılın ilerlemeye olan ilgisi kadar sıradanlaşmaktadır. Bu küresel köydeki bağımlılık McLuhan'ın da ifadesiyle "yeni elektronik bağımlılık, küresel bağımlılık imgesinde yeniden yaratılmaktadır"⁴⁰.

Gelişen teknoloji en nihayetinde küresel köy birbirine bağımlı küresel bir ortam yaratmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, enformasyonun kolay ulaşılabilir hale gelmesini sağlamış bu da enformasyonun çoğalmasına neden olmuştur. Enformasyon çöplüğü aynı zamanda bilgiye olan ihtiyacı da azaltmaktadır.

Küreselleşme ve kapitalizm teknolojiyle birlikte yeni bir görünüm kazanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi globalleşme ve birbirine bağımlı dünya devletlerinin oluşması, çok uluslu şirketlerin bir araya gelmesi, gibi oluşumlar teknolojik gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Castells, enformasyon çağından bahsederken teknoloji devriminin kapitalist modern dünya düzeni için önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu teknolojinin toplumların tarihlerine ve kültürel değerlerine yansımakta olduğunu yerel çapta küresel bir kapitalizm yaratıldığını ifade etmektedir. Böylece enformasyon teknolojisinin modern kapitalizmin tarihsel çeşitliliğine vurgu yapmaktadır⁴¹.

Küreselleşme ve teknolojik gelişmeyle bilgi teknolojisi sistemsal anlamda sürekli artan bir biçimde ağlaşmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Castells'e göre⁴²: "Anlaşılabilirlik, karmaşıklık ve ağlar oluşturma belirleyici özellikleri olmaktadır." Enformasyon teknolojisi gelişmektedir ve daha da

---

⁴⁰ Marshall McLuhan, "Gutenberg Galaksisi-Tipografik İnsanın Oluşumu", Gül Çağalı Güven (çev.), 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2014, ss.13-14-15

⁴¹ Castells, a.g.e, s.15

⁴² A.g.e, s.96

gelişmeye devam edeceği Castells tarafından ifade edilmektedir. Enformasyon teknolojisi karmaşık ağlar oluştururken aynı zamanda dayatıcı olduğunun da önemle belirtilmesi gerekmektedir.

Gelişen teknoloji beraberinde mahremiyet alanlarının da ortadan kalkmasına veya sınırlarının genişlemesine neden olmaktadır. Bu durum çocuklar için de mahremiyet alanının genişlemesine neden olmaktadır. Bilhassa mahremiyet olgusu, evin sınırlarının ötesine geçmektedir. Artık herkes gözetleyen ve gözetlenen konumunda bulunmaktadır. Bu *panoptikon hapishanesi modeline* denk düşen bir durum olmaktadır. *Panoptikon*, aslında Jeremy Bentham'ın 18. yy.da oluşturduğu bir hapishane modelidir. Kısaca açıklamak gerekirse hapishane içinde mahkûmlar mutlak kontrol içindedirler ve kontrol edilenler kontrol edeni görememektedir. Bir süre sonra mahkûmlar kendi kendilerinin kontrol mekanizmaları haline gelmektedir. Bu da itaat etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte telefonun bir göz gibi evlerde gözetleyen konumunda olması panoptikon hapishanesinin 21. yy yansımalarına örnek olarak görülmektedir. Bu hapishanede (yeni medya ortamlarında) bilgisayarlardan sürekli izlenme insanları mutlak otoriteye bağımlı kılmaktadır. Böylece özellikle çocuklar panoptikon hayatı yaşayarak bilinçsizleştirme politikalarıyla her türlü siyasi ve politik ortamdan uzak tutularak başat nesnelere oyalanmaktadırlar. Çocuklar aslında panoptikon hapishanesinde yalnızdırlar ve bu yalnızlık psikolojik bunalıma, strese depresyona ve sonu ölüm olan bir harekete dönüşmektedir. Siyasi ideolojiden, kamusal alandan ve gerçeklikten uzaklaşan çocuklar, görünmeyen sürekli bir denetim altında tutulmaktadır. Jeremy Bentham'ın ifadesiyle "aslında mahkûmlardır".

Enformasyon çağının bireylerinin diğer çağların bireylerinden daha farklı yaşam düzeyleri bulunmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte enformasyona sahip olma arzusu içinde olan birey, işinin kolaylaşmasını isteyecek tekniğe daha fazla ihtiyaç duyup daha fazla kullanmaya mecbur bırakılmaktadır. Bunu sağlayan ise teknoloji tabanlı medya olmaktadır.

Çocuklukta fazlaca imkâna sahip olan bireyin gelişen medya araçlarıyla gereksiz enformasyona ulaşımının kolaylaşması ve bu durumu mutlu olma aracı olarak görmesi, gerçek iletişim aracı ve mutlu olma aracı olan dili unutulmasına neden olmaktadır⁴³. Öyle ki modern toplumların yaşantısı dille var olmaktadır. Dile ket vurma yerine onu kullanmayı arttıracak icatlar üretilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde araştırmacılara göre yeni nesil en büyük kültür aktarım aracı olan 'dil' den uzaklaşacak ve kültür olgusu tamamen ortadan kalkacak gibi bir kötümser bakış açısı hiç de uzakta görünmemektedir.

Teknoloji ile her türlü duyu organına hitap edilmesi mümkün olmaktadır. Teknoloji bir kültürün içinden doğduğu zaman ilk duylara hizmet etmektedir. Teknoloji duyuların içinden ve dışından yeni bir vurgu yapar veya üstünlük sağlarsa hisleri, duyular arasındaki eşitliği ortadan kaldırarak hiçbir duygunun eskisi gibi olamayacağı, değişeceği belirtilmektedir. Sayısal medya teknolojisinin gelişmesiyle sanal gerçeklik ve VR gözlükler duyular arasındaki eşitliği bozmaktadır. Öyle ki sanal gerçeklik duyular arasındaki farklılığı arttırarak hiç dokunma olmadan sadece zihin karmaşıklığıyla, görme ve duyma ile herhangi bir atmosfer yaratması zor olmamaktadır. Sayısal medya teknolojisinin gelişmesi zorunlu değişimi de beraberinde getirmektedir.

2.4.2 Sayısal Medya Teknolojisi

İletişim olgusu var oluşumuzdan beri sürekli bir gelişim ve değişim göstermektedir. Günümüz de ise transistör teknolojisinin gelişimi iletişimin başka bir boyuta geçmesine sebep olmaktadır. İnsanlar sayısal iletişimin nesnelere haline gelmekte, iletişim 1 ve 0 üzerine kurulu bir bit sistemi üzerinden gerçekleşmeye devam etmektedir. Sonuç olarak internet teknolojileri adı verilen yeni bir ortam oluşmaktadır. Bu durum iletişimin tekdüzelikten kurtulup etkileşimli bir ortama dönüşmesini sağlamaktadır. Ancak bu iletişim ortamlarının faydaları ve zararları konusunda tartışmalar sürmektedir.

---

⁴³ Pembecioğlu, a.g.m, s.488

TDK sayısal medya konusunda “Verileri dijital bir ekran üzerinde gösteren” şeklinde tanımlamaktadır⁴⁴. Kullanıcısına her türlü imkânı verebilen bir yapısı olan sosyal medya ise başta; facebook, youtube, twitter, instagram, blog, scorp, vine, linkedn vb. gibi paylaşım ağlarını içerisine almaktadır. Buralarda medyanın çoklu ortamlarının etkisiyle her türlü veri ve içerik akışına müsaade verilmektedir. Multimedya dediğimiz çoklu ortam kavramı bireylere olanakları sınırsızca veren, birden fazla duyu ile hissedilen her türlü içerik olarak açıklanmaktadır. Castells’e göre⁴⁵: Multimedyanın en belirgin özelliği kültürel olguları kendi içine hapsederek farklılıkları ortadan kaldırması olmaktadır. Bütün kültür endüstrisinin en popüler ürünleri geçmiş, şimdi ve gelecek zamanda bir hipertexti (hiper metin- bilgisayar tabanlı olan sadece yazı olmayan çoklu ortam) dijital evrende birleştirmesinden ötürü gelmektedir. Bu durum gerçekliğin sanallaşmasından ileri gelmektedir. Bu ortamlar da aynı anda hem video hem ses hem metin gibi birçok duyuya hitap eden aynı anda ve eşzamanlı gönderim sağlanabilen bir olgu olarak ifade edilmektedir.

Castells’e göre çoklu ortamın hiper metni kültürün oluşmasını sağlamaktadır. Hiper metnin kültürün belirleyici niteliklerinden olduğunu ifade etmektedir. Yine Castells’e göre, tarih görsel materyalin elde edilebilirliğine göre örgütlenmekte olduğunu belirtmektedir. Böyle olduğu takdirde insani tecrübe alanında kültür ürünleri sırasız bir şekilde ortaya çıkacağını ifade etmektedir⁴⁶.

Tarihsel süreç içerisinde internetin gelişmesi, doğu bloku ve ABD arasındaki soğuk savaş döneme rastlamaktadır. Aslında internetin ilk ortaya çıktığı dönemin 1940’lı yıllarda ABD’de yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir⁴⁷. İlk zamanlar askeri amaçlarla kurulan kapalı devre iletişim ağı olan *ARPANET*’i Ferguson şöyle açıklamaktadır: “*O zamana kadar*

---

⁴⁴ Türk Dil Kurumu, Sayısal, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=D%C4%B0J%C4%B0TAL (9 Kasım 2018)

⁴⁵ Castells, a.g.e, ss.496-497

⁴⁶ A.g.e, s.610

⁴⁷ Selim Kanat, “Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Dijital Medya ve Savaş”, **Dijital Medya**, TRT Akademi, Cilt-1, s.531

yaygın kullanılan ve telefon cihazları arasında sadece ses taşıyan şebekelerinden farklı olarak ARPANET ağı, farklı lokasyonlardaki bilgisayarları hem ses hem de veri alışverişine olanak tanıyan bir ağlar arası iletişim (İnternet) protokolüyle birbirine bağladığını” belirtmektedir⁴⁸. Daha sonraki süreç ARPANET’in ABD’den tüm dünyaya yayılması amacını taşıdığını söylemektedir. 1990 yıllara gelindiğinde İnternette gezinebilmek için alan adları ortaya çıktı ve bu CERN’ de geliştirilen *World Wide Web (www)* sistemi olarak geliştirilmiştir. Bu sistem ile birlikte kullanıcılar etkileşim de bir üst seviyeye çıkmaktadır. Daha sonraki süreç ise 2004 yılında ortaya çıkan Web 2.0 teknolojisindeki gelişme olarak tezahür etmektedir. Bu dönemde Web 2.0 ile büyük bir etkileşim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Kişilerarası ve kurumlar arası iletişim hızlanmış, global bir toplum oluşmuş, sosyal, politik ve birçok alanda gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler ise sosyal medya olarak tarif edilen yeni medya organlarını da kapsayan bir gelişmeyi beraberinde getirmektedir. Web 2.0 teknolojisi ile platformlar, insanların ortak birliktelik kurduğu, gruplar oluşturduğu, sanal bir cemaat ortamının oluşmasına imkân sağlayan ortamlar olarak görülmektedir. Sürekli yeni ve sürekli dönüşüm içinde olan dijital medyada kişiler karşılıklı etkileşimde bulunarak bu ortamlarda yer almaya başlamıştır. Web 3.0 da daha gelişmiş, internetin etkileşim boyutunun en üst seviyeye çıkarıldığı ve en küçük ağıza kadar küçülebildiği büyük bir gelişme olarak görülmektedir. Bu teknolojiyle birlikte akıllı telefonlar veya diğer cep aygıtları için her türlü uygulamalar, yazılımlar ve programlar olanaklı hale gelmektedir.

İnteraktif medya da denilen sosyal medyadaki “Sosyal kelimesinin kökenine bakıldığında farklı aşamalardan geçerek dile yerleştiği görülmektedir. Sosyal medya ağlarını sosyalleşmenin yeni biçimi olarak gören Dilmen ve Öğüt, yaptıkları çalışmada “sosyal” kavramının etimolojisiyle ilgili bilgi vermektedirler. “Latince “yoldaş, dost, müttefik” anlamına gelen

---

⁴⁸ Ferguson, Michael J. “The Telephone, Internet, and the New Telecommunication Infrastructure” Ders Notları, Şili Üniversitesi Sunumu Bölüm 1-4, 9.4.2003. [Http://www.ciw.cl/recursos/Ferguson/new_networks.htm](http://www.ciw.cl/recursos/Ferguson/new_networks.htm) (Erişim tarihi: 11.4.2016) Aktaran: İsmail Hakkı Polat, “Dijital-Siber-Sosyal; Yeni Bir Medyadan Yeni Bir Yaşam Alanına Dönüşüm”. **TRT Akademi, Dijital Medya**, Cilt-1, Sayı-2, s.411

socious kelimesinin aynı semantik çizgide Fransızca ve İngilizceye toplumsal olanı ifade eden social olarak geçtiğini, ardından Türkçeye de yine aynı anlamları ifade eden sosyal kelimesi olarak yerleştiğini açıklamaktadırlar⁴⁹. Nitekim sosyal medya da sosyal olma yani dost bulma aktif olma şeklinde yorumlanmaktadır. Bunun dışında insanların haber alma ve verme işlevinin gerçekleştiği, eğlence metaları oluşturma ve yayma işlevinin gerçekleştirildiği, bireylerin bilgilerini paylaştığı, aktif bir üyelik olmadan girilmesi mümkün olmayan ve birden fazla kişinin aynı anda aynı ortam da bulunduğu elektronik ve bilgisayar tabanlı platformlar olarak görülmektedir. Birçok çocuk ve yetişkin aktif bir şekilde sosyal medya ortamlarında bulunmakta ve karşılıklı etkileşim içinde yer almaktadır. Kimi kullanıcı oyun oynamak için, kimi kullanıcı görüşlerini paylaşmak için, kimisi ise eğlenmek için kullanmaktadır. Sayısal tabana endekslenmiş olan sosyal medyada artık yöndeşerek geleneksel medyayı da içine alan bir yeni medya kavramı ortaya çıkartmaktadır. Artık her ortam geleneksel medyaya da uyarlanarak kullanıcının konformist yapısına destek olmaktadır. Bunun tipik örneğini bir tuş ile bütün dizi ve filmleri ekrana taşıyan IPTV tabanlı Netflix örneği oluşturmaktadır. Ulus aşırı diziler evlerdeki televizyona, cep telefonlarına vb. araçlara yansımaktadır. Bu, internet teknolojisiyle geleneksel TV arasındaki yöndeşmenin tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

Dijital medyanın kişileri aktif bir şekilde iletişim ortamına sokması kişilerin gerçek olmayan ortamlarda sanal topluluk oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu sanal topluluk oluşturma olgusu Alman Nazi'sinde kullanılmış olsaydı farklı bir toplumsal düzen ve farklı bir Hitler Almanya'sı oluşmuş olacağı düşünülmektedir. Dijital ortamlar dijital topluluklar yaratarak sanal cemaatler oluşturmaktadır.

Karmaşık bir yapı olan ağ müessesesiyle alakalı Castells ağın temel anlamını ortaya koyarken, ağın karmaşık yapısından düğümlerinden ve

---

⁴⁹ Dilmen, N. E. & Öğüt, S. "Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları". İkinci Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı. İstanbul:2010, s. 237 Aktaran: Aytekin İşman, Berkay Buluş, Kübra Sultan Yüzüncüyıl , 'Sosyalleşmenin Dijitale Dönüşümü ve Dijital Benliğin Sunumu' , TRT Akademi, Dijital Medya içinde, Cilt-1, Sayı-2, s.610

büklümlerinden bahsederken bu düğümlerin küresel bankalar, şirketler, piyasalardan oluştuğunu belirtmektedir. Aslında bu durum menkul kıymetlerin uluslararası pazarda dolanımını ifade etmektedir. Pazarı belirleyen ekonomik araçların ülke ve bakanlar nezdinde yapılanışını da aynı zamanda ifade etmektedir⁵⁰. Ağ müessesine daha kavramsal açıdan bakarak ağ müessesenin gerçek anlamda neyi ifade ettiğini ve ne anlama geldiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal medyanın insanı çift taraflı bir iletişime itmesi ve etkileşim boyutunun yüksek olması bireysel özgürlüğü bir başka boyuta taşımaktadır. Gerçekte var olan aslında özgürleşme değil daha çok yalnızlaşmaktır. Kişiler gerçek anlamda Habermas'ın belirttiği kamusal alan ve kamusal yaşamdan gittikçe uzaklaşmaktadır. Bireyler, içine kapanan, sosyal gibi görünen oysaki sosyallik içinde yalnızlaşan bir karaktere bürünmektedir.

Ekonomik büyümenin en önemli bileşenleri enformasyon teknolojisinde yaşanan değişimler ve gelişmeler olmaktadır. Teknolojinin belirleyici yapısından mütevellit toplumsal yaşamların standartlarını, ekonomik örgütlenmenin biçimini ve sosyal hayatın gelişmesini enformasyon bileşenlerinin sağladığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmesi toplumun kapasitesini de ekonominin gelişmesini de sağlamaktadır. Yeni teknoloji, esnek enformasyon üretiminin ortaya çıkmasını sağlamakta ve bu sayede bilginin kendisi üretim sürecinin ürünü olmasına neden olmaktadır⁵¹. Bilgi teknolojileri geliştikçe geliştirdiği ürünlerin de etkisinde gelişmektedir ve bu durum aslında kendi kendini belirleyen bir süreç olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmalara göre sayısal tabanlı teknoloji parçadan bütüne ulaşmada ve bu parçaların çözümlenmesinde "*ana akım*" medyaya göre daha gelişmiş olduğu belirtilmektedir. Dinlenen bir müziğin ismi unutulduğunda veya şarkı kaybolduğunda, hatırlanmadığında onun için yapılan uygulamalarla bulabilmek, dinleyebilmek, pratikleşmekte ve kolaylaşmaktadır. 1'ler ve 0'lar üzerine kurulu bu yapı gelenekselin zaman kaybı gibi olumsuz özelliklerinden

---

⁵⁰ Castells, a.g.e, s.622

⁵¹ A.g.e, s.110

bireylerin kurtulmasını sağlamaktadır. Bu ve bunun gibi dijital gelişmeler insanlığın işini kolaylaştırırsa da dezavantajları da bulunmaktadır.

2.4.3 Yeni Medya Teknolojisi

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler teknolojinin de medya bağlamında ikiye bölünmesine neden olmaktadır. Bu "eski" ve "yeni" algısı üzerinden temellenmektedir. Burada yeni medya "ikinci medya çağı" yani yeni olarak nitelenmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi bir önceki teknolojinin karşılaştırılarak verilmesini ifade etmektedir. Eski ise daha geleneksel bağlamda ifade edilmektedir.

Yeni medya kavramı, eski kavramı üzerine tanımlanmaktan öte, eskinin üzerine konumlandırılarak tamamen yok sayılmamaktadır. Yeni medya eskiyi tamamen yok saymamakta birlikte teknoloji ile daha etkileşimli ve daha gelişmiş bir yapıya bürünmesini sağlamaktadır. Bu durumda bu medya -yeni- olarak tanımlanmaktadır. Eskisinden tamamen kopmayan ve onu içinde barındıran bir iletişim aracı⁵² olarak ifade edilmektedir.

Yeni medya ile birlikte oluşan süreçte sınırlar ortadan kalkmakta, etkileşim olanağı artmakta ve enformasyona ulaşım kolaylaşmaktadır. Yeni medya enformasyonun sayısallaşmasını sağlayarak enformasyonun çoğaltılmasını da kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda yeni medya ile zaman mekân tasavvuru önemsiz hale gelmektedir. Yeni medyanın çoklu ortamlarının olanaklarıyla bu araçlarda video, ses, metin, grafik gibi paylaşımlar olanaklı hale gelmektedir. Yeni medya ile otomasyon özelliği ile işler kullanıcılar tarafından kolaylaşmakta ve modüler yapısıyla kod dönüşümünü mümkün hale getirmektedir. Böylece jpeg. formatındaki bir resim gif. formatına dönüştürmek basitleşmektedir. Bu durum yeni medyanın kullanım pratikliğini de örnek teşkil etmektedir.

---

⁵² Sertaç Öğüt, Necmi Emel Dilmen, **Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşime İletişimsel Bilişim Yaklaşımı**, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı Bildiri Kitabı, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1-3 Kasım 2006, ss.18-21

2.5 Kurgu

Kurgu, belirli parçaların bir araya gelerek oluşturduğu anlamlı bir bütün, ahenk şeklinde tanımlanmaktadır. Kurgu farklı alanlarda farklı şekillerde kullanılmaktadır. Raymond Williams 'kurgu'yu tanımlarken katışıksız icat, hem edebiyat hem de düş gücü bağlamında üç şekilde tanımlamıştır. Bu tanımlamalar kitapta İngilizce sözcükte görülmektedir. Kurgu kelimesi 14. yüzyılda Latince sözcük "*fingere*'den, şekillendirmek anlamından İngilizce' ye girdiği" belirtilmektedir. 17. yüzyılda kurgu kelimesi "yanıltıcı icat" anlamına gelmektedir. Alternatif bir kullanım ile de edebiyat alanına "*fictional*" olarak geçtiği ifade edilmektedir⁵³.

Sinema dilinde kurgu kısa parçalarla bir devinimsel zaman yaratmak için kullanılmaktadır. Toplumsal kurgu ise geçmişten geleceğe insan var olduğundan beri sürekli etki altında tutulması gereken bir olgu olarak görülmektedir. İdeolojinin en yoğun ve baskın kullanıldığı yer toplum olmaktadır. Kurgu da topluma ideolojilerin belirli parçalarla, zamanla aktarılması olarak ifade edilmektedir.

2.5.1 Edebi Metin Kurgusu

Edebiyatta kurgu, kısmen gerçeklere veya tamamen gerçeklere dayanmayan; edebi eseri ortaya koyan kişinin hayal gücünü yansıtan; kişi, yer ve olay üzerine anlamlı bir ahenk yaratmak için kullanılan yöntem olarak ifade edilmektedir⁵⁴.

Chris Baldics ise edebi eserlerin ve tiyatro oyunlarının kurgusal olmasına rağmen kurgu kavramının daha çok düzyazıda olduğunu ifade etmektedir. Öykü, masal, fabl vs. yazılar daha çok kurgusal olarak nitelenen uydurulmuş gerçek veya kısmen gerçek olarak tanımlanmaktadır⁵⁵.

---

⁵³ Raymond Williams, Anahtar Sözcükler, s.161

⁵⁴ Kurgu, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurgu> Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019)

⁵⁵ Chris Baldic, **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms (2. bs.)**, New York: Oxford University Press. (2001). Aktaran: Aytaç Ören, "Edebiyatta Kurgusal Gerçeklik", **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2: s.156 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/255197>, Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019),

2.5.2 Televizyon Ve Sinemada Kurgu

Seslerin görüntülerin belli bir amaca uygun olarak bir senaryo dâhilinde peş peşe sıralanmasına “kurgu” veya “montaj” denmektedir⁵⁶. Televizyonda kurgu belli bir devinim yaratmak için kullanılmaktadır. Televizyon ve sinemada gerçek zamanının belirli parçalarını vermek, anlamlı ve ahenkli bir devinim yaratmak için yapılmaktadır. Türkçe anlamı sinemada kurmaca olarak da belirtilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi sayısal medyanın revaçta olması kurgu ve gerçekliği bambaşka bir alana taşımaktadır. Gerçek, kurguya dönüşmüş gerçeklik, hiper gerçeklik tanımını almıştır. Simülakrlar gerçeği gizlememektedir. Çünkü gerçeğin gerçek olmadığı, simülakrların gerçeğin kendisi olduğu belirtmektedir. Baudrillard, gerçeğin boyut değiştirerek simülasyona evrildiğini ifade ederek aslında bunun gerçek olarak kabullenildiğini söylemektedir⁵⁷.

2.5.3 Haber Kurgusu

Haber kurgusu daha çok televizyon, radyo, gazete ve yeni medya ortamında gerçekleştirilen kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve neden sorularının cevaplarını içerecek cinsten yapılan, bilgi verme sürecini içinde barındıran yapım süreci şeklinde ifade edilmektedir. Haber kurgusu belirli bir bakış açısından en kısa şekilde karşı tarafa durumu anlatabilmek için yapılan işlem olarak nitelendirilmektedir. Buna göre dil sade ve anlaşılır, uyum içinde ve içinde 5N1K sorularının cevaplarını barındıracak cinsten olması gerekmektedir. Ancak haber dilindeki kurgunun çarpıtılması çok sık yaşanan bir durum olarak ifade edilmektedir.

---

⁵⁶ Kurgu Nedir? , <http://www.sinematek.org/sinebilgi/sinebilgi-kurgu/79-knedir.html>, Erişim Tarihi:(13 Haziran 2019)

⁵⁷ Jean Baudrillard, **Simülakrlar ve Simülasyon**, Oğuz Demir (çev.) 3.Baskı, Doğu Batı Yayınları Ankara, 2005, s.12

2.6 Toplumsal Kurgu Ve Değişim

Toplumsal kurgu ve kültür denilen olgular tarihsel süreç içerisinde kendini sürekli yenileyen, geliştiren ve değiştiren canlı bir yapıya sahip olduğu yaşanan değişimler neticesinde görülmektedir. Kültürler ve toplumlar tarihin her döneminde kendine has bir yapıya sahip olmaktadır. Toplum, Raymond Williams tarafından, insanların bir arada yaşadığı ilişkiler bütünü oluşturarak, kurumların işleyişini sağlayan olgu olarak tanımlanmaktadır. Toplumsallaşma Güven Büyükbakkal'a göre⁵⁸: "İnsanların sosyal yaşamının asgari ihtiyaç ve müştereklerine yaraşır bir duruma gelmesini sağlayan uyum ve öğrenme süreci olarak" ifade edilmektedir.

2.7 Gerçeklik Ve Değişen Gerçeklik Türleri

Gerçeklik, "Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, hakiki olan" şeklinde tanımlanmaktadır⁵⁹. Bir başka tanımda Descartes'ın belirttiği gibi beş duyu organımızla hissedebildiğimiz, "var olan her şey" demektir⁶⁰. Raymond Williams ise realizmi, sanatın ve felsefenin başat nesnelere kullanımından değil, realizmin birçok alanda kullanıldığı için oldukça zor bir sözcük olarak nitelemiştir. Yine Raymond Williams bu kelimeyi Fransızca "real"den latince "realis"e geldiğini ve "res" den türediğini ifade etmektedir. 15. yüzyıldan sonrada İngilizcede mülkiyet ve hukuk alanında fiilen bir durumu anlatmaya yönelik kullanılmakta olduğunu da belirtmektedir. Yine Raymond Williams şöyle açıklamaktadır; sözcük; eski Fransızca yakın kök real, geç Latince realis, Latince kök sözcük res'ten gelmektedir. 15. yüzyıldan itibaren İngilizce'deki ilk kullanımları, hukuk ve mülkiyet konularında fiilen var olan bir şeyi anlatmaya dönüktü⁶¹. diyerek gerçeğin ne olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Gerçekliğin bilimde, dinde ve felsefede farklı anlamları da

---

⁵⁸ Güven Büyükbakkal, "Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri", **İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı:28, İstanbul Üniversitesi, İstanbul,2007 s.36

⁵⁹ TDK, Gerçek, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5be95b85159310.46330341 (12 Kasım 2018)

⁶⁰ Raymond Williams, Anahtar Sözcükler, s.311

⁶¹ A.g.e, s.312

bulunmaktadır. Düşünceden bağımsız olarak zamanda ve mekânda yer kaplayan her şey gerçek olarak ifade edilmektedir. Gerçeklik "Herhangi bir şeyin gerçekliği insan zihnine bağlı olmaksızın var olmasıdır⁶² şeklinde ifade edilmektedir. Gerçekliğin reel olana atıf olduğunu belirten Alperen Karapınar'a göre⁶³: "*Gerçeklik reel olana atıf yapmaktadır, aynı zamanda da hakikatin kendini açtığı bir yoldur. Gerçeklik, ölçütünü hakikatten alır, fakat hakikat varlığını yalnızca kendisine borçludur. Gerçeklik ise varlığını hakikatin kendisine borçludur*". diyerek ifade etmektedir. Gerçekliği televizyon bağlamında veya medya metinleri bağlamında ele alındığında ise gerçeklik, gerçek karakterler ve sosyal bağlamları betimleyecek unsurlarla düzenlenmektedir. Bu durumda gerçekte kırışıklığı olanlar pürüzsüz, patlamış sivilceleri olan çocuklar allık ve pudralı olarak TV 'de yer almaktadır. Mükemmellik ve genç kız olmak televizyonda ilgi nesnesi haline gelmek için yeterli olarak görülmektedir. Ancak bu hakikat sadece dergi ve televizyonlarda görülen hakikattir. Oysaki gerçek ışıklar kapandığında ortaya çıkmaktadır⁶⁴. Medya metinlerindeki görsellik gerçekliğin başka bir boyuta yani hiper gerçeklik denilen bir boyuta erişmesini sağlamaktadır. Baudrillard, hakikat ile ilgili medyaya uyarlamış ve hakikat konusunda sanal gerçeklik ve hiper gerçeklik, simülasyon ve simülakrlar gibi oluşumları incelemektedir.

2.7.1 Hiper Gerçeklik

Enformasyon çağı ve gelişen teknolojiyle birlikte dijitalleşme de artmaktadır. Dijitalleşme birçok alanda tasavvur edildiği gibi gerçeklik alanında da kendini göstermeye başlamaktadır. Gerçeklik, dijitalleşmeyle birlikte hiper gerçeklik boyutuna dönüşmektedir. Bu anlamda bireyin bulunduğu mekân dahi değişime uğramaktadır. Baudrillard'ın ifade ettiği şekilde hiper gerçeklik, gerçeklikten yoksun hakikatin modeller vasıtasıyla

---

⁶² Wikipedia, Gerçeklik, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gerçeklik>, (12 Kasım 2018)

⁶³ Alperen Karapınar, "Gerçeklik ve Hipergerçeklik; Baudrillard ve G.Debord Anlatılarından Hareketle "Hakikatin Yeniden İnşası", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.10, sayı:53, s.516

⁶⁴ Dafna Lemish , "Çocuk Medyasında Cinsiyet Temsilleri" Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013 s.44.

üretilmesi olarak söylenmektedir⁶⁵. Gerçekliğin kuşatılmış göstergelerle birlikte bambaşka bir boyut olarak tasarlanması şeklinde ifade edilmektedir. Hiper gerçeklik oluşumunu etkileyen en önemli gelişme de medya olmaktadır. Medya ve enformasyon teknolojileri gerçekliği hiper gerçeklik boyutuna taşımaktadır.

Hiper gerçekliğe daha iyi anlamlandırmak için ona iyi bir örnek teşkil etmesi maksadıyla Baudrillard Disneyland'ı örnek vermektedir. Disneyland iç içe geçen bütün simülakrların kusursuz bir düzen olduğunu söylemektedir. Her şeyden öte bu dünya fantastik bir oyun olarak görülmektedir. Disneyland gerçeküstü bir yapıyla teknoloji fetişizminin doruk noktasında yaşandığı bir yapı olmaktadır. Baudrillard, Disneyland'ın gerçeküstü bir teknoloji fetişizminin yaşandığı bir yapıya benzetmektedir. Baudrillard'a göre; ideolojinin ve alt metinlerin insanlara verildiği Disneyland'daki düşsellik ne gerçek ne sahtedir. Disneyland gerçekliği yeniden üretmek için tasarlanan bir "caydırma makinesi" olarak görülmektedir. Gerçekliğin her türünün yaşandığı Disneyland'da çocuksu görünümün ana sebebi gerçek ve başka bir evren bulunduğu düşüncesini çocuklara ve yetişkinlere onaylatmaktır. Baudrillard'a göre⁶⁶: "Disneyland yetişkinleri de kendine çeken yapısı ile çocuklaşmalarına imkân sağlayan bir yapısı bulunmaktadır". Böylelikle Disneyland'ın o gerçeküstü yapısı, onun nasıl bir amacı olduğunu ortaya koymaktadır.

Disneyland'ın gerçek üstü yapısı medya metinleri bağlamında uygulandığında bu anlamda medya metinleri de gerçeküstü bir yapıyla kodlanmaktadır. Televizyonun hedefi bilgi ile hükmetmektir ve bu bilgiye mana kazandırmaktadır. Bu nedenle televizyon gerçeküstü bir gerçeklik ile metinlerine mana kazandırmaktadır.

Gelişen teknoloji ve özünde alternatif medya gerçeklik konusunda üzerine sayısız araştırmaların olduğu bir konu olmaktadır. Dijitallik bu sanallığı toplumun gerçekliği gibi sunmaktadır. Sahte topluluklar ve sahte üretilmiş kimlikler arasında yaşanan toplumsallaşma gerçekliği sanal gerçeklik

---

⁶⁵ Baudrillard, Simülasyon ve Simülakrlar, ss.13-14

⁶⁶ A.g.e, s.29

konumuna geçirmektedir. Çoklu ortamların gelişmesi; grafik, resim, video alanlarında yayınlar yapan medyaların arasındaki ayrımının azalmasına neden olmaktadır. Bir içerik hem video hem ses barındırarak daha kullanışlı hale gelmektedir. Böylece popüler ürünler hazırlanırken tarihselliğinin dışında bir evrende, dijital ortamda bir araya gelmektedir. Sembolik bir ortamda gerçeklik, sanal âleme geçerek uzamsızlaşmaktadır.

Medya metinlerini mutlak gerçeklik gibi sunar ve sunduğu gerçeklik tek düze bir gerçeklik gibi göstermektedir. Sürekli tekrarlanan gerçeklik gerçekliğini yitirmeye yüz tutmaktadır. Elisabeth Neumann "*Kamuoyu Suskunluk Sarmalı*" kitabında gerçeklik üzerine şunları söylemektedir; "Gerçekliğin sahiden ne olduğunun önemi yoktur artık, önemli olan bizim ona dair varsayımlarımızdır, bizim beklentilerimizi, ümitlerimizi, çabalarımızı, duygu ve davranışlarımızı yalnızca bu varsayımlar belirlemektedir. Fakat bunlar da kendi içlerinde reel oldukları için, reel sonuçlar doğurur, yeni gerçeklikler yaratırlar"⁶⁷. diyerek imgesel olarak kafamızda yaratılan gerçekliklerin aslında kendi gerçekliklerimiz olduğunu belirtmektedir. Gerçeğin sınırları bilinmemektedir. Bu kadar karmaşa içinde hiper gerçeklik ise görülemeyen, algılanamayan oysaki var olduğu bilinen bir boyut olmaktadır.

2.7.2 Sanal Gerçeklik

Dijital dünyanın gelişmesiyle birlikte gerçeklik bambaşka bir boyuta geçmektedir. Gerçeklik siber âlem denilen sayısal medyanın etkisi altına girmektedir. Gelişen teknoloji gerçek dünyanın yanılsamalarını kendi bünyesine kazandırmakta ve kendi içinde sanal gerçeklik yaratmaktadır. Sanal kelimesi Savaş Ferhat'a göre⁶⁸: " köken olarak 'sanmak' sözcüğünden gelmektedir. Fakat sahte, yanlış ya da gerçeğin zıttı olarak düşülmemelidir". olarak açıklanmaktadır. Yani sanal denilen olgu gerçeğin zıttı değil gerçeğe yakın gerçekmiş gibi ifade edilmektedir. TDK'ye göre sanal, hakikatte bir

⁶⁷ Elisabeth Noelle-Neumann, **Kamuoyu- Suskunluk Sarmalı**, s.172

⁶⁸ Savaş Ferhat, "Dijital Dünyanın Gerçekliği, Gerçek Dünyanın Sanallığı, Bir Dijital Medya Ürünü Olarak Sanal Gerçeklik" - **TRT Akademi Dergisi**, Dijital Medya, Cilt-1, Sayı.2, Temmuz 2016, s.725

anlam ifade etmeyen tasarım olarak zihinde gerçekleşen, farazi, tahminî, mevhum" şeklinde ifade edilmektedir⁶⁹.

Sanal gerçeklik ilk 1950 yılında çocuklara Afrika'nın sesini ve kokusunu aktarabilmek için bir sistemi konu edinmiş olan Ray Bradbury'un hikâyesinin de ortaya çıkmaktadır. Bunun akabinde 1984 yılında bilim kurgu romanı olan "*Neuromancer*" kitabında William Gibson "siber uzay adını verdiği ve herkesin bağlanabileceği, sanal gerçeklik benzeri süper bir bilgisayar ağı sistemi"nde oluşan olası yansımalarını anlattığı kitabında ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak ilk kullanıldığı dönem ise 1962 yılında Morton Heilig tarafından "sensorama" adını verdiği ilk sanal gerçeklik simülatöründe koku ve rüzgâr etkisi veren titreşimli bir koltuktan oluşan yansımaları sanal gerçeklik olarak ifade etmektedir⁷⁰.

Sanal gerçeklik ve sanal ortamlar, belirli bir ara yüze sahip teknolojik altyapıyı kullanan, belirli bir aygıt olmadan olması mümkün olmayan, "gerçeklik deneyimimizin yeniden üretilmesine imkân tanıyan" bir olgu olmaktadır. Burada sanal gerçekliğin değil asıl olan sanalın gerçekliği daha dikkat çekici olmaktadır⁷¹. İnsan beyni sanal olanı gerçekmiş gibi algılamak beyin beş duyu organını kontrol ederek bu sanallığı sağlamaktadır. Günümüzde beş duyu organına gelen her hissiyat gerçekçiliği bir kat daha arttırmaktadır. VR gözlükler, 4D efektli sinema salonları sanal gerçekliğin boyutunu gözler önüne sermektedir. Sanal gerçeklikle insanların gerçek dünyayı sanal ortamlarda aramalarına sebep olacağı düşünülmektedir⁷².

Sanallık mekân ve zaman tasavvurunu ortadan kaldırmakta ve zamanı, mekânı dijital yazılımlara dönüştürmektedir. VR gözlüğü taktıktan sonra gündüz ve gece, belki bir dinazor çağı, belki uzayda bir yerde olabilmek mümkün hale gelmektedir. Görme duyusunun, yanılması dezavantajını da kullanarak başka bir boyuta, başka bir zamana geçebilmek olanaklı hale

---

⁶⁹ TDK, Sanal, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SANAL, (13 Kasım 2018)

⁷⁰ Savaş Ferhat, a.g.m, s.727

⁷¹ Slavoj Žižek, **Reality Of The Virtual Documantery**, 2004

⁷² Savaş Ferhat, a.g.m, s.742

gelmekte ancak bu sanal bir gerçeklik olarak tezahür etmektedir. Yine bir başka büyük teknoloji olan hologram teknolojisi sanal olanı gerçekmiş gibi bir hale getirerek gerçekliğin sınırlarını farklılaştırmaktadır. Bununla alakalı olarak Baudrillard, hologram teknolojisinin telmihten faydalanan bir göz yanılması olduğunu, abartıldığı gibi bir zekâ ürünü olmadığını belirtmektedir. Esasen hologram teknolojisinin her şeyin ikizini üretebilen bir teknoloji olmak istemesinden kaynaklandığını belirtmektedir⁷³. Bu büyüleyici şey, sanal gerçekliğin bulunduğu evren olan sanal gerçeklik evrenidir. Kitle iletişim teknolojileri toplumsal ve tarihsel döngü içerisinde Castells'e göre⁷⁴: "sanal gerçekliği başlatmasıyla değil, gerçek sanallığı inşa etmesiyle açıklanır". şeklinde ifade edilerek gerçekliğin aslında hep sanal olduğu toplumsal dönüşümün teknolojik determinizm etrafında şekillendiğini, dijital teknolojilerinde sanal bir gerçeklik sunduğu ifade etmektedir.

2.7.3 Toplumcu Gerçekçilik

Bu gerçeklik türü var olan toplumsal düzenin kötü gidişatını yansıtmak değil ona neden olan sebepleri bularak bu gidişatın önüne geçmek amacını taşımaktadır. Bu gerçeklik türü daha çok edebi eserlerde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Sinemada ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bozulmuş toplumsal düzenin düzeltilmesi amacıyla ve savaşın baş sebeplerini topluma anlatabilmek için bu tarza uygun filmler perdeye aktarılmıştır.

2.8 Çocukluk Dönemine İlişkin Diğer Kavramlar

2.8.1 Popüler Kültür

Popüler kültür, TDK' ye göre belirli zamanlar için geçerliliği olan hızın ön planda olduğu kültürel öğelerin tamamı olarak ifade edilmektedir⁷⁵. Bu tanıma göre popüler kültür iktidarın ürettiği bir biçim olarak belirtilmektedir. Bu iktidar, kapitalist küresel ekonominin hegemonyasını elinde bulunduran bir güç olarak bilinmektedir. Bu güç istenilenin desteklenmesini,

⁷³ Jean Baudrillard, Simülasyon ve Simülakrlar, s.151

⁷⁴ Castells, a.g.e, s.498

⁷⁵ TDK, Popüler Kültür, <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019)

istenilmeyenin grup dışında bırakılmasını sağlayan yönetici bir güç olmaktadır. Böylece toplum aidiyet ilişkisi çerçevesinde hareket etmektedir. Popüler kültürün amacı kişilerin bir kimliğe sahip olma hissini kamçulamaktır. Popüler kültür bu yolla kişileri daha bireysel varlıklar haline getirerek tüketim üzerine konumlamaktadır. Popüler kültür Ahmet Oktay'a göre şöyle açıklanmaktadır; iktidarın ve yönetici kademenin, egemen ideolojileri ve kültürel değerleri yeni formüller şeklinde sunarak oluşturdukları ve kendilerine muhtaç bıraktıkları kişilere sundukları kültür olarak ifade edilmektedir⁷⁶.

2.8.2 Kültür Endüstrisi

Gelişen iletişim teknolojileri kültür olgusunu da geliştirmekte ve değiştirmektedir. Bu bağlamda yeni kültür oluşumları ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu, 21. yüzyılda daha çok tüketime endeksli bir kültür şekli olarak görülmektedir. Adorno'ya göre⁷⁷: "Kültürü, kesin bir yargı ile bir şey gibi değil de eleştirel düşünceleri içine alan bir olgu olarak görmek gerekmektedir". Adorno kültür endüstrisinin oluşumlarını açıkladığı kitapta, bu şekilde tanımlamaktadır. Modern çağlar dediğimiz zamanda Amerikan kültürü denilen kültür olgusu medyanın aşılması olduğu bir kültür şekli olarak belirtilmektedir. Marka sahibi olmak her şeyden önemlisi statü kazanmak yüksek insan olmak anlamına da gelmektedir.

2.8.3 Kitle Kültürü

Kitle Kültürü öncelikle Türk Dil Kurumu sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır; "toplumsal yapı ayrılıkları gözetilmeksizin televizyon, radyo, sinema, basın gibi kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılan kültür"⁷⁸ olarak açıklanmaktadır. Kitle kültürü, bireyleri toplumsal gerçeklikten izole ederek bireylere toplum içinde yaşadıkları hakikatten kaçma olanağı sunmaktadır. Bu

⁷⁶ Ahmet Oktay, **Popüler Kültürler** 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.17

⁷⁷ Adorno, Kültür Endüstrisi-Kültür Bozumu, s.145

⁷⁸ TDK, Kitle Kültürü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=y%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20k%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC&guid=TDK.GTS.54644691b3cfd1.84476014 Erişim Tarihi: (6 Ekim 2018)

yönüyle kitle kültürü bir bakıma bireylere içinde buldukları durumlardan ve kendilerine acı veren hayattan kaçma fırsatı vermektedir. Elbette bunu yaparken çıkarsız yapmamaktadır. Bu kişiler üzerinde denetim altına almayı ve ideolojiyi bireylerin üzerinde etkin kılmayı amaçlamaktadır. Kişiler bu durumda pasif durumda olmaktadır. Pasif olmanın etkisinde kişiler statülerini bilmeden ve sorgulamadan yaşamaktadırlar. Kitle kültürü toplumsal yaşamın izleklerini ve içeriklerini (örf, adet, gelenek, görenek vb.) taşımaktadır. Böylelikle bir kod oluşturarak basma-kalıp içerikleri birleştirmekte ve yaygınlık kazandırmaktadır⁷⁹.

2.8.4 Reklam Ve Tüketim

Reklamlar malların nereden, nasıl alınacağı ve bu malların nasıl kullanılacağıyla alakalı yol gösteren tüketici ve üretici üzerinden işlevini gerçekleştiren bir unsur olarak ifade edilmektedir. TDK' ye göre reklam, halkın tanınması ve beğenmesi için yapılan, bir ürünün sürümünü temin etmek için denenen yollar olarak ifade edilmektedir⁸⁰. Bir diğer anlam olarak da yine aynı amaç için "kullanılan yazı, resim, film vb. unsurların birisi veya bütünü" şeklinde ifade edilmektedir. Böylelikle reklamın amacı bir şeyi yazı resim veya başka bir yolla tanıtımını sağlamak veya alımı için ihtiyaç uyandırmak şeklinde ifade edilmektedir.

Reklam ve tüketim ayrı düşünülemez kavramlar olarak görülmektedir. Tüketim harcamak, yemek, bitirmek ve israf etmek gibi anlamları olan bir olgu olarak görülmektedir. Ancak tüketim aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgu olarak da görülmekte; gerçek tanımlarının haricinde statü, itibar, kimlik edinme gibi ifadelerinde etkisinde kullanılmaktadır⁸¹. Modern toplumlarda tüketim aynı zamanda sosyal statünün kazanılmasında etkili bir olgu olmaktadır. Tüketimle ilgili en genel tanım " Tüketim, üretilen

---

⁷⁹ Baudrillard, a.g.e, s.115

⁸⁰ TDK, Reklam, <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: (19 Haziran 2019)

⁸¹ Ömer Aytaç, "Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1.11, 2006, s.27-53. Aktaran: Emre Araboğa, "Çizgi Filmler Ve Tüketim Kültürü: Çizgi Filmlerde Tüketim Davranışlarının Ve Tüketim Nesnelere İlişkinin İlkokul Ve Ortaokul Çağındaki Çocuklara Etkisi", (**Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2018, s.5

bir ürünü ya da hizmeti belirli bir gereksinimi karşılamak için edinme, o ürün ya da hizmete sahip olma" manalarına gelmektedir. Bu tanım tüketimin iktisadi boyutunu ön plana çıkartmaktadır. Tüketimin toplumsal ve sosyolojik boyutu ise "kişinin başka kişilerle ilişki kurmak ve bu ilişkiyi kurabilmek için ihtiyaç duyulan gerekçelere sahip olmak, bu anlamda çalışma hayatına katılmak ve toplumsal hayatın bütününün parçaları şeklinde ihtiyaçları gidermek olarak tanımlanmaktadır.

2.8.5 Şiddet

Şiddet ile alakalı birçok kaynaktan birçok farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir: TDK sözlüğünde "Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu ve davranışta aşırılık, bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik" olarak ifade edilmektedir⁸². Raymond Williams ise "Anahtar Sözcükler" kitabında "Violence" olarak ifade ettiği sözcüğü, ilk anlam olarak fiziksel saldırı olarak açıklarken, tarif etmenin zor olduğu bir kelime olarak belirtmektedir. Kelime kökenine inildiğinde ise yine aynı kitapta Fransızca "Violence", Latince "Violentina(atılğanlık, ateşlilik)", kök olarak da latince "Vis(güç)"den geldiğini ifade etmektedir. 13. yüzyılda ise fiziksel güç anlamında kullanıldığı belirtilmektedir⁸³.

Şiddet toplumsal yaşamın her döneminde belki de insan var olduğundan beri kendini toplumsal yaşamda etkin kılmaktadır. Nitekim dini metinler de bile ahlaki öğüt ve ders vermek için şiddet içerikli hikâyeler anlatılmaktadır. Masallarda çocukları, yetişkinlerin söylediği gibi davranmadıklarında şiddet dolu sonuçlarla karşılaşacağı konusunda uyarmak için şiddeti kullanmaktadır⁸⁴. Yani şiddet tarihsel süreç içerisinde her daim varlığını sürdürmektedir.

---

⁸² TDK, Şiddet,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bea69e55679d1.03847171 (13 Kasım 2018)

⁸³ Williams, Anahtar Sözcükler, s.400

⁸⁴ David Trend, **Medyada Şiddet Efsanesi-Eleştirel Bir Giriş**, Gül Bostancı (çev.) Yapı Kredi Yayınları,1.Baskı, İstanbul, Ekim 2008, s.10

Şiddet medya aracılığıyla sıklıkla kullanılmakta ve bu durum insanlara ilgi çekici, arzu nesnesi gibi sunulmaktadır. Eğlence endüstrisinin ve medyanın ürettiği şiddet içerikli iletilere ilginin neden bu kadar yüksek olduğu sıkça tartışılan bir konu olmaktadır. Şiddet içerikli görüntüler insanlara "Katharsis (arınma) mi yapıyor?" gibi soruları da beraberinde getirmektedir. Medya metinlerinde şiddet arınma amaçlı mı kullanıyor yoksa toplumsal bir problem değil de "toplumsal bir norm gibi mi kullanılıyor?" sorusu önemli olmaktadır⁸⁵.

Amerika'da yapılan bir araştırmada en çok izleyicinin bulunduğu semtlerde yayınlanan seksen saatlik bir programda seksen dört adam öldürme veya şiddet olayı gösterildiği ifade edilmektedir. Yine aynı araştırmaya göre, iki ile yedi yaş aralığındaki yirmi altı milyona yakın çocuğun izleyeceği saatlerde yayınlanan programlarda her on üç dakikada bir şiddet olayı yer almaktadır. Bu araştırma gösteriyor ki şiddetin televizyon kültüründe çok fazla kullanılmakta olduğunu ve benimsendiğini ortaya koymaktadır⁸⁶.

Yapılan birçok çalışmalara göre televizyon şiddete yönlendirmediği ancak etkilediği ifade edilmektedir. Şiddetin, suç oranlarına paralel oranla artması yadsınamayacak derece televizyonun etkili olduğunu göstermektedir. Ancak geleneksel medyanın yanında daha tehlikeli bir şiddet biçimi olan siber zorbalık ise yeni medyanın en büyük şiddet unsuru olarak görülmektedir.

2.8.6 Akran Zorbalığı- Siber Zorbalık

Teknolojinin hızla gelişmesi, çocukların hayatını kolaylaştırırken, birçok olumsuz durumu da beraberinde getirmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin oluşturduğu siber âlem, uzamda sınırsızlık yaratarak çocukları her türlü haliyle yakalayan, en mahrem alanlarının bile bir gösteri ürününe dönüştüğü bir ortam yaratmaktadır. Kişilerin dijital bir kimlik oluşturarak kurduğu sanal kimlikler üzerinden bir başka kişileri ifşa etme, başkaları üzerinde baskı unsurları oluşturma gibi bireyleri bir takım zorbalıklara maruz bırakmaktadır.

---

⁸⁵ David Trend, a.g.e, s.21

⁸⁶ Nilüfer Pembecioğlu, a.g.m, s.411

Çocuklar arasındaki akran zorbalığı da yerini sanal âlemdeki siber zorbalığa bırakmaktadır⁸⁷. Ali Korkmaz'a göre⁸⁸: Geleneksel zorbalıkta eziyet eden ve kurban aynı ortamda bulunurken, siber zorbalıkta eziyet edenin kim olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle zorbalık görünmeyen kişilik yüzünden daha da ilerilere gitmektedir.

Siber zorbalıkla alakalı birçok yaygın tanım bulunmaktadır bu tanımlamalardan en yaygın kullanımıyla bir grup veya bir kişi tarafından elektronik tabanlı kitle iletişim araçlarından kendini savunamayan kişilere sürekli olarak tekrarlanan kasıtlı ve saldırgan bir durum olarak ifade edilmektedir⁸⁹. Siber zorbalık öncelikle elektronik temelli ve savunmasız olan karşı tarafa yapılan bir saldırganlık olması gerekmektedir. Yine bu saldırganlık yapılırken iletişim araçlarının kullanılması gerektiği belirtilmektedir.

Saldırganlık tarihsel süreç içerisinde her daim karşılaşılan olumsuz bir olgu olmaktadır. Saldırganlık, zorbalık kavramından daha baskın ve şiddeti yüksek bir ifade olarak belirtilmektedir. Saldırganlığın dedikodu yapma, sosyal dışlama, sahtecilik ve dilsel zorlama, kimliğini gizleme gibi türleri bulunmaktadır⁹⁰. Zorbalık ise "saldırganlık" içermesi ve "bilerek yapılması" gereken bir durum olmaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar aynı yaştaki çocuklar için de görülebilirken zorbalık, çocukların korkmasına endişe duymasına, acı çekmesine neden olmaktadır. Zorbalığın beş türü bulunmaktadır. Bunlar: fiziksel zorbalık (vurma, dürtme, boğazlama saç çekme), sözel zorbalık (lakap takma, alay etme vs.), duygusal zorbalık (şantaj aşışılama, ırkçılık vs), cinsel zorbalık (teşhircilik, röntgencilik, taciz, istismar), siber zorbalık (Facebook Youtube gibi sosyal mecralarda trolleme, dalga geçme, aşışılama, hakaret, vs.) gibi çeşitleri bulunmaktadır⁹¹. Özellikle

---

⁸⁷ Ali Korkmaz, "Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması"-, **TRT Akademi Dergisi**, Dijital Medya, Cilt-1, Sayı.2, Temmuz 2016, s.622

⁸⁸ A.g.m, s.622

⁸⁹Smith, P. Mandavi, J. Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. Cyberbullying: **Its Nature And Impact İn Secondary School Pupils. The Journal of Child Psychology And Psychiatry**, 2008, ss.376-385

⁹⁰ Korkmaz, a.g.m, ss.622-623

⁹¹ Zeki Yılmaz, "Okullarda Zorbalık", Kayseri Star Haber Gazetesi, s.3, (16.06.2016), Aktaran: Ali Korkmaz, "Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber

ergen yaşlardaki çocukların en fazla maruz kaldığı durum interaktif medyanın gelişmesiyle birlikte siber zorbalık olmaktadır.

3. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞUN GELİŞİM DÖNEMLERİ, YENİ MEDYADA TEMSİL VE ÇOCUKLUĞUN YENİDEN ŞEKİLLENMESİ

3.1 Jean Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı Ve Dönemleri

İnsan doğduğu andan itibaren belirli genetik kodlarla doğmaktadır. Geliştikçe sürekli öğrenmeye programlı, yaşadığı dünyayı tanımaya çalışmaktadır. Yaşadığı dünyayı anlamlandırmak yetişkinler için kolay olmaktadır. Yetişkinlerin motor becerileri gelişmiş ve bedeninin her organını nasıl kullanacağı bilincine sahip olmaktadır. Bu gelişme doğuştan gelen kalıtsal bir örgütlenme içerisinde süreklilik göstererek gerçekleşmektedir. Bu kalıtsal gelişmenin ne düzeyde gerçekleşeceği bebeklikten itibaren başlamaktadır. Bu olgu aynı zamanda çevresel faktörlere de bağlı olmaktadır. Sonuç olarak dünya ile ilgili birçok bilgiye sahip bireylerin yetişkinler olduğu ifade edilmektedir. Çocukların ise öğrenmesi gereken çok şeyi bulunmaktadır. Bu anlamda "bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime 'Bilişsel Gelişim' adı verilmektedir"⁹². Binnur Yeşilyaprak'a göre ise⁹³: "bilişsel gelişim; bireydeki akıl yürütme, düşünme, bellek ve dildeki değişimleri kapsadığı" ifade edilmektedir. Bilişsel gelişim, bebeklikten ölene kadar olan süreç boyunca dünyayı anlamlandırma çabasının zihinsel manada tecrübesi olarak ifade edilmektedir.

Piaget, çocukların dünyayı algılama ölçüsünün aktif bir yapıda olduğunu pasif olmadığını belirtmektedir. Çocuğun, yaşa bağlı olarak yaşadığı kalıcı değişim, gelişme olarak ifade edilmektedir. Beden nasıl büyümenin son bulmasıyla ve organların olgunlaşması şeklinde bir denge içinde değişim geçiriyor ve gelişme gösteriyorsa, zihinsel yaşamda yetişkin bilincine ulaşana değin geçen denge, değişim içerisindeki gelişimle birlikte olmaktadır. Piaget,

---

⁹² Nuray Senemoğlu, **Gelişim Öğrenme ve Öğretim- Kuramdan Uygulamaya**, 25.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2018, s.34

⁹³ Binnur Yeşilyaprak, **Eğitim Psikolojisi, Gelişim- Öğrenme- Öğretim**, 21.Baskı, Ankara: Pegem Akademi, Ekim 2018, s.84

bilişsel gelişimi "İlerleyen bir denge, daha az dengeli bir durumdan, daha yüksek bir denge durumuna sürekli geçiştir."⁹⁴ şeklinde ifade etmektedir. Bu sayede bilişsel gelişme bir denge metaforu üzerinden tanımlanmaktadır.

Öğrenmenin de çocuklar üzerinde değişimler yarattığı bilinmektedir. Ancak bu değişim bilişsel yönlü olmaktadır. Her çocuğun bilişsel gelişim dönemleri diğer çocuklara göre farklı olmaktadır. Nitekim ikiz çocukların dahi, bilişsel gelişim dönemlerinin birbirinden farklı olması genetik, motor yeteneklerinin gelişimi, kas yapısı, toplumsal ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişmektedir.

Bebekler dünyaya geldiklerinde beraberinde belirli yeteneklerle gelmektedir. Piaget, çocukları küçük bilim adamları olarak görmektedir. Bebeklerin büyüme evresinde dünyayı anlamlandırmak için deneyler yapmakta olduğunu, bu deneylerin neticesinde fiziksel ve sosyal dünyayı anlamlandırdıklarını belirtmektedir. Bu anlamlandırma süreçlerinde bilgiyi işleme kapasiteleri şema olarak ifade edilmektedir. Şema, bireyin dış dünya uyarıcılarını bilişsel sisteminde nasıl örgütlediğini gösteren bilgi yapısı olarak ifade edilmektedir⁹⁵. Şema bilginin anlamlandırılması, dönüştürülmesi süreçlerini içermektedir. Yeni bilginin hangi şemalar yoluyla zihne işleneceği ortaya konulmaktadır. Bir yetişkin aldığı teknolojik ürünün öğrenimi için kullanma kılavuzuna başvurması gerekmektedir. Kısacası şema da çocukların dış dünyayı anlamlandırmasında pay sahibi olan öğrenme kılavuzu olarak görülmektedir. Çocuk öğrenme ve şema yoluyla zihnine yerleştirdiği bir olguyu yeni bir şey öğrendiğinde tekrar anımsayarak o olguyu özümsemektedir. Çocuk bu yeni şemayı eğer özümseyemezse zihnindeki eski şemayı değiştirmektedir. Bu durumda bilişsel gelişiminde yeni bir anlamlandırma arayışı içine girmektedir. Sonuç olarak bu değiştirme çocuğun uyum yeteneği kazanmasına sebep olmaktadır. Bu süreç (özümleme ve uyum) bilişsel dengenin sürekli olmasını sağlamaktadır. Bu durum anlama ve öğrenmenin davranış boyutunda yeniden organize edilmesini sağlamaktadır.

---

⁹⁴ Jean Piaget, "**Çocukta Zihinsel Gelişim**", Hüsen Portakal (Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi, Eylül, 1999, s.13

⁹⁵ Yeşilyaprak, a.g.e, s.87

Şema, özümleme, uyum sağlama ve öğrenilen bilgileri organize etme süreçleri yaşam boyu bilişsel gelişimin temellerini oluşturmaktadır. Bu süreç toplumsal hayatın her alanında uzlaşma yoluyla gerçekleşmektedir. Uzlaşma doğal seleksiyon gibi işleyen bir süreç olmaktadır. Uzlaşma olmazsa yaşam organizma için aksaklıklarla veya sağlıklı bir şekilde devam edeceği belirtilmektedir⁹⁶.

Bilişsel gelişimde "deneyim" ögesi öğrenme sürecinde etkili olmaktadır. Çocuklar aslanı ayırt edebilmesi için aslan ile alakalı imgenin çocukların zihninde şema olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Zihninde aslan şemasını oturtan bir çocuk sosyal geçiş ile aslan ve kaplan arasındaki farkı yaşatlarından öğrenebilmektedir. Toplum, çocuğun bilincinin şekillenmesinde etkili olan bilişsel gelişimin bir ögesi olarak görülmektedir. Aslan ile kaplanın farklı olduğu bilincine erişen bir çocuk daha sonra olgunlaşma evresinde hangisinin daha hızlı koştuğu gibi bir takım fikri çözümlenmektedir. Binnur Yeşilyaprak, fiziksel ve biyolojik gelişimde bu anlamda etkili olduğunu belirtmektedir. Çocuk, aslan ile kaplan arasındaki detaylı bir şekilde farkları öğrendikten sonra artık bunları kendi içinde dengeleme yoluyla çözümlenmektedir. Bu sayede tilki ile aslan arasındaki farkı veya aslan ile kedi arasındaki farkı kendi içinde bir dengeye oturtarak çözümlenecektir; ancak dengesizlik durumunda ise bir uyumsuzluk söz konusu olmaktadır⁹⁷. Bu uyumsuzluk çocukları yeni şemalar kurmaya zorlamaktadır. Bu doğru kullanıldığında öğrenme sürecini olumlu yönde etkileyen bir durum olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda çocuklar hiç cevaplayamayacağı şemalar ile veya çok kolay özümseyeceği şemalarla karşı karşıya bırakılmaması gerekmektedir. Orta düzeyde bir belirsizlik, dengesizlik yaratmanın yeterli olacağı belirtilmektedir⁹⁸.

Jean Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri:

Piaget'e göre⁹⁹ bilişsel gelişim dört döneme ayrılmaktadır. Bunlar; duyumsal devinim veya pratik zeka (0-2 yaş), sezgisel zeka ve bireyler arası

---

⁹⁶ Yeşilyaprak, a.g.e, s.87

⁹⁷ A.g.e, s.89

⁹⁸ Senemoğlu, a.g.e, s.40

⁹⁹ Piaget, a.g.e, s.16

kendiliğinden duygusal evresi (2-7 yaş), somut zeka işlemleri (7-11) ve soyut zeka işlemleri dönemidir (11 yaş üstü). İlk iki dönem Binnur Yeşilyaprak ve Nuray Senemoğlu'na göre duygusal-hareket (motor) dönemi ve işlem öncesi dönem olarak farklı isimlendirilmektedir. Piaget, çocuğun her dönem için gerekli olan bütün şemaya sahip olduğunu ve bu sayede tüm gelişim dönemlerini birbirini takip edecek şekilde geçirmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu dönemler kesin çizgiyle birbirinden ayrılmakta ve çocuk bir dönemi bitirmeden diğerine sıçrayamamaktadır.

3.1.1 Duyumsal Devinim Veya Pratik Zekâ (0-2 Yaş)

Bu dönem bebeğin dünyayı anlamlandırma sürecinin ilk dönemini oluşturmaktadır. Dünyayı keşfetmek için duyularını ve pratik zekasını (motor becerilerini) kullandığı için duygusal-motor adı verilmektedir. Bu dönemin genel özellikleri şunlardır¹⁰⁰:

- Kendisini diğer nesnelere ayrı tutar
- Refleks üzerine kurulu davranışlardan amaca yönelik davranışa geçme
- Nesnenin devamlılığını kavrar
- Oyun oynar ve sürekli taklit yapar

Bu dönem, sadece bedensel hareketler ve duyum yoluyla öğrenmenin gerçekleştiği dönem olduğu belirtilmektedir. Fiziksel hareketlerin daha kontrollü kullanılması öğrenim durumunun artmasını sağlamaktadır. Bu dönemde nesnelere ulaşılabilir ve görülebilir olmasına bakılmaksızın onun var olduğunun bilinmesi nesnelere kalıcılığını ortaya koymaktadır. Bebekler bu dönemde nesnelere kalıcılığını özümsemeye başlamaktadır. Yine bu dönem birçok davranışın tekrarlanması yoluyla döngüsellik meydana getirmektedir. Örneğin bebeğin ilk aylarda parmak emmesi birinci döngüsel tepki olarak adlandırılmaktadır¹⁰¹. Bu aşamada belirli hareketler tekrarlanarak öğrenme gerçekleşmektedir. Nitekim bu durum ilerleyen dönemlerde amaca yönelik

---

¹⁰⁰ Yeşilyaprak, a.g.e, s. 92

¹⁰¹ A.g.e, s. 93

davranışı ortaya çıkartmaktadır. Bu dönem insancıl merak ve ilginin başlangıcı olmaktadır. Bu dönemde yaşanan gelişme motor becerilerinin artmasına sebebiyet vereceği için Piaget bu dönemin çocuğu ileriki yaşlarına hazırlayan en önemli zaman dilimi olduğunu belirtmektedir.

3.1.2 İşlem Öncesi Dönem (2-5 Yaş)

Bu dönem bilişsel gelişim açısından Piaget'e göre operasyon öncesi dönem -yetişkiye uyulan toplumsal ilişkiler evresi- olarak adlandırılmaktadır¹⁰². Bu dönem kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.¹⁰³

- *Sembolik dönem ya da kavram öncesi dönem (2-4 yaş)*
- *Sezgisel dönem (4-7 yaş)*

Çocuk artık bu dönemde sözcükleri kullanmaya, genel anlamda sembol ve nesne ilişkisini çözümlemeye başlamaktadır. "Sözcük ve nesne arasındaki ilişkiyi anlayan çocuk, böylece önüne açılan yeni dünyayı keşfettiği"¹⁰⁴ belirtilmektedir. Dönemin genel özellikleri şöyledir¹⁰⁵:

- *Sözcüklerle imgeler ve anlatır.*
- *Nesne özelliklerinin ayırt edici farklılıklarını ortaya koymaya başlar.*
- *Ben-merkezciliği vardır.*
- *Animizm -yaşayan ve yaşamayanlar arasındaki ayırım karmaşası- görülmektedir.*

Sembolik işlem öncesi dönem nesnelere arasında geçişlerin yaşandığı dönem olmaktadır. Bu dönemde hayal gücü etkin olmaktadır. Bir terlik çocuğun hayal dünyasında cep telefonu olarak kullanılması mümkün olmaktadır. Buradaki durum bilişsel sürecin sembolik temsilini oluşturmaktadır. Bu dönem çocuklarının kelime hazinelerinin de geliştiği belirtilmektedir. Ayrıca çocuklar bu dönemde animizm karmaşasında yaşamaktadır. Çocuk bütün nesnelere kendi yararları için veya

---

¹⁰² Piaget, a.g.e, s.16

¹⁰³ Senemoğlu, a.g.e, s.43

¹⁰⁴ Yeşilyaprak, a.g.e s.94

¹⁰⁵ A,g.e, s.92

cezalandırılmaları için var olduğuna inandıklarını düşünmektedirler. Yaprığın düşmesinin, ağacın yaprağını sevmediği için itip düştüğünü veya camın kendisinin elini acıttığı gibi söylemleri bu dönemde sıklıkla gözlemlenmektedir¹⁰⁶.

Sezgisel dönem çocukların bildiği ancak göremediği olayları anlama zorluğu çektiği dönem olmaktadır. Örnek olarak; çocukların kendisini pokemon zannedip uçmaya çalıştığı; ancak yere düşüp yaralandığı evre olarak da ifade edilmektedir. Bu dönem için bu örnek incelendiğinde bu dönem çocuklarının yaşı itibarıyla 4-7 yaş arasını kapsadığı ve bu olayların sonuçlarını göremediği ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde akıl yürütme daha başlangıç seviyesinde olmaktadır. Sürekli soru sorarak öğrenmeye çalışılmaktadır. Bu dönemin sezgisel olarak nitelendirilmesinin nedeni bilgilerinden emin olan çocukların bunları nasıl bildiğini bilmemesinden kaynaklandığı için bu ad verilmektedir. Bu dönemde çocuklar sıralama yapmakta zorluk çekmektedir. Çocuklar fiziksel yer değiştirmenin sayısal eşitliği etkilemediğini bilmemektedir¹⁰⁷.

Bu dönemlerde zaman dilimi kesin olamamaktadır. Bazı çocuklar bu dönemleri 1-2 yıl erken veya gecikmeli yaşamaktadır. Bu dönemde çocuğu benmerkezcilikten alıkoyan oyunlar ve eğitimler verilmesi gerekmektedir. Nesnelere, taklitlerle, fiziksel aktivitelerle olan oyun tarzları bu dönem çocukları için geliştirici nitelikte olmaktadır.

3.1.3 Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)

Bu dönem çocuğun okul dönemi olarak ele alınmaktadır. Çocuklar bu dönemde empati kurmayı kısmen öğrenmektedir. Çocuklar cinsiyet rollerini kavramakta, hayal ve gerçeği ayırt edici birçok donanıma sahip olmaktadır. Bu döneme somut işlemler adı verilmesinin nedeni "çocuğun mantık

---

¹⁰⁶ Yeşilyaprak, a.g.e, s.96

¹⁰⁷ A,g.e, s.97

yeteneklerini somut nesne ve yaşantılar üzerine uygulayabilmesinden¹⁰⁸ kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu dönemin genel özellikleri şöyledir¹⁰⁹:

- *Nesnelere karşı mantıklı düşünme yeteneği gelişmiştir.*
- *Nesneleri sıralama konusunda yetkin bir kavrayış edinmiştir.*
- *Ağırlık, kütle, sayı gibi korunumlar kazanmıştır.*
- *Ben-merkezlikten kurtulmaya başlamıştır.*
- *Somut yollarla (geriye dönebilme) problem çözme yeteneği gelişmiştir.*

Çocukların bu dönemde okulda olmaları rastlantı değil bir ihtiyacın sonucu olmaktadır. Nitekim zihinsel olarak gelişmişlerdir ve problemleri çözdükçe anlamlandırma ve bilişsel gelişim düzeyleri artmaktadır. Bu dönemde çocuklar gruplama yapabilmektedirler. Örneğin çocuklar, hayvanları belirli kümelere ayırarak, sınıflandırma yapabilmektedir. Algısal olarak gelişerek korunum kazanmışlardır. Çocuklar özellikle "Bir kilo pamuk mu ağırdır, bir kilo demir mi?" tarzındaki yanıltıcı sorulara doğru cevabı vermektedir. Bu dönemde varsayımsal düşünmemektedirler.

3.1.4 Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve Üstü)

Bu dönem Piaget tarafından genel olarak "kişilik oluşumu ile yetişkinler topluluğuna duygu ve zekâ ile bağlanma evresi (delikanlılık)" olarak tanımlanmaktadır¹¹⁰. Bu dönem, ilköğretim ikinci kademe öğrencileri için geçerli olmaktadır. Yine bu döneme çocuklar erken veya geç başlayabilir, geç tamamlayabilmektedir. Tamamlanmadığı durumlarda yetişkinlik döneminde soyut işlemler gerektiren birçok problemleri çözmede yetersiz kalınacağı için bu dönem ileriki yıllar için de önem arz etmektedir¹¹¹. Çocuklar bu dönemde soyut düşünme ve akıl yürütme ile problem çözme yetisi kazanmaktadır. Bu dönem aynı zamanda çocuklar için soyut fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamakta, felsefi konulara ilgi duyulmakta, politika konuşma ve

---

¹⁰⁸ Yeşilyaprak, a.g.e, s.98

¹⁰⁹ Senemoğlu, a.g.e, s.41

¹¹⁰ Piaget, a.g.e, s.16

¹¹¹ Yeşilyaprak, a.g.e, s.102

toplumsal eleştiriler sunma konusunda yetkin olmaktadır. Bu dönemin gelen özellikleri şöyledir¹¹²:

- *Soyut düşünce kabiliyeti kazanılmaktadır.*
- *Bilimsel yollarla sorunlar çözme,*
- *Fikir, inanç, felsefe, değer yargıları gibi soyut olguların kişiliğinde etkileri gözlenir.*
- *Düşüncelerini yayma, göz önünde olma gibi ergenlik benmerkezciliği görülmektedir.*

Çocuklar bu dönemde değişkenleri değiştirip, birleştirerek problemleri çözebilmektedir. Çözümün sonucunda somut verilerle soyut akıl yürütme gerçekleşmektedir. Örneğin; Bir ergen kendini güzel buluyorsa bütün dünyanın onun ekseni etrafında döndüğünü düşünmektedir. Eğer güzel bulmuyorsa herkesin onun çirkinliğiyle ilgilendiğini düşünmektedir. Yeşilyaprak'a göre¹¹³: "*Benmerkezlilik, kendini iki şekilde göstermektedir. Birincisi sık rastlanan bir inanç olan 'hayali seyirciler'dir. Diğer ise, yaşamının diğer insanlarınkinden oldukça farklı sadece kendisine özgü dramatik olduğu düşüncesiyle de kendini belli etmektedir*" şeklinde ifade etmektedir. Yani bir ergen sürekli 30 yaşında intihar edebileceğini düşünebilir, paranoyak bir tavır göstermesi mümkün olmaktadır. Yeşilyaprak, çocukların daha duygusal, daha çarpıcı bir kişiliğe bürünebileceğini belirtmektedir.

Bu dönemdeki çocukların fikirlerine saygı duymak, özgürce kendilerini ifade edebilmelerine olanak verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu anlamda münazaralar, tartışma ve forumlar düzenlenip çocuklar arasında fikirlerin aidiyeti kavranması gerekmektedir. Bir öğrenci soyut düşünmekle yetinmemekte, laboratuvar deneylerini de beraberinde yapmaktadır. Ergenlerde gözlemlenen önemli bir diğer zihinsel gelişim ise hipotetik koşullara göre düşünebilmektir¹¹⁴. Bir tartışma sırasında hiç savunmadığı bir fikri savunma görevi verildiğinde onu savunması hipotetik bir koşullanma olarak ifade edilmektedir. Piaget, bilişsel gelişimi dil gelişimi ile birbirine

---

¹¹² Senemoğlu, a.g.e, s.41

¹¹³ Yeşilyaprak, a.g.e, s.101

¹¹⁴ Senemoğlu, a.g.e, s.41

eklemlendiğini ve bu şekilde geliştiğini kabul etmektedir. Yine Piaget, her ikisinin de fiziksel olgunlaşma ve toplumsal yaşantı içinde biçimlenmekte olduğunu belirtmektedir¹¹⁵.

3.2 Çocuklarda Kişilik Gelişimi

Kişilik, insanların birbirinden farklı olmasını sağlayan, doğuştan gelen ve sürekli gelişen özellikler sergileyen bir olgu olarak tarif edilmektedir. Çocuklar sürekli gelişen, dünyaya karşı tutumları olan, bilişsel gelişimi doğar doğmaz başlayan varlıklar olarak görülmektedir. Her birey çevresindeki kişileri benimsediğinde gerçekte onların kişiliklerini benimsemiş ve kabul etmiş olmaktadır. Düşüncelerimiz ve duygularımız, psikolojik durumlarımız, güven ve güvenmeme gibi yargılamalar vb. kişilik göstergeleri olarak gözlemlenmektedir. Yeşilyaprak'a, kişilik gelişiminde doğuştan gelen davranışlar ve çevresel faktörler olmak üzere iki sürecin kişilik gelişiminde etkili olduğunu belirtmektedir¹¹⁶. Buna göre genler doğuştan gelen özelliklerdir. Doğumdan ölüme kadar olan süreçteki gelişim ise çevresel etmenlere örnek olmaktadır. Kişilik gelişiminde Freud'un kendisi ayrıca öğrencisi olan Erik Erikson'un kuramı önemli olmaktadır.

Freud kuramında kişilik gelişimini psikoseksüel aşamalara ayırmaktadır. Freud'a göre toplumsal düzen insan doğduğu anda kişilik gelişiminde zorunlu kurallar oluşturmaktadır. Cinsiyete uygun davranışlarda kişilik gelişiminde önemli olmaktadır. Sigmund Freud yetişkinlik ve çocukluk dönemini ayırt ederken gelişimin biyolojik organizmada ve beyinsel aforizmada nasıl olduğunu beş döneme ayırarak açıklamaktadır. Buna göre¹¹⁷:

1. *Oral Dönem: (0 - 18 ay) bebeğin ilgisi ağız bölgesindedir. Ağız ile ilgili etkinlikler haz alma noktasıdır.*
2. *Anal Dönem (1,5-3,5 yaş) ilgi anüstedir dışkılama ile ilgili süreçler önemlidir.*

---

¹¹⁵ Yeşilyaprak, a.g.e, s.102

¹¹⁶ A.g.e, s.125

¹¹⁷ Özlem Gündüz Kalan (Aktaran) "Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme" **İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, s.78

3. *Fallik Dönem (3-5 yaş) Henüz yetişkinlik düzeyinde olmamakla birlikte ilgi cinsel organa yönelir.*
4. *Latent Dönem (5- 13 yaş) cinsel ilgi ve güdüler azılır hatta yok olur.*
5. *Genital Dönem (12- 13 yaş) cinsel dürtüler yeniden genital organ odaklı ve yetişkin cinselliği anlamında ortaya çıkmaya başlar.*

Sigmund Freud kişilik gelişimini psikoseksüel ve biyolojik gelişmelerle ele almaktadır. Ancak buradaki temel sorun toplumsal etmenlerin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Freud'un yanılığa düştüğünü düşünen Erikson, kişiliğin oluşumu ve gelişiminde "psikososyal gelişim" kuramını geliştirmiştir.

3.3 Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson'a göre insan davranışlarının oluşumunda ve gelişiminde temel etkenin sadece biyolojik kaynaklı olmadığını belirtmektedir. Toplumsal etmenlerin de belirleyici olduğunu ileri sürmektedir¹¹⁸. Erikson, insanın doğası gereği akıllı bir varlık olduğu ve davranışlarının şekillenmesinde içinde bulunduğu kültürün etkisinin önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak kültüründe sadece kişilik gelişiminde etkili olmadığını, insanın belirli biyolojik kazanımlar sağlayarak kişilik dönemlerinin parçadan bütüne ulaşmanın basamakları olarak düşünülmesini bu anlamda epigenetik ilke ve kültürün bir bütün olarak kişilerin karşısına çıktığını ifade etmektedir. Yani kültürünün etkisi epigenetik ilke ile (biyolojik gelişimle) bir bütün oluşturacağını bu sayede kişiliğin oluşacağını söylemektedir¹¹⁹.

Erikson'a göre insan yaşamındaki belli başlı sekiz dönem –epigenetik oluşum- bulunmaktadır. Bu dönemlerdeki her bir oluşum beraberinde bir çatışma yaratmaktadır. Kişiliğin sağlam temeller üzerine kurulması bu çatışmaların olumlu çözümlenebilmesine bağlı olmaktadır. Bir dönemdeki kriz veya çatışma başarılı atlatılmazsa sağlıklı temellere kurulamayan altyapı ileriki dönemlerde kişilik sorunlarına sebebiyet vermektedir. Örneğin bebeklik dönemindeki güvensizlik ergenlikte kimlik karmaşası yaşanmasına neden

---

¹¹⁸ Yeşilyaprak, a,g,e, s.133

¹¹⁹ A,g,e, s.133

olmaktadır. Bu aynı zamanda yetişkinlikte de gözlemlenebilecek bir kişilik karmaşası olarak görülmektedir¹²⁰.

Sağlıklı kişiliğin oluşumu için, başarılı olarak çözümlenmesi gereken sekiz kriz dönemi bulunmaktadır.

3.3.1 İlk Evre - Bebeklik: (0-1 Yaş)

Bu dönemin en belirgin özellikleri çevrelerine güven veya güvenmeme yani güvene karşı güvensizlik olarak ifade edilmektedir. Bu dönemdeki kazandıkları kişilik özelliklerinin temel kaynağı güven ve güvensizlik üzerine olmaktadır. Temel sosyal ögesi anne ve babası olan bebek, ebeveynlerinin bakım ve sevgisi neticesinde dünyaya düşmanca tavır almak yerine daha sosyal bir oluşum ve gelişim içine gireceğini, bu durumun toplumsallaşmanın özü olduğunun kanıtı olduğunu ileri sürmektedir. Bu sayede bebeğin, daha güvenilir bir dünya olduğuna inancı artacağı belirtilmektedir¹²¹. Sonuç olarak bebek kendini sevmeye değer bulmakta, çocukluk ve yetişkinlikte de bunların izleri görülmektedir. Bu durum çocuğun ilk benliğinin temelini oluşturmaktadır.

3.3.2 İkinci Evre - İlk Çocukluk (1-3 Yaş)

Bu dönem çocukları, bağımsızlığa karşı utanma ve şüphecilik arasında kendilerinin doğru olduğuna inancı ağır basmaktadır. Bu nedenle çocuklar anne ve babadan özerk davranarak kendi duygu ve düşüncelerinin doğru olduğuna inanmaktadır. Bu dönemde yeteri kadar çocukları için hedefler oluşturamayan anne ve baba, çocuklarının girişimlerini ve başarılarını ödüllendirmedikleri takdirde çocukların kendi yetersizliklerinden dolayı utanç duygusu geliştirme ihtimali yüksek olmaktadır¹²². Bu anlamda Senemoğlu'na göre: "Önceki dönemde temel güven duygusunu kazanmış çocuk, öz saygısını yitirmeksizin kendi kontrolünü kazanabilmesi için, özgürlüğü hissetmesi

---

¹²⁰ Senemoğlu, a.g.e, s.81

¹²¹ Yeşilyaprak, a,g.e, s.135

¹²² A,g.e, s.135

gerekmektedir"¹²³. Kendi kendini kontrol etme ve saygının özü bu dönemde oluşturulmaktadır. Sürekli direktif verilen, aşırı derecede korunan çocuklar kendi benliklerini geliştirememekte ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedir.

3.3.3 Üçüncü Evre - Okul Öncesi Dönem: (3-6 Yaş)

Girişkenliğe karşı suçluluk duyma döneminde, çocuğun beceri gelişimi, sosyalleşme ve toplumsallaşma girişimleri artmaktadır. Bununla birlikte problem oluşturan davranışları da artmaktadır. Bu dönemde girişkenliğe karşı suçluluk duygusu hissetmemesi için çocuktaki bu karmaşanın giderilmesi gerekmektedir. Böylece çocukların girişimcilik duyguları gelişeceği belirtilmektedir¹²⁴. Bu dönemde çocuk başkalarının haklarını gözeterek, amacına yönelik girişimler geliştirebilecek ortam, ebeveynler tarafından yaratılmalı, çocukların kendi kararlarına dayalı anlamlı seçimler yapabilmesi sağlanması gerekmektedir.

3.3.4 Dördüncü Evre - İlköğretim Dönemi: (6-12 Yaş)

Bu dönem çocukların en çok sosyalleştiği dönem olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde çocuklar başarılı olmaya karşı yetersizlik yaşadığı dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde çocukta planlama, organizasyon, öğrenme ve bir işte başarılı olma çabası görülmektedir. Bu dönemde çocuğun başarısı ne kadar çok desteklenirse, çocuk, başarılı olmanın tadını ne kadar çok alırsa, gelecekteki başarılarının temelini oluşturacak akademik yetiye o kadar çok sahip olacağı belirtilmektedir. Bu dönemde çocuklar yetişkinlerin kullandıkları aletleri kullanarak bir şeyler üretmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle çocuğa sorumluluklar verilmeli başarıları desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir¹²⁵. Aksi takdirde yetersizlik duyguları gelişip birçok alanda başarısız olmaktadır¹²⁶.

---

¹²³ Senemoğlu, a.g.e, s.81

¹²⁴ Yeşilyaprak, a.g.e, s.137

¹²⁵ Senemoğlu, a.g.e, s.81

¹²⁶ Yeşilyaprak, a.g.e, s.135

Nuray Senemoğlu'nun belirttiği üzere¹²⁷; Kişilik gelişimleri dönemlerinden ilkinde çocuk *"bana ne verildiyse oyum"* ikincisinde *"ne yaparsam oyum"* üçüncüsünde *"hayal ettiğim şeyi olacak kişiyim"* dördüncüsünde *"ne öğrenirsem oyum"* inancı ile birlikte gelişmekte olduğunu belirtmektedir.

3.3.5 Beşinci Evre - Ergenlik: (12-18 Yaş)

Bu dönemde çocukluk ile yetişkinlik arasında kimlik edinmeye çalışan birey kendisine "Ben kimim?" sorusunu sormakta ve kişiliğinin farkına varmaya çalışmaktadır¹²⁸. Bu dönemde ergen, daha çok akranlarına güvenir ve onların yorumları onun için önemli olmaktadır. Bundan dolayı anti sosyal davranışlar gözlemlenmesi mümkün olmaktadır.

Ergen, bu dönemde oluşturacağı kimlikle ilgili, gelecekle ilgili kişisel, sosyal, mesleki rol kararları oluşturabilmek için çevresinde rol model alabileceği yetişkinlerin olması önemli olmaktadır. Aksi takdirde rol karmaşası yaşamının her döneminde çözümleninceye kadar karşısına çıkmaktadır. Gelecek ile ilgili boşluğa düşüp toplumsallaşma içindeki rolünü sorgulayarak başarısız olacağı ifade edilmektedir¹²⁹.

3.3.6 Altıncı Evre - Genç Yetişkinlik: (20-40 Yaş)

Genç bu dönemde, bir önceki dönem sonucunda başkalarıyla yakın ilişki kurabilmekte ya da bir önceki dönemin sonucu başarısız ise anlamlı ilişkiler konusunda da başarısız olabilmektedirler. Bu dönemde dostluk kazanmaya karşı yalnız kalma durumu bulunmaktadır. Bu nedenle karşılıklı güven duygusu esas olmaktadır. Evlilik yaşamında önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir¹³⁰. İnsana, hayvana ve her canlıya sevgiyi, hoşgörüyü, saygıyı kendisine amaç edinen birey, büyük bir sorumluluğun bilincinde hareket etmektedir. Bu durum toplumsal hayatın içinde kişiliğinin olumlu bir

---

¹²⁷ Senemoğlu, a.g.e, s.82

¹²⁸ A.g.e, s.84

¹²⁹ A.g.e, s.84

¹³⁰ A.g.e, s.84

şekilde etkilenmesini neden olmaktadır. Bu nedenle bu dönem sosyal ilişkiler, toplumsallaşma ve temel hakların kavranmasında toplumsal hayatın devam ettirilmesinde önemli bir dönem olmaktadır.

3.3.7 Yedinci Evre - Yetişkinlik: (40-65 Yaş)

Bu dönem artık yetişkinliğin en çok hissedildiği dönem olarak ifade edilmektedir. Birey en çok aile, iş arkadaşları, akraba gibi sosyal ortamlarda birliktelik kurmaktadır. Bireyler Önceki dönemleri başarılı atlatmışsa bu dönemde daha verimli, yaratıcı ve başarılı olmaktadır. Birey kendine karşı sorumlulukları olduğu bilincinde olması bu sorumluluk bilinciyle topluma yararlı işler yaptıkça da mutlu olmaktadır. Bu dönemde çevresine karşı faydalı ve üretken olmak, gençlerin yaratıcılığını arttıracak işlerle uğraşıp onlara rol model olmak, bu dönemdeki kişiler için krizin başarılı bir şekilde atlatılmasını sağlamaktadır. Başarısız geçirmek ise ileriki dönemlerde içine kapanarak yalnızlaşmaya neden olabilmektedir.

3.3.8 Sekizinci Evre - Yaşlılık: (65 Yaş Ve Üstü)

Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk, kendi geçmişiyle ilgili geriye baktığında kişi olumlu duygular geliştirmişse toplumsal fayda en üst düzeyde olduysa kişi yaşlılık döneminde umut içinde olacağı düşünülmektedir. Ancak geçmiş bomboş ve faydasız geçirilmişse, umutsuzluk ve hayal kırıklıkları kendini göstermektedir. Yani benliğin ya tam olarak oluşmuş ya da kimliğine uygun düşen rolü edinememiş olması kişilik problemi olarak görülmektedir¹³¹. Bu da kişinin hırçın, aksi bir kişiliğe bürünmesine neden olacağı şeklinde ifade edilmektedir. Geçmişindeki krizleri başarılı atlatan birey kendini üstünlük ve sınırlılıklarıyla kabul etmektedir¹³².

---

¹³¹ Senemoğlu, a.g.e, s.85

¹³² A.g.e, s.86

3.4 Geleneksel Medya Ve Çocuk Algısı

3.4.1 Televizyon, Gazete Ve Radyoda Çocuk Algısı

Geleneksel medyayı tanımlamadan önce medyanın ne olduğunu tanımlamak daha doğru olacaktır. Raymond Williams “*Anahtar Sözcükler*” kitabında medyayı, kategorize ederek aracı şeklinde olan bir araç olarak bahsetmektedir. İkinci olarak teknik anlamda ses ve görüntü tekniği, üçüncü anlam olarak da kapitalist bağlamda yani özelleşmiş medyatik araçlar olarak bahsedip araçsallık bağlamında ele almaktadır¹³³.

Ana Akım olarak da adlandırılan geleneksel medya, birçok tekelciliği elinde bulunduran, holdinglerin büyük şirketlerin aynı zamanda devletlerin de kurmuş olduğu çeşitli medya organları olmaktadır. Gelişen iletişim teknolojileri, artan bilgi birikimi ile birlikte birçok kitle iletişim araçlarının görüntüyü, sesi, veriyi işleyebilmesi kolaylaşmaktadır. Geleneksel medyada birçok ideoloji ve bilgi, kitle iletişim araçları yoluyla kitlelere gönderilmektedir. İletişim formülasyonunda gönderen kısmını ve iletiyi oluşturan kısmını da içinde barındırmaktadır. Geleneksel denilen medya aslında görsel ve yazılı basını kastetmektedir. Bu medya radyo, dergi, televizyon gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Büyük medya şirketlerinin enformasyon üzerinde mutlak güç ve hâkimiyetleri bulunmaktadır. Bu araçlar aslında iletiyi oluşturan ve daha çok hangi amaçla oluşturduğu kitle tarafından doğru okuryazarlık olmadan açıklanamayacak türde iletiler olmaktadır. Tek yönlü iletişim şeklinde olan, karşılıklı etkileşimin izin verildiği sınırlar çerçevesinde kalan araçlardan oluşmaktadır. Genelde tüketimi öven kitle kültürünün ve tüketim kültürünün omurgasını oluşturan bir yapı olmaktadır. Propaganda görevi olduğu gibi var olan sisteme başat nesnelere yetiştirmek içinde kullanılmaktadır. Geleneksel medyayla ilgili olarak Chicago Üniversitesi, Frankfurt Okulu çalışmaları bu alanda öncü olmaktadır.

Geleneksel medyada kitleler tüketici ve enformasyonu okuyan kişilerden oluşmaktadır. Medya içeriğini üreten kişileri genelde

---

¹³³ Williams, a.g.e, ss.245-246

tanımamaktadır ve hangi amaçla üretildiğini bilmemektedir. Bu anlamda bireyler pasif alıcı şeklinde konumlandırılmaktadır. Geleneksel medyanın etkisi büyüktür hedef kitlesi de ona oranla büyüktür, tek taraflı ve tek yönlüdür, enformasyona ulaşım kolay olmasına rağmen bilgi kirliliği had safhada olmaktadır. Yeni medyaya göre daha masraflı olmaktadır. Geleneksel medyada iletiyi oluşturan seçkin kişilerden oluşmaktadır. Kamuoyunda bir imajları vardır; çünkü geleneksel medya imaj satmaktadır. Herkes geleneksel medyaya içerik üretememektedir. İçerik üreticileri saygın kişilerden oluşmaktadır. Eşzamansızlık ve anındalık özelliği yondeşmeyle birlikte artmaktadır. Geleneksel medyada sürekli bir denetime maruz kalınmaktadır. Bu kimi zaman editör kimi zaman yayın şefi kimi zamanda medya patronundan oluşmaktadır. Belirli mesajlar belirli süzgeçten geçmeden yayınlanamamaktadır. Her kuruluşun kendine has yargı ve değerleri, normları, kuralları ve ideolojileri vardır. Geleneksel medya aynı zamanda gündemi de belirleyen bir yapısı bulunmaktadır.

Enformasyon teknolojileri tarihsel anlamda ilk olarak Gutenberg'in matbaa makinesini buluşuyla büyük gelişim yaşamıştır. O dönemde "karşı konulamaz devrimci güç" olarak nitelendirilmekteydi. Hareketli tipteki matbaa batı uygarlığı tarihinin en radikal dönüşümüne yol açtı ve bu yol günümüze kadar gelişen teknolojiye uzanan bir süreç olarak görünmektedir.¹³⁴.

Geleneksel medya sürekli değişen imgeler ve görüntüler sunmaktadır. Bu en çok TV, sinema ve kısmen de radyoda görülmektedir. Özellikle TV çözümlenmeli kodlamayı değil anlık kavramayı gerektirmektedir¹³⁵. Geleneksel medya içeriklerini genç, olgun şeklinde ayırt etmemektedir. Bütün gönderdiği iletiler en küçük yaş ortalamasının anlayabileceği şekilde kolay anlaşılır ve başat iletilerden oluşturmaktadır.

Geleneksel medyanın mağdur tarafında ise şüphesiz çocuklar bulunmaktadır. Yazılı ve görsel teknolojilerin en masum kitlesi olan çocuklar

---

¹³⁴ Postman, a.g.e, s.28

¹³⁵ A.g.e, s.79

etkinin en çoğunu kendilerine sunulan gereksiz bilgilerden almaktadırlar. Aileler de çocuklarla bu araçları fazlasıyla etkileşime sokmaktadır. Bu nedenle çocuğu bu etkilerden korumak için, koruyucu kanunlar çıkartılması gerekmektedir. Geleneksel medyanın aktörleri olan medya organları ve mensupları kendi bünyesinde koruyucu etik ilkeler çıkartmaktadır. Tabi bunların koruyuculuğu tartışılmaktadır.

Kanalların, çocukları koruyucu etik ilkeleri yanında, çocukların ekrandan ayrılmasını da istememektedirler. Bu anlamda "Çocuk kanallarının çocuklara yönelik 'Bizden Ayrılmayın' sloganı dikkat çekicidir"¹³⁶. Bu sayede çocukların ilgisini sürekli tutmak amaç edinilmektedir. Sürekliliği olan yayıncılık türünde birey sürekli geleneksel medya ile bağlantılı olması gerekmekte ve bu medya kesintisiz reklam için kesintisiz yaşamlar üretmektedir. Tüketmek için ayrılan zamanlar olan bu yaşamlara tüketim hayatı denilmektedir.

Geleneksel medya genelde istismarı ele almaktadır. İnsanların merak duygularını kamçılar çünkü merak satmayı kolaylaştırmaktadır. Geleneksel medyaya sunulan en büyük eleştiri de çıplaklığı, şiddeti büyük bir görsellikle sunmasında yatmaktadır. Medya şirketleri çocukların duygularını sömürmekten ileri gitmemektedir. Bir haber kanalı ekonominin olumsuz etkisini çocuklar üzerinden vermek istiyorsa, çocukları ele alarak duygu istismarlığı yapmaktadır. Çocuğa "Durumunuz olsa anne ve babandan en çok ne istersin?" diye bir soru sorulduğunda çocuk, "dondurma yemek isterdim" dediği anda bu istismar etmenin en açık ifadesi olarak izleyiciye verilmektedir¹³⁷. Bu nedenle geleneksel medya duygusal yönü ağır basan iletiler sunarak, kitlesini düşük kültürlü ürünlerle istismar etmekte, duygu sömürsü ve ajitasyon yaratmaktadır.

---

¹³⁶ Nilgün Tural Cheviron "Medyanın Şiddete Dayalı İşleyişi ve Çocukların Maruz Kaldığı Olumsuzluklar", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.188

¹³⁷ Ezgi Koman "Çocuklarla Birlikte Başka Bir Medya", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.310

Adorno ve Horkheimer, kültür endüstrisi kavramı üzerinde çalışmışlardır ve bu kavramı kullanarak, üretimin tüketiciler için ihtiyaç olmayan gereksinimler yaratmak için yapılmakta olduğunu ifade etmektedir. Tüketiciyi başat iletilerle kutsayan *onları düşünmeye sevk etmeyen*, aksine dünyanın hazır yorumlarını sunan ve dünyanın kültür endüstrisinin etkisinde olduğunu ifade etmektedir. Bu endüstride tüm parçalar öyle eşit bir düzlemde ortaya konur ki, detayların/parçaların bir bütünlük oluşturması engellenmektedir. Geleneksel dediğimiz medyanın da tam olarak hizmeti aslında bu olmaktadır¹³⁸. Kodlanmış iletileri bizlere sunan onları düşünmeye engel olan bir tüketim ideolojisi yaratmaktır. TV’de bu bağlam da gerçekliğin ötesinde bir kurgu mantığı ile etki oluşturmaktadır. Görünmez etkilerdir ve başarılı şekilde görevini yerine getirmektedir.

Televizyon programları cinsel içeriklerle dolu olmaktadır. Toplum çocuklarla bir bütün olarak yaşamaktadır. Geleneksel medya ile birlikte yetişkinin sınırlarını ifşa edici durum daha bebeklik döneminde çocukları kuşatmaktadır. Bu da sosyal bir problem olarak toplumsallığı başından etkilemektedir. Cinsellik, geleneksel medyanın ve dikkatleri üzerinde toplamak isteyen her medya organının kullandığı bir olgu olmaktadır. Bu tür cinselliğin kullanımı kültürel aksaklıklara da neden olur ve beraberinde toplumsal bozulma kültürel bozulmayı da meydana getirmektedir. Bu durum zincirin halkası gibi işlemektedir. Medyanın olumsuz etkileri hücre gibi çoğalmaktadır.

Reklam geleneksel medyanın can damarı olarak nitelendirilmektedir. Var olmasını kitle iletişim araçlarına borçludur ve çocuklar reklamları çok sevmektedir. Daha reklam başlarken çocukların ilgisi o yöne çekilmektedir. Bir çocuk reklam izledikten sonra sonuç olarak para biriktirmekte, gergin olabilmekte, şiddete başvurabilmekte ve ailesine baskı yapabilmektedir. Reklamlar davranışların değişmesinde büyük oranda etkili olabilmektedir.

---

¹³⁸ Pınar Seden Meral “Televizyonun Çocuğa Yönelik Reklamları Bağlamında Yasal Düzenlemeler”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.323

Geleneksel medya ve özünde kitle iletişim araçları reklamlarını ve ideolojilerini aktarabilmek için toplumsal gerçekliği tekrar tekrar üreten ideolojiler sunmaktadır. Bitik olan ise toplumsal gerçekliğin tam kendisi olmaktadır. Edilgenleştirilmiş bir toplumun özünde mutlu olabilmek, mutlu olmayı gerektiren ideolojik enformasyonlarla sağlanmaktadır.

Bu bağlamda Adorno "*Kültür Endüstrisi*" kitabında şunları dile getirmektedir¹³⁹:

Kültür endüstrisi kavramına göre izleyici edilgin ve pasif olmaktadır. "*Kitle iletişim araçları, toplumsal çatışmanın dolayımlandığı, toplumsal değişimin müzakere edildiği araçlar olduğundan, bunların 'toplumsal gerçekliği dolayımlanmış bir tarzda yansıttıkları, ifade ettikleri ve dillendirdikleri'*" söylenmektedir. Geleneksel medyanın araçları kendisine izleyici kazandırmak için inandırıcı olması gerekmektedir. İnandırıcı olması içinde toplumsal gerçekliği yeniden üretmek zorunda kalmaktadır. Bunun içinde izler kitleyi manipüle etmek amacıyla kendilerine ait ürünlerde ideolojik bozgunculuk yapabilmesi mümkün olmaktadır. Bu anlamda, izleyici kitlesini memnun etme, herkes için bir şeyler sunma şartı, toplumsal alternatifleri ortaya çıkartarak izler kitleyi memnun edeceğini ifade etmektedir. Buradaki amaç ideolojik hegemonyayı yıkıyormuş gibi görünüp özünde onun toplumsal etkisini arttırarak kitleyi manipülasyona uğratmaktır. Kendi içinde isyan muhalefet ve çatışma gibi dürtüleri içerir, ancak bu tamamen sınırlar içerisinde kalması gerekmektedir. Sınırları aşan bir protesto anında susturulacaktır. Susturulma yine medyanın kendi imkânları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu haliyle daha duyarlı ve kapsamlı bir kültür yorumuna gereksinim bulunmaktadır. Bu gereksinimin karşılanması ile medyanın simgesel kapsamını ortaya çıkarabilecek, medya araçlarının gerçek anlamını tahlil edebilecek bir yorum bu manipülasyonu edilgenleştirecektir. Adorno'nun bu kuramı, kültür endüstrisi izler kitlesini, büyük bir manipülasyonun kurbanı olarak görmektedir.

---

¹³⁹ Theodor Adorno, **Kültür Endüstrisi**, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen (çev.),6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.33,34.

Adorno gülmenin geleneksel medyanın ve kültür endüstrisinin sık kullandığı bir edim olduğunu vurgular ve bu konuda gülme, yeri geldiğinde korku; yeri geldiğinde rahatlatıcı bir edim olduğunu dile getirmektedir. Toplumda gülme yapay bir tatlandırıcıdır ve tokluk vermez, vücuda bir katkısı yoktur. Anlık dile verilen tatlılık kadar geçici olmaktadır. *Bir şeye gülmek, her zaman, o şeyle dalga geçmek demektir. Bergson, gülmek eğlenceli ortamlarda benliğin vicdandan kurtuluşunu kutlayan bir edim olarak belirtmektedir*¹⁴⁰. Bu durum, bir skecin verdiği mutluluğa eş düzey olan, düşen insandan zevk alınan gülme şeklinde ifade edilmektedir. Medyanın en büyük özelliği mutluluğu pazarlamaktır. Sahte mutluluklar üretmekte, sahte mutluluğun içinde ise tüketicilerini oluşturmaktadır.

Geleneksel medyada amaç, gerçekliğin ötesinde bir gerçeklik varmış gibi yansıtmaktır. Bilim kurgu filminden sonra hayatın bu şekilde olabileceği ütopyasını vermek sinema ve TV'nin kendine has sunumu ve başarısını ifade etmektedir. Sahtelik görüldüğü halde kabullenilmektedir. Reklamlar ve mesajlar hep bu algı içinde konumlandırılır ki gerçeklik gücü arttırılarak karşı taraf etki altında bırakılmak istenmektedir.

Yine medyada mesajlar sunulurken toplumsal kurallar çerçevesinde, toplumun kurallarına uymamanın cezası yine toplumun kendisi tarafından verilmektedir. Medya da bu iletileri sunarken buna dikkat etmektedir. Yani var olan sisteme aykırı davranış hoş görülmemektedir. Bu algıyı ortaya koyan veya karşı tarafa sunan medya olmaktadır. Bunun bilincinde olması gereken toplumun yaşayan bireyidir. Eğer ki uymazsa toplumdan dışlanmaktadır. "Düzene boyun eğmeleri, acımasız yaşam görüntüleri ve ona maruz kalanların örnek tutumları sayesinde sağlanmaktadır"¹⁴¹.

Geleneksel medya üzerine en kapsamlı tartışmalardan biri de Orwell ve Huxley arasında geçen tartışmadır. Postman iki düşünürün bakış açısını şöyle aktarmaktadır¹⁴²: Orwell kitapları yasaklayacak olanlardan korkuyordu.

---

¹⁴⁰ Adorno, a.g.e, ss.73-74.

¹⁴¹ A.g.e, s.89

¹⁴² Postman, **Televizyon Öldüren Eğlence, Gösteri Çağında Kamusal Söylem**,

Huxley'in korkusu ise kitapları yasaklamaya gerek duyulmayacağı; çünkü kimsenin artık kitap okumak istemeyeceğini söylüyordu. Orwell bizi enformasyonsuz bırakacak olanlardan, Huxley hakikatin umursamazlık denizinde boğulmasından korkuyordu. Orwell tutsak bir kültür haline gelmemizden, Huxley önemsiz bir kültüre dönüşmemizden korkuyordu [...] Orwell "1984" Kitabında insanların acı çekerek denetlendiğine dikkat çekerken Huxley "Cesur Yeni Dünya" kitabında insanların hazza boğularak denetlendiğini söylemektedir. Kısacası Orwell bizi nefret ettiğimiz şeylerin mahvetmesinden korkarken, Huxley bizi sevdiğimiz şeylerin mahvetmesinden korkmaktadır.

Çocuğun televizyonla çok fazla birlikte olması onu bir takım davranışsal ve pedagojik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Televizyonun çocuk üzerindeki etkisi Ertürk'e göre¹⁴³ hızlı görüntüler bilinçaltında tam oturmamış simgelere dönüşmektedir. Bu da çocukların gelişiminin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Çocuk içselleştiremediği görüntüler üzerine anlam inşa edememektedir. Bu durumda çocuklar gerçeklikten uzaklaşarak görüntülerin arasında kaybolmaktadır. Araştırmacılara göre aşırı televizyona maruz kalmanın beyin fonksiyonlarını yok ettiğini belirtmektedir. Fazla televizyon izlemek dikkati ve odaklamayı azaltan bir durum olarak ifade etmektedir. Ertürk'ün, çocukların çok fazla TV'ye maruz kalması sonucunda beyinsel fonksiyonlarında azalma gerçekleşeceğini, yetişkinlerin beynini fazlasıyla uyuşturan bu icadın çocukların beynini de uyuşturmadaki etkisinin oldukça güçlü olduğunu göz önüne sermektedir.

TV içeriklerini oluştururken kurgusal tarzı benimsemektedir. Aslında bu gerçeğin bir yansıması olarak görülmektedir. Kameranın açısı, gerçeği tek bir taraftan, yani kamerayı tutan kişinin gözünden göstermektedir. Birbiri ardına gelen görüntüler belirli bir düzen içinde devinim oluşturmaktadır. İşte bu televizyonun sihri kaynaklanmaktadır. TV, fikir ve politikasını aşlamaktadır. İstedikini verip vermemeye karar veren yetkili merci medya

---

¹⁴³ Yıldız Dilek Ertürk, "Çocuk ve Televizyon Etkileşiminde Aile", **1.Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı**, 2004, ss.271-277

patronları olmaktadır. Postman "Gösteri ve imaj politikası çağında politik söylemin yalnız ideolojik içeriği değil, tarihsel içeriği de boşaltılmıştır."¹⁴⁴ diyerek geleneksel medyanın, özünde TV'nin geçmişi de yok ettiğini boş zihinler oluşturduğunu söylemektedir. Bu anlamda TV eğlence üzerine kurulu yapısından dolayı sürekli eğlence ve keyif verme amacı gütmektedir.

Televizyon cinsiyet vasıflarının da yükleyicisi konumunda olmaktadır. Öyle ki tüketim toplumunda kadın ev işlerini yerine getiren çamaşırları makineye atan, bulaşıkları yıkayan; erkek ise sabahtan akşama kadar çalışıp para kazanıp evin giderlerini karşılayan aynı zamanda eşi daha fazla yorulmasın diye ütü makinesi, mutfak robotu, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi gibi araç gereçleri alması gereken konumda bulunmaktadır. Buradaki çelişki aslında şudur: Kocanın maaşı, alınan ürünün bir taksitini ödemeye yetmektedir. Tüketim toplumunda tüketmek için yaşanılmaktadır. Tüketmek için çalışılmakta ve tüketmek için seyredilmektedir. Geleneksel medya tüketmeden var olunamayacağını her içerikte acınası bir şekilde sunulmaktadır.

Televizyonda reklamlar bilinçaltını etkileyecek düzeyde hazırlanmaktadır. Önemli olan akılda kalması olmaktadır. Televizyon her şey için bir platform sunar ve bu platform toplumun kültürel yapısını belirlemekte, her alan burada faaliyet göstermektedir. İhtiyaç duyan milyarlarca para harcayarak süre satın alabilmekte, propagandasını yapabilmektedir. Bu nedenle toplum televizyon propagandacılarından ötürü sürekli değişim ve dönüşüm içinde olmaktadır.

Gelişen teknoloji ortamında iletişim araçları da bir değişim içerisinde olmaktadır. Bu nedenle birçok mesaj farklı kanallar yoluyla iletilmektedir. Çok fazla seçenek olduğu için daha farklı olanın kazandığı bir ortam söz konusu olmaktadır. İletişim araçlarının fazlalığı ve çeşitliliği, hedef kitlenin sınırsız ve özgür oluşu yeni sistemde iletişim aracı mesajın kendisidir denilmesini mümkün kılmaktadır. Yani iletişim aracının nitelikleri iletinin özellikleriyle

---

¹⁴⁴ Postman, a.g.e, s.153

şekillenmektedir¹⁴⁵. Mesela ileti çocukların çizgi film izlemesine yönelikse bu tarza yönelik iletiler TRT Çocuk kanalında yayınlanacaktır. Yani artık daha bireysel çapta programlar ve kanallar oluşmaktadır. Belgesel izlemek isteyen belgesel, haber izlemek isteyen gün boyu haber programları sunulmaktadır. Televizyon yeni yapısal dönüşümler içerisine girmektedir, tıpkı diğer medya araçları gibi "iletişim aracının mesajı da farklı mesajlara göre farklı iletişim araçlarını şekillendirmektedir"¹⁴⁶.

Kendi ürettiği nesneye yabancı hale gelmiş bir toplumsal düzende eğlence metalarına duyulan hayranlık da büyük bir kitle oluşturmaktadır. Ateş gibi büyük bir buluşun etrafında toplanan kabile toplulukları gibi teknolojinin etrafında toplanılmakta seyredilmekte ve dinlenilmektedir. Bunlar müdahale de bulunamayan, tartışılmaya açık olmayan verilerden ibaret olmaktadır. Baudrillard'a göre¹⁴⁷: "*Hiç kimse bu bağlantıları ve şebekeleri anlamaz, ama herkes bu tuhaf dünyayı birincil ve tartışılmaz veri olarak kabul eder. Bunun, binicinin atıyla ya da işçinin aletiyle ya da amatörün sanat yapıtlarıyla ilişkisiyle ortak bir yanı yoktur: Burada insanın nesneyle ilişkisi tam olarak büyüsel, yani büyülenmiş ve güdümleyicidir*" nesnenin esiri olmuş bir insan topluluğundan bahsedilmektedir. Modernleşmenin gerçek anlamını bilmeyen, düşünmeyen, sorgulamayan bireylerden oluşmaktadır.

Geleneksel medya ve hatta yeni medya dediğimiz medya çeşitlenmesinde "Suskunluk Sarmalı"nın da incelenmesi gerekmektedir. Suskunluk Sarmalı Elisabeth Noelle-Neumann tarafından ortaya atılan doğu politikaları döneminin gerçeği olan bir kuram olmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse "*Diğer kurtlarla beraber uluma*" yalnız kalmamak için yapılan bir edim olarak görülmektedir. Neumann'a göre¹⁴⁸: "*Dışlanma korkusu, suskunluk sarmalı sürecini harekete geçiren temel güç olarak karşımıza çıkmaktadır. "Kurtlarla beraber ulumak" elbette daha mutlu kılar insanı ama genel olarak kabul gören bir durum sizin tarafınızdan onaylanmıyorsa, en iyisi*

---

¹⁴⁵ Castells, a.g.e, s.455

¹⁴⁶ A.g.e, s.455

¹⁴⁷ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları**, s.151

¹⁴⁸ Elisabeth Noelle Neumann, "**Kamuoyu, Suskunluk Sarmalının Keşfi**" Murat Özkök (çev.), 3.Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, Nisan, 1998 s.264

susmaktır”, şeklinde ifade etmektedir. Yani kısaca suskunluk sarmalı modelinde dışlanmamak için sessiz kalmak bir nevi sessiz sürülere dönüşmektir. Beğenmediğiniz bir partinin holiganının yanında, zarar vermesinden korktuğun için düşüncelerini onaylamak zorunda kalmak gibi basit bir şekilde ifade edilmektedir. Dışlanma, sürü ile teması yitirme, birey için ölüm anlamına gelmektedir. Yaşama devam edebilmek yığınlar ve aktörleri açısından önemli olmaktadır.¹⁴⁹

Geleneksel medya denildiğinde televizyon radyo ve gazete ilk aklımıza gelen araçlardan olmaktadır. TV ve diğer medya ortamlarında çocukların duygusal benliklerini sömüren, çocukları eğlence ve reklam programlarının nesnesi yapan, ahlaksız programlarla ve şiddet gösterileriyle bilişsel, zihinsel ve duygusal gelişimine etki eden yapımlar tekrar tekrar yayınlanmaktadır¹⁵⁰. Çocuklara yönelik haber ve yayınların daha sıkı denetimlere maruz bırakılması gerektiğinin önemi büyüktür; çünkü medya sunduğu iletileri kurgusalılık içinde gerçeklik olarak sunuyor ve çocuklar bunu sorgulamadan almakta, benimsemektedir. Toplumsal işlevini yerine getiren geleneksel medya bireylerin sesi olur aynı zamanda birbirinden ayrı katmanlara da seslenilmektedir.

3.4.2 Çocuk Gelişiminde Kitle Kültürünün, Kültür Endüstrisinin Ve Popüler Kültürün Etkisi

Gelişen iletişim teknolojileri kültür olgusunu da geliştirmekte ve değiştirmektedir. Bu bağlamda yeni kültür oluşumları ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu tüketime endeksli bir kültür şekli olmaktadır. Adorno kültür kavramını daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi eleştirel düşünceleri içine alan bir olgu olarak görmektedir. Adorno kültür endüstrisinin oluşumlarını açıkladığı kitapta bu şekilde tanımlamaktadır. Modern çağlar denilen zamanda Amerikan kültürü denilen kültür olgusu medyanın aşılması olduğu bir kültür olmaktadır. Marka sahipliği olmak, her şeyden önemlisi statüsü yüksek insan

---

¹⁴⁹ Neumann, a.g.e, s.264

¹⁵⁰ Emine Akyüz, “Çocuğun Bilgi Edinme ve Zararlı Yayınlar Karşı korunma Hakkı” Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013, s.131.

olmak anlamına gelmektedir. Günümüzde her şey kültür emperyalizminin ürünleriyle ele geçirilmektedir.

“İletişimin siyasal ekonomisinin ikinci odağı yetmişli yılların ikinci yarısında Avrupa’da ortaya çıkar” bu dönemde “Kültür Endüstrileri” problemi nüksetmektedir. Bu dönemde yazarlar kültürün metasını yani doğasını sorgulamaktadır. Frankfurt okulunun tersine onlar, “Kültür Endüstrisi kendiliğinden var olmaz; o birbirlerinden çok farklılaşan öğelerden, her biri kendi standartlaştırma yasalarına sahip sektörlerden oluşan karma bir bütündür”¹⁵¹ şeklinde Frankfurt ekolünün tersine yorumlama yapmaktadırlar. Kitle kültürü daha çok (ideolojik, folklorik, duygusal, ahlâki, tarihsel) içerikleri, basmakalıp izlekleri birleştirir, avant-garde yaratılar ise biçimleri, ifade biçimlerini birleştirmektedir; fakat her ikisi de öncelikle bir kod, bir yaygınlık ve yatıştırma hesabı dolanımıyla işlemektedir.

“Kültür Endüstrisinin” global birleşimden doğurduğu çok uluslu şirketler aynı zamanda çok uluslu siyasetinde kapılarını açmaktadır. Siyaset bölgesel olmaktan çıkıp küreselleşmektedir. Dünya gündemi de bu küreselleşmiş ekonomi ve siyaset alanında yoğunlaşmaktadır. Her şey birbiriyle ilişki içinde yürümektedir. Farklı şirketler arasında oluşan zihinsel yoğunluk sınırların ve kesin çizgilerin aşılmasına imkan tanıyarak siyasette küresel birliğe hacim kazandırmaktadır¹⁵² Dünya siyaseti kültür endüstrisinin birliğinden meydana gelmektedir. Bu da sınırları ortadan kaldıran bir hal almıştır. TV’den önce politik liderlerle ilgili enformasyonu denetlemek kolay olmaktadır. TV’den sonra ise zorlaşan bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle “politik başarıyı amaçlayanlar, kamunun bildiği şeyi denetleyecek bir çaba içinde ‘imaj menajerleri’ istihdam etmek zorunda kalırlar. [...] bu değişimin nedeni TV’nin sağladığı rotasından sapmış enformasyon niceliğidir”¹⁵³. Yani televizyon ürünleri bir imaj sonucu ortaya çıkmakta ve izler kitlenin göremediği gözlerle sürekli denetim altında tutulmaktadır.

---

¹⁵¹ Armand, Michele Mattelart, **İletişim Kuramları Tarihi**, Merih Zıllıoğlu (çev.), 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.96,97

¹⁵² Adorno, a.g.e, s.51

¹⁵³ Postman, Çocukluğun Yok oluşu, s.99

Kültür endüstrisiyle ilgili Adorno bilinç düzeyi üzerine de yoğunlaşmaktadır. Kültür endüstrisi kişiyi "kral" gibi vurgular ancak "kral" kendisidir. O ne verirse, o neye yönlendirirse kitleler oraya sürüklenmektedir.

Adorno kültür endüstrisinin bilinç ve bilinçsizlik üzerine kurulu olduğunu ve kitlelerin ikincil olarak hesaplandıklarını belirtmektedir ve kitleler, kültür endüstrisinin nesnesi konumunda olduğunu ifade etmektedir¹⁵⁴. "Kitle iletişim araçları" ifadesinin vurgusu zararsız olanın üzerine konumlandırılmaktadır. Böylece kültür endüstrisi ürettiği ürünlerle kitlelerin zihniyetlerini yöneten, ideolojilerle mutlak hâkimiyet altında tutan tüketiciler olarak görmektedir. Kültür endüstrisinin var olmasının sebebi de kitleleri peşinden sürükleyen yapısından kaynaklanmaktaydı.

Popüler kültür ve kitle kültürü birbirine çok benzeyen iki olgudur; ancak birbirinden farklılıkları bulunmaktadır:

Bu farklılıkların "Kitle Kültürü"nü öncelikle Türk Dil Kurumu sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: "toplumsal yapı ayrılıkları gözetilmeksizin televizyon, radyo, sinema, basın gibi kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılan kültür olarak ifade edilmektedir"¹⁵⁵. TDK sözlüğünde toplumsal yapının, kitle iletişim araçlarıyla yayılan kültür olarak açıklaması tabii ki de bunun en basit tanımı olarak belirtilmektedir. Kitle kültürü, toplumsal gerçeklikten izole edilerek oluşturularak, bireylere toplum içinde yaşadıkları realiteden kaçma olanağı sunmaktadır. Kitle kültürü, bir bakıma da bireylere içinde buldukları ve kendilerine acı veren hayattan kaçma fırsatı sunmaktadır. Tabii bunu yaparken bir çıkarı bulunmaktadır. Bu da denetim altında tutulmayı ve ideolojiyi etkin kılmaktadır. Kişiler bu durumda pasif konumda olmaktadır. Pasif olmanın etkisinde kişiler statülerini bilmeden ve sorgulamadan yaşamaktadır. Bu sürecin devamlılığı kitle kültürü için önemli olmaktadır. Kitle kültürü, "ideolojik, folklorik, duygusal, ahlâki, tarihsel

---

¹⁵⁴ Adorno, a.g.e, s.110

¹⁵⁵ TDK, Kitle Kültürü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=y%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20k%C3%BClt%C3%BCr%C3%BCr%C3%BC&guid=TDK.GTS.54644691b3cfd1.84476014 (6 Ekim 2018)

içerikleri, basmakalıp izlekleri birleştirmekte, avant-garde yaratılar ise biçimleri, ifade biçimlerini birleştirmektedir; ama her ikisi de öncelikle bir kod, bir yaygınlık ve yatıştırma hesabı dolayımıyla işlemektedir"¹⁵⁶.

Pınar S. Meral tarafından aktarılan ve iletişim üzerine çalışmalarda öncü olan Adorno ve Horkheimer çalışmasında, kültür endüstrisi kavramını kullanarak, tüketicilerin gereksinimlerine uygun ürünler üretildiği; ancak asıl amacın, üretimin tüketilmesi için tüketicide yanlış gereksemeler uyandırmak olduğuna vurgu yapılmaktadır¹⁵⁷. Bireyler var olan ihtiyaçlarını ertelerken ihtiyacı olmayan metalara, kültür endüstrisinin popüler ürünlerine yönelmektedir. Özellikle zenginliğin gösterildiği "Muhteşem Yüzyıl" tarzındaki dizilerde olduğu gibi, haremde yaşayan kadınların kıyafetlerinin reklamlar ile vücut bulması ve satılması buna bir örnek olmaktadır. Bu sayede onu giyenler satın alanlar statü kazanmış olmaktadır. Bu durum kültür endüstrisinin nasıl çalıştığına bir göstergesi olmaktadır. Pınar S. Meral'e göre¹⁵⁸: "[...] dünyanın hazır yorumlarını sunan kültür endüstrisinde, tüm parçalar öyle eşit bir düzlemde ortaya konur ki, detayların/parçaların bir bütünlük oluşturması engellenir". Bu şekilde kişilere hayat standartlarını arttıracığı veya modern birey olarak görüneceği bir statü kazandırmakta, tabii bu kazanılan başat modernlikten öteye geçememektedir. Böylece bireylere, yeni gündelik hayatlarındaki kimlikleri, yaşam ve davranış biçimleri ile hayat felsefeleri satılmaktadır. Reklamlar, tüketim mesajları ile belirli hayat standartlarını tüketiciye benimsetmektedir. Bunlar moda gibi, popüler kültür ürünlerinin gösterimi gibi içeriklerle "*Bireyleri tüketim kalıplarının içerisine hapsetmeyi amaçlamaktadır. Tüketicileri tekrarlamalar yoluyla koşullandırmada usta olan reklam, felsefenin, ahlakın, dinin ve estetiğin yerini almıştır*"¹⁵⁹. Moda, kültür endüstrisinin oluşturduğu bir olgu olarak ifade edilmektedir. Kişilerin ihtiyacı olan sadece ısınma amaçlı giyinmektir. Ancak

---

¹⁵⁶ Baudrillard, a.g.e, s.115

¹⁵⁷ Meral, a.g.m, s.323

¹⁵⁸ A.g.m, s.323

¹⁵⁹ Stuart Hall, Aktaran; Pınar Seden Meral "Televizyonun Çocuğa Yönelik Reklamları Bağlamında Yasal Düzenlemeler" Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.109

kültür endüstrisi insanlara moda ve tarzlar sunmaktadır. İyi giyinmek, iyi bir kişilik olarak verilmektedir. Artık ısınmak ikincil bir ihtiyaç durumuna düşmektedir. İhtiyaçların sırası, yeri değişmektedir ve insanlar ihtiyacı olmayan şeylere yönlendirilmektedir.

Kitle kültüründe gerçeklikler göz ardı edildiği için toplumsal hayat pek sağlıklı olmamaktadır. Sorgulama olmadığı için kişiler sessiz yığınlara dönüşmektedir. Kitle kültürü sadece yalıtılmış bir mutluluk sunmaz aynı zamanda acı ve dışlanmış davranışları da empoze etmektedir. Bunu popüler kültür aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Popüler kültür de denetim biraz daha kısmi olmaktadır. Daha özgürlükçü bir ortam söz konusu olmaktadır. Sinemaya gitmek elbette bir sosyal aktivite olarak görülmektedir; ancak film izlerken araya giren reklamlar popüler kültürün bir ürünü olarak bireyin karşısına çıkmaktadır. Karnımızı doyurmak için yiyecek ve mısır almamızı gerektirecek güdülenmeler ortaya çıkartmaktadır.

Reklamlar artık kültürümüzün nasıl şekillenmesi gerektiğini de bizlere popüler kültür ürünleriyle sunmaktadır. Gençleşmek istiyorsak yaşlanma önleyici kremler kullanılması gerektiğini bizlere kitle iletişim araçlarıyla sunmaktadır. Kitle ise bu ürünleri almak ve kullanmakla mükellef bir konumda bulunmaktadır.

Burger King, KFC gibi fast food zincirleri globalleşen tüketimin en açık örneklerindedir. Bunlar aynı zamanda giyinme tarzlarını ve yaşam standartlarını da değiştirmektedir. Stuart Hall'e göre¹⁶⁰: "Dilsel sınırları hızla ve kolayca geçebilen, tüm dillerde anında konuşan görüntünün, popüler hayatın, eğlencenin ve dinlenmenin yeniden inşasına doğrudan katılan görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin; televizyonun ve sinemanın, görüntünün, görselleşmenin ve de kitle reklamcılığının sunduğu tarzların egemenliğindedir".

Reklamlar, davranış kalıpları sunmaktadır. Örneğin 'Kirlenmek güzeldir' sloganıyla ortaya konan reklam çocuklara sınırsızca kirlenmeyi

---

¹⁶⁰ Hall, (Akt.) Pınar Seden Meral, a.g.m, s.323

öğütlemektedir. Bu davranış kalıbının doğrultusunda aslında ebeveynlere sunulan içerik çocuklar üzerinden verilmektedir. Kısacası kültür endüstrisi, ihtiyacı çocuklar üzerinden de yaratmaktadır.

Kültür Endüstrisi'nin narsistliği arttırdığı ve mazoşist bir görünüm aldığı Adorno tarafından söylenmektedir. Adorno, kültür endüstrisinin duyguları yüceltmediğini tam aksine baskıladığını ifade etmektedir. Kültür endüstrisi "arzunun nesnesini", oluşturduğunu belirtmektedir. Bu konuyla ilgili olarak da şu örneği vermektedir: "kazağın içindeki göğüsleri ya da atletik kahramanın çıplak gövdesini belirgin hale getirerek, yalnızca, doyumun esirgenmesine alışık olduğu için çoktandır mazoşist bir hazza indirgenen yüceltilmemiş ön hazzı kamçılar. Kışkırtıcı imgeler ile ilgi ve alaka sürekli tutulur"¹⁶¹. Bu durum popüler kültürün bir sonucu olan erotik bir filmdeki lolita kadınının soyunmasını beklemek gibi olmaktadır. Kültür endüstrisinin konumu da tam olarak budur, ilgiyi sürekli tutmak için gösteriyi sürekli tekrarlayarak düzenlemektedir.

Kültür endüstrisinde eğlence iş hayatının devamı niteliğinde olmaktadır. Dinlenme ve sosyal aktivite yine tüketim üzerine kurulmaktadır. Rahatlamak için televizyonun kumandasına bastığımızda açılan dizi ve eğlence programları bireyleri reklamlarıyla birlikte tüketime odaklandırmaktadır. Daha çok çalışmak daha fazla tüketmek için gerekmektedir. Boş zamanlar çoğalarak devam etmektedir. Boş zamanlar emek süreçlerinden ayrılamaz bir duruma dönüşmektedir. Eğlence dünyası, çalışma hayatının kapitalizm koşullarında devamı olarak nitelenmektedir. Emek ve iş hayatıyla, geçim kaygısıyla mücadelede, kaçış arayan kişilerin aradığı bir an olarak ifade edilmektedir¹⁶². Bu nedenle eğlence boş zamanın en güzel aktivitesiymiş gibi görünse de aslında emeğin sömürüldüğü bir durum olmaktadır. Reklamın, insanların gerçek olmadığını bildiği ve gördüğü halde seyretmeye ve almaya devam etme ihtiyacı uyandırması kitle kültürünün güçlü etkisinden kaynaklanmaktadır.

---

¹⁶¹ Adorno, a.g.e, s.72

¹⁶² A.g.e, ss.16-17

Kültür endüstrisi ve aydınlanma üzerine çalışmalar yapan Adorno, doğa üzerindeki hâkimiyetin aydınlanma üzerinden kurulmasına karşı çıkmaktadır. Kültür endüstrisinin etkisi aydınlanmanın zıttı bir etki olarak belirtilmektedir. Bu zıt etki ise doğanın üzerinde güç oluşturup onu bilinç üzerine ket vurarak aldatma aracına dönüştürmektedir¹⁶³. Bilincini kaybetmiş bireylerin varlığı, kendi düşüncelerini ortaya koyan insanların ortaya çıkmasını engellemektedir. Oysa özgür düşünen insanların varlığı demokratik bir toplum için şart olmaktadır. Etki altında kalmayan her toplum gelişmekte, eleştirmekte ve düşünmektedir.

İletişim araçlarındaki devinim kuşkusuzdur ki sıradanlığı ve dinginliği ortadan kaldırmaktadır. Tekrarlarla yayınlanan acıklı hikâyeler her iletişim aracına konu olmaktadır. Sarsılan veya bitmek üzere olan bir durum söz konusuysa hemen o alana medya yönelmektedir. Emniyet kemerinin takılmaması yüzünden ölümler çoğaldıysa haberlerde emniyet kemerini kullanmamanın sonuçları veya ölüm haberleri çoğalmaktadır. Yine toplumda aile kavramı çökerse haber bültenlerinde aile yüceltilmektedir. Çocuklar çocukluğunu yitirmeye yüz tuttuysa çocukluk övülmektedir. Yaşlılar yalnızca yaşlılığa acınmaktadır. Kent yaşamı, ağır işçilik yüzünden gücünü yitiren beden yüceltilmektedir¹⁶⁴. Bu sayede kitle iletişim araçları kutsal vazifesi olan toplumsal davranışları etkileme ve kutsama görevini yerine getirmiş olmaktadır.

Kültürlü olarak kendini niteleyenleri kültürlü olduklarından değil, kültürel yeniden çevrimden dolayı kültürlü olarak ifade edilmesi gerekenler olarak ifade etmek gerekmektedir. Bu durum, "işin içinde olmak", "olan bitenden haberdar olmak", her ay her yıl kültürel donanımını yenileme hakkıdır"¹⁶⁵. Bu moda gibidir, kültürleşmenin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Kültür endüstrisi detayların akımlardan kurtulmasına neden olmuş, önemli olan bütünlük haline gelmiştir. Bir müzik dinlerken önemli olan nota veya söz değil, herhangi bir sanat anlamı taşımayan sadece

---

¹⁶³ Adorno, a.g.e, s.119

¹⁶⁴ Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu Söylenceleri, s.112

¹⁶⁵ A.g.e, s.114

tüketilip geçilmesi için var olan, niteliği olmayan sadece kulağa hoş gelen ürünler ortaya koymaktadır. Belki Bach notalarını dizerken her birinin bir anlamı vardı; ancak kültür endüstrisi ile nota ahenk unsuru haline gelmekte anlam önemini yitirmektedir. Kültür endüstrisinin amacı insanlar zor durumda olsa bile sürekli tüketilecek nesnelere ve iletiler sunmaktır; çünkü her tüketim ister iş saatinde ister evde olsun ekonominin dönmesini sağlayan bir model olmaktadır. Bunu gerçekleştirirken de toplumun bütün ferdiyi kullanmaktan hiç çekinmeyeceği belirtilmektedir.

Kültür endüstrisi kitle iletişim araçları var olduğu sürece görevini yerine getireceği bilinen bir gerçek olmaktadır. İnsanların bir uyuşturucu gibi sürekli almaya zorlandığı bu ürünler, toplumsal düzende bireyleri düşünmeye zorlamayan ve geliştirmeyen iletilerden oluşmaktadır. Bireyler bir gün gelişmeye adım attıklarında ise karşılıklarına kültür endüstrisinin savunucuları çıkacak ve zihin yönetimini gerçekleştireceği ifade edilmektedir. Bu nedenle ileriki bölümlerde de önemini vurgulayacağımız medya okuryazarlığı çocuklar ve ebeveynler için ne kadar elzem olduğu tartışmasız bir konu olmaktadır.

3.5 Gelişen Teknoloji, Yeni Medya Ve Çocuk

Okuma yazma ilk ortaya çıktığı dönemlerde, büyük iletişim çalışmalarının baş aktörü olacağını tahmin etmek o dönemlerde çok zor olmuştur. Günümüzde okuma yazma gibi teknolojinin de kendini yeni bir dil olarak ortaya çıkartması ve ileriye dönük düşünülduğünde etkilerinin ne olacağı, okuma yazma gibi bilinmemektedir. Her bir olgu kendi yeni sonuçlarını doğurmaktadır. Teknoloji ilk çıktığı dönemlerde herhangi bir ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki teknoloji ise rahatlık ve konformist bir yapıya bürünerek hareket etmektedir. Kendini bilginin yüceliğinden ve saygısından mahrum bırakmış, kapitalist düzenin ekonomisine hizmetkâr olarak adanmış bir teknolojiden bahsedilmektedir. Bu yapı insanları daha rahat ve daha özgürlükçü bir ortamın olabileceği inancı ile kendisine çekmekte, albeni oluşturmaktadır. Bu bağlamda teknoloji artık değişmeye başlamış; ihtiyacı karşılama, insanlığa hizmet, doğaya sadık ve

saygılı olma konusunda duraklama dönemine geçmiştir. Bunun ötesi ve etkisi çok spekülâtif yorumlamalara sebebiyet vermektedir. 2. Dünya Savaşı ve akabinde gelişen teknoloji yeni bir ortam yaratmış. Bu ortam Castells'in ifade ettiği gibi "teknolojiyle ortadan kalkanın iletişim araçları olmadığı tam aksine televizyonun ekranında yeniden yapılandığı geleneksel medya ortamları yaratmaktadır"¹⁶⁶. Geleneksel medyanın medya sahipleri izler kitleyi çok fazla ihmal ettiği düşünülmektedir. Bu sebeptendir ki merkeziliğini yitiren medya organları yeni medyanın çekiciliğinin altında ezilmek zorunda kalmaktadır.

Teknoloji kendi sonuçlarını doğurmaktadır. Bu bağlamda teknolojinin toplumsal etkilerini incelemek için "*Frankfurt Okulu*" düşünürleri tarafından konulan kültür endüstrisi adı verilen bir olgu ortaya çıkmıştır. İletişim teknolojisi, teknolojinin gelişmesi ve amacının değişmesi sonucu sosyo-politik bakımdan elde edilmesi gereken bir alan olmuştur. Teknoloji ve kültür endüstrisi en güçlü yayın kuruluşlarının birbiriyle ortak ilişki kurup serbest piyasa da serbest para dolaşımını mümkün hale getirmesini sağlamıştır ve "Kültür endüstrisinin katı birliği, siyasetin yükselen birliğine tanıklık etmiştir"¹⁶⁷. En nihayetinde çocuk da bu alanın en önemli ve ele geçirilmesi gereken bir nesnesi haline gelmektedir. Çocuklar da bu küresel gelişmelerden ve teknolojik yapılanmadan nasibini almaktadır.

Çocuklar için bu yeni teknolojik dünya bir ce-ee dünyası yaratmıştır¹⁶⁸. Hızlı geçen görüntüler, rengârenk illüstrasyonlar, efektler ve daha nicesi çocuklara sürekli geçen karelerden oluşan bir ce-ee dünyası yaratmaktadır. Çocuk bir kere gördüğü ve ilgisini çektiği bu aletin peşine takılıp gitmektedir. İçine hapsolmakta ve en büyük öğretmeni artık teknoloji olmaktadır. Aile işlevini yitirmektedir. Ebeveynler çocuklarla birlikte sohbet etmekte ama onlardan çok uzakta bulunmaktadır. İletişim teknolojisi kişiler arasındaki sınırları kaldırırken bir anlamda araya birçok görünmez sınır da eklemekten geri kalmamaktadır. Çocuklar ebeveynlerinden başka hayal dünyası içinde

---

¹⁶⁶ Castells, a.g.e, s.442

¹⁶⁷ Adorno, Kültür Endüstrisi, s.51

¹⁶⁸ Neil Postman, **Tv Öldüren Eğlence- Gösteri Çağında Kamusal Söylem**, Çev. Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları s.91

yaşamaktadır. Telefon ve tabletin gerçek olmayan dünyasının içinde gerçekliğin çok uzağında sanal âlem de izole edilmiş bir ortamda yaşamaktadır¹⁶⁹. Çocuklar teknoloji ve medya ile satın almaya güdülenmiş anne, baba için tüketime yönlendirilen, bir endüstri gibi görülmektedir. Çocuklar, "cebindeki harçlıklara göz konulmuş" ilgi nesnelere olmaktan öteye gidememektedir¹⁷⁰.

Herhangi bir makinenin icadı toplumsal açıdan sonucunu da beraberinde getirmektedir. Makine bir düşünce birikimi olduğu belirtilmektedir. Matbaa makinesi de bir düşüncenin sonucu olmaktadır. Ancak bu düşünce makinenin ilk hali olan bir düşünce değildir, gelişim aşama aşama kaydedilmektedir. Toplumsal sonuçları da bu bağlamda gelişmektedir¹⁷¹. Sonuç olarak bu makine icat edildiği toplumu geliştirmektedir. Teknoloji birçok toplumu kilisenin etkisinden kurtarmıştır. Yani bu makine bizim bilinç yapımızı da değişikliğe uğratmıştır. Teknoloji güçtür, toplumsal ilişkilerin içine sızan bir matristir, değiştirir ve dönüştürür bu nedenle de büyük bir güçtür¹⁷². Gelişen iletişim teknolojileri iletişim yapımıza paralel bir şekilde yeniden biçimlenmektedir. Bu aynı zamanda insan biyolojisine katkı sağlamaktadır. Gelişen teknolojilerin yararları da çok olmaktadır. İnsanın eksik uzuvlarının yerini alacak cinsten icatları da beraberinde getirmektedir.

Matbaa ve iletişim teknolojileri saf olmamaktadır. Luther'cilerin, iyi İncil okuyan insanlara ihtiyaçları vardı, tüccar sınıfı, çocuklarından ticaretle ilgili kâğıtları okuyabilsinler diye alfabeyi öğrenmelerini istemiştir. Son olarak "püritenler okumayı, cahillik dünyeviliğe ve tembelliğe karşı" bir kalkan olarak görmüşlerdir¹⁷³. Günümüzde ise aynı etki çocuk medyasının da sıklıkla kullandığı bir olgu olmaktadır. Özellikle sosyal öğrenme kuramının da ortaya koyduğu gerçekler göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çocuklar toplumsal öğrenme, öğretilme alanı olarak eğitim ihtiyacı olanlar ve eğitim alması

---

¹⁶⁹ Neil Postman, Tv Öldüren Eğlence- Gösteri Çağında Kamusal Söylem, s.91

¹⁷⁰ Şimşek, a.g.m, s.238

¹⁷¹ Neil Postman, Çocukluğun yok oluşu, ss.28-29

¹⁷² Castells, a.g.e, s.96

¹⁷³ Neil Postman, Çocukluğun yok oluşu, ss.42-43

gerekenler şeklinde bireylerin karşısına çıkmaktadır. Bu amaç safça bir amaç olarak görünse de aslında matbaanın bulunduğu dönemdeki gibi saf olmamaktadır.

Medya, medyatik enformasyonlarla çocukları daha fazla ele geçirmektedir. Medyanın ileriye dönük yatırımları ideolojik olmaktadır. Yeni medya anlık örüntüsel anlamlarla kendini ifade eden simge ve göstergelerden kurulu bir yapıya sahip olmaktadır¹⁷⁴. Her göstergenin zihinde oynadığı bir açıklaması alt metin olarak yazılmaktadır. Bu nedenle dijital medyanın en büyük etkisi "algı" üzerine olmaktadır.

Dijital medya biçimini anlamayı gerektirmediği için, kullanıcıyı ayırma tabii tutmadığı için, herkese yönelik olduğu için yetişkin ve çocuk arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır¹⁷⁵. Dijital medya imgelemsel sınırların ortadan kaldırıldığı, herkesin eşit oranda yeterlilikte katılabildiği ayırım gözetmeyen bir ortam olmaktadır. Postman'a göre¹⁷⁶: "Biz konuşurken çocuklar duymasın diye fısıltı halinde konuşuruz; fakat TV fısıldamaz, her görüntüyü hem somut hem de kendinden açıklayıcıdır" diyerek açıklamaktadır.

Gençlerdeki dilin zayıf olmasının sebebi gelişen teknoloji ve medya olmaktadır. Gelişen teknoloji emoji üzerine kurulu, yazmayı çok önemsemeyen ifade emojilerle duygu ve durumları ifade etme aracı içinde olmaktadır. Yetişkinler ile çocuklar arasındaki dilsel farklılıkların oluşmasında yetişkin kontrolünün çok fazla olması en büyük etken olarak ifade edilmektedir. Ancak çocukların dil üzerindeki öğrendikleri şeyleri artık sosyal medya ile öğrenmesi ve bu durumu gerçek hayata yansıtma yeteneklerinin yetişkinlerin dil üzerindeki kurduğu hâkimiyetin azalmasına neden olmaktadır. Çocuk, yetişkin gibi küfür edebilen argo konuşan konuma gelmektedir. Aslında "yetişkinlere yetişkin gibi nasıl konuşulacağını öğreten küçük bir kitap ve gazete kolonları" olmaktadır hatta bu savı belgelemenin bir türü olarak

---

¹⁷⁴ Neil Postman, *Çocukluğun yok oluşu*, s.79

¹⁷⁵ A.g.e, s.80

¹⁷⁶ A.g.e, s.85

görülürken, çocuklar ise yeni iletişim çağının olanaklarıyla tamamen kendi dilini oluşturmakta ve bu dili benimsemektedir¹⁷⁷.

Sayısal teknolojinin gelişmesine bağlı olarak elektromanyetik dalgaların keşfi iletişim sürecini baştan aşağı değiştirmektedir. Bütün insani ilişkilerde eşzamanlı alanı yeniden yaratmıştır. Bu da küresel bir köy ortamını oluşturmaktadır¹⁷⁸. Teknolojiye karşı iki türde bakış açısı vardır bunlardan ilki olan "olumlamacılar", teknolojiyi bir rüya gibi yorumlarken; kötümserler onu totaliteryan bir kâbus olarak görmektedir"¹⁷⁹. Bu kötümser bakış açısı yalnız olumsuz yönlerini görmektedir. Determinist bir bakış açısıyla bakıldığında ise "Teknoloji adeta tarihin motorudur"¹⁸⁰ şeklinde ifade edilmektedir.

Postman, Amerikan kafasının matbaanın egemenliğine boyun eğdiği zamanı "yorum çağı" şeklinde ifade etmektedir. Yorumlamayı ise bir öğrenme, düşünme, ifade aracı olarak nitelemektedir. Bu özelliklerin ise tipografi ile güçlendiğini belirtmektedir. 19. yüzyılda ise yorumlama çağının devrinin geçtiğini onun yerini ise gösteri çağının aldığını söylemektedir¹⁸¹. Ancak gösteri çağının da artık boyut değiştirdiğini, dijital bir gösteri çağında yaşanıldığı, yeni enformasyon araçlarıyla sabit kılınmaktadır. Birçok alanda yönlendirilen kişiler; nasıl giyineceğini medyadan öğrenen bireyler bu kadar enformasyonun içinde anlamlı eyleme yönelmek için telgraf döneminde olduğu şekilde kendi içinde "enformasyon-eylem oranı" oluşturmak mecburiyetinde olmaktadır¹⁸².

İnsan kendi ürettiği teknolojik nesnesinin kölesi durumuna gelmekte ve nesneye yabancılaşmaktadır. İş makinesinin etrafında onun büyüsüne kapılıp saatlerce onu izleyen, teknolojinin gücüne büyülenmiş insanlara sık rastlanmaktadır. Bunu Baudrillard şu şekilde açıklamaktadır; "*binicinin atıyla ya da işçinin aletiyle ya da amatörün sanat yapıtlarıyla ilişkisiyle ortak bir yanı*

---

¹⁷⁷ Neil Postman,Çocukluğun Yokoluşu, s.130

¹⁷⁸ McLuhan, a.g.e, s.12

¹⁷⁹ Çakır, a.g.m, s.12

¹⁸⁰ Çakır, a.g.e, s.12

¹⁸¹ Neil Postman, TV Öldüren Eğlence-Gösteri Çağında Kamusal Söylem, s.76

¹⁸² A.g.e, s.81

yoktur; burada insanın nesneyle ilişkisi tam olarak büyüsel, yani büyülenmiş ve güdümleyicidir"¹⁸³. Kişi büyüleyici bir ortamda bilgisayarı ile baş başa kalmaktadır. Bu onun en savunmasız halini oluşturmaktadır. Bireyler ve çocuklar kendini alıkoyamayan, iletilere maruz kalan, sesini çıkartmadan ilgi odağındaki görüntüyle bir olan ortamda yalnız kalmaktadır. Böyle bir ortamda çocukları baş başa bırakmak pek çok sorunları beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak önce makine teknolojisinin gelişmesi daha sonra bunun enformasyon teknolojisi alanına doğru yönelmesi neticesinde etkisinin de toplumsal alanda kendini yoğun hissettirmesine neden olmaktadır. Çocuklar ve ebeveynler de bu sistemin başrol oyuncusu haline gelmektedir. Bu yönelişin bir sistem olarak kapanmaya doğru değil, çok kenarlı bir yapılanmayla genişlemeye ve değişmeye doğru geçtiği söylenmektedir.

3.6 Yeni Medya ve Değişen Çocukluk Algısı

Sayısal teknolojinin gelişmesi, altyapının dünya çapında herkese ulaşılabilirliği artık enformasyona ve yeni medya araçlarına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Hemen hemen herkesin bir sosyal medya hesabı bulunmakta, henüz doğmamış çocuğa bile sosyal medya hesabı alınmaktadır. Bu durum, sosyal medyanın ulaşılabilirliğini göz önüne sermektedir. Yasal anlamda çocukluk 0-18 yaş arasını kapsadığı bilinmektedir; ancak bu ülkeden ülkeye, toplumdan topluma değişen bir olgu olmaktadır. Kimi ülkelerde çocuk, çocukluğunu yaşamadan yetişkin işleriyle uğraşmakta; başka ülkelerde ise çocuk, çocuklukla alakalı her türlü güzellikleri yaşamaktadır. Bu bağlamda yeni medyanın ve özünde sosyal medyanın kullanım derecesi kadar etkisi de toplumdan topluma değişmektedir.

Rönesans sonrası batıda özellikle çocuklar, pedagojinin ve denetimin ürünü haline gelmiş¹⁸⁴. Matbaa ile birlikte değişen çocuklar Ortaçağ'ın "Minyatür Yetişkin" olarak tarif edilen, yetişkinlerle aynı kıyafetleri giyen,

---

¹⁸³ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları**, Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin(çev.), 6.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013 s.130

¹⁸⁴ Ebubekir Düzcan, "Çocuk Gözüyle Anlatmak: Sinemada Çocukluğun Büyüme Serüveni", **TRT Akademi, Medya Ve Çocuk**, Cilt-2, Sayı 4, ss.400-401

yetişkin gibi nitelendirilen bir duruma dönüşmüştür. Dijital çağın çocukları ise internet ile birlikte yetişkinlerle aynı dili ve aynı kıyafetleri giymişlerdir. Matbaa makinesi ve dijital medya, tekniğin olanaklarıyla yetişkin gibi olan çocuğu oluşturmuştur. Çocuğa özerk bir alan ortaya çıkartmıştır. Bu, yetişkinliğin özelliklerini de içinde barındıran bir alan olarak ifade edilmektedir.

Dijital medya çağında erken çocukluk evresi, medya ve reklam pazarında en çok paya sahip konumda bulunmaktadır. Medya kullanım raporları üç ile altı yaş arasındaki çocukların, günde neredeyse üç saatlerini medya kullanarak geçirdiklerini göstermektedir. Yapılan bir araştırma da *"Küçük çocuklar (3 yaş) medya zamanlarının çoğunu televizyon izleyerek geçirmektedir. Çocuklar büyüdükçe (4-6 yaş), günlük medya diyetlerine video oyunlarını da eklemeye başladıklarını görmekteyiz (günde yaklaşık 30 dakika). Beklenildiği üzere, erken çocukluk döneminde sosyal medya kullanımı ya da interaktif medyanın başka şekillerinin kullanımına (örn. internet kullanımı, mesajlaşma) neredeyse hiç zaman ayrılmamaktadır"*¹⁸⁵. Bu yoğunlaşma, erken dönem çocukları için daha çok televizyon tabanlı özel kanallar için geçerli olmakta ve daha tematik kanallarda kendini göstermektedir. Çocuğun ilgisini sürekli tutmak için sürekliliği olan yayınlar tercih edilmektedir.

Yedi ile on bir yaş aralığı çocukların oyun dönemi olmaktadır. Daha fazla yalnız kalma istekleri mevcut olmaktadır. Dijital medya kullanan çocukların özellikle sayısal tabanlı oyunlar oynadığı görülmektedir. İnsanlar ve hayvanlar bazı durumlarda içgüdüsel hareket etmektedir. Kedilerin av dürtüsü bulunmaktadır. Yavru kedilerin, küçükken kardeşleriyle kavga etmesi de içgüdüsel bir davranış olarak görülmektedir. İnsanlar ise akıllı olan varlıklar olarak bilinmektedir. İnsanlar da çocuk oldukları dönemde içgüdüsel olarak yetişkin gibi görünmek istemektedir. Evcilik oyununun daha bu yaşlarda oynanmasının sebebi de bu içgüdüden kaynaklandığı düşünülmektedir. Oyunlar genelde, kutudan evler, kumdan bahçeler olarak görülmektedir.

---

¹⁸⁵ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen,Patti Valkenburg, a.g.m, s.53

Kentleşme ve gelişen dijital medya araçları üzerinden oynanan oyunların etkisindeki çocuklar ise "Sims" (aile kurma gibi, evlenme gibi, çocuk yapmak gibi toplumsallığın ve aile yaşantılarının strateji oyunu olarak ortaya çıkmıştır. Etkileşimli bir biçimde sanal ortamda oynamak için yapılan oyundur.) benzeri oyunlar oynayarak bu içgüdüsel ihtiyacın azaltılmasını sağlamaktadırlar. David Buckingham'a göre¹⁸⁶: "*Bir yandan, çocukların doğal olarak kendiliğinden bir yaratıcılığa sahip olduğu, bir şekilde makine tarafından serbest bırakıldığı, diğer yandan çocukların savunmasız, masum ve korunmaya muhtaç oldukları görülmektedir. Sonuçta, her iki pozisyon da toplumumuzun çocuklara bakışını belirleyen kronik duygusallığın semptomudur*". Daha televizyonun yaygınlaşmadığı zamanlarda, çocukluk çağının oyunları çok saftı, yetişkin etkisinden uzak olmaktadır. "Sims" ise her türlü cinselliğin var olduğu o saflıktan uzak olmaktadır. "Sims" gibi oyunlar tamamen hiper gerçeklik kuramının yansımalarını göstermektedir.

On bir ve on sekiz yaş arasındaki dijital medya çocuklarında ise daha çok bilme ve keşfetme arzuları daha ağır basmaktadır. Çocuklar bu yaşta keşfetme arzusu içinde olmaktadır. Cinsel keşfin de paralel gittiği bu dönem, hormonların en yüksek düzeye ulaştığı riskli bir dönem olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde çocukların bilime olan ihtiyacı ve keşfetme arzusu, internet altyapısı ile "Youtube" gibi uygulamalar aracılığıyla giderilmektedir. Gerçeklikten uzak, bilginin başat unsurlarla dolu olduğu onaylanmamış enformasyon içeriğinin paylaşıldığı bir ortam olarak çocukların karşısına çıkmaktadır. Çocuklar için bu bilme ihtiyacı artık sayısal tabanlı dijital medya ile giderildiği belirtilmektedir.

Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, özellikle içeriğin her yaşa özgü olan, hiç kimseyi etkisinin dışında bırakmayan konumu çocukları daha derinden etkilemektedir. Sosyal medya araçlarını kullanan ve kullandıran ebeveynler, çocukların ilgisini kolayca çeken bu dünyaya, kendi

---

¹⁸⁶ David Buckingham, "New Media, New Childhoods? Children's Changing Cultural Environment In The Age Of Digital Technology", **Mary Jane Kehily, An introduction to childhood studies Second Edition** İçinde, (124-138), England: McGraw-Hill Education, 2009, s.128

çocuklarının da girmesine sebep olmaktadır. Hızlı geçen karelere odaklanmak, çocuklar için güç olmamaktadır. Hızlı enformasyon ve bilinçaltı unsurlardan ötürü çocuklar boş bakan, sadece görsele odaklanan, ne olduğunu anlamayan dezenformatif ve manipüle edilmiş davranış biçimlerine odaklanmaktadır. Bu süreç çocukluğun ilk olarak ele geçirildiği alan olarak görülmektedir. Ebeveynler geleneksel medyada TV karşısında oyaladığı çocukları, yeni medyanın gelişmesiyle telefon ve tablet gibi cihazlarla daha denetimsiz ortama hapsedmektedir. Bu aslında çocukların ele geçirildiği alanlardan sadece bir tanesi olmaktadır. TV eleştirilere maruz kalsa da yine de denetimi olan bir araç olarak görülmektedir. Nitekim internetin sayısız içeriği ve denetimsiz bir alan olmasından ötürü çocuklar için daha tehlikeli bir ortam olmaktadır.

Çocukluğun önce matbaa ile kendi özel alanını oluşturduğu bilinmektedir. Teknoloji ile bu alan genişlemektedir. Çocuklar, yetişkinlerin etkisinden korunabilmek için kendilerini yetişkin olmaya zorlamaktadır. Postman'a göre¹⁸⁷: "Çocuklar, yetişkinler dünyasından kovulurlarken onlara yerleşebilecekleri yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur. Onların yeni dünyası, çocukluk dünyası olacaktır". Bu dünya, çocukluğu bir virüs gibi geliştirmektedir. Çocuk, önce çocukluğu keşfetmekteydi, daha sonra virüs yayılmaya devam etti. Medya, dış etken olarak bu virüsün tüm hücrelere yayılmasına sebep olmaktadır. Daha sonra televizyon icat edilerek çocukluk, başkalaşım geçirmiştir. Çocuk, kendini ekranda gördü ve kendine ayrılmış özel alanlarda yetismeye devam etti. Dijital medya ile artık çocuk büyüdü, bu sayede yetişkinliğin sırlarını tamamen keşfetti. :Enfeksiyon gibi yayılmaya devam eden yetişkinlik çocuğa ideoloji virüsüyle yüklenmekteydi; ta ki medya boyut değiştirdiğinde çocukluk da boyut değiştirdi. Çocukluğun hükümranlılığı son bulmuş. Kendini geliştiren virüs artık kendi bağışıklığını oluşturmuş ve kendi isteği ile vücuttan çıkmaya başlamıştı. Peki ne oldu? Artık çocukluk bağımsızdı, çocukluk kendini keşfetmiş ve artık yetişkin olmamaktaydı. Büyük bir tehlikeydi, çocukluk kendi kendine zarar veren bir duruma geçmiştir. Hem

---

¹⁸⁷ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.26

de diğer çocuklar tarafından da kullanılan internet ile bu zarara maruz kalmıştır. Çocukluğun masumiyeti yavaşça yok olmuştur. Postman'ın telgrafla ilgili yaptığı yorum bugünün dijital medyası için bile hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak telgrafla olan olgu, dijital medya ile enformasyonun denetimini, ev ve okuldan zorla çekip alma sürecini başlattığını söylemek kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Yeni medya, çocukların kullanabildikleri enformasyonun türünü, niteliğini ve niceliğini, her şeyini deęiřtirmektedir¹⁸⁸. Yeni medya öyle bir çocuk yaratmıştı ki yapay zekânın bile, bilim kurgu filmlerinde nadir görülen tehlikeli bir boyutunu gözler önüne sermiştir. Daha öncede anlatıldığı gibi Postman, "çocuklar göremeyeceğimiz zamana gönderdiğimiz mesajlardır" diyerek onun ne kadar etkili bir varlık olduğunu göz önüne sermiştir. Bilinen ilk şey ise artık çocukluğun o eski haline dönmeyecek olmasıdır. Artık yetişkinlerin bulunduğu belirtilmektedir. Bu yetişkinler matbaa dönemindeki: "tanrı korkusu olan okuryazar yetişkinler olarak, çocuk yetiştirme göreviyle meşgul olma¹⁸⁹" şeklinde yetişkinler olarak ifade edilmektedir.

Yeni medya ayıp olgusunu da farklılaştırmaktadır. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki ayrımın yavaş yavaş ortadan kalktığına bir örnek de ayıp olgusunun arkasındaki perdenin ortadan kalkmasıdır. Postman'a göre¹⁹⁰: "İyi geliştirilmiş bir ayıp düşüncesi olmaksızın çocukluk var olamaz. [...] Çocuklar yetişkinlerin aşırı serbest konuşmasından hoşlanıyorlar ve bel altı kelimeler onları kahkahaya boğuyor". Cinsellik ve bel altı konuların konuşulmasından mustarip olan Postman, çocukluğun yetişkinlik ile arasındaki çizginin ayrılmasında en önemli nokta olduğunu belirtmektedir. Cinselliğin, masumiyet simgesi olan çocuklarda, çocukluğun yitirilmesinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Yeni medya da ise buna çanak tutan sosyal medya fenomenlerinin etkisi büyük olmaktadır. Her türlü ayıp ve cinsellik içeren ifadeler sayısızca kişi tarafından ilgi çekici bir şekilde sunulmaktadır. Kaldı ki postmodern dönemde ebeveynler tarafından verilen resimli kitaplar

---

¹⁸⁸ Postman, Çocukluğun Yok oluşu, s.73

¹⁸⁹ A.g.e, s.49

¹⁹⁰ A.g.e, ss.14-15

çocuk istismarı konusundaki çağdaş sıkıntıların nedeni bile olabileceği belirtilmekteyken¹⁹¹; ne yazık ki denetimden uzak olan bu ortamlarda çocuk küçük yaşta daha cinselliğin kanısına varmadan kendi benliğini kurgulamakta ve sorgulamaktadır. Bu durum çocuğun ileride sorunlu bir kişilik oluşturmasında en temel etkenlerden biri olarak görüleceği belirtilmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin özünde sosyal mecraların, sürekli, kesintisiz, bölümlü yayıncılığı, nerede olursa olsun ulaşılabilirliği ve içinden seçilebilme imkânı tanıyan özelliklerinden ötürü çocuklar tarafından daha fazla kullanılır hale gelmesine sebep olmaktadır. Özellikle çocuklar her türlü çocuğa özgü içerikleri daha özelleştirilmiş bir halde bulabilmektedir.

Medya, kültürel imajlar sunmaktadır. Modern toplumlar kültür endüstrisinin boyunduruğu altında yaşamaya fark etmeden devam etmektedir. Yaşam zorunlu ihtiyaçlardan değil de daha çok zaruri ihtiyaçlardan oluşmaktadır. Modanın ikonları "nasıl makyaj yapılır?" tarzındaki videolarından kişileri her yönden kuşatan, her türlü imaj öncülerine kadar kuşatılmış bir toplumda tüketime odaklı yaşanılmasına neden olmaktadır. Çocukluk da elbet bundan nasibini almaktadır. Youtube açıldığında annesine özenen çocuk "nasıl makyaj yapılır?" videosunu o kutsanmış görsellikle izleyerek yetişkin gibi görünme aforizması içinde çaba harcamaktadır. Aynı şey yetişkinler içinde geçerli olmaktadır. Annesiyle çocuğun aynı videoyu izlediğinde ilgisini çekebilecek videolar sırayla alt alta düştüğü görülmektedir. Yetişkin ve çocuk birer imaj nesnesi konumuna gelmektedir. En nihayetinde çocuklarda bu sosyal medyanın "çocukluğu yıktığı alandan" kendine pay edinmiş olmaktadır. Çocukların bu tür kimlik arayışları onların "medya ile ilişkili bir tür aidiyetle ilgili" olduğu şeklinde ifade edilebilmektedir¹⁹². Çocuk kendini o videoya ait hissediyorsa artık o videodaki her ölçüt çocuk için geçerli kılınmaktadır. Kişilik ve davranışlar farklılaşmaktadır. Çocukların video veya bilgisayar oyunlarının başından

---

¹⁹¹ Roger Cox, **Shaping Childhood-Themes of uncertainty in the history of adult-child relationships**,1. Baskı, London: Routledge Yayınevi, 1996, s.197

¹⁹² Erol Nezh Orhon "Çocuklar İçin Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.388

kalkmaması sadece görsel, işitsel, estetik, oyun, şiddet ve benzeri kavramlar ile açıklanamayabilir. Bu şekilde çocuklar kendi kimliğini kaybetme ve başka kimliklere maruz kalması sonucu yeni kimlik arayışları içine girmektedir. Çocuklar şiddet işleyen videolar izliorsa şiddet uygulayan bir kimliğe bürünmektedir. Bir kimlik sahibi olmak ve bir grubun üyesi sayılmak, çocuklar için adı konmamış geçerli nedenlerden sayılması mümkün olmaktadır. Ancak çocuklar için yetişkin gibi görünmek istenen bir durumla da karşı karşıya kalınmaktadır. Bir diğer ifade de çabuk yetişkin, erişkin olmak isteyen çocukların varlığıdır¹⁹³. Sosyal medya ve diğer medyatik araçlar oluşturdukları enformasyonun eğlenmemiz ve sürekli haz almamız düşünülerek hazırlanmış olduğunu unutmamızı ve bu şekilde algılamadan eğlenme ihtiyacını karşılamamızı sağlamaktadır. Üstü kapalı ideolojik kodlarla kendine çekmekte ve içine hapsetmektedir.

Çocukların en büyük korkusu dijital ağların dışında kalmaktır; çünkü arkadaşları dijital ağı kullanmaktadır. Sürekli çevrimiçi olmak, hiçbir şeyden geri kalmamak ve süreklilik arz eden oyunlar, çocukların sosyal mecradan kopmasını engelleyen olgulardan olmaktadır. Bernd Trocholepczy'a göre: "Bir topluluğun üyesi olmamak yalnız olmak, bu meçhul yüz­süz toplumun dışında kalmak ve ayrı olmak" çocukların sosyal medyadan uzaklaştığında büründüğü kişilik sorunsalı bunun üzerinden konumlandırılmaktadır¹⁹⁴.

Yeni nesil dijital medya çocukları sadece içerikleri tüketen değil aynı zamanda üreten kısmı da oluşturmaktadır. İnternet teknolojisinin gelişmesi telefon ile kurulan 3g, 4g, 5g altyapısı bunda etkili olmakta, artık çocuklar telefon kamerasıyla kendi kanallarını oluşturabilir hale gelmekte ve kendi medya patronluğunu kurmaktadır. "Merhaba arkadaşlar kanalına hoş geldiniz." diyerek başlayan bir konuşma ile çocuklar içerik üretmektedir. Shirky, bu ortamın enformasyon olmaktan çıktığını birlikte olma ve koordine olma ortamı olduğunu dile getirmektedir. Abone sayısı, aboneye sunulan

---

¹⁹³ Orhon, a.g.m, s.388

¹⁹⁴ Bernd Trocholepczy, "Dijital Medya ve Din Eğitimi: Ayrı Dünyalar", Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 2.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.271

içeriğin kalitesini de belirlemektedir. İçerik hazırlayan çocuk aynı zamanda içerik izleyen ve tüketen olarak görülmektedir¹⁹⁵.

Bütün bu bilgileri çocukluk ile gelecek bağlamında incelendiğinde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Düşünce ve yaşam standartları çocukluk dönemlerin de filizlenmektedir. Bilinçaltı en küçük ayrıntıların bile kaydedildiği yer olmaktadır. Çocuk bütün olguları normal olarak algılamakta ve her şeyi taklit etmektedir. Yeni medya alışkanlıklar üzerine kurulu olduğu bilinmektedir. Televizyonda alışkanlıklar oluşturmaktadır. En büyük dezavantajı da çocuk bu ortama anne ve babasına güvendiği gibi koşulsuz ve şartsız bağlanmaktadır. Bu ortamda alışkanlıklar ve davranış biçimleri kazanılmaktadır. Çocuk, aile ortamında ebeveynleri ile birlikte zaman geçirirse, iyi bir eğitim alacağı şüphe götürmemektedir. Televizyon ile sürekli birlikte olan çocuk ise oradaki fikirleri benimseyecektir. Bu durum iletişim araçlarının bakış açısını ve ilişki biçimlerini öğretme konusundaki durumunu ortaya koymaktadır. Sosyal medya erken çocukluk döneminden başlayarak ilişki motifleri oluşturmakta ve bunlar ömür boyu kullanılmaktadır. İmgeler hafızaya işlenerek davranışa dönüşmektedir. Çocukların bağdaştırma ve anımsatma yetenekleri çok yüksek düzeyde olmaktadır. Bu iletişimsel gücün, onları aslında yetişkinlerden ayıran bir diğer nokta olduğu belirtilmektedir. Bu bellek kişilik ve davranış kalıplarını oluşturan olgularla dolu olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁶.

Yapılan çalışmalarda çocukluğun değiştiğine dair bir diğer izlenim ise çocuk ile yetişkin cinselliği arasındaki yaş farkının giderek azalması olduğu düşünülmektedir. Çocuklar medyada Neil Postman'a göre¹⁹⁷: "13. ve 14. yüzyıl resim tablolarındaki minyatür yetişkinler" şeklinde tasvir edilmekte olduğunu söylemektedir. Medyanın çocuk ve yetişkin cinselliği arasındaki farkları silme gayretinde önemli bir rol oynadığını¹⁹⁸ cinselliğin yetişkin

---

¹⁹⁵ SHİRKY, "How Social Media Can Make History? Technology, Entertainment and Design"
http://www.ted.com/talks/clay_shirky_how_cellphones_twitter_facebook_can_make_history.html. (1 Ocak 2009)

¹⁹⁶ Pembecioğlu, a.g.m, s.402

¹⁹⁷ Neil postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.120

¹⁹⁸ A.g.e, s.134

sırrından, deodorant gibi hazır bir ürün olarak, yani bir meta olarak medya metinlerinde telaffuz edildiği belirtilmektedir. Dijital medyanın ulaşılabilirliği ve reklam politikaları da bunun üzerine kurulu olmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi eğer medya toplumsal düzende bir yitiriliş söz konusu oluyorsa hemen o alana değer biçmektedir. Artan küçük yaş gebeliğinin bir diğer sonucu da doğum kontrol reklamlarının daha fazla medya da yer alması olmaktadır. Çocukluğun en özel dünyasını cinsellikle kirletmemek gerektiği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.

İnternetin karanlık tarafı çocuklar için her daim cazip gelmektedir. Çocuklar bilinmeyi bilme arzusu içinde olmaktadır. İnternetin, derin kısmındaki bütün olumsuzluklar, çocukların da çoğu başka şeylerde olduğu gibi şiddeti öğrenmelerine neden olmaktadır. Nitekim küçük yaştaki çocukların yetişkin suçlarını işlemeleri, uyuşturucu taşıyıcılığı, şiddet, cinsellik gibi konularda ön plana çıkmalarına neden olmaktadır. Çocukların dijital medyanın bu içeriklerinden, ebeveynleri tarafından korunması gerekmektedir. Sosyal bir eleştirmen olan Ivan Illich, enformasyonun bu denli hızlı yayılmasından ve sofistike okuryazarlık gerektirmeyen bir biçimde düzenlenmekte olmasından dolayı çocukların yüksek oranda etkilendiklerini ifade etmektedir. Bu da onu kontrol edilemeyen bir meta olduğunu bu nedenle çocukların yetişkinler gibi hareket etmesine sebep olduğunu belirtmektedir¹⁹⁹.

Çocukluk, uzun vadede düşünüldüğün de enformasyon teknolojisinin gelişiminin kurbanı olmaktadır. Her teknoloji bir toplumsal olgunun sonucu olmaktadır. Dijital teknoloji de 2. Dünya Savaşı'nın bir sonucudur denilmektedir. Çocukluğu kaybederken çocukluğa dair her şeyi kaybetmek doğru değildir. Nitekim bu dijital dünya aynı zamanda analitik düşünceyi de beraberinde getirmektedir. Teknoloji toplumsal sonuçtur, ancak teknoloji saf, kötü olmadığı söylenmektedir. Çocukluğu yitirirken aslında çocuklara çocuk gibi yaşayabilecekleri, daha düzgün içerikli, öğrenilebilir, eleştirilebilir bir dünya ve teknoloji sunmak gerekmektedir.

---

¹⁹⁹ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.137

3.7 Medyada Çocuk Temsili

3.7.1 Geleneksel Medyada Çocuk Temsili

Genel olarak medya, siyasi ve ideolojik olarak farklılıkları olsa da aslında çocuk konusunda ortak bir bakış açısına sahip görünmektedirler. Medya anlam inşa ederken aynı zamanda içerik konusunda da dikkat çekmektedir. Bu sayede medya, çocukları her türlü alanda kullanmaktadır. Medyanın oluşturduğu çocuk imgeleri toplumsal algıya da yön vermektedir²⁰⁰. Çocuğun medyada temsil biçiminin ölçülmesi, medyanın çocuk üzerine kurduğu imgenin anlaşılması bakımından önemli olmaktadır. Özellikle geleneksel medyada dizilerin, çocuklar üzerinden kurguladığı dil çok önemli olduğu düşünülmektedir. Bu, kullanılan dil, yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçlerin de aktarım aracı olmaktadır. Kültürün en gelişmiş aracı dil ve iletişimdir. Dil, medyatikleşmiş bir kültür tanımlayıcısı ve aktarım aracı olmaktadır.

3.7.1.1 Televizyon Dizilerinde Temsil

Dünya üzerinde çocuk üzerinden acı ve hüznü deklare eden bir dizi sektörü bulunmaktadır. Aynı zamanda çocuk oyunculuğunun ve çocuklar için üretilen filmlerin de sinema alanında çocukların temsiline ilişkin örnekleri bulunmaktadır. Çocuklar üzerinden anlatılan "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" dizisi bu bağlamda önemli olmaktadır. Çocuklar üzerinden anlatılan dizilerde özellikle gecekonduların tercih edilmesi de rastlantı olmadığı belirtilmektedir. Özellikle "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" dizisindeki "Osman" karakterinin anlatıcı olarak seçilmesi de rastlantı olmamaktadır; çünkü saf ve masumiyetin temsili olan çocuklar gerçek olanı söylemekten çekinmemektedir. Dizilerde genellikle iyi-kötü, mağdur çocuk üzerine kurulu olmaktadır. Afacan çocuk, haylaz çocuk, gibi çocuk temsilleri ise daha çok sinema sektöründe ve komedi yapımlarında tercih edilmektedir²⁰¹. Çocuklar, medya araçlarında, genelde sosyal sınıf olarak da içerikte yer almaktadır.

---

²⁰⁰ Güven, a.g.e, s.11

²⁰¹ A.g.e, ss.43-44-45

Çoğunlukla gelir düzeyi yüksek veya gelir düzeyi çok düşük, fakir bir aile ortamını aktarmaktadır.

Özellikle "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" örneği çocuk üzerinden verilen mesajın anlamlandırılması açısından önemli olmaktadır. Çünkü çocuk yeri geldiğinde ideolojinin aktarılması için bir dil, yeri geldiğinde de sistemin yaygınlaşması için bir araç olarak görülmektedir. Selahattin Güven'e göre²⁰²: "Osman üzerinden sol görüşlü çocukların yaşadıkları anlatılırken; genellikle ülkücülerin hikâyesi, sol görüşlülerle kavgaları üzerinden anlatılmaktadır". "Öyle Bir Geçer Zaman Ki" dizisinde de "Osman" karakteri üzerinden anlatılan olgu da "Osman" üzerinden şiddetin asıl kaynağının ülkücülerin olduğu mesajının verilmesinde yatmaktadır. Dönemin politik ve ideolojik anlatımı bağlamında aslında senarist ve yönetmenin ne tarz bir düşünce sistemi içinde olduğunu bu durum göz önüne sermektedir. Ayrıca bunun "Osman" karakteri üzerinden aktarılmasının yani bir "çocuk" karakterin anlatıcı olmasının, bu düşüncenin gerçekliğini bir adım daha öteye taşımaktadır.

3.7.1.2 Sinemada Çocuk Temsili

Genel olarak dizi ve sinema sektöründe çocuk, bazen kadın mağduriyetini anlatmak bazen aile dayanışması için, bazen de devletin yüceliğini aktarmak için kullanılan bir araç olmaktadır²⁰³. Dizi ve film sektöründe çocuklar iyiyse toplumsal düzene oturtulmakta, kötüyse toplumsal sistemden dışlanmaktadır. İyi çocuk toplumsal düzende, anne, baba ve akraba ilişkilerinde başköşeye oturtulmuş, arzulanan nesne ve ölçüt haline gelmektedir²⁰⁴.

Geleneksel medyada özellikle sinema ve televizyon içeriklerinde yine çocuk temsiliinde çocukların yetişkin gibi aktarılması ön plana çıkmaktadır. Özellikle reklamlar da bu konuda önem arz etmektedir. Nitekim dizi ve filmlerde kendini gösteren çocuklar, oynadığı dizinin hemen ardından gelen reklamlarda da boy göstermektedir. Ancak bu çocuklar, yetişkinler gibi temsil

---

²⁰² Güven, a.g.e, s.128

²⁰³ A.g.e, s.158

²⁰⁴ A.g.e, s.158

edilen çocuklar olmaktadır. Nitekim çocuk cinselliğinin reklamlarda çok kullanılması ve küçük yaştaki çocukların maliyeti yüksek birer model olarak görülmesi de çocuk temsillerinin yetişkinmiş gibi olduğunu göstermektedir.

3.7.1.3 Yazılı Basında Çocuk Temsili

Çocuklar yazılı basında çoğu zaman bir suçun kurbanı ya da faili olarak ifade edilmektedir. Bu durum çocukların gelişimi için bir takım problemler yaratmaktadır. Ulusal ve uluslararası birçok yayın, kurum ve kuruluşlarında kimi zaman gazetecilik ilkelerine göre hareket edilmediği görülmektedir. Bu durumda çocuk gelişimini etkileyen sorunların ortaya çıkması muhtemel olmaktadır. Bu kötü temsillerin sonucu olarak genellikle çocukların onurlarını zedeleyen, mahremiyetine zarar veren, kimlik edinme sürecinde farklı kimliklere girmesine sebep olan olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir.

Gazetelerde yer alan haberlerde çocuklar genellikle "kurbanı" oldukları bir olayda "pasif" ve "kırılgan" olarak sergilenmektedir. Çocuk, bu anlamda sansasyon yaratan yazarların ve editörlerin kurbanı olmaktadır. Bu anlamda yapılan bir çalışmada, Ortadoğu Gazetesi'nin "Korkunç Gerçek", "Üzerine dolap düştü denilen çocuğun başından vurulduğu ortaya çıktı" başlıklı haberi incelendiğinde "Fiilî ehliyeti olmayan bir çocuğun, bu haberde olduğu gibi 'fail' olarak damgalanması ve olay mekânıyla ilgili –mahalle adı da dahil olmak üzere– ayrıntıların belirtilmesinin" çocuğun veya ailesinin sosyal ve toplumsal bir takım problemlerle karşı karşıya kalmasına, toplumdan dışlanmasına kadar varabilecek sonuçlara neden olmaktadır ²⁰⁵.

Yine yazılı basında çocuklara, eğitim, kültür, spor faaliyetleri bakımından yetişkin yazarlar tarafından fırsat buldukça yer verilmektedir. Yazılı basında bir diğer çocuk temsili ise mülteci çocuk meselesi olmaktadır. Çocukluğa dair toplumsal algıdaki olumsuz yaklaşımlar dil aracılığıyla günlük hayatta yeniden üretiliyor²⁰⁶. Mülteci çocuklarda medya dilinin genellikle nefret söylemi içinde ele alındığı görülmektedir. Bazı gazetelerin ise buna

---

²⁰⁵ Ezgi Koman, Şeyma Özkan, **Türkiye Yazılı Basınında Çocukların Temsili**, İstanbul, 2018, ss.8-9

²⁰⁶ Koman E., Şeyma Özkan, a.g.e, s.24

uluslararası bir sorun olarak kabul edilen bir bakış açısıyla baktıkları görülmektedir. Her iki durumda da çocukları ve çocuğu mesele edinen metinlerin "çocuğu" muhatap alarak gereken önemi vermesi gerekmektedir.

3.7.2 Yeni Medyada Çocuk Temsili

Geleneksel medyanın bu temsil biçimlerinden çok daha farklılaşmış bir çocuk temsili vardır ki, bu da yeni medyanın temsil ettiği çocukluk biçimi olmaktadır. Yeni medyanın temsil ettiği çocuk ise kendi alanını yaratmış bir çocukluk alanı olmaktadır. Yeni medyanın özellikle içeriksel sunuşlarında çocuğun etkin bir rol alması, onun yetişkin içeriklerine maruz kaldığı geleneksel medya etkisine göre, yeni medyadan daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar, yeni medya içeriklerinde bir davranışı belleğe aktardıkları zaman bu durum artık onların davranışı haline gelmektedir. Temsil edilen çocuk aynı zamanda temsil eden rolünü de yeni medya sayesinde üstlenmektedir. Ekme kuramına göre ise özellikle yeni medyada yoğun biçimde bulunan ve paylaştıkları içerikleri daha hakikat olarak algılayan bireyler ve gruplar için benzeştirmenin fazla olduğu vurgulanmaktadır²⁰⁷.

Yeni medya sanallık üzerine kurulu bir sistem olduğu için temsil konusunda yapısında daha farklı yaklaşımları bulundurmaktadır. Nitekim televizyon gerçekliğin kurgulanmış bir haliyken, yeni medya ise gerçekliğin boyut değiştirmiş bir hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni boyut çocukluğu toplumsal bağlamda uzamsal ve mekânsal sınırlardan koparmaktadır. Çocuk temsil ettiği olgunun nesnesi haline gelmektedir.

Günlük yaşamda çocuk temsil biçiminde çocuklar, sivilceleri olan, bazen kötü görünen, mükemmel olmayan bir şekilde aktarılmaktadır. Ancak yeni medyada ise çocuklar zayıf ve mükemmel görünmek için ideal tipe

---

²⁰⁷ Ferhunde Öktem, Melike Sayıl, Sevilay Çelenk Özen, **Çocuklar ve Gençlerin Televizyonun Zararlı İçeriklerinden Korunması: "Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi" Akademik Çalışma Altyapısı**, Ankara, 2006, ss.17-18

sokulmaktadır. Gerçek çocuğun aktarılması çığır açan bir yaklaşım olmaktadır. Dış görünüş, temsiliyet bakımından önemli olmaktadır. Çocuklar mükemmel görünmek zorunda bırakılmaktadır.

Yeni medyanın küreselleşmiş yapısı sosyal yaşamı da küresel bir işleyiş haline getirmektedir. Geleneksel medya, bu küreselleşme için de çocukların kendilerini temsil etme konusunda yetkin bir rol oynarken; yeni dijital çağ da ise çocuk tümüyle özerk bir hale gelmektedir²⁰⁸.

Yeni medyanın çocuklara yüklediği temsil biçimi Disneyland'daki sanal gerçeklik, düşsellik, sahte gerçeklik, teknoloji fetişizmi ile yüklenen temsil biçimi olduğu belirtilmektedir. Disneyland hakikati simetrik olarak tekrardan oluşturmak amacıyla tasarlanan bir inandırma makinesidir²⁰⁹. Bu makine çocuklarla Disneyland'ı özdeşleştiren bir temsil biçimi sunmaktadır.

3.7.3 Temsil Bağlamında Mahallenin –Yeni- “Abisi” Enes Batur

Dijital medya geliştikçe, içerik konusunda kendi içeriklerini oluşturan bireyler ortaya çıkartmaktadır. Youtube'un gelişmesiyle ve herkese ulaşabilen yapısıyla yeni bir olgu ortaya çıkmaktadır. Geleneksel medyanın kanal sahipliği yapısı ile dijital medya farklı şekillerde bireylere yansımaktadır. Bu kanal, kendi alanını oluşturmuş herkesin özgürce paylaşımlarda bulunmasına imkân tanıyan bir ortam olmaktadır. Bu sayede birçok “youtuber” (youtube'de kendi kanalını oluşturup, içerik üreten kişi) kendi alanında özelleşmiş videolar oluşturmaktadır.

Şirketler tarafından sosyal medya verileri çok yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle kullanıcı profillerinin belirlenmesi kullanıcıya özgü reklamlar oluşturma açısından bu faaliyet raporları önemli olmaktadır²¹⁰. Nitekim facebook, instagram, youtube gibi birçok sosyal ağın reklam ve satın alma şeklinde ticari faaliyetleri bulunmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde

---

²⁰⁸ Stewart M. Hoover “Dijital Çağda Çocuk Medyası (ve din): Zorluklar ve Koşullar, Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 2.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, Kasım, 2013, ss.220-221.

²⁰⁹ Baudrillard, Simülasyon ve Simülaklar, s.29

²¹⁰ Çakır, a.g.e, s.27

içerik üretimi konusunda strateji uzmanlığı bir iş alanı olarak ortaya çıkmaktadır²¹¹.

Youtube ise strateji uzmanlığı konusunda marka sahiplerinin çok önem verdiği bir platform olmaktadır. Günümüz geleneksel medyasının yeni medyaya taşınmış hali olan youtube'da etkileşim olgusu onu farklılaştıran bir diğer özellik olmaktadır. Kişiyeye özgü içerikler sunan youtube'da isteyen istediğini bulabilmekte ve bunu youtube'un kendi ürettiği içeriklerle değil kullanıcılarının ürettiği içeriklerle sağlamaktadır. Medya patronlarının bu yeni ortama adapte olma çabası da bu platformun ileriye dönük ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir.

Gösteri, geleneksel medyanın her alanını kullanıp yeterli doyuma ulaşmaktadır. Gösteri, bu nedenle artık kendine yeni bir alan bulma gereksinimi hissetmektedir. Sosyal medya ise bu bağlamda düşünüldüğünde gösterinin en yaygın olarak yaşandığı yer olarak kabul edilmektedir. Üreticiler de tüketiciler de aynı kişidir ve teşhire çıkan kendi hayatları, kendi bedenleri ve duyguları olmaktadır. Sosyal medya geleneksel medyanın sınırlılıklarından da uzak, kolay, özgür ve yenilikçi aynı zamanda şiddete ve küfüre açık bir ortam olmaktadır. Bu ortamlarda herkes linç yeme girişimi ile karşı karşıya kalması mümkün olmaktadır. Bunlar bu gösteri biçiminin kaçınılmaz sonuçları olmaktadır²¹².

Youtube ile alakalı Mukadder Çakır'ın yazdığı makalede Lange'nin youtube yorumlayışını şu şekilde aktarmaktadır: Bir filin farklı yerlerini farklı farklı hayvanlara aitmiş gibi hisseden kör bir insanın öyküsündeki gibi, bireylerin görme ve var olma nedenlerine göre değişmek üzere çok farklı özellikte bir site olarak algılanmaktadır²¹³. Herkesin ünlenme çabası içinde olduğu veya firmaların ürünlerinin reklamlarını yayınlamak için bulunmak zorunda olduğu bir platform olmaktadır.

---

²¹¹ Çakır, a.g.e, s.30

²¹² A.g.e, s.47

²¹³ A.g.e, s.49

Çocuk temsil biçimi konusunda ise youtube patronları, çocukluğun masum olarak nitelendirilen her türlü alanını kuşatmak için ciddi pedagojik araştırmalar yapmaktadır. Çocuğa albenisi yüksek içerikler sunarak, çocukların daha fazla youtube'da kalmasını sağlamakta ve bu sayede daha fazla ürün satışı ve reklam geliri elde etmek istemektedirler. Bu anlamda birçok youtuber diyerek nitelendirilen içerik üreten amatör ve profesyonel kullanıcılar (küresel ve yerel bir firmaya ait olmayan) çocuk alanı içinde özel içerikler üretmektedir. Bunlardan en önemlisi Enes Batur'un kişisel kanalı olmaktadır. Düşünüldüğü dönemde amacı çocuklara özel içerik üretmek olmayan ancak izler kitlesi çoğunlukla çocuk olan youtuber olarak bilinmektedir. Batur, dünyada ilk 100 oyun kanalı içerisine girmiş bir isim olmaktadır. Çevrimiçi video analiz sitesi *TubeFilter* tarafından yayınlanan "Dünyada en çok görüntülenen 100 oyun kanalı" sıralamasında Enes Batur'da yer almaktadır. Gündelik yaşamından kesitler çekmekle birlikte, asıl şöhrete bilgisayar ve konsol oyun videoları hakkındaki paylaşımlarıyla kavuşmaktadır²¹⁴. Enes Batur, çocuklara özgü içerik üretmekten çok, genel olarak "çocukluk" hayalperestliğinin zirve noktasından onlara seslenmektedir. Daha çok "en"leri yaparak en uç noktalarda, herkesin onun gibi olması, çocukların kendini onun yerine koyup özdeşleşmesi ve çocukların onun gibi olabilme arzusu içinde kanalına abone olmasını Enes Batur kendine amaç edinmektedir. Onun yaptığı işlerin kendileri içinde bir örnek olduğunu, onların bu şekilde içerik üreterek para kazanacağı fikri alt metinde görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında içerikler, eğlenceye yönelik, zenginliğin güzel yanları, popüler olma, en iyi arabaya sahip olma, en iyi otelde kalma, en iyi eve sahip olma gibi zengin arzuları kamçulamaktadır. Geleneksel medyanın dizilerinde işlenen zenginliğin, şatafatlı göstergelerinin içinde barındırdığı

---

²¹⁴ İrem Bayer, Aileleri Şaşırtan Youtube Fenomeni: Enes Batur, <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2017/11/15/aileleri-sasirtan-youtube-fenomeni-enes-batur/> (6 Aralık 2018)

dizilerin boyut ve araç değiştirerek youtube ortamına geçmesi olarak ifade edilmektedir.

Enes Batur 'un çocuklar için paylaştığı videoların yanı sıra taşıdığı kimliği ile de öne çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarından önce Türkiye'de mahalle köşelerinde idol olarak görülen ve saygı duyulan mahalle abileri bulunmaktadır. Her çocuk onun gibi olma, kendini onunla özdeşleştirme, hatta yeri geldiğinde "o abi olma" konusunda birbirleriyle kavga etmekten çekinmemektedir. Türkiye'de yayınlanan, dönemin en popüler dizisi olan "Deli Yürek" dizisindeki "Miroğlu" karakteri, onun gibi olmak isteyen çocuklar için kavga nedeni sayılmaktadır. O dönemin çocuk temsillerinde çocuk, abi olmak için çabalarırken, abilik dijital medya ile sanal mecraya taşınmış ve temsiliyeti sanallaşmıştır. Enes Batur ise döneminin "Miroğlu" karakterinin çocuklar üzerinde yarattığı toplumsal etkiyi taşımaktadır.

Enes Batur, dört ile on sekiz yaş arasındaki çocukların daha fazla ilgisini çekmektedir. Videoları ve yorumları incelendiğinde sıkı bir hayran kitlesi olduğu görülmektedir. Enes Batur, on milyonun üstündeki takipçi sayısının yanında, her videosu yaklaşık bir milyonun üzerinde seyredilmektedir. Batur'un kendine özgü yaşamını samimi bir şekilde sinema perdesine yansıtması, bu samimiyetinin çocukların onu daha fazla izlemesi için bir neden olarak görülmektedir. Enes Batur'un çocuklar ile özdeşleşmesinin sebebi bizzat çocuklara sorulduğunda herkesin hemen hemen aynı yanıtlar vermesiyle anlaşılmaktadır. İrem Bayer araştırmasında, on iki ve on yedi yaş arasındaki çocuklara Enes Batur'u neden bu kadar çok izlediğini sorduğunda şu şekilde cevaplar almıştır²¹⁵: "*Görüşme yaptığımız çocuklardan on beş yaşındaki S.O. "Gündelik konuları komikleştirdiğini düşünüyorum" derken; on altı yaşındaki D.G. "Videolarında samimi ve doğal davranıyor" yanıtını verdi. On yedi yaşındaki C.P. "Mizah anlayışımı geliştirdiğini düşünüyorum", on iki yaşındaki T.Y. de "Videolarında oyunlarla ilgili stratejik bilgiler alıyorum" dediler. On dört yaşındaki E.G. ise "Kız arkadaşı ile çektiği videolar çok*

---

²¹⁵ İrem Bayer, Aileleri Şaşırtan YouTube Fenomeni: Enes Batur, <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2017/11/15/aileleri-sasirtan-youtube-fenomeni-enes-batur/> (6 Aralık 2018)

eğlenceli. Aynı zamanda kendisini çok yakışıklı buluyorum” cevabını vermiştir. Görüldüğü üzere çocuklar Enes Batur’u kendilerine yakın hissetmesi, samimi bulması, ilgi alanının oyun olması ve bu alanla ilgilenenlere rol model olması sebebiyle sevmekte olduğu ve takip ettiği görülmektedir. Geleneksel medyanın çocuk temsil biçimlerinin yetişkin tahayyülünün ötesine geçemediği bir alan olmasından dolayı ve müdahalenin yetişkin tasavvurundan öteye geçememesinden dolayı çocuklar toplumsal yaşamın gerçekliklerinden uzaklaşarak kendilerini ve çocukluğu temsil ettiği düşünülen alanlarda kendilerini ve çocukluklarını yaşamaktadır. Aslında çocuğun temsil edilme biçimi kendi çocukluk alanlarının özgürlüğünde var olmaktadır. Çocuğun, yetişkinin müdahalesinden uzak kalmasıdır. TV çağından önce kamusal alanda oynanan, çocuk oyunlarının yeniden yaratılma arzusu artık dijital medya ile sosyal mecralara taşınmaktadır. Bu nedenle Çocuklar Enes Batur’u samimi ve içten bulmaktadırlar. Çocukların hayranlıklarının sebebi Enes Batur’un dilini çocuk diline indirgemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.8 Yeni Medyanın Çocuk Gelişimine Olumlu Etkileri

Medyanın ve özellikle yeni medyanın olumlu davranışlar üzerindeki etkisi ise daha çok öğrenme ve olumlu etkileşimler geliştirme üzerine kurulu olmaktadır. Özellikle “medyanın olumlu sosyal davranışların gösterilmesinin anti-sosyal davranışlara göre sosyal normlara daha uygun olduğunu ve bunun sonucunda da bu davranışları taklit etmenin anti sosyal hareketlerin taklidine göre daha olumlu şekilde alınmasının” araştırmacılar tarafından daha olumlu sonuçlar doğuracağını altı çizilmektedir.

Bazı yeni medyada ve youtube’da yayınlanan programların küçük çocuklarda zihinsel gelişim sürecini hızlandırma, erken, etkin ve çabuk öğrenmeyi geliştirme, bilinmeyen dünyaları keşfettirme, başka insanlarla duygudaşlık kurabilme, dil gelişimini hızlandırma gibi çocuğun birey olarak olumlu gelişimine büyük katkıları bulunmaktadır²¹⁶.

---

²¹⁶ Alev Önder, Asude Balaban Dağal, “Okul Öncesi Çocukların Annelerinin ‘benimle Oynar Mısın?’ Çocuk Programını Kalite Kriterlerine Göre Değerlendirmesi”, **2.Uluslararası Çocuk Ve İletişim Kongresi**, ss.171-184

Medyanın olumlu davranışlara pozitif etkisi; çocukların interaktif bir biçimde öğrenmesine katkı sağlayacağı ve eşzamansız bir şekilde öğrenmenin destekleyici olacağı düşünülmektedir. İnteraktif medyanın, temel bilgileri destekleyebileceği belirtilmektedir. Örneğin, "Cyberchase" adlı programın "web sitesini aktif şekilde kullanan çocuklar üzerinde- özellikle televizyon programı ile beraber kullanıldığında- matematik problemi çözme becerilerinde kazanımlar göstermiştir." araştırmacılar tarafından saptanmıştır. E-kitaplar, çocukların okuduklarını anlamaları konusunda çok faydalı olmaktadır. Bu hem ses becerilerini geliştirmekte hem de bilimsel kavramları öğrenmekte daha yararlı olmaktadır. Dijital medyanın kullanılması standart derslere oranla kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır²¹⁷.

Çoklu ortam denilen multimedyanın gelişmesi, yöndeşme kavramını beraberinde getirerek hem medyanın hem de medya ile birlikte resim, video ve grafiklerin sunumlarında, ders işleyişlerinde aktif olarak kullanılması çocuk için algıyı artıracak olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.

Ayrıca olumlu etkiler olarak düşünebileceğimiz bir başka durum ise sosyal medya aracılığıyla geliştirilen ve bilinçli ebeveynlerin denetimi altında olan yeni medyadaki pozitif içerikler, çocukların eğitiminde ve gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Pedagog eşliğinde hazırlanan materyaller ve reklam kaygısı taşımayan ürünler, çocukluğun saf dünyasını geliştiren bir olgu olmaktadır.

3.9 Yeni Medyanın Çocuk Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Her medya aracında olduğu gibi yeni medyanın da olumlu ve olumsuz birçok etkileri bulunmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sosyal ilişkilerde ve toplumsal iletişim de farklılıklar yaşanmaktadır. Toplumun teknolojik bağımlılık noktasında teknolojisiz yaşamasının olanaksız olması bireysel anlamda sosyal ilişkilere de etki etmektedir²¹⁸. İnternetin olumsuz etkilerinin temel sebebi, hayatın gündelik akışından bir kaçış alanı olması

---

²¹⁷ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen, Patti Valkenburg, a.g.m, s.66.

²¹⁸ Cizmeci, a.g.e, s.89

olarak görülmesinden ileri gelmektedir. İnternetteyken ders, sınav, diyet, spor baskıları bulunmamaktadır. Tüm olgu, mutluluk ve zaman geçirme üzerine kurulu olmaktadır ve çekiciliği arttıkça bağımlılık riski de artmaktadır²¹⁹.

Dijital medya ve gelişen teknoloji yaşamın her alanını kuşatmış durumda bulunmaktadır. Kişilerarası iletişim teknoloji boyutunda yaşanmaktadır. Bir kişi ile görüşmek ve konuşmak bir arama tuşu kadar uzaktır. 21. yüzyılda ise gelen süreç mors alfabesiyle iletişimden, gelişmiş hologramlı sanal gerçeklik üzerinden kurulan iletişimin ötesine geçmektedir.

Medyada farklı çeşitlerde olumsuzluklar yaşanıldığı görülmektedir. Özellikle yeni medyayı ele aldığımız da bunun en büyük etkileri çocuklarda gözlemlenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi çocuk sorgulamadan öğrenmektedir. Her türlü enformasyonu bilinçaltına işlemektedir. Dijital medyada da en çok karşımıza çıkan olumsuz öğe yine şiddet ve cinsellik unsurları olduğu hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Çocukların, hem cinsellik bağlamında rol olarak kullanıldığı hem de cinsellikten etkilendiği bir durum mevcut olmaktadır. Bu durum aynı zamanda siber zorbalık ve mahremiyet alanlarının işgalini de beraberinde getirmektedir.

Sosyal bilişsel kuramın dayanak noktasını oluşturduğu öğrenme ve bilgiyi işleme konumunda çocuklar deneyimlerden olduğu kadar, gözlemlerden de etkilenmektedir²²⁰. Sosyal medya küfür ve argonun çocuktaki etkisini anında gösteren davranış bozukluklarına yol açabilmektedir; ancak bunun "Ekme" kuramıyla ilişkili etkisi, toplumsal bağlamda incelendiğinde çok daha büyük bir yıkımın sebebi olmaktadır. Bu yıkım toplumsal dejenerasyonun başı olmaktadır.

---

²¹⁹ Mehmet Şakiroğlu, "**Çocukları Sanal Dünyadan Koruma Kılavuzu**", TRT Uluslararası Çocuk Konferansı Sunumları <https://www.trtcocukmedyasikonferansi.com/uploads/2018/12/20/44f502dda0d749cb9388fe2445122187.pdf> (9 Ocak 2019)

²²⁰ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen, Patti Valkenburg, a.g.m, ss.57-58.

Birçok akademik çalışmaya göre yeni medya ile yetişkin sınırlarının alenileşmesi, geleneksel medyanın olumsuz etkilerinden daha vahim bir sonuç ortaya çıkartmaktadır; çünkü dijital medya dijital bir özgürlük olsa bile esasında denetimden uzak olması çocukluğun daha erken yaşlarda cinselliği kavramasına neden olmaktadır. Özellikle "Medya ergenlerin cinsel sosyalleşmesine yönelik önemli bir aracı olarak kabul edilmektedir"²²¹. Nitekim daha önce örneği verilen Enes Batur'un sinema filminde, dört ile on yedi yaş arasındaki çocukların cinsellik içeren ve bel altı esprilerin her birine güldükleri gözlemlenmektedir. Ergenlik döneminin paralel gelişimi olan cinsellik, dört ile on yedi yaş arasına kadar inmektedir.

Bir diğer olumsuz olgu ise dijital medyanın denetimsiz ortamının, zararlı alışkanlıkları ve bağımlılıkları albenisi olan bir ürün gibi göstermesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim alkol, sigara, uyuşturucu gibi maddeler kullanıldığında bağımlılık oluşturmaktadır. Youtube ve diğer mecralarda uyuşturucunun övülmesi, bilinç algısının azalmasının güzel bir şey olduğunu; bu bohemlik ve bağımlılığın bir kaçış noktası olduğunu videolarda ve özellikle çocuklar tarafından çok sık dinlenen rap müziklerinde azımsanamayacak kadar çok işlenmektedir. Bu nedenle çoğunluğunu çocukların oluşturduğu bu platformlarda, zararlı maddelerin kullanımı sempatikleşmektedir. Çocuklarda yalnızlık, depresyon, kaygı, melankolik davranışlar, hayattan zevk alamama ve intihar girişimleri artmaya başlamaktadır.

Okulun modern toplumdaki yeri, çocukları yetişkinliğe hazırlamak için eğitmektir. Onları bilgili ve kültürlü bireyler olarak geliştirmektir. Ancak 21. yüzyılda okullar, var olan toplumsal normlar içindeki yerini ve dengesini kaybetmeye başlamaktadır. Bu nedenle eğitimin zorunlu doğası keyfi görünmeye başlamaktadır²²². İşte bu zayıflayan halka da çocukların medya olumsuzluklarında tek başına kalmalarına sebep olmuş, analitik düşünme ve sorgulama yeteneği çocuklarda zayıflamaktadır. İdeolojik enformasyon karşısında da çocuklar yalnızlaşmaktadır.

---

²²¹ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen, Patti Valkenburg, a.g.m s.59.

²²² Postman, Çocukluğun Yok oluşu, s.137

Inter Media Surveys'in medya mesajlarının çocuklar üzerindeki tehdit edici unsurlarını ele alan raporunda olumsuz etki ve sonuçları şu şekilde sıralanmaktadır²²³:

- *Eğlence medyasının, gençlerin kimlikleri ve tarzları üzerindeki etkisi; aile, okul, din ve toplum gibi geleneksel etki kaynaklarının rolünün gittikçe azalması,*
- *Toplumsal ve sosyal başarılar yerine bireysel ve kişisel başarıların öneminin vurgulanması,*
- *Değer yargılarını oluşturan 'doğru' ve 'yanlış'ın birbirine karışması,*
- *Gerçekle yükselen beklentiler arasındaki boşluğun artması,*
- *Tahammülsüzlük gibi zararlı ve gerçekçi olmayan stereotiplerin vurgulanması*

Gençlerin düşünme ve üretme çabalarının yerini medya takibinin alması Şirin'e göre²²⁴: "çocukların ve gençlerin çok sık kullandıkları medya araçlarının çocukları ve gençleri sosyalleştirecek derecede olgunlaşmadığı belirtilmektedir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla sosyalleşme aslında sanal birer yalnızlıktır, asosyal bir gerçekliktir. Bu sebeple görsel iletişim araçlarının çocukların ve gençlerin psikososyal gelişimlerini özendirici değil engelleyici yönleri olduğunu bilmek ve ona göre kullanmak gerekmektedir".

Dijital medyanın her geçen gün kullanıcı sayısındaki yaşanan artış onun önemli bir mecra olduğunun kanıtı olmaktadır; ancak bu medya çocuklara etkisi bakımından araç olmaktan çıkıp amaç olmaya başlaması bu aracın tehlikeli bir yönelimi olmaktadır²²⁵. Bu sebeple çocukluğun her anını kuşatan bu gösteriler bazen öğretici bazen eli silahlı suçlu olabilmektedir. Bu

---

²²³ Sevim Cesur, Oya Paker, **Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri**, s.109

²²⁴ Mustafa Ruhi Şirin, "Giriş Çocuk Hakları ve Medya Üzerine Bir Ön Bakış", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.12

²²⁵ Mustafa Ruhi Şirin 'Şiddet, Televizyon ve Çocuk Dostu Medya', Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.170

nedenle bu şekildeki medya metinlerinin çocuğun doğasına uyumlu bir hale getirilmesi gerekmektedir.

3.9.1 Enformasyon Kirliliği Ve Yanıltıcı İçerik

Yeni medyada sınırsız bilgi paylaşımı özelliğinin bulunması bilginin kolay ulaşımını sağlamaktadır. Ancak bu kolay ulaşımın yanında bir de enformasyon çöplüğü yaşanmaktadır. Bilgi kirliliği doğru bilgiye ulaşımı zorlaştırırken aynı zamanda çocukları yanıltmaktadır. Gündelik yaşamda yüzlerce kanaldan yüzlerce ileti ve enformasyon alıcıya ulaşmakta böylece niteliğin düşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle iletişim teknolojilerini her zaman eleştirel bir ön yargıyla işlevsel kullanılarak doğru bilgiye ulaşılabileceğini belirtmektedir.

3.9.2 İmgelem Ve Hayal Gücü Eksikliği

Medyanın özellikle de yeni medyanın bir diğer olumsuz etkisi de çocuklarda imgelem eksikliği yaratarak hayalci dünyasını engellemektir. Çocuğun, doğduğu andan itibaren bir görüntüyü algılayabileceği şekilde beyin korteksleri gelişmektedir. Görüntüler beyinde sürekli kayıt altına alınmaktadır. Çocuklarda gelişmiş bir hafıza olmasa bile gelişmiş bir bilinçaltı bulunmaktadır. Bu görüntülerle bütünleşen çocuk kurduğu ilişkiselle bir bütün oluşturmaktadır. Nilgün Tatal Cheviron'a göre²²⁶: *"İmgeler bize sadece dışarıdan gelmezler. Çocuksu hafıza yitimi evresi geride kaldığında çocuk düşünerek imge üretme yeteneğini peyderpey kazanır. Bu imgelere zihinsel imgeler denilmektedir. Zihinsel imgeler fikirler arasında bağlantı kurulmasıyla ve psişik inşalarla oluşturulmaktadır. Zihinsel imgeler, düşünce etkinliklerimiz, hayallerimiz, fantezilerimiz ve rüyalarımız sırasında oluşurlar."* Görüntüler arzularımızı sembolize etmektedir. Arzular, çocukların bilinçdışı alanına ait olmaktadır. Dış gerçeklikten kaynaklanan bu imge kültüre ait bir nesne olarak ifade edilmektedir. İmgelem çocuğun daha ilk çocukluk yıllarında içerisi ile dışarı, kendi içi ile kendi dışı arasında yarattığı "potansiyel bir mekân"dır, yani "aracı bir yer'dir. Bu nedenle bu aracı nokta

---

²²⁶ Cheviron, a.g.m, ss.195-196

imgellem düzeyinde daha küçük yaşlarda çocukluğun hayal dünyasını ele geçirmektedir.

3.9.3 Yeni Medya Ve Çocuk İstismarı

Dijital medyanın bir diğer olumsuz eleştirisi de çocukları istismar etmesi olmaktadır. Özellikle medyanın zenginliği öven yapısı, fakir olan tarafın istismar edilmesine neden olmaktadır. En güzel kıyafetler, en güzel ürünler, en güzel otellerde kalma şeklindeki zenginliği öven söylemleri ona ulaşamayanları ulaşmak için bir araç olarak göstermektedir. Youtuberliğin sürekli dikte ettiği "Sen de içerik oluştur, kendi kanalını oluştur." söylemleri istismarın ilk başını oluşturmaktadır. Bu sayede çocuklar diğerleri gibi olmak için en mahrem alanlarının gizlerini paylaşmaktadır²²⁷.

3.9.4 Yeni Medya Ve Kültürel Yozlaşma

Yeni medyanın olumsuz etkilerinden bir diğeri ise şiddet, bilinçsiz tüketim ve kültürel yozlaşma olduğu belirtilmektedir. Çocukların yetişkinler dünyasının parasal ve toplumsal sırlarına maruz kaldıkları için bu durum çocukluğun yok oluşunun adımları olduğunun göstergesi olmaktadır²²⁸. Yeni medya çocuklardaki bilinç düzeyini yetişkin bilinç düzeyine çıkarmakta ve kültürel bağlamda yozlaştırmaktadır. İnternetin sınırları ortadan kaldıran küresel yapısı, küresel platformların gelişmesini sağlamaktadır. Nitekim birçok kişi kültürel paylaşımlarda bulunmakta ve bu paylaşımlarının bir sonucu olarak çocuğu, o kültürün etkisine girmesini açık bir hale getirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi çocuk, bilişsel korteksleri tekrarlamayı ve gördüğü davranışları taklide dönüştürmeyi seven bir bilinç yapısına sahip olmaktadır. Bu nedenledir ki çocuk, yeni medyanın dolaşıma girmiş kültürel yapısından yozlaşarak nasibini almaktadır. Yine dijital medyanın, çocuğu bilinçsiz tüketime yönlendiren bir yapısı bulunmaktadır. Kültür endüstrisinin ürünleri, tüketime dayalı, özendirici, ihtiyacı olmayan ürünlere yönlendirilen, gereksinimleri farklılaştıran bir durum söz konusu

---

²²⁷ Koman, a.g.m, s.310

²²⁸ Meral, a.g.m, ss.326-327

olmaktadır. Nitekim yeni medya koşullandırarak aldırma için etkili görsellikler, sözlü bombardımanlarla çocukları ele geçirip bilinçsiz tüketime sevk etmektedir.

3.9.5 Yeni Medya Ve Panoptikon Hapishanesindeki Çocukluk

Yeni medyanın olumsuz etkilerinden bir diğeri ise "*Panoptikon*" ile eşleştirilen çocukluk olmaktadır. "*Panoptikon*" hayatı yaşayan çocukların aslında sistemin efendilerinin bilinçsizleştirme politikalarıyla, her türlü siyasi ve politik ortamdan uzak tutularak, çocukları başat nesnelere gerçek hayattan uzaklaştırılmasına neden olmaktadır. Çocuklar aslında "*Panoptikon*" hapishanesinde yalnızdırlar ve bu yalnızlık psikolojik bunalıma, strese depresyona ve sonu ölüm olan bir harekete dönüşmektedir. Siyasi ideolojiden, kamusal alandan ve gerçeklikten uzaklaşan çocuklar, sürekli görünmeyen bir denetim altında olmaktadır. Jeremy Bentham'ın ifadesiyle aslında mahkûm olmaktadır. İtaatin efendileri, bir süre sonra çocukların birbirini denetleyen konumuna düşmesini sağlamakta, baskı şiddet gibi baskılama yolu kullanılmadan denetim altında tutulmaktadır. Bu durum şöyle örneklendirilmektedir; aslında yeni medya ile youtube kullanmayan, instagram kullanmayan bir kişi başkaları tarafından denetlenemediği için yine o kişiler tarafından toplumsallıktan dışlanmaktadır. Çocukların yalnız kalmaktan korktukları için bile bu medya araçlarını kullanmalarına neden olmaktadır. Carnegie Mellon Üniversitesi'nin 1995 ve 1996'da internetin sosyal katılım ve psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini incelemek üzere yaptıkları çalışmada çocukların zamanlarının çoğunu çevrimiçi geçirdikleri görülmektedir. İki yıl boyunca davranışlarının ve tutumlarının gözlemlenmesi sonucunda internetin fazla kullanımının katılımcıların ev içinde aile bireyleriyle iletişimde gerilemeye, sosyal çevrelerinin daralmasına, depresyon ve yalnızlık duygularının derinleşmesine neden olduğu görülmüştür²²⁹.

Çocukluk, kendi alanını oluşturmakta ve bu alan yalnızlık için kendi kişisel alanını oluşturmuş yeni çocukluk alanı olmaktadır. Bu alan, sembolik

---

²²⁹ Castells, a.g.e, s.477

bir ortamdan ileriye gitmemektedir. Beyin araştırmacıları aşırı derecede internet teknolojilerini kullanan çocuğun beyin bağlantılarını engellediğini ve bu nedenle çocuğun pasif bir konuma geçmesine neden olduğunu belirtmektedir²³⁰. Yeni medyanın uyuşturucu etkisiyle çocuk, dikkat sürekliliğini kaybetmektedir.

21. yüzyılın ilk çeyreği araştırmacılar tarafından alternatif medyanın araç-gereç noktasında ulaşabilecek en yüksek düzeye ulaştığını ifade etmektedirler. Belli bir doyuma ulaşan çocukların toplumsal düzende her türlü araç gereci mutluluk nesnesi olarak görmektedir. Çocuğun araçla ilişkisi, büyüsel yani büyülenmiş ve güdümlenmiş bir çocuk-nesne ilişkisi olmaktadır. Çocuk-nesne ilişkisi sebebiyle artık dil de unutulmaya yüz tutmaktadır. Nilüfer Pembecioğlu'na göre²³¹: gelişmek ve bilgiye sahip olmak, başka toplumların kültürlerini tanımak ve dünyayı bilmenin yolunun dil ile olacağını ifade etmektedir. Dil ile ilgili tecrübeleri edinemeyen ve kendini geliştirmeyen çocukların olgunluk dönemlerinde kendilerini ifade etmede zorlanacaklarını böylece düşünsel gelişimin olumsuz yönde etkileneceğini ifade etmektedir.

Medyanın çocukluk üzerindeki olumsuz etkisine ayrı bir parantez açılması gereken nokta ise şiddet ve siber zorbalık olmaktadır.

3.9.6 Yeni Medyada şiddetin Çocukluğa Etkisi

şiddet, kitle iletişim araçlarının hemen hepsinde ortaya çıkmaktadır. Geğmiş ve gelecek arasında her daim var olmuş bir olgudur. şiddetin neden kaynaklandığı ve nasıl ortaya çıktığı hakkında kesin bir yargı bulunamamaktadır. Ancak şiddetin nasıl öğrenildiği hakkında akademik çalışmalar bulunmaktadır. şiddet öğrenilirken "model alınarak, taklit edilerek örnek alınabilir"²³². Çocuklar her gördüğünü mutlak gerçek zannetmektedir. Televizyon görselliğini veya diğer medya görselliğini, gerçek görsellik gibi algırlarlar; çünkü hayal dünyası, onun gerçek olmasını isteyebilecek kadar saf

²³⁰ Ertürk, a.g.m, ss.271-277

²³¹ Pembecioğlu, a.g.m, s.488

²³² Mustafa Ruhi şirin, **Gösteri Çağı Çocukları-Çocuk Modernleşmesi Sarmalı ve Medya 1'**, İz Yayıncılık, 3.baskı, İstanbul, 2016, s.84

olduğu belirtilmektedir. Ebeveyn denetiminden uzak olan çocuk şiddeti öğrenebilmekte, uygulayabilmekte ve bununla özdeşleşebilmektedir. Aynı zamanda şiddet ortamında büyüyen çocuklar ileriki çağlarda kendine güven duyma konusunda da sıkıntıya girebilmektedir. Mustafa Ruhi Şirin'e göre²³³: "Çocuğun doğal gelişme ve büyüme haklarının elinden alınmasına yol açan her şey, çocukluğun tükenişini hızlandırdığı gibi sorunlu bir yetişkinliğin de temelleri atılmış oluyor" ve 21. yüzyıl şiddete meyilli bir toplumsal düzene bürünmeye başladığı ifade edilmektedir.

Şiddetin gerçek dünya ile sembolik dünya arasındaki çarpıcı ayrımı George Gerbner'a göre²³⁴: Gerçek yaşamda var olan şiddetin sinsi ve kurnazca olduğunu, dolaylı uygulanan, kişisel olmayan türden olduğu belirtilmektedir. Gerçek yaşamda fiziki şiddet ile karşı karşıya kalmak oldukça nadir bir durum olduğu belirtilmektedir. Gerçek yaşamdaki bu şiddet korkutucu bir şiddet özelliğinden çok insanı her anlamda sarsan bir şiddet şekli olmaktadır. Sembolik dünya dediğimiz kitle iletişim araçlarını ve özünde yeni medya araçlarını da kapsayan bu sembolik dünyadaki şiddet ise; gerçek dünyadaki bu çarpıcı şiddeti, görünür hale getirerek, toplum üzerindeki denetimi sağlamlaştırmak ve sürdürmek için kullanılmaktadır. Daha çocukken etkisi altına alan bu sembolik şiddet olgusu "gerçek şiddetin işini daha ucuza ve şüphesiz daha eğlenceli bir hale sokarak yapmaktadır" diyerek ifade etmiştir.

Korku evrensel bir duygudur, istismar edilmesi oldukça kolay olmaktadır. Sembolik şiddetin korku kültürünü kültive etmesi oldukça kolay ve ucuz olmaktadır. Karşılaştırıldığında ise gerçek şiddet pahalı ve riskli olmaktadır. Gerçek şiddet genellikle sembolik şiddet başarısız olduğunda kullanılmaktadır. Medya gerçek şiddet yerine kültive edilmiş sembolik şiddeti kullanarak da etkisini gösterebilmektedir. Bu hem ucuz hem de daha ilgi çekici

---

²³³ Şirin, a.g.e, s.90

²³⁴ George Gerbner, **Medyaya Karşı**, Güneş Ayas, Veysel Batmaz, İsmail Kovacı (Çev.), Michael Morgan (Der.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.351

olmaktadır. Nitekim televizyondaki "Amerikan Güreşi" programı, internette yayınlanan kafes dövüşü videoları bunlara örnek teşkil etmektedir.

Medyada şiddet konusunda halkın olan talebine karşılık bunun karşısında olan birçok sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Bunu 11 Eylül saldırılarında artan islamafobi ile görmekteyiz. 11 Eylül saldırısı şiddet için bir eleştiri olması gereken yerde, tam tersine medyanın islamafobiyi artırması ve şiddeti görselleştirmesi nedeniyle bireyi nefrete sürüklemektedir. Çocuklarda elbette bu durumdan nasibini almaktadır. Küçük yaşlarda medyanın bu içeriklerine maruz kalması, yetişkin dönemindeki islamafobi tutum ve davranışlarının artmasında büyük bir etken olmaktadır²³⁵.

Şiddet gösterileri sunan kitle iletişim araçlarının bir arınma gerçekleştirdiği fikri akademik çalışmalarla reddedilmektedir²³⁶. Çocuklar bazı olumsuz duygularından arınmak istemektedir. Bu dönem dönem gerçekleşen bir olgu olmaktadır. Uzmanlara göre en çok görülen dönem ise ergenlik olduğu belirtilmektedir. Bu durum bilinçaltından edinilen deneyimler sonucu oluşmaktadır.

Yeni medya organları teknolojiyi araç değil amaç olarak kullanmaktadır. Bu nedenle bu organlar insanlık için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bunun sonucu olarak bu medya organları bazen bir öğretmen bazen şiddeti görselleştiren bir araç olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır. Çocukların çocukluk dönemlerini kapsayan bu dönemde, bu medya organları şiddeti özendirici değil engelleyici tutum içerisinde olmalı "şiddeti tetikleyici değil çocuğun doğası ile uyum içinde yaşama yollarını çocuğa öğretmek olmalıdır". İçerik hazırlayanlar bunu göz ardı etmemesi gerektiği belirtilmektedir²³⁷.

---

²³⁵ Trend, a.g.e, s.96

²³⁶ Jonathan L. Freedman, Media Violence and its Effect on Aggression: Assessing The Scientific Evidence, Toronto: University of Toronto, 2002 Aktaran: David Trend, 'Medyada Şiddet Efsanesi-Eleştirel Bir Giriş', Gül Bostancı (çev.) Yapı Kredi Yayınları,1.Baskı, İstanbul, Ekim 2008, ss.50-51

²³⁷ Şirin, a.g.m, ss.165-170

Yeni medyanın sadece "tek taraflı şiddete yönlendirdiği" düşünce tümüyle yanlıştır denilemese de medya şiddet konusunda çocukları etkilemektedir; çünkü "çocukların yetişkinlik dönemlerinde şiddet eğilimi göstermesinde, medyada ya da ailelerinde tanık oldukları şiddet sahneleri değil; bizzat kendilerinin maruz kaldığı şiddet ve kötü muamele etkili olmaktadır". Bu sebepten ötürü çocuk tamamen şiddeti yeni medyadan öğrenmemektedir. Ancak şiddet temalı video oyunu oynama, sanal âlemde sörf yapma, internetin derin kısmının gizemini bulma, keşfetme arzusu içinde olan çocuk kaybolmakta ve şiddetin gösteriye dönüşmüş halinde kendini bulmaktadır. Yani çok izleyen çok şiddete yönelir gibi bir anlam çıkarmak pek doğru görünmemektedir.

Şirin'e göre şiddeti psikolojik ve toplumsal eksenli anlama anlayışı genellemeci bir yaklaşım olmaktadır²³⁸. Her türlü şiddetin kolay hedefi çocuklar olmaktadır. Gördüklerini mutlak gerçekler olarak algılayan çocuklar model olarak davranış ve tutumlarını geliştirmektedir. Nitekim çocuk kitle iletişim araçlarının anlamlarını bilmez, okuyamaz; çünkü çocuğun o bilinç düzeyine daha erişemediği ifade edilmektedir.

Suç ve şiddet yeni medya çağı toplumlarının en büyük sorunu olmaktadır. Şiddet profili, toplumsal yaşamda internet kullanıcılarının kültive edilmeye çalışıldığı, yeni medya öğelerinin ve yeni medyadaki sosyal gerçeklik kavramlarının izini süren bir göstergeler kümesi olmaktan ileriye gidememektedir²³⁹. Bu nedenle toplumlar ve devletlerin çocukluğa önem vermesinin nedeni yarınlara daha şiddetsiz ve suç oranı azaltılmış bir nesil yaratmak amacıyla olması yatmaktadır. Nitekim suç artık "bir yetişkin faaliyeti" olmamakla birlikte çocuk, suç oranlarının fazlalaşması da bunu göz önüne sermektedir²⁴⁰. Bu durum çocuk mahkemelerinin, ceza yaşının düşürülmesi amacıyla yasa çıkartmak zorunda kalmasına neden olmaktadır.

---

²³⁸ Mustafa Ruhi Şirin, 'Gösteri Çağı Çocukları-Çocuk Modernleşmesi Sarmalı ve Medya 1', ss.130-104-105

²³⁹ Gerbner, a.g.e, s.351

²⁴⁰ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, ss.132-133

Eğer suç ciddiye yetişkin mahkemelerinde yargılanma yolu da açıldığı belirtilmektedir.

Yeni Medya'nın görevlerinden biri enformasyonun kolay ulaşılabilir ve dağıtılabılır olmasını sağlamaktır; ancak bu durum bazı durumlarda amacından saptığı görülmektedir. Yeni medyanın çocukluğu şekillendirmede ve yönlendirilmesin de araç olmanın ötesinde amaç konumuna gelmesi, bu aracın en tehlikeli boyuta ulaşmasına ve amacından sapmasına neden olmaktadır. Bu sürecin sonunda "*televizyon, bazen dijital dadı, bazen bir sopa, bazen de silaha dönüşebilen sofistike bir medium 'dan farksızdır'*"²⁴¹. Belirtildiği üzere amacından şaştığı zaman en tehlikeli araç haline gelmektedir. Aracın amaç olmaması gerekmektedir.

3.9.6.1 Yeni Medya: Siber zorbalık Ve İfşa Üzerine Kurulu Medya

Teknolojinin hızla gelişmesi, çocukların hayatını kolaylaştırırken, birçok olumsuz durumu da beraberinde getirmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin oluşturduğu siber âlem, uzamda sınırsızlık yaratarak çocukları her türlü haliyle yakalayan, çocukluğun en mahrem alanlarını bile gösteri ürününe dönüştüren bir ortam olmaktadır. Çocukların dijital bir kimlik oluşturarak kurduğu sanal ilişkiler üzerinden bir başka kişileri ifşa etme durumu, çocukların üzerinde baskı unsurları oluşturarak çocukları bir takım zorbalıklara maruz bırakmaktadır. Siber zorbalık, altyapısı elektronik olan, bir kişi veya grup tarafından savunmasız kişilere yapılan sürekli ve kasıtlı bir durum olarak ifade edilmektedir²⁴². Siber zorbalık öncelikle elektronik temelli olması ve savunmasız durumda olan karşı tarafa yapılan bir saldırganlık şekli olmaktadır. Yine bu saldırganlık şekli yapılırken iletişim araçlarının kullanılması gerekmektedir.

Saldırganlık tarihsel süreç içerisinde her daim karşılaşılan olumsuz bir olgu olmaktadır. Saldırganlık, zorbalık kavramından daha baskın ve şiddeti

---

²⁴¹ Mustafa Ruhi Şirin, a.g.m, s.170

²⁴²Smith, P. Mandavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N.

Cyberbullying: **Its nature and impact in secondary school pupils. The Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 2008, ss.376-385

yüksek bir ifade olarak belirtilmektedir. Saldırganlığın dedikodu yapma, sosyal dışlama, sahtecilik ve dilsel zorlama, kimliğini gizleme gibi türleri bulunmaktadır²⁴³. Zorbalık ise "saldırganlık" içermesi ve "bilerek yapılması" gereken bir durum olmaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar aynı yaştaki çocuklar için de görülebilirken; zorbalık, çocukların korkmasına endişe duymasına, acı çekmesine neden olmaktadır. Zorbalığın beş türü bulunmaktadır. Bunlar²⁴⁴: fiziksel zorbalık (vurma, dürtme, boğazlama saç çekme), sözel zorbalık (lakap takma, alay etme vs.), duygusal zorbalık (şantaj aşağılama, ırkçılık vs.), cinsel zorbalık (teşhircilik, röntgencilik, taciz, istismar), siber zorbalık (facebook, youtube gibi sosyal mecralarda trolleme, dalga geçme, aşağılama, hakaret, vs.) gibi çeşitleri bulunmaktadır. Özellikle ergen yaşlardaki çocukların en fazla maruz kaldığı durum interaktif medyanın gelişmesiyle birlikte siber zorbalık olmaktadır.

Medya da istismara uğrayan çocuğu sömürmektedir. Özellikle iyileştirme sürecine giren çocukları damgalama (stigmatize) yoluyla ifşa edilmesi çocuk istismarcılığının tedavisini zorlaştırmaktadır. Medya haberlerinin mağdur çocuğun tanınacağı şekilde verilmesi, daha sonraki süreçlerde yaşanan ailesel problemlerin sık sık işlenmesi, ideolojik ve siyasal kimlikler üzerinden ele alınarak habere konu olması, çocuk istismarcılığının bildirimini zorlaştırmaktadır.

Daha önce belirtildiği üzere çocukluk yeni medya ortamında kendi alanını yaratmaktadır. Bu ortam aynı zamanda yetişkin eliyle kurulmuş bir sömürü ortamı olmaktadır. Çocukların bu ortamda sıklıkla maruz kaldığı olgu da siber zorbalık ve ifşa olarak görülmektedir. Mahremiyet alanının tamamen kaybolması, kişisel bilgilerin herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmesi, hatta telefonların ve bilgisayarların hayatımızın her anını kuşatması, dinlemesi,

---

²⁴³ Korkmaz, a.g.m, ss.622-623

²⁴⁴ Zeki Yılmaz, "Okullarda Zorbalık", Kayseri Star Haber Gazetesi, s.3, (16.06.2016), Aktaran: Ali Korkmaz, "Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması" - **TRT Akademi Dergisi, Dijital Medya**, Cilt-1,Sayı.2, Temmuz 2016, s.623

görmesi ve kullanıcı profillerinin oluşmasını sağlayarak medya patronlarının ekmeğine yağ sürmektedir.

Uzmanlara göre siber zorbalık özellikle çocukların en zayıf halka olarak seçildiği ve en çok da onları etkileyen bir durum olarak belirtilmektedir. Çocuklar teknolojiyle çok daha fazla ilgili olmaktadır. Teknoloji neredeyse günlük yaşamın vazgeçilemez bir ihtiyacı olarak görülmektedir. Çocukların internet dünyasında yaşadıkları istismarın ve zorbalıkların gizli kimlikler ile yapılması, yaşadıkları bu zorlu durumun ailelerine bildirimini engellemektedir. Bunlar kimi zaman korku ve endişe, kimi zamanda bildirmeye gerek duymamaktan kaynaklanmaktadır. Mağdur çocuk "herkes duyar adım çıkar, kimse bana inanmaz, babam duyarsa beni döver ailem dağılır." düşüncesiyle yaşadığı durumu kimseyle paylaşmamaktadır. Korku kültürünün içinde istismarını bildirmemektedir. Aile ise "Çocuğumuzun adı çıkar, psikolojisi iyice bozulur, ispat edemeyiz, bildirsek ne olur sistem mağdurdan yana değil istismarcıdan yana, çocuğumu koruyamadım onu benden alırlar" düşünce ve korku içinde çocukların yaşadıkları zorbalık ve istismarı bildirmemektedirler²⁴⁵.

Dijital platformlar çocuklardan sürekli içerik talep etmekte ve karşılığında beğenilme ve para kazanma hayali sunmaktadır. Ali Korkmaz tarafından yapılan bir araştırmada, kız öğrencilerin sosyal mecrada daha çok siber zorbalıkla karşılaştığını, erkeklerin ise daha çok siber zorbalık sergiledikleri belirtmektedir²⁴⁶. Araştırmanın sonucuna göre siber zorbalığın kullanımında toplumdan topluma, cinsiyet farklılıklarından devlet ideolojilerine, her platformda farklı şekilde toplumsal yaşama tezahür etmektedir.

Yeni medya araçlarının gelişmesi, her alanda kullanılabilir duruma gelmesi, internet üzerinden gerçekleşen saldırganlık ve siber zorbalık gibi mağduriyetlerin devam edeceği sosyal platformların gizlilik ilkelerine

---

²⁴⁵ Nusret Soylu, ""Çocuk Medyasında İçerik Seçimi ve Ekran Süresi Yönetimi- İstismarın Bildirimini Ne Engelliyor", **TRT Uluslararası Çocuk Medyası Konferansı, Oturum Sunumları, 2.oturum** (29 Kasım 2018)

²⁴⁶ Korkmaz, a.g.m, s.631

bakıldığında görülmektedir. Üstelik kitle iletişim araçlarının kullanım oranlarının yaş ortalaması da oldukça düşüktür ve daha da düşmeye devam etmektedir. Özellikle çocuklarda tablet ve telefon gibi aletlerin kullanım maharetinin fazlaşması enteresan olmaktadır. Çocukları korumakla mükellef olan yetişkinlerinde bu konuda zayıf olduğu ve çocukların bu alanda kendi özerk alanlarını oluşturduğu görülmektedir. Çocuklar yine bu ortamlarda yalnız ve denetimsiz kalmakta kendi çocukluğunun içinde çocuk yaşlarda bu saldırganlıklara maruz kalmaktadır. Bu platformların yetişkinler tarafından oluşturulan mecralar olduğu da unutulmaması gerekmektedir.

3.9.6.2 Yeni Medyada Şiddet bağlamında Sosyal Bilişsel Kuram Ve Duyarsızlaştırma

Medyadaki şiddeti açıklamak üzere kullanılan kuramlardan birisi sosyal bilişsel kuram olmaktadır. Bu kuram "öğrenme, deneyimlere dayalı olarak, davranışta gözlenen değişiklikler olarak tanımlanmaktadır; sosyal öğrenme ise, bireysel ve sosyal adaptasyon sürecinde, sosyal ortamda gerçekleştirilen öğrenme olarak tanımlanmaktadır"²⁴⁷. Çocuklar için sosyal bilişsel kuramın, sadece kendi deneyimleri aracılığıyla değil çocukların başka çocukları gözlemleyerek de öğrendiklerini ortaya koymaktadır. Çocuklar başkalarının belirli bir şekilde davrandığını ve bu davranış nedeniyle cezalandırıldıklarını ya da ödüllendirildiklerini gördüklerinde, hangi davranışların sosyal olarak kabul edilebilir olduğunu, hangilerinin olmadığını öğrenmektedir. Bu sosyal bilişler olgusu çocukların fiili davranışlarını yönlendirmeye yardımcı olmaktadır²⁴⁸.

İnsanların kendileri ve sosyal çevreleri, birbirlerinin belirleyicisi olmaktadır. Bu sosyal bilişsel kuramın temel savlarından biri, insan davranışının, deneyimlerden olduğu kadar, gözlemlerden de etkilenmesi olmaktadır²⁴⁹. Çocukların kendilerine yeni bir çocukluk alanı olarak kurduğu bu ortamda şiddetin ölçütlerini de kendilerine göre sınırlarını

---

²⁴⁷ Yıldız Dilek Ertürk "Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: Şubat, 2011, s.66.

²⁴⁸ Ertürk, a.g.m, s.66

²⁴⁹ Jessica T.Piotrowski,Helen Vossen,Patti Valkenburg, a.g.e, ss.57-58.

genişletmektedirler. Nitekim beğenilme arzusu için vahşet görüntülerini paylaşmak, işkence videoları yayımlamak şiddetin kabullenilebilir sınırlarını genişletmektedir. Çocuklar kendi özgürlük alanları içinde, şiddetin de kendine özgür bir alan oluşturmalarına neden olmaktadır.

Aile, okul ve akranlar "Sosyal öğrenme kuramında" sözü edilen sosyal çevre olarak belirtilmektedir. İletişim araç ve ortamları da sosyal çevre tanımına girmekte ve etkili birer sosyal süreç elemanı olmaktadır. Özellikle çocuklar ve hayatlarının artık vazgeçilmez birer parçası olan televizyon ve bilgisayar arasındaki etkileşim, onların davranışlarını oluşturmada ve değiştirmede önemli işlevler üstlenmektedir. Sosyal öğrenme kuramını sadece şiddet öğrenimi olarak açıklamak yani tek boyutla bakmak doğru bir düşünce olmadığı düşünülmektedir. Sosyal öğrenme kuramı medya metinlerinde de fazlasıyla ele alınmaktadır. Sosyal öğrenme yaklaşımında çocuklar bir iletiyi bilinçlerine kodladıkları zaman bu artık onların davranışlarını da değiştirmeye başlamaktadır. Televizyon, yeni medya araçları aslında bilinçaltı metinleriyle çocukları sürekli yetiştirmektedir. Sürekli tekrara dayalı bir durumla karşı karşıya kalan çocukların bilinçlerinde ister istemez verilen mesajların kalıcılığı artmaktadır. Şiddet veya diğer olumsuz öğeler de bu tekrarlanma yoluyla çocuklara öğretilmektedir. Bunun dışında çocuklar bu yaklaşıma göre televizyon vasıtasıyla problem çözme konusunda daha tecrübeli, kişilerarası ilişkileri daha güçlü, toplumsal hayatı anlamlandırma konusunda daha yetkin olma gibi birçok sosyal tutumları da öğrenmektedir. Bilgi işleme yaklaşımına göre çocuklar televizyon izlerken aslında bazı davranış kalıplarını, kişilerarası ilişki örüntülerini, sorunların çözümüne yönelik stratejileri ve pek çok sosyal davranışı da öğrenmektedirler. Elbette ki bu, olumlu bir sosyal olgu olmaktadır. Aslında televizyon ve yeni medya araçları toplumsallaşma aracı olarak görülse de esasında ideolojik metinlerin içinde yer aldığı anti toplumsal öğeler içermektedir. Sosyalleşmenin, yalnız kitlelere dönüştüğü ve sessiz sürülere dönüştüğü bir ortam olmaktan ileri gidememektedir.

Sosyal öğrenme yaklaşımı televizyonun ve yeni medya araçlarının sosyal alanda etkilerini ifade etmekte ve birçok kavram kendini ifade etme gibi tutumlar üzerinde de uygulamaktadır. Bu yaklaşım ile televizyondan gelen ideolojilerin yavaş yavaş toplumsal ve sosyal dünyaya aktarıldığını böylece ortak bir anlayış sistemi yaratmada kullanıldığı düşünülmektedir. Böylece televizyonu gerçek hayat ile tamamen bağdaştıran ve onu sürekli izleyen kişiler, toplumlar için asimilasyon en etkili güç olarak görülmektedir²⁵⁰. Bu nedenle gerçek olmayan şiddet gösterileri sanal âlemden gerçekmiş gibi algılanmaktadır. Özellikle sanal gözlüklerin ("VR" gözlüklerin) gerçeklik algısını çok daha karmaşık bir yapıya dönüştürmesi ve gerçeğin simülasyon edilmesinden dolayı şiddetin etkileri ve daha öncede belirtildiği gibi sınırlarını törpülemektedir. Kusursuz bir şiddet gösterisi üzerinden tüketim kamçılanmakta ve çocuklar bu ortamda yalnız başlarına bırakılmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramını daha detaylı ele alacak olursak Albert Bandura tarafından gerçekleştirilmiş olan "*Bobo Doll*" deneyi önemli olmaktadır; çünkü Bobo Doll deneyi hem yeni medya hem de geleneksel medyada çocukların şiddet göstergelerinden nasıl etkilendiklerini ortaya çıkarma açısından etkili bir çalışma olmaktadır. Bobo Doll deneyinde günümüzdeki medya içeriklerinin şiddet etkilerinin öğrenilmesi açısından etkili bir deney olarak görülmektedir. Bu deneyde Bandura çocuklara şiddet içeren bir film izletmektedir. Daha sonra bunu seyreden çocuklar oyuncaklarla dolu bir odaya alınmakta ve oynamaya başlamaktadır. Tam oynamaya başladıklarında biri gelmekte ve artık oynadıkları oyuncaklarla başka bir çocuğun oynayacağını söylemektedir. Daha sonra çocuklar bu odadan alınıp daha az oyuncaklı bir odaya konulmaktadır. Bu odada Bobo Doll da bulunmaktadır. Filmi izleyen çocuklar daha fazla saldırgan olmaktadır. Bandura, ikinci deneyinde ise deneyi daha başka bir boyuta taşımaktadır. Bu sefer bir grup çocuğa izletilen şiddet içeren filmde çocuklar ödüllendirilirken, diğer çocuklara izletilen şiddet içerikli filmde çocuklar

---

²⁵⁰ Öktem F., Melike Sayıl, Sevilay Çelenk Özen, a.g.e, ss.17-18

cezalandırılmaktadır. Birinci sonuçta ödül olan filmi izleyen çocuklarda, şiddet davranışı daha fazla gözlemlenmektedir. Ancak ikinci sonuçta cezaya maruz kalan birini izleyen çocuklar, davranışı yapmaktan kaçınmaktadırlar²⁵¹. Bu deney açık olarak göstermektedir ki bu şekilde olan bir öğrenme yoluyla çocuklar medyanın etkileri karşısında manipüle edilmektedir. Günümüzde sosyal medyada gösterilen şiddetin karşısında çocuk pasif konumda bulunmaktadır. Sharon Lovery bir yazısında bu durumu, televizyon izler kitlesi bir davranışı kendine yakın bulursa onu kendi kimliği gibi, kendine uygun davranış kalıbı olarak kabul eder şeklinde ifade etmektedir.

Günümüzde toplumsal ve sosyo-ekonomik anlamda gelişmiş toplumlarda ana akım medyada özellikle içerikler üretilirken şiddet boyutu gözden geçirilerek yayına verilmektedir; çünkü bu süreçlerde denetim mekanizması işlemektedir. Ancak dijital medya ve internette böyle bir denetim ne yazık ki çok az olmaktadır. Şiddet aynı zamanda sürekli bir kaygı durumunu da beraberinde getirmektedir. Korku ve endişe medyanın kendini sürekli tekrarlamasıyla daha fazla kabullenilmektedir. Korkuya endekslenmiş programlar ile medya, korkulan şeyi sürekli tekrar etmektedir. Şiddet bir yandan kınanırken, diğer yandan halk kültüründe durmadan yeniden üretilmektedir²⁵². Medya bu bağlamda bir "korku kültürü" yaratmaktadır²⁵³.

Şiddetin bir arınma yöntemi olarak olması gereken bir olgu düşüncesi içinde olanlarda vardır ancak bunun insan doğasına aykırı olduğu düşüncesi içinde olanlar da bulunmaktadır. Hayvanlar arasındaki şiddetin doğal seleksiyonun bir parçası olduğu da söylenmektedir. Hayvanlar arasındaki şiddet ile insanlar arasındaki şiddetin süreçleri ve oluşumları farklı nedenlere dayanmaktadır. Doğal süreç şiddetin oluşumunda etkili olmaktadır.

---

²⁵¹ Ertürk, a.g.m, ss.66-67-68

²⁵² Michel Foucault, **The History Of Sexuality.Volume 1:An Introduction.(new york:Vintage,1980)**, s.68, Aktaran: David Trend, a.g.e, s.32

²⁵³ Trend, a.g.e, s.38

*Katarsis: Arınma olarak da bilinen katarsis, Aristoteles'in Poetica adlı yapıtından alınmış bir sözcük olup; ilgili yapıtta trajedinin seyirci üzerindeki etkisini anlatır. Ayrıca Platon'un "Devlet" adlı eserinde de zikredilen, adil ve onurlu yöneticilere atfedilen bir felsefi terimdir.

Çocuklar toplumsal rollerini ve cinsiyet rollerini ilk ebeveynlerinden öğrenmektedir. Ancak gelişen kitle iletişim araçları ile birlikte reklamlar tüketiciye toplumsal cinsiyetle ilgili pek çok davranış kodu iletmektedir. Günümüzde çocuklar da birer tüketici haline gelmektedir. Reklamın içerdiği her tür bilgi onların kimlik oluşumlarını ve düşünce biçimlerini şekillendirmektedir. Özellikle çocuklara yönelik ürün reklamlarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu, çocukların toplumsal cinsiyet düşüncelerinin şekillenmesi açısından da önem taşımaktadır²⁵⁴.

Medyanın etkileri ve şiddet bağlamında ele alınması gereken bir diğer kuram ise "duyarsızlaştırma" kuramı olmaktadır. Bu kuram daha çok medya metinlerinin etkin, alıcının ise pasif bir konumda olduğu metinleri içermektedir. Yapılan çalışmalarda pasif durumda olan çocukların "medyadaki şiddete tekrar tekrar maruz kalmasından ötürü saldırganlık hareketlerine karşı kademeli bir alışmaya yol açtığını"²⁵⁵ belirtmektedir. Bu da çocukların daha büyük davranış bozukluklarına sebep olmakta ve çocukların medya metinleri vasıtasıyla şiddete yönlendirilmesinde daha çok rol oynamaktadır. Şiddet içerikli medyaya maruz kalma ve saldırganlık hakkındaki çok sayıda araştırmanın ışığında, medya araştırmacılarının çoğu bugün şiddet içerikli medyaya maruz kalmanın çocukların saldırganlık eğilimlerinde bir rol oynadığını kabul etmektedir²⁵⁶.

3.9.6.3 Yeni Medyada Şiddet bağlamında Çocukluk Ve Ekme Kuramı

Gerbner, kültürel göstergeler, ekme/yetiştirme (cultivation) kuramı, ekme tezi veya ekme analizi olarak adlandırılan yaklaşımını, 1960'ların ortasında PA Üniversitesi Annenberg İletişim Okulu'nda geliştirmiştir. Ekme kavramı belli bir şeyi (psikoloji, kültür ve ideolojiyi) belli bir yere (izleyici bilincine) yerleştirme ve besleyip yetiştirmek için yapılan amaçlı girişim anlamına gelmektedir. 1967'den beri Gerbner ve arkadaşları televizyonun en çok seyredildiği akşam vaktinde (prime time) ne türden içeriklerin nasıl

---

²⁵⁴ Kalan, a.g.m, s.76

²⁵⁵ Jessica T.Piotrowski, Helen Vossen,Patti Valkenburg, a.g.m, ss.57-58.

²⁵⁶ A.g.m, ss.57-58

yansıtıldığını incelemektedir. Yaklaşım, Amerikan iletişim alanında egemen olan "etki sorunu" ekseninden hareket ederek geliştirilmektedir²⁵⁷. Gerbner, bu kuramda televizyon izler kitlesinin ve yeni medya araçlarının şiddet konusunda çocukları nasıl özendirildiğini ve şiddet betimlemelerine çocukları nasıl alıştırdığı üzerinde durmaktadır. Gerbner'in kuramı, genel olarak 1940'lara kadar yapılan iletişim araştırmalarının güçlü etkiler dönemi ile 1940'lardan 1960'lara kadar olan sınırlı etkiler döneminin bütünlüklü bir eleştirisi olarak da ifade edilmektedir²⁵⁸. Ekme kuramını başka bir boyuta taşıma konusunda kültürel göstergeler kuramı da önemli olmaktadır. İzleyici kitlesinin izleme sıklığı genellikle kültürel göstergeler içerisinde televizyon ve diğer medya araçlarının iletme sınıflandırmalarıyla belirlenmektedir. Sürekli televizyon seyretmek az seyredenlere oranla çocuklarda daha çok korku ve daha çok şiddete yönlendirmektedir. Çok fazla yeni medya ortamında bulunan çocuğun, çocukluk tasavvurunu kaybetmesi de söz konusu olmaktadır. Bunu televizyonun uzun dönemli etkisi olarak ele alınmaktadır ve bu durum ekme kuramının bir sonucu olarak ifade edilmektedir. Televizyon çok uzun süreçlere yayılan etkilere sahip olmaktadır. Etkileri az gibi görünse de bu etkiler yavaş yavaş ve sindire sindire gerçekleşmektedir²⁵⁹. Aynı durum yeni medya araçları içinde geçerli olmaktadır. Ancak geleneksel medyadan farklı olarak televizyon yavaş yavaş etkisini verirken, yeni medya iletileri çok daha hızlı ve etkili olmaktadır; çünkü gerçek yaşamın yeni medya ortamına uyarlanırken simülasyon edilmiş haliyle elektronik ortama aktarılmaktadır. Geleneksel medyada cinsellik, şiddet ve diğer olumsuz etkiler yavaş yavaş verilerek etkileri uzun süreli hale getirilmektedir. Çocukların kültürlenme olgusu da bu yolla, medya sahipleri ve pazarlamacılar tarafından manipüle edilmektedir.

---

²⁵⁷ İrfan Erdoğan, Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme, <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html> (14 Kasım 2018)

²⁵⁸ Ömer Özer, **Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Kültürel İşlevlerinin İncelenmesi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2004. S.1-10 Aktaran: Eren Ekin Ercan, Fatma Nur Demir, 'Yetiştirme Kuramı: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Yapılan Araştırma, Cilt 3, sayı 1, Mart 2015, Gümüşhane Üniversitesi, s.128

²⁵⁹ İrfan Erdoğan, Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme, <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html> (14 Kasım 2018)

3.9.7 Yeni Medyada Reklam Objesi Olarak Kullanılan Çocuklar

Yeni medyada çocuk ve reklam denilince akla, çocuklara çocuk gözüyle değil de tüketici gözüyle bakan pazarlama şirketleri gelmektedir. Çocuklar bu pazarlama dünyasında "cebindeki harçlıkları alınacak tüketiciler" olarak görülmektedir²⁶⁰. Bu anlamda gelişen kitle iletişim araçları ile birlikte iletişimin gösteri boyutu da gelişmektedir. Çocuklar özellikle yeni medya ortamında reklamı en çok yapılan ürünler gibi sergilenmektedir. Çocuklar, tüm medya organlarında cinsel çekiciliğe sahip yetişkinlerin kılığında, erotik giysiler içinde gayet rahat bir şekilde sunulmaktadır. Sokrates'in belirttiği gibi güzel, kullanışlı olmaktadır. Aslında Postman bunun pornografik bir gösteri olduğunu söylemektedir. Bu tarz reklamlardan sonra arzu nesnesi haline gelen çocuk, reklamlarda olumsuz şekilde temsil edilmektedir²⁶¹. Aynı zamanda reklamlar cinsellik üzerinden çocuklara cinsiyet rollerini de öğretmektedir. Özellikle çocuk oyunlarında "sims" gibi oyunlarda ve bu oyunların reklamlarında bu tarz olgular görülmektedir.

Postman, 1935 yılında imge-enformasyonun, okur-yazar dünyanın karşısında en yıkıcı güç olarak yükseldiğini ifade etmektedir²⁶². Bu yıkıcı gücün aslında reklamlar aracılığıyla büyüdüğünü de belirtmektedir. Nitekim fotoğraf, daha sonra da sinema ve TV ile birlikte, bir olayın "imgesi" planlarından, yine bir ürünün "imgesi" yararlılığından daha önemli hale gelmektedir. Bu yaşanan grafik devriminin ve reklamcılığın çocukluk paradigmasında ve dünyasında radikal değişimlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Nitekim sosyal ve entelektüel hiyerarşileri desteklemeyen simgesel bir dünyanın da oluşmasından bahsetmektedir.

Yetişkin sınırlarının içine giren çocuklar, daha ilk yaşlarda tüketime zorlanmaktadır. Bu kimi zaman bilinçaltı unsurlarla, kimi zamanda gösterilerle sunulmaktadır. Reklamlar doyuma ulaşmak ve hazzı yaşamak için verilen iletilerden ibaret olmaktadır. Bu durum çocukların yaşlıları arasında sosyo-

---

²⁶⁰ Şimşek, a.g.m, s.238.

²⁶¹ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.9

²⁶² A.g.e, s.75

kültürel bir farklılık kazandırdığı gibi bazen de yaşlılarından daha çok sosyal statü kazandırmaktadır. Bu durum Amerikan yaşantısının, Avrupa modernleşmesinin sunduğu statüler olarak görülmektedir. Araba alarak sosyal statü yükseltilmekte, gargara kullanarak cinsel çekicilik artırılmakta, çocuk pahalı ayakkabı alarak zengin görülmektedir. Bunlar kültür endüstrisinin sunduğu ürünlerdir, popüler kültür olarak ifade edilmektedir. Her yaşta çocuğa sunulabilen türden içerikler olarak, her gün karşılaşılan iletilerden oluşmaktadır²⁶³.

Yeni medyanın sunduğu reklamlarda, özellikle üçüncü şahısların eline geçen kullanıcı bilgilerinde ve "çerez" olarak adlandırılan ve kullanıcının ayak izlerini depolayan bir durumun var olması, kullanıcıların reklam karşısında pasif olmasına neden olarak kişinin ihtiyaçları yönünde reklamların sürekli ve tekrarlı bir biçimde tüketicilerin önüne çıkmasını sağlamaktadır. Bu şöyle açıklanabilir; çocuk, youtubedan bir youtuber'ın (çocuklara özgü içerik üreten) programında her beş dakikada bir giren oyuncak reklamlarıyla ilgilenmeye başlamaktadır. Eğer o reklam tam süre izleniyorsa ilgi çekici bir reklam olduğu çerezler tarafından anlaşıldıktan sonra bundan sonraki bütün reklamlar o içerikle ilgili hale gelmektedir. Aslında bu çocuğun ve ebeveynlerin reklamlar karşısında ne kadar pasif durumda olduğunu ve reklam içeriklerine müdahil olma konusunda ne kadar kısıtlı olduğunu ortaya koyan bir durum olmaktadır.

Medyada reklamlar her alanda çocuğu istismar eden bir yapısı bulunmaktadır. Medya araçları zararlı yiyecek ve içeceklerin tanıtılmasında, endüstriyel fast food ürünlerin yayılmasında oldukça etkili bir kitle iletişim aracı olmaktadır. Reklam, bu alanda da çocuklar ve yetişkinler arasındaki ayrımı gözetmemektedirler. Bakıldığı zaman fast food ürünlerin reklamları çocuk yetişkin ayırt etmeden sunulmaktadır. Oysa çocuk midesi yetişkin midesiyle aynı sağlamlıkta olmamaktadır. Özellikle çocukların seçilmesi algının farklı yöne çekilmesini sağlayarak ebeveynleri manipüle etmektedir. Nitekim reklam filmlerinde çocuğun çok daha şirin gösterilmesi, çocuk

---

²⁶³ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.96

istismarının zararsızmış gibi görünen yüzünü oluşturmaktadır. Bu da çocuğun seyirlik nesnesi haline gelmesine sebebiyet vermektedir. Bu esasında çocuk pornografisinin ilk aşaması olduğu ifade edilmektedir²⁶⁴.

Yeni medya reklamları çocuğa toplumsal davranış biçimleri de oluşturmaktadır. Dijital medyanın etkisinde kalan çocuklar aile ve toplumsal yaşamın belirli normlarını da öğrenmektedir. Ancak bu normların reklamlar ile değişen yapısı nedeniyle gelenekselliğini kaybettiği görülmektedir. Toplumsal yapı reklamlar ile öz değerlerini kaybetmeye başlamaktadır. Böylece reklamlar “kalıplaşmış davranış biçimlerini ve cinsiyet rollerini sürekli farklı senaryolar ile kullanmakta ve pekiştirmektedir”.²⁶⁵ Reklamlarda ürün satılmaya çalışırken toplumsal normlar ve kalıplar üzerinden oluşturulan iletiler ile ürünler satılmaya çalışılmaktadır. Kültür, reklamların vazgeçilmez ögesi olmaktadır.

Çocukluk dönemleri ile birlikte ele alındığında Pembecioğlu’na göre çocuklar, ilkökul döneminde reklamların bir şeyler satma isteğinden haberdar olduğunu belirtmektedir²⁶⁶. Daha sonraki süreçte örneğin dördüncü sınıf çocuklarının reklamlara eleştirel bir şekilde baktığını ve ona göre tavır aldığını belirtmektedir. Yine Pempecioğlu, dar gelirli ailelerin görsel medyaya daha çok yöneldiğini bu nedenle çocukların reklamlara daha çok maruz kaldıklarını, yüksek gelirli ailelerin ise daha çok yazılı medyayı kullandıklarını belirtmektedir. Ancak burada şöyle bir durum söz konusu olmaktadır; yeni medya teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte her iki sınıfın çocukları da medyaya bağımlı hale gelmektedir. Kimisi bu anlamda daha koruyucu ve bilinçli ebeveynler tarafından yönlendirilmekte kimisi de çok daha kötü içeriklere maruz bırakılmaktadır; ancak etki ve kullanma konusunda aradaki fark biraz daha azalmaktadır. Çünkü görsel, yazılı ve işitsel medya, yeni medya boyutuna taşınmaktadır. Nitekim çocukluk da yeni medya boyutunda yaşanmaktadır.

---

²⁶⁴ Cheviron, a.g.m, s.186

²⁶⁵ Meral, a.g.m, s.322

²⁶⁶ Pembecioğlu, a.g.m, s.414

Reklamlar çocuklara ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan tüketimin yanında, ihtiyaç olmadan da tüketilebileceğini belirten alt metni de mesaj olarak vermektedir. Çocuklar hiç ihtiyacı olmadığı halde bir oyuncak aldirmakta, ihtiyaç görülmediği halde tuvalet kâğıdını oyun amaçlı olarak satın alınmasında etkili rol oynamaktadır. Reklamlar birincil ihtiyaçların arkasında ki hiç ihtiyaç olmayan simgesel metaforları kullanmaktadır. Adorno, "*Kültür Endüstrisi*" kitabında reklamın kültür endüstrisindeki yeri uydurma olduğunu bildiği halde izler kitlede bir ihtiyaç yaratma biçimidir²⁶⁷. Bu nedenle Adorno kitleleri kültür metaları karşısında süssüz bir makyaj objesi gibi tanımlamaktadır.

Tabi bunların karşısında olumlu bir bakış açısı da bulunmaktadır. Masalların çocukları dış dünyayla ilgili eğitime özelliğini kitle iletişim araçları devralmaktadır. Yeni toplumsal düzende teknolojilerin doğru kullanımında çocukların bilişsel gelişimine de katkısı olacağı düşünülmekte ve çocukların sosyal gelişimini de zenginleştireceği düşünülmektedir.

3.10 Çocukluk Döneminde Toplumsal Kurgu Ve Gerçeklik Algısı

Toplumsal kurgu ve kültür denilen olgular tarihsel süreç içerisinde kendini sürekli yenileyen, geliştiren ve değişen canlı bir yapıya sahip olmaktadır. Toplum, Raymond Williams tarafından, insanların bir arada yaşadığı ilişkiler bütünü, kurumların işleyişini sağlayan olgu olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal kurgunun ideolojik yanının da bulunduğu bilinmektedir. Gelişen teknolojiyle birlikte toplumsal yapılarda değişmekte ve çocukların gelişim dönemlerinde de değişimler yaratmaktadır. Sosyal bilim üzerine çalışan araştırmacılar toplumsal düşüncede yaşanan gelişmelerin, çocukların sınırlarını değiştirmesine neden olduğunu ve çocukluğu olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

---

²⁶⁷ Adorno, *Kültür Endüstrisi*, s.23

Devletler ve yöneticiler toplumsal düzenin, kendi denetimi altında tutulmasını her dönemde kendilerine amaç edinmektedir. Toplumsal kurguyu sağlamış devletler ve yöneticiler kamuoyunu yönlendirmede güçlü paya sahip konumda olmaktadır. Toplumsal düzenin baş aktörlerinden olan çocuklarda sürekli ideolojik enformasyon ile etki altına alınmaktadır; çünkü çocuklar tarihsel süreçler içerisinde her daim geleceğe yönelik yatırımlar olmuşlardır, bu nedenle çocuklar aslında toplumsal değişimlerin ilk adımlarını atan bebekleri olmaktadır. Çocukların önem arz etmeye başladığı ilk dönemler olan 15. yy matbaanın makinesinin bulunuşu yetişkinlerinde içinde buldukları yetişkinliğin anlamı üzerinde değişime gitmesine neden olmuştur. Matbaa makinesinin bulunuşu çocuklardan yetişkinlere kadar topyekûn bir toplumsal hareketliliğin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu yeni yetişkinlik çocukları saf dışı bırakmaktadır. Böylece "Çocuklar yetişkinler dünyasından kovulurlarken onlara yerleşebilecek yeni bir dünya bulma gereği doğmuştur²⁶⁸". Bu ise yeni bir çocukluk tahayyülü olan çocukluk dünyası olarak ifade edilmektedir.

Tarihin her döneminde toplumsal değişim örneklerine rastlanılmaktadır. Nitekim bu ilk çağdan yeniçağa kadar her çağda görülmektedir. En önemli değişimlerden biri de yazının bulunuşu olmaktadır. Yazının bulunuşu yeni bir gelişmeyi de beraberinde getirerek her şey artık kayıt altına alınmaya başlamıştır. Kavimler göçü büyük bir toplumsal değişimin üzerinde etkili olmuş 21. yüzyıl Avrupa'sının oluşmasında etkili olan feodaliteyi de beraberinde getirmiştir. 16. yüzyılın sonlarında fizik, anatomi okumak herkes için olanaklı hale gelerek asıl gerçekleşen olgunun okur-yazar insanın yaratılmış olması olarak görülmektedir. Okur-yazar insanın gelişiyile çocuklar geri plana itilmektedir. Ortaçağ'da ne gençler ne de yaşlılar, okuyamadıklarından dolayı Mumford'un sözleriyle genç ve yaşlıların işi, her zaman yerel ve yakın çevrede bulunmuştur. İşte çocukluk fikrine gereksinim olmayışının sebebi bu olmaktadır; çünkü herkes aynı enformasyon ortamını paylaşmış ve bu yüzden de aynı toplumsal ve entelektüel dünyada yaşadıkları

---

²⁶⁸ Postman, "Çocukluğun Yok Oluşu" s.26

ifade edilmiştir. Bu durum toplumsal değişimin çocuklar üzerindeki etkilerinin ilk aşaması olarak nitelenmektedir. Daha sonraki süreçlerde Matbaa bulunmuş bilgi kilisenin etkisinden sıyrılıp özgürleşmiştir. Ancak toplumsal düzende çocukluk ve yetişkinlik aile gibi olgular başka bir boyuta dönüşmekte olduğu ifade edilmektedir. Özellikle *"Matbaa ile birlikte yetişkinlik de kazanılmak zorundaydı. Yetişkinliğin kazanılması biyolojik değil, simgesel bir başarı olmuştur. Matbaadan günümüze çocuklar, yetişkinler gibi olmak zorundaydı ve bunu okumayı öğrenerek, tipografi dünyasına girerek yapmak zorunda kalacaklardı. Bunu da başarmak için eğitim almaları gerekmektedir. Böylece Avrupa uygarlığı okulları yeniden icat etti. Okulları yeniden icat ederek, çocukluğu zorunlu kıldı²⁶⁹."* Bu da günümüz toplumlarının oluşmasındaki büyük tarihsel dönüşümlerden biri olmaktadır ve en nihayetinde teknoloji gelişmiş artık enformasyon bambaşka bir boyuta erişmiş, enformasyon çöplüğü zehirli bir atık gibi her yere yayılmıştır. Böylece bireyler bu enformasyon denizi içinde boğulmaya başlamıştır.

Kitle iletişim araçlarını da içine alan teknoloji devletleri ve toplumları da değiştirmiş McLuhan'ın da belirttiği gibi küresel bir köyde yaşandığı ifade edilmektedir. Medyanın bireylere yüklediği kişilik anlamları, bireyin yapması gerekenlerini bilinçaltına kazınması, tüketim kültürüne olan saygısından gelmektedir. Çeşitli araştırmacılar tarafından adı koyulan iletişim çağında toplumun aslında ne kadar iletişimsiz olduğunun altı çizilmektedir. Bunu yaparken de bireyin artık diyalektiğin karşısındaki kişiyi yani "öteki"ni yok etmeye başladığı belirtilmektedir.

Sanayi devrimi sonrasında geleneksel aile modeli olan herkesin bir arada yaşadığı aile ortamı yıkılmış yerine sadece anne baba ve çocuklarından oluşan yeni bir aile modeli gelişmiştir. Evler küçülmüş, ihtiyaçlar azaltılmış ve küçük insanlar kitlesel olarak birbirlerine yabancılaşmıştır. Modern çağ dediğimiz veya iletişim çağı olarak da adlandırdığımız gelişmiş kitle iletişim araçlarının bulunduğu günümüzde birey sadece topluma değil artık kendine de yabancılaşmaktadır. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile müessesesinin

---

²⁶⁹ Postman, "Çocukluğun Yok Oluşu", s.41

yapısının değişmesi bireyin değişmesini mecbur kılmaktadır. Kişi sosyalleşmeyi ilk anne ve babasından öğrenmektedir. Aile kurumunun bu değişimi, sosyalleşmeyi de olumsuz etkilemektedir. Sosyalleşemeyen birey topluma yabancılaşmaya mecbur kalmaktadır ve artık enformasyon teknolojisinin etkileşim olgusuyla internet üzerinden sosyalleşme gerçekleşmeye başlamıştır; ancak bu sanal bir sosyalleşme, gerçek bir yalnızlık olmaktadır.

Kitle iletişim araçları özünde medya, toplumsallığın yeniden inşasında, -toplumsal olayların yeniden inşasında- ya da toplumsal olana müdahale edip onu değiştirip, deforme ederek veya onu çelişkili bir şekilde bağlamından kopararak yeni bir zihniyet ekseninde yorumlamaktadır. Medyanın bu gücü onu toplumsal ideolojilerin oluşmasında bir araç olarak kullanılmasına mecbur bırakmaktadır. Bu nedenle toplumsal dönüşümün en net yaşandığı ve en hızlı olan dönemlerinden biri kuşkusuz yeni medya çağıdır denilmektedir. Toplumsallığın dönüşümünde ve olayları yönlendirme de büyük bir güç olan medya, çocuğu ebeveyn ortamından uzaklaştırıp üzüntüsünü, çocuğun mutluluğunu, her duygusunu medya ortamında yaşamasına neden olmaktadır. Medya aile içinde iyi ilişkileri olan bireyler için araç, diğerleri için ise amaç olmaktan öteye geçememektedir. En nihayetinde medya, anne baba ve ocuk arasındaki iletişimi etkileyerek kişilerin bilinçlerinde manipölasyon yaratarak farklı semboller oluşturarak toplumsal çözünmenin ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Kültür endüstrisinin bir diğer kolu olan popüler kültür, ürünleriyle toplumsal düzendeki bireylerin kurgu ile gerçeklik arasındaki ayrımı yapmamasını sağlayacak şekilde kodlanmış mesajlar göndermektedir. Bu ürünler sinema ve dizi sektöründe sıkça kullanılmaktadır. Kurgusal metnin içinde kaybolan birey bir müddet sonra medyanın kendini tekrarlayan yapısıyla olguları ve olayları gerçekmiş hissiyatına erdirerek karşı tarafa iletmektedir. Bu durumda kişiler ayırım yapamaz ve gerçek dünyayı da bu şekilde algılamaya başlamaktadır. Bunun olumsuz yanı çoktur ancak bir diğer olumsuz yanı ise toplumsal dönüşümü etkileyen kurgusallık olmaktadır.

Yapay bir toplumsal düzen oluşturulmaktadır. Bu yapay oluşturulmuş olan toplumsallık artık evin içindeki televizyonların bireylere sunduğu toplumsallaşmaya dönüşmektedir.

3.11 Toplumsal Kurgu Ve Değişim Bağlamında Yeni Medyanın Çocuklar Üzerinde Oluşturduğu Toplumsal Davranış Biçimleri

Çocuk gelişiminde önem arz eden bir diğer olgu toplumsallaşma olmaktadır. Çocuğun toplumun bireyi olma süreci, çocuğun kendini tanıması ile başlamaktadır. Bu süreç, çocukları hayatları süresince birçok grubun fonksiyonel üyesi olması amacıyla düşünce, değer ve davranışları öğretmede öncü olmaktadır²⁷⁰. Piaget'e göre²⁷¹, çocuklar altı yaşına kadar kendi benmerkezciliği içinde hareket etmektedir. Bu nedenle duygudaşlık kurma yetileri bulunmamaktadır. Hoffman ise empatinin köklerinin modern öncesi dönemlere dayandığını ve çocuklar için bu durumun farklı yaşandığını ileri sürmektedir. Çocuklarda empati yoktur ancak empatik acı, güdüsel olarak bulunmaktadır. Çocuğun bir yakını düştüğünde ağlaması empatik acının basit bir ifadesi olduğu ifade edilmektedir²⁷². Bu nedenle çocuklar yetişkinler gibi düşünmemektedir. Empatik duygu ve durumlar basit dürtülenme ile şekillenmektedir. Ergenlik dönemine kadar yaşanan davranışsal değişiklikler de bu altyapı üzerine kurulmaktadır.

Castells, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra iletişim ortamında da büyük bir patlama yaşandığını ifade etmektedir. Bu yaşanan gelişme yeni iletişim dünyasının ayak sesleri olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde televizyonun etkisindeki kitle daha sonraki büyük atak olan internet teknolojisinin gelişmesi ve küresel ağ sisteminin oluşması ile büyük bir toplumsal değişim yaşayarak yeni bir döneme girilmiş ve bu döneme "Yeni Dünya Düzeni," "Enformasyon Çağı" denilmektedir. Bu enformasyon çağı da televizyon ile şekillenmeye başlamaktadır. Televizyonun dönüştürücü gücünden, internetin yaratıcı

---

²⁷⁰ Mary J. Gander- Harry W. Gardiner, "**Çocuk ve Ergen Gelişimi**", Bekir Onur (Haz.), Ali Dönmez- Nermin Çelen- Bekir Onur (Çev.), İmge Kitabevi, 5.Baskı, Eylül, 2004, s.395

²⁷¹ Gander, a.g.e, s.402

²⁷² a.g.e, s.402

olanaklarına evrilmektedir. Bir politikacı bile televizyona çıkmadan seçim kazanamazken artık sosyal medyada var olmayan politikacıların seçilme şansı azalmaktadır. Televizyon "toplumsal iletişimin dilini çerçevesinde" yeni medya toplumsal iletişimin yöndeşmesini ve değışmesini gerçeklik üzerinden yeniden kurgulamaktadır. Kısacası TV toplumun eli, kolu, ayağı olduğu belirtilmektedir. İnternet ise dil gibi temel bir ihtiyaç olmaktadır²⁷³.

Dijital teknolojilerinin tüketime yönlendiren ve reklam üzerine kurulu yapısından dolayı topluma en çok etki ettiği zaman dilimi serbest zaman denilen, yeme, içme ve çalışma hayatının, zorunlulukların olmadığı özgür alan olarak ifade edilmektedir²⁷⁴. Serbest zaman toplumun gelişmesine katkıda bulunan bir alan olmaktadır. Kişisel hobilerin, kendini geliştirmenin en uygun olduğu zaman dilimi olarak ifade edilmektedir. Buradan bakıldığında serbest zaman etkinlikleri hem toplumun hem de dünya ırklarının gelişmesine katkıda bulunacak insani bir yapısı bulunmaktadır. Serbest zaman etkinlikleri her toplumdan her kültüre farklı farklı özellikler göstermektedir. Atinalılarda şölen ve etkinlik üzerine kurulu iken, Orta Çağ topluluklarında ise zanaatkârlığın iş zamanı dışında geliştirilmesine katkıda bulunacak bir zaman dilimi olduğu ifade edilmektedir²⁷⁵.

Çocukluk, aile ortamında kazanılan ilk olgu olmaktadır. İletişimin güçlü olduğu aile ortamında yetişen çocuklar kişilik ve davranışlarında çok iyi yönde gelişmektedir. Aile çocuğun ilk toplumsal deneyimlerini kazandığı kurum olmaktadır. Çocuğun topluma karşı oluşturduğu tutumlar ve değerler ilk aile ortamında öğretilmektedir. Güven Büyükbakkal'a göre²⁷⁶: "Aile içindeki iletişim ve yakın çevre ile olan etkileşim çocuğun güvensiz ve endişeli oluşunda önemli rol oynayabileceği gibi özgüveni olan, kendisiyle barışık bir birey olarak yetişmesinde de etkili olabilmektedir." Aile ortamındaki olumlu yönde gelişen iletişimin, çocuğun toplumsal yaşamda iyi bir birey olmasını sağlayacak altyapıyı oluşturmaktadır.

---

²⁷³ Castells, a.g.e, s.450

²⁷⁴ Çizmeci, a.g.e, ss.11-12

²⁷⁵ A.g.e., s.13

²⁷⁶ Büyükbakkal, a.g.m., s.34

Yeni medyanın egemenlik alanının artmasının olası sonucu olarak ebeveynler çocuk yetiştirme, yönlendirme ve davranış oluşturma konusunda kendilerine olan güvenlerini yitirmektedir; çünkü ebeveynler bu alanda medyanın etkisine karşı pasif konumda bulunmaktadır. Ebeveynler bu anlamda sosyal mecradaki bilgiden yoksun paylaşımlara, psikologlara, danışmanlara güvenmektedir. Geleneksel açıdan aile-çocuk arasındaki ilişkide, internetin belirleyici rol üstlendiğini belirtilmektedir²⁷⁷.

Çocuklar reklamlarla ele geçirilmektedir. Nitekim reklamlar teknolojiyi sempatik hale getirmektedir. McLuhan'a göre²⁷⁸: "İnsanın tasarladığı ve dışsallaştırdığı her teknoloji, ilk içselleştirilme döneminde insani bilinci uyuşturma gücüne sahiptir." Bu bağlamda çocukların bilinç kaybına düşmesi, teknoloji ile çok fazla zaman geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Nilgün Tural Cheviron'a göre ise, insan yaşamının bu kadar teknolojiye teslim edilmesini akabinde çocuklarında teknoloji ile yalnız başına bırakılmasının toplumsal çözünmenin ilk adımını oluşturduğunu belirtmektedir²⁷⁹. Bu nedenle çocuklar yalnız başlarına, sessiz kuklalar olarak, apolitik olarak yetişmektedir.

Sanayinin gelişmesi ve yeni bir dünya düzeninin oluşması ile birlikte serbest zaman etkinlikleri boyut değiştirmektedir. Kişisel gelişim ve özgürlük alanı olan bu boş zaman dilimi iş hayatının devamı olacak şekilde küreselleşmiş bir yapıya bürünmektedir. Kişiler dinlenme vakitleri olan zamanlarda bile reklamlar aracılığıyla daha iyi ürünlere sahip olabilmek için daha çok çalışma zihnine bürünmektedir. Teknolojinin gelişmesi serbest zaman dilimini dolduran en büyük olgu olmaktadır. Nitekim her gün bu aletlerle zaman geçirilmektedir. Teknolojinin toplumsal bağlamda aileye yüklediği anlam, kadın çocuk bakan, erkek ise eve para getiren gibi toplumsal roller yüklemektedir. Prime-timedada gösterilen reklamlarda kadının kocasına alması için baskı yaptığı yeni bir ütü makinesi reklamı, hemen ardından gelen dizilerdeki sosyete hayatı ve onunda akabinde o dizideki gösterilen şatafatlı evlerin reklamlarının kanallarda boy göstermesi tüketicinin bireyin serbest

---

²⁷⁷ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.146

²⁷⁸ Marshall McLuhan, Gutenberg Galaksisi, ss.98-99-100

²⁷⁹ Cheviron, a.g.e, s.203

zamanına ne derece de hükmettiğinin açık delili olmaktadır. Kimi reklamlar, toplumsal değerlerden ve kültürden beslenerek oluşturulmaktadır. Reklamlar ürettiği mesajlar doğrultusunda çocuklara belli davranış kalıpları, roller de iletmektedir.

Çocuğun davranışlarını etkileyen yeni medya ortamlarının en büyük özelliği uzamsız olması olarak ifade edilmektedir. Bunun neticesinde her birey karşılıklı olarak eş zamanlı etkileşime girmektedir. Bu küresel ağda çocuklar birçok farklı kültürden insanlarla etkileşim içinde olmaktadır. Bunun sonucunda da çocuklar reklamlar aracılığıyla kültürel emperyalizm yaşamakta, farklı ülkelerin çocuklarından aldıkları kültürel öğeler ile kültürel yozlaşmaya, kültürel alışverişe neden olmaktadır. Toplumsal bağlamda düşünüldüğünde çocukluk o ülke ve devlet için kayıp olarak görülmektedir. İdare kendi ideolojik etkisinden uzaklaşan çocuğu dışlamaktadır.

Çocuklar yeni medya çağında tüketimin kuşkusuz en büyük müşterileri olmaktadır. Serbest zaman konusunda en çok rahatlığa sahip olan kişiler çocuklar olarak görülmektedir. Sokak oyunlarının ortadan yavaş yavaş kalkması çocukların kişisel gelişimlerini olumsuz etkilemiş ve çocukları bambaşka bir ortam olan sosyal mecralara taşınmasını sağlamaktadır. Burada çocuklar serbest zaman etkinliklerini tamamen sayısal altyapılı ve dijitalleşmiş bir ortamda video oyunları oynayarak, film seyrederek, kendi kanalında kendi videolarını yayınlayarak geçirmektedir. Çok küçük yaşlarda kişisel doyumun doruk noktasına ulaşmaktadırlar. Doymak bilmeyen bu beğenme arzusu içinde daha fazla kaybolup kendi öz benliğini yitirmekte olan küçükler, gelecek için yetişmektedir.

Toplumsal yaşamın içinde aile çok önemli yer tutmaktadır. Neslin devamı aile müessesesi ile sağlanmaktadır. Aile kamusal yaşamın en özel fertlerini içinde barındırmaktadır. Aile sosyal ilişkilerin en önde gelen kurumu olarak ifade edilmektedir. Çocuk her şeyi ilk kez ailede öğrenmeye başlamaktadır. Aile bu nedenle toplumsal yapı içerisinde denetim sağlama ve ele geçirilmede akla ilk gelen kurum olmaktadır.

Serbest zamanı çok olan çocukların sosyal medyaya bağımlı hale gelmesi yemek esnasında, yolda yürürken sadece telefon ile ilgilenen kişiler haline gelmesi bu teknolojilerin fiziksel olumsuzluklarını göstermektedir. Nitekim birbirleriyle odadan odaya mesajlaşma yoluyla konuşan aile fertlerinin iletişimin dolayımlanmış halini kullandığı görülmektedir. Bu nedenle düzgün bir aile ortamı ve düzgün bir iletişim gerçekleşmesi söz konusu olmamaktadır. Bu şekilde iletişim özellikle çocukların davranış biçimlerinde problemlere yol açmaktadır. Çocukların toplumsal yaşama adapte olmasını zorlaştırmakta ve bundan dolayı çocuk kimliğini oluşturamamakta, kendine ve topluma yabancılaşmaktadır²⁸⁰.

Çocuğun 21. yüzyılda davranış biçimlerini ele alırken eğitimin interaktif boyutu ile desteklendiği bir dönemde çocuğun yaşadığı görülmektedir. Çocuk kendi alanında özgürce yaşamaktadır. Çocuk özgür alanını oluştururken kendi çağını da oluşturmaktadır. Postman'a göre çocukluk çağı 19. yüzyılda Sarah Gooder adlı sekiz yaşındaki çocuğun maden ocaklarındaki bir günlük yaşantısını anlattıktan sonra çocuk işçiliğini yasaklayan bir yasal düzenleme çıkarıldığını bunun çocuk işçiliğini yasaklayan ilk yasal düzenleme olduğunu ifade etmektedir²⁸¹. O dönemde ilk defa dikkatlerini bu kadar üzerine alenen çeken çocuk daha sonra yeni medyanın oluşturduğu çocukluk ile kendi alanını oluştururken bu yeni medya ortamında kazandığı bilgi ve tecrübeyle yetişkin davranışlarını sınırlayıcı bir etki kazandığı düşünülmektedir.

TV ile toplumsallaşma başka bir düzeye ulaşmıştır. Daha sonraki süreçte dijital teknolojilerin gelişmesi politik enformasyonun iletiminin amacını da değiştirmektedir. Kamunun bildiği düşünceyi bilmek için yöneticiler imaj menajerlerini istihdam etmek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle gerçeğin arkasındaki gerçeğin bilinmemesinden, rotasından sapmış, kontrolsüz bir enformasyon ortamı oluşmaktadır. Kuşkusuz bu enformasyonun oluşturduğu toplumlarda en çok etkilenen konumda bulunan

---

²⁸⁰ Çizmeci, a.g.e, s.13

²⁸¹ Postman, "Çocukluğun Yok Oluşu", s.53

da çocuklar olmaktadır. Çocuklar ekranda gördüklerini idol olarak görmektedir. Yeni medya ise bu boyutu başka bir hale getirerek değiştirmektedir. Çocuklar yeni medya da idollerini kendileri yaratmaktadır. Daha önce Enes Batur örneğinde anlatıldığı üzere çocukların kendi idollerini "Enes (Batur) Abilerini" yarattığı bir dönemden bahsedilmektedir. Doğal olarak görsel imajın peşinde olan çocuklar niteliğin enformatik ruhunu kaybetmektedir.

Toplumsallık algısının değişmesinde yeni medyanın etkisi büyük olmaktadır. Yetişkinlik düşüncesi eski büyüklüğünü yitirmeye başlamaktadır. Yaşlı olana saygı, gülünç hale gelmektedir. Bu olgunun oluşmasındaki temel etkenlerden biri de fazlaca bağımlı olunan yeni medya teknolojileri olmaktadır. Bu alandaki sosyal normların tam olarak anlaşılmadığından dolayı toplumsal olarak değişime ve yozlaşmaya sebebiyet vermektedir. Şiddetin her boyutunun okullarda yaşanması, çocuk cinayetlerinde artış, kamusal alanda yaşanan güvenlik problemleri gibi, bunların altyapısını oluşturan, çocuklarda davranış değişiklikleri yaratan bu olgu yeni medya kullanımının artmasıyla paralel bir durum olarak görülmektedir²⁸². Postman'a göre²⁸³: "Kültürün çocuklar için sırf uzmanlaşmış tutumlarını öğretiler diye ayırım yapılmasını gerektiren bir aracın egemenliği altında olursa o zaman çocukluğun başka bir şekilde ortaya çıkacağını belirtmektedir." Eğer bir kültürün iletişim gereksinimleri çocukların uzun süreli ayırımını gerektirmez ise o zaman çocukluğun sessiz kalacağını düşünerek kültürün iletişim boyutunun çocuklar için ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir.

Adorno kültür endüstrisinin başarısını tanımlarken, ona göre²⁸⁴: Dijital iletişim araçları, "toplumsal çatışmanın dolayımlandığı, toplumsal değişimin müzakere edildiği araçlar olduğundan", bunlar toplumsal gerçekliği aktarırken simülasyona uğramış halini, yapay gerçekliği sunmaktadır. Bu araçlar toplumsal gerçekliği sürekli hale getirmek için izler kitle oluşturmak zorunda

---

²⁸² Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.131

²⁸³ A.g.e, s.141

²⁸⁴ Theodor Adorno, "**Kültür Endüstrisi**", Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen (çev.), 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.33-34.

olmaktadır. Bunu da gerçekliğin yeniden üretimi yoluyla sağlamaktadırlar. Bu bağlamda yediden yetmiş yediye herkesi memnun etme amacı güdülmektedir. Bu nedenle kültür endüstrisi kitle aldatmacasını kullanarak herkesi, özellikle de çocukları sürekli popüler kültür ürünlerini yayma ve kullanması için bir araç olarak görmektedir. Zamanında gerçek dünya ile arasına sınır koymak isteyen çocuklar ve gençler müzik duvarı oluşturarak çağın buluşu olan "walkman" adı verilen müzik çaları kullanmıştır²⁸⁵. Daha sonra ki süreçlerde yeni iletişim teknolojileri geliştikçe bu aygıt da boyut değiştirmektedir. Yeni nesil, ipod kullanarak dış dünya ile arasına sınır koymaktadır. Bu ürün kültür endüstrisinin oluşturduğu popüler bir ürün olmaktadır. Etkisi ise toplumsal gerçeklikten uzak nesillerin oluşmasına neden olmaktadır.

Teknoloji ve yeni medyanın çocuklar üzerinde kurduğu tahakküm, dışlanma korkusunu da beraberinde getirmektedir. Nitekim çocuklar toplumsal ortamdan çok akranları arasında dışlanmaktan korkmaktadır. Bunun sebebi de yeni medyanın oluşturduğu yalnızlık olmaktadır. Sosyal medyada herkes sosyal gibi görünse de aslında tek başına ve yalnız olarak bu ortamda bulunmaktadır. Çocuklar bu ortamlarda bulunmazlar ise haberlerden ve içeriklerden uzakta kalmaktadır. Bu ortamlarda bulunmak iletişim kadar gerekli yaşamsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocukların linç yemesi sosyal medya da karşılaşılabilecek en büyük sorun olmaktadır. Bunu kaldıramayan çocukların intihar girişimi, depresyon gibi psikolojik davranışsal bozukluklar yaşamaktadır. Bu nedenle çocuklar yeni medya karşısında sessiz ve yalnız kalmaktadır.

Çocuklar matbaadan sonra yetişkinler dünyasına girebilmek için okumayı öğrenmeleri gerektiği daha önce belirtilmiştir. Böylelikle çocukların yetişkin olabilmek için yetişkinlik dersleri almaya ihtiyaçları bulunmakta olduğu ifade edilmektedir. Aslında bunu tipografi dünyasına girerek yapmışlardır. Böylelikle önce okullar Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Yani okullar

---

²⁸⁵ Castells, a.g.e, s.452

yeniden icat edilerek, çocukluğu zorunlu kılmıştır²⁸⁶. Çocukluk, tarihsel süreç içerisinde iletişim teknolojilerinin bulunmasından önceki en etkili toplumsal değişim olgularından bir tanesi olarak görülmektedir. Sonuç olarak gelişen teknoloji enformasyona ulaşımı kolaylaştırmakta, enformasyon kendi çöplüğünü yaratmaktadır. Toplumsal gerçekliğin artık hayali bir düzlemde tasavvur ettiği ve değiştiği bunun da baş aktörünün enformasyon teknolojisinin gelişmesinden kaynaklandığı görülmektedir²⁸⁷. Bu durum toplumsallığın çöküşünü hızlandıran bir etken olmaktadır. Toplumlar kültürel olgularını kaybetmekte tarihi gerçekliğini yitirmektedir. Yeni enformasyon çağının toplumsal dönüşümüne etkisini Castells şöyle açıklamaktadır; *"Tarihsel evrimin ve teknolojik değişimin yakınlaşması yüzünden, toplumsal etkileşim ile toplumsal örgütlenmenin tümüyle kültürel bir biçimine adım atılmaktadır. Bu nedenle, enformasyon, toplumsal örgütlenmemizin kilit bileşeni, ağlar arasındaki mesaj ve imge akışı bu yüzden toplumsal yapımızın temel niteliğini oluşturmaktaydı"*²⁸⁸. Ağlar toplumsal yapının artık temel bileşeni olmuş durumda bu tarihsellik ve teknolojik gelişmenin birbiriyle yöndeşmesinden meydana gelmektedir. Yeni medya teknolojileri toplumsal ve tarihsel döngü içerisinde "sanal gerçekliği başlatmasıyla değil, gerçek sanallığı inşa etmesiyle açıklanır"²⁸⁹ şeklinde ifade edilerek gerçekliğin aslında hep sanal olduğu toplumsal dönüşümün teknolojik determinizm etrafında şekillendiğini dijital teknolojilerinde sanal bir gerçeklik sunduğu ifade edilmektedir.

Teknoloji, toplumdaki en büyük güç olmaktadır. Toplumu değiştirmeye programlanmış buluşlar serisi olarak belirtilmektedir. Teknolojinin kendini en çok geliştirdiği nokta şüphesiz ki yeni iletişim teknolojileri alanında olmaktadır. Teknoloji toplumun her kesimini boyunduruğu altına almış, kişilerin en çok zaman geçirdiği araçlardan olmaktadır. Çocukların yeme içme gibi temel ihtiyaçlarından sonra ebeveynlerinden daha fazla birlikte olduğu araçlar olmaktadır. Bu iletişim

---

²⁸⁶ Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, s.41

²⁸⁷ Castells, a.g.e, s.632

²⁸⁸ A.g.e, s.632

²⁸⁹ A.g.e, s.498

teknolojileri ideolojinin yayılmasının en pratik yolu olmaktadır. Nitekim Hitler'in elinde böyle bir teknolojik imkân olsaydı, radyonun etkisinden daha farklı sonuçlar ortaya çıkarabileceği ifade edilmektedir.

Teknolojinin oluşturduğu toplumlarda artık ağ dünyası içinde her şeye ulaşmak olanaklı hale gelmektedir. Postman'a göre²⁹⁰: Görüntülerin bu şekilde ışık hızıyla aktarılması, yine birçok multimedya verilerinin anımsalılık özelliğiyle dünyanın her yerinde kendine kitle oluşturması, bu oluşumun büyük bir kültür devinimi yarattığını belirtmektedir. Aynı zamanda teknolojiye din gibi, bir kurtarıcı gibi bağlanan bir halk kitlesinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda toplum, tarihin bahsettiği cennete, teknolojik güç ile götürüleceğine inanmaktadır. Toplumsalın içindeki çocuklar teknoloji ile birlikte bu cennetin yasak elmasını yiyenler olarak görülmektedir. Böylelikle çocuklar kendi cennetinde cehennemini yaşamaktadır.

Alternatif medya ideoloji oluşturarak, gündem belirleyip bireylerin katılımını sağlamaktadır. Bu gündem belirlemede özellikle çocuklar en çok etkilenen kitle olmaktadır. Medyanın en büyük etkilerinden biri de ideolojiyi çocuk yaş olarak nitelendirilen kişilere sunması olarak ifade edilmektedir. Çocuk her şeyi doğru ve iyi olarak görmektedir. Bebeklerin iletişim kanalları sürekli açıktır ve öğrenmeye odaklı yapıları bulunmaktadır. Geleneksel toplum yapısında aile ilk öğretmendir, çocuk kiminle vakit geçirirse onu taklit etmektedir. Bu nedenle çocuklar en çok vakit geçirdiği sosyal medya ve video sitelerinde kendisi için ilişki motifleri oluşturmaktadır. Bu sitelerin etkisi kendini ifade etme dilini yozlaştırmaktadır. Bu olumsuz etki nedeniyle çocuklar düşüncelerini ve kendilerini anlatma konusunda zorlanmaktadır²⁹¹. Çocukların iletişimsel anlamda zayıflıkları bulunmaktadır. Kültürün aktarıcısı olarak gördüğümüz çocukların dil kabiliyetleri yeni medya dili ile daha çok deformasyona uğramaktadır. Bundan ötürü çocukluk ebeveynleri tarafından,

---

s.175 ²⁹⁰ Postman, "Televizyon Öldüren Eğlence-Gösteri Çağında Kamusal Söylem",

²⁹¹ Pembecioğlu, a.g.m, s.402.

toplumsallığın en büyük yıkımıyla karşı karşıya ve yalnız başlarına bırakılmaktadır.

Teknolojinin toplumsal değişime etkilerini incelerken teknolojinin taraflı olmadığını düşünmek yanlış olmaktadır. Özellikle kültür ve dil ekseriyetinde ele alınırken "Bir kültüre alfabe sokmak o kültürün bilme alışkanlıklarını, toplumsal ilişkilerini, topluluk, tarih ve dinle ilgili nosyonlarını değiştirmektedir." Bir Kültüre matbaa eklendiğinde toplumsal değişime zemin hazırlanmış olmaktadır. Bir kültüre televizyon sokulursa kültür devrimiyle karşı karşıya kalınmaktadır²⁹². Kısacası kültür, teknolojik yapıya paralel olarak gelişmekte ve değişime uğramaktadır.

Kültürün toplumsal sisteminde değişmesinde etkisi büyük olmaktadır. Bu nedenle "[...]Amerikalılar Marksisttir; çünkü biz, tarihin bizi önceden bahşedilen bir cennete götürdüğüne bu hareketin ardındaki gücün teknoloji olduğuna kesinlikle inanan kişileriz"²⁹³. Aslında burada tarihselliğin belirlenimciliği içten içe eleştiren bir durum söz konusudur; çünkü teknolojinin içselleştirilmesi ile inancın tam olması onun toplum üstündeki gücünün göstergesi haline getirmektedir.

Yeni medyanın çocuğun toplumsal davranış biçimlerinde yarattığı olumsuz tablodan bir diğeri ise toplumsal yaşamda karşılıklı ve yüz yüze kurulan iletişim şeklini değiştirmesi ve internette çevrimiçi olma olayının toplumsallık içindeki sohbetler gibi algılanması ve bunun birbirine karıştırılması olarak görülmektedir. Bu durum çocukların anne babası ile doğru bir iletişim gerçekleştirememesine, sorunlarını doğru perspektifte anlatamamasına, toplumsal rollerin bozulmasına neden olmaktadır. Devamında gelen durum ise çocuğun gerçekleri ebeveynlerinden saklayarak daha büyük sorunların yaşanmasına temel oluşturmaktadır. Ünsal Oskay bu toplumsal bozukluğu dile getirirken *symbiotik* ilişkiyi kullanmaktadır. Oskay'a göre²⁹⁴: "anne karnındayken çocuk, bir kordon ile yaşamına, annesine bağımlı

---

²⁹² Neil Postman, TV Öldüren Eğlence, s.175

²⁹³ A.g.e, s.175

²⁹⁴ Ünsal Oskay, **Kirlenmek İstemeyen Çocuklar Olalım**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016, s.41

olarak devam etmektedir.” Bu olgu toplumsal yaşamın kişi ile uyumuna benzetilmekte ve adına symbiotik ilişki denilmektedir. Gelişen teknolojinin ve yeni medyanın bu ilişkiyi bozmakta olduğunu, çocuk ile annenin arasındaki bağın teknolojik bir bağlantıya dönüştüğünü ifade etmektedir. Yeni medyanın belirleyici etkisi ile toplumsal ilişki çocukluk evresinde bozulmaya başlamaktadır.

Yeni medya ile oluşturulan çoklu ortamın en önemli özelliği kültürel farklılıkları koruyarak kendi alanını oluşturmasından ileri gelmektedir. Castells'e göre²⁹⁵ çoklu ortamın gelişmesi, sesli medya ile görüntülü medyanın, öğrenilen kültür ile popüler kültürün, kanaat ile eğitimin, bilgilenme ile eğlencenin arasındaki ayrımın azalmasına sebep olmasından ileri gelmektedir. Çoklu ortamın herkese ulaşan yapısı; zengin, fakir, çocuk, yetişkin demeden hepsini tarih dışı bir hipertext de buluşturan bir yapısı bulunmaktadır. Multimedya iletişimin her boyutunu çok büyük yapıları tarihselliğin arkasında hipertextte yani sayısal ortamda bir araya getirmektedir. Sonuç olarak sembolik bir ortam kurulmaktadır. Bu ortam gerçekliğin boyut değiştirip sanal hale geçirilerek oluşturulmuş olduğu bir ortam olarak ifade edilmektedir. Çocuklar bu sanal ortamda sosyal bağlamda birçok farklı kesimle iletişim halinde olmaktadır. Bu da hiçbir çocuk ayırt edilmeksizin birçok yetişkin insandan gelebilecek etkiye maruz kalan çocukluğu oluşturmaktadır²⁹⁶. Çoklu ortamın belirleyici yönü “hipertext kültürü” olmaktadır. Bu yeni ortamda yetişen çocukların zihinleri, bilinçleri şekillenmektedir.

Medya metinlerinin tümü çabuk tüketime uygun olarak üretilmektedir. Tüketilip yenisi gelene kadar insani deneyim, zamansal sıralama olmaksızın kültürel olarak benimsenmiş ürünleri kullanımda tutmaktadır. Yenisi geldiği an eskisi unutulmaktadır²⁹⁷.

---

²⁹⁵ Castells, a.g.e, ss.496-497

²⁹⁶ A.g.e, ss.496-497

²⁹⁷ A.g.e, s.610

David Elkind'e göre²⁹⁸: 20. yüzyılın çocuk imgelerini modern paradigma çerçevesinde daha bilimsel bir çocuk tasavvuruyla tahayyül etmektedir. David Elkind'e göre üç modern çocuk imgesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Freud bakış açısıyla ele alınmakta olan "şehvetli çocuk"tur. Bu görüşe göre çocuk, yetişkinlere göre olan birçok cinsel güdülere, dürtülere meylederek "çok yönlü sapık bir yaratık"²⁹⁹ olarak ifade edilmektedir.

Bir diğer modern paradigma ise "esnek çocuk" olmaktadır. Bu alanın öncüleri Ruth Benedict, Kingley Davis ve Margaret Mead olarak görülmektedir. Onlara göre çocuklar, yeni durumlara uyum sağlama konusunda yetişkinlere göre daha esnek olmaktadır. Bu yazarlar, çocukların yetişkinlerle karşılaştırıldığında toplumsal değişimlere daha iyi ayak uydurduğunu savunmaktadır³⁰⁰.

Son olarak "yetenekli bebek" bu modern paradigmalarda içerisinde en tehlikeli çocuk imgesi olmaktadır; çünkü 1960'larda psikologların yazılarıyla özendirilmektedir. İnsanların daha iyi bir dünyada, medeniyet halinde yaşamalarını sağlamak için, sorunları ortadan kaldıracak bir çocukluk eğitimi ile eğitilmesi gerektiği düşüncesi ve bununla birlikte oluşturulan bir çocukluk imgesi tasarımı olarak düşünülmektedir. Bu yazarlar "çocuklara yeterince erken ulaşılabilirsek tüm hataların düzeltilebileceğini belirtmektedir". Bunun sonucu olarak çocuklar haddinden fazla büyük görülerek akademik anlamda eğitime zorlanmakta, gelişim psikolojisi göz ardı edilerek yeni bir çocuk imgesi oluşturmak amacıyla oluşturuldukları yeni bir çocukluk olarak ifade edilmektedir³⁰¹.

Geleceğin imgesi düşünüldüğünde yeni medya çağı ile ebeveynler daha az zamanı ebeveynlik yaparak geçirmektedir. Zihinsel açıdan yetenekli

---

²⁹⁸ David Elkind, "Çocuk ve Toplum-Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler", Bekir Onur (haz.), Demet Öngen (Çev.), **Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları** No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999, Ankara, s.41

²⁹⁹ Sigmund Freud. **Three Essays on Sexuality. New York: Basic**, 1905, Aktaran: David Elkind, "Çocuk ve Toplum-Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler", Bekir Onur (Haz.), Demet Öngen (Çev.), Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999, Ankara, s.41

³⁰⁰ Elkind, a.g.e, s.42

³⁰¹ A.g.e, ss.46-47

çocuk imgesine, ebeveynler bu anlamda kendilerinde rahatsızlık ya da suçluluk duymadığı zaman ihtiyaç olmayacaktır. Bunun yerine kendi kendine yeten, toplumsal yaşamını en üst düzeyde verimle ikame ettiren bir çocuk imgesi oluşacağı belirtilmektedir. Bunun yerine toplumsal anlamda kendi kendine yeten çocuk imgesi ve bilge kişiliğin ortaya çıkacağı düşüncesi araştırmacıların ortak bir düşüncesi olmaktadır.

3.12 Uluslararası Sözleşmelerde Medya Ve Çocuk Hakları

Teknolojik gelişmeler ve yaşanan elektronik devrim neticesinde çocukları korumak ve ihlallerin azaltılması amacıyla bu alanda hukuki bağlayıcılığı olan kanunlar çıkarılması zorunlu olmaktadır. Bu teknolojilerin insanlara sunduğu imkânlar ve olanaklar düşünüldüğünde büyük bir keşif olduğu görülmektedir. Kullanıcı tabanlı olması ve iletişimin karşılıklı etkileşim yoluyla gerçekleştiği bir ortam olması nedeniyle kullanıcıların karşılıklı olarak hakkının korunması gerekmektedir. Küresel bir ağ olması ulus-aşırı özelliği, onun devletler üstü bir yapı olarak ortaya çıkartmakta ve uluslararası sözleşmelere konu olmaktadır.

İhlallerin ve suçların işlendiği bu medya ortamlarında aynı zamanda kullanıcılar elektronik dezenformasyona da maruz kalmaktadır. Bu ortamda kişilik haklarına da müdahale edilmektedir. Bundan dolayı bu ortamlar için yasal müdahale şart olmaktadır. Çocuklar, dünya üzerinde internet teknolojilerini kullananların çoğunluğunu oluşturduğu ve en çok ihlallere maruz kalanlar oldukları için, özellikle dünya üzerinde internet ortamında ve toplumsal yaşam içinde en çok korunması gereken kişiler olmaktadır.

Batılı ve modern olarak tarif edilen toplumlarda çocuk ve çocukluk, hayal edilenden çok daha fazlasını kapsamaktadır. Bu toplumlarda çocukluğa yüklenen anlam ile modern medeniyete ulaşmanın kolay olacağı belirtilmektedir. Bu anlamda çocukluğun ve çocukların yasa ve haklarla korunması gerektiği birçok toplumun ortak düşüncesi olarak görülmektedir. Çocuklar yarının toplumunu oluşturacak kişiler olmaktadır. Bu nedenle

çocuklara küstahça davranmak yerine onların doğal iyiliğini korumak gerekmektedir³⁰².

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan çocuklar medyada pozitif anlamda temsil edilememektedir³⁰³. Genellikle temsil edildiklerinde ise olumsuz yönde temsil edilmektedir. Çocukluğun saf ve masumiyet simgesinin yıkılışı üzerine algı yaratan medya çocukları "kurban", "suçlu" gibi damgalaması nedeniyle çocuklar bu algıya maruz kalmaktadır.

Uzmanlar, teknoloji ve medyanın insan hakları temeline dayandığı vakit gelişeceğini düşünmektedir. Geleneksel medya alanını kapsayıcı kanunlar artık yetersiz gelmektedir. Bu nedenle yeni medya alanına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Medyanın çocukların korunmasına yönelik aldığı önlemler, reklam verenlerin nokta koyduğu yerde başlamaktadır. Yani medyanın çocukların haklarını koruma ve gözetme konusunda ticari kaygının daha çok ön planda olduğu görülmektedir. Eduardo Galeano göre³⁰⁴: "*Dünya, paranın davrandığı gibi davranmayı öğrensinler diye zengin çocuklara para muamelesi, yoksul çocuklara çöpe dönüşünler diye çöp muamelesi yapar. Hem zengin hem de yoksul olanları tutsak hayatını kader olarak bellesinler diye erkenden medyaya bağlarken, çocuk olmayı başaran çocuklar çok şanslılar, çok büyülüler*", şeklinde ifade ederek medyanın amacının orta sınıf çocukların ve toplumun medyaya bağlanarak tüketici bir düzenin oluşturulmasını sağlamaktır. Çocuklar kendilerine biçilmiş rollerle görevlerini yerine getiren uysal bir toplum yaratma aracı olarak görülmektedir. Toplumların ve devletlerin çocuklar için birbirinden farklı bakış açıları nedeniyle çocuk hak ihlalleri de toplumdan topluma fark gözetmektedir. Çocuğa nesne gibi bakmak yerine çocuğa özne olduğu bilincini

---

³⁰² Chirs Jenks, "Sociological Perspectives and Media Representations of Childhood", Julia Fiond (Ed.), **Legal Concepts of Childhood** içinde. (19-42), Oxford ve Portland, Oregon: Hart Publishing, 2001, s.26

³⁰³ Artun Avcı "Çocuk Haklarının Medya Boyutu-Sözleşmeler Yasal Düzenlemeler", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, 1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat, 2011, s.104.

³⁰⁴ Gülcan Seçkin "Popüler Çocuk Dergileri ve Tüketici Çocuğun inşası", Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.245

yerleştirmek gelişmiş bir toplum olma yolunda başarılı olmak için daha doğru ve demokratik bir biçimde işleyeceği dşnlmektedir.

Geleceğin nesli çocuklar olduğu için devletler birleşerek bu anlamda çocukluğun korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası kanunlar çıkartmaktadır. Çocuklar için çıkartılan koruyucu yasalarda çocukların geleceği ile ilgili devletlerin kaygılarının olduğunu da göstermektedir. Bu alanda çıkartılan en önemli yasalar "Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Sözleşmesi", "Avrupa Birliği ocuk Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına İlişkin Kılavuz İlkeleri", "Avrupa Konseyi ocuk Hakları Stratejisi (2016-2021)" gibi örgütlerin çocukları koruyucu çalışmaları önemli olmaktadır.

3.12.1 Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Sözleşmesi

1. Dünya Savaşı'ndan sonra kadınlar ve çocuklar en çok zarar gören ve en çok istismar edilen kesim olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı "Uluslararası ocuklara Yardım Birliği" adı altında Cenevre'de bir örgüt kurulmuştur. Bu rgt "Cenevre ocuk Hakları Bildirgesini" yayınlayarak ocuk alanındaki ulus aşırı ilk yasal hareketi oluşturmaktadır. Bu, daha sonra Milletler Cemiyeti tarafından da onaylanmıştır. Bu bildiri çocukların hakları konusunda koruyucu beş madde içermektedir. Daha sonra ikinci Dünya Savaşı'ndan çıkan devletlerden oluşan yeni toplumsal düzende, dünyayı olası bir savaştan korumak ve koruyucu hakları yeniden düzenlenmesi amacıyla 1945 yılında "Birleşmiş Milletler (BM)" kuruldu. "Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey" kurulduktan sonra 1948'de BM Genel Kurulu "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"ni kabul etti. Bu beyannamede çocukların özgürlükleri ve hakları da yer almakla birlikte bu hakların yeterli olmadığı dşnlerek daha kapsamlı bir "ocuk Hakları Bildirgesi"nin hazırlanmasına karar verildi. Daha sonra 1959 ocuk Hakları Bildirgesi'nde çocuğun fiziksel ve ruhsal olarak olgunlaşmamış olması nedeni ile doğum öncesi ve sonrasında özel bakım ve korunmaya muhtaç olduğu belirtilmektedir. Bildirge'de çocukların ırk, cinsiyet, din, dil vb. gibi ayrımlar gözetilmeksizin eşit olduğu ifade edilmektedir. Üye devletlerin buna uyma zorunlulukları doğmaktadır.

Daha sonraki süreçler de ise “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” 20 Kasım 1989’da Birleşmiş Milletlerin 44. Genel Kurulu’nda oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu tarih “Dünya Çocuk Hakları Günü” olarak kutlanmaktadır. Sözleşme 26 Ocak 1990’da imzaya açılmış ve o gün 61 devlet tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşmeyi imzalayan ülkeler kendi iç hukukunu bu sözleşmeye uyarlamak zorunda ve hükümlere uymak zorunda olmaktadır. Bu anlamda yaşanabilecek bir mağduriyet durumunda uluslararası topluma savunma verme zorunluluğu da bulunmaktadır. Bu anlamda bu metin bağlayıcı olmaktadır. Türkiye de 1990 yılında imzalamıştır³⁰⁵.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin medya tarafında ise, çocuğun medya karşısında yüksek yararını koruma, çocuğun etkin biçimde katılımının sağlanmasına, çocukların kendini geliştirme ve gelişimine destek olacak şekilde içeriklerin sunulması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmede çocuğun dört temel hakkından bahsedilmekte ve bu haklar korunma, katılım, gelişme ve hayatta kalma hakları olarak belirtilmektedir. Ayrıca sözleşme devletleri ve hükümetleri bağlayıcı nitelikte olduğunu bu anlamda medyanın özgürlüğüne dair herhangi bir müdahale içermediği de ifade edilmektedir. Sözleşmede çocuklara tanınan haklardan birisi de çocukların görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olma özgürlüklerinin bulunması olarak belirtilmektedir. Çocuklar geleneksel medyanın tek yönlü iletişiminden kaynaklanan problemlerden dolayı kendi görüşlerini ifade etme konusunda ne yazık ki pasif durumda olmaktadır ve hükümetlerin bunun için yapabileceği tek şey uyarı vermektir. Yeni medya çağı çocuklarının görüşlerini serbest dolaşıma, hatta ülkelerarası dolaşıma çıkabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu özgürlük yeni medya araçlarıyla daha da imkanlı hale getirilmiştir. Nitekim dolaşıma giren bir çocuk fikriyle birçok tabuların yıkılması mümkün olmaktadır. (Madde 12-a)

---

³⁰⁵ Gülgün Müftü, “**Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları**”, Ankara 1998, sayfa 17, Aktaran: Çocuk Hakları İzleme Ve Raporlama, “**Çocuk Haklarının Tarihçesi**”, <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi> , Erişim: (19 Aralık 2018)

BM çocukları medya alanında korunması amacıyla 17. maddesi önemli olmaktadır. Bu madde özellikle çocukların gelişimini kitle iletişim araçlarının önemi doğrultusunda ele almaktadır. Bu madde ile dijital medyada enformasyonun özgürce dolaşımını, enformasyon ve belgelerin üretimi ve dağıtımını konusunda serbest dolaşımı ifade etmektedir. Ayrıca azınlık gruplarına medya araçlarında yeterli miktarda özel önem vermeleri ve hükümetlerin, devletlerin bu konuda çalışma yapması gerektiği ifade edilmektedir. Bu hususta hem hükümetleri hem de medya kuruluşlarını bağlayıcı olduğu görülmektedir. (d- fıkrası)

3.12.2 Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi

Hukuk uzmanlarına göre Avrupa'da oluşturulan medya alanında en önemli sözleşme "Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi" olarak görülmektedir. Bu sözleşmenin geleneksel medya araçlarını kapsayıcı nitelikte olduğu belirtilmektedir. Sözleşmenin yanı sıra konseyin yürütme organı olan Bakanlar Komitesi'nin medyaya ilişkin "Tavsiye Kararları", "Prensip Kararları" ve "Bildirileri" bulunmaktadır. Sözleşmeyi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'ne üye devletler tarafından 1989 yılında imzaya açılmıştır. Bu sözleşmede televizyon alanında Avrupa ülkeleri arasında ilke, esas ve uygulamalarda uyum sağlamayı amaçlamaktadır. Türkiye, sözleşmeyi 1992'de imzalamış, 1994'te onaylamıştır. Sözleşmenin ulusal mevzuata etkisi 1994 tarihinde kabul edilen "3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" olmaktadır. 1998 yılında yapılan çalışmalar sonucunda sözleşmede değişikliğe gidilerek, değişiklikler neticesinde ortaya çıkan metin asıl metin olarak kabul edilmiştir³⁰⁶.

Bu sözleşmede iki madde önem arz etmektedir. "*Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimini zedeleyebilecek türden program hizmetleri, bunların seyredilebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmayacaktır.*" ibaresi yer almaktadır. Çocukların izleme alışkanlıklarına özel yayın saatleri belirlenmesi gerektiği ve çocukların

³⁰⁶ Artun Avcı, "**Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya Hukuki Boyut**", s.158

izlemeyeceği saatler de yetişkin içerikli yayınlara yer verilebileceği hususu belirtilmektedir³⁰⁷.

Bir diğer madde de "Çocuklara yönelik ve içinde çocukların kullanıldığı reklâmlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmayacak ve çocukların özel duyguları göz önünde tutulacaktır." ifadesi olmaktadır. Bu maddede çocukların reklamlar karşısında korunması gereken kişiler olduğuna buna özgü reklamlar oluşturulmasına dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

3.12.3 Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi

Bu sözleşme diğer sözleşmelerden farklı olarak yine uluslararası bir nitelik taşımakta aynı zamanda siber dünyadaki suçların önlenmesi için koruyucu bir kalkan oluşturmaktadır.

"Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi", internet teknolojisi tabanlı suçlar işlendiği için bu sözleşme tüm ülkelere sunulmaktadır. Sözleşme 1 Temmuz 2004'te yürürlüğe girmiştir. Kırk üç ülke bu sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye 10 Kasım 2010 tarihinde imzalamış ancak 2003 tarihli Ek Protokolü imzalamamıştır. Bu sözleşmenin amacı diğer ülkelerle iş birliği içinde olarak siber suçların en azami ölçüye kadar indirgemektir. Protokol, toplumu siber suçlara karşı korumaya ilişkin soruşturma yöntemlerin tanımlanmasında (veri saklama, trafik verisini arama, toplama ve el konulması ile iletişim yetkisi) taraf devletlerarası iş birliğini düzenlemektedir. Ancak burada suç teşkil eden bir durum olduğunda devletlerin yasalarında bu suçların önlenmesi için ceza müeyyideleri bulundurmaları gerekmektedir³⁰⁸.

Bu sözleşmenin "içerikle ilişkili suçlar" kısmında özellikle internet ortamında istismara uğrayan çocuklar için maddeler ve pornografik içeriklere

---

³⁰⁷ RTÜK, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi, <https://www.rtuk.gov.tr/avrupa-konseyi-ak-mevzuati/4933/3896/avrupa-sinirotesi-televizyon-sozlesmesi-european-convention-on-transfrontier-television.html> Erişim Tarihi: (05 Temmuz 2019)

³⁰⁸ Artun Avcı, "Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya Hukuki Boyut", s.159

özgü düzenlemeler bulunmaktadır. Bunların cezai sonuçları da devletlerin kendi iç hukukları tarafından çözülmektedir³⁰⁹.

3.12.4 Türkiye’de Özel Ve Kamusal Yayıncılıkta Çocukları Koruyucu Yayın İlke ve Esasları

Dünyada yaşanan enformasyon devrimi ve akabinde ortaya çıkan reklamcılık ve tüketim sektörünün gelişimi neticesinde, çocukları bu yeni dünya düzeninde medya tekellerinin insafına bırakmak onlara yapılacak en büyük kötülük olarak aksedilmektedir. Bu nedenle devletler ve hükümetler serbest piyasa koşullarında çocukların çıkarlarını gözeterek yasalar çıkarmakla mükellef tutulmaktadır. Çocukların yararını gözeterek kanunlar çıkartma görevi devlete aitken, özel medya kendi yönetmeliklerini çıkartarak bu alandaki amaç ve gayelerini ortaya koyabilmektedir.

Türkiye’de bilişim suçları ile ilgili en kapsamlı düzenleme 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun onuncu bölümünde yer alan bilişim suçlarına ilişkin maddeler sıralanmaktadır:

- *Bilişim Sistemine girme*
- *Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme*
- *Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması*
- *Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması*

Türk Ceza Kanununda internet ortamında siber güvenlikle alakalı başlıklar sıralanmaktadır. Bu başlıkların maddeleri 243. maddeden ile 246. maddeye kadar sıralanmaktadır. Yine Türk Ceza Kanununda, "*Hakaret, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımının kolaylaştırılması, halkı askerlikten soğutma, müstehcenlik, özel hayatın gizliliğini ihlal...*" alanlarında da çalışmalar ve düzenlemeler yapılmaktadır.

Çocukları koruyucu çalışmalarda "Türkiye’de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)" ilkeleri önemli olmaktadır. Türkiye’de yayın yapan medya

³⁰⁹ Artun Avcı "Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya Hukuki Boyut", s.160

kuruluşlarının bu kurulun ilkelerine uyma zorunluluğu bulunduğu, uyulmadığı takdirde ceza müeyyideleri karşılaşılabileceği yönetmeliğinde belirtilmektedir. RTÜK ilkeleri daha çok televizyon alanını kapsayan koruyucu kanunlar olarak nitelenmektedir. RTÜK tarafından yapılan "TV İçin Koruyucu Semboller" hem ebeveynler hem de çocuklar için içerik hakkında ön bilgilendirme sunmaktadır. Bu semboller çocukların anlayacağı dilden ifade edilen animasyonlarla daha ilgi çekici ve öğretici hale getirilmektedir.

Türkiye'de kamusal yayıncılığın temsilcisi olan "Türkiye Radyo ve Televizyon (TRT)" kurumunun da yayıncılık alanında 2954 numaralı kanunu önemli olmaktadır. Bu kanunda, TRT'nin yurtiçi ve yurtdışı yayın politikalarını belirten hükümler bulunmaktadır. Bu kanun doğrultusunda, kanun hükümlerine aykırı olmadıkça, TRT'nin bünyesinde bulunan kanalların da yayın ilkeleri bulunmaktadır. Özellikle çocuklara özgü içerikler sunan "TRT Çocuk" kanalı yayın ilkeleri önemli olmaktadır. TRT Çocuk, hedef kitlesi sadece çocuklar olan ve çocuk merkezli yayın yapan tematik bir kanal olarak görülmektedir. TRT Çocuk, okul öncesi ve okul çağındaki çocuklar için içerik sunmaktadır.

TRT Çocuk yayın ilke ve esaslarından bazıları şunlardır:³¹⁰

- *TRT Çocuk'un geniş bir yapım yelpazesi vardır. İçerikler çocukların yaşları, algı düzeyleri ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanır. Eğitsel ve öğrenmeye yönelik içeriklerin aktif ve interaktif özellikte olmalarına dikkat edilir.*
- *TRT Çocuk, çocuklara kültürel değerler çerçevesinde eğlenceli, bilgilendirici ve her türlü olumlu gelişime yönelik içerik sunar. Ancak bunu yaparken gerçek dünyayı çocuklardan saklamak istemez.*
- *TRT Çocuk içeriği çocukların dünyayı kavramasına, gerilimli ve tehlikeli durumları anlayıp bunlarla başa çıkmasına yardımcı olur. Seçilen çocuk içeriği,*

---

³¹⁰ TRT Çocuk, "**TRT Çocuk Yayın İlkeleri Ve Standartları**", <http://www.trtcocuk.net.tr/kurumsal/trt-cocuk-yayin-ilkeleri-standartlari>, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2018

yetişkinlerin çocukların davranış standartları hakkındaki endişe ve beklentilerini dayatmaktan ziyade çocuklara özgü ve ilişkin olmalıdır.

- *Çocuklar için tasarlanan içerikte basmakalıp yargılar ve ayrımcılığı önlemek için özel dikkat gösterilmelidir.*

TRT Çocuk, kamusal yayının gerektirdiği ölçütlerde, çocuklara özgü yayın politikalarında ticari kâr amacı gütmeyen içerikler üretmektedir. Bunu amaçlayan yayın politikası neticesinde çocuğun gerçek dünyadan kopmadan çocukluğun gerçek dünyasını yaşatma amacı gütmektedir. Bu nedenle TRT Çocuk kanalı uzman pedagoglar ile birlikte çalışarak çocuğun kendi "çocukluk" tasavvuru içinde hayal kurmasını, bilgi edinmesini sağlamaktadır. Yetişkin müdahalesini dışlayarak, çocukların davranışlarını değiştirmeden, çocuklarla ilgili, çocuklara özgü içerikler oluşturmaktadır. Bu yayıncılık politikaları, kamusal yayıncılık içinde yetişkinliğin müdahalesinden uzak bir çocukluk imgesini gözettiği için faydalı bir ilke olmaktadır.

Bir diğer kamusal yayıncı kuruluş ise İngiltere de bulunan BBC (*British Broadcasting Corporation*) olmaktadır. Britanya'nın devlet eliyle yönetilen yayın organıdır. 18 Kasım 1922'de kurulmuştur. Bu bakımdan en eski kamusal yayıncı kuruluşlarından biri olmaktadır. Televizyon, radyo ve internet yayınlarını kendi bünyesinde barındırmaktadır. Birçok dilde içerik sunan, birçok platformlarda kendine yer edinmiş bir kuruluş olarak görülmektedir. BBC'nin yayın politikalarını incelediğinde çocuklara özgü içerik sunumunda kendi ilke ve esaslarını kullandığı görülmektedir. Nitekim bu bağlamda BBC, 15 yaşın altındakileri çocuk; 15-18 yaş arasını da genç olarak nitelenmektedir.

BBC "Çocuk Koruma Politikası" çerçevesinde çocuklar için koruyucu çalışmalar ve politikalar da üretmektedir. Bu doğrultuda çocukların vasisi tarafından onay verilmiş olmasına bakılmaksızın, her çocuğu medyanın her boyutunda korumayı amaç edinmektedir. BBC kendi içindeki oluşum ile internetin, çocukları "aldatmaya" yönelik her olumsuz durumunda, bu durumu kendi içinde gerekli birimlere, gerekli yerlere, gerekirse kolluk güçlerine bildirmekle yükümlü olduklarını belirterek çocukları koruyucu

önlemler almaktadır. Yine bir başka maddede çocuklara karşı yapılan olumsuz bir fiil olan istismar, saldırı, yasa dışı bir olay gibi durumlarda haberlerin "nasıl yansıtılacağı?", "mağdur ile nasıl röportaj yapılacağı?" ile ilgili konularda uzmanlardan destek alınması gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda BBC'nin kendi içinde oluşturduğu ilkelerinde; dijital teknolojilerin zararlı etkilerinden çocukların nasıl korunacağına ilişkin politika belirleyerek, bu alanda dijital kimlikleri belirsiz olan kişilerin, savunmasız çocuklara karşı suç işlemesini önlemek amacıyla neler yapılması gerektiğini, yeni medya bölümü başkanlığının yardımıyla alınacak önlemlerin neler olduğunu belirleyen ilkelerde görülmektedir. BBC, çocuğun daha çok, zararlı içeriklerden korunması üzerine ilkeler oluşturmaktadır. Yetişkin etkisini, çocuk-yetişkin ayrımını pek fazla işlememektedir. Bu bağlamda BBC, çocukluk alanını, medyanın olumsuz etkilerinden özel olarak korunması gereken bir alan olarak görmektedir.

3.13 Çocukluğun Korunması İçin Medya Okuryazarlığı Eğitimleri

Medya okuryazarlığı, gelişmiş toplumların en çok üzerinde durdukları konu iken gelişmemiş toplumlarda yeni yeni önem verilen bir konu olmaktadır. Medya okuryazarlığı denildiğinde ilk akla gelen eleştirel bir kitlenin varlığı olmaktadır. Kitle iletişim araçlarından gönderilen iletiler kodlanırken, iletilerin oluşturduğu manipülasyon neticesinde hedef kitle tarafından detaylı bir çözümleme yapılmadan medya metinlerinin sonuçları anlaşılamamaktadır. Bu nedenle hedef kitle ideolojik yönlendirmeye açık hale gelmektedir. Medya okuryazarlığı en başında medyanın bu olumsuzluklarından çocukları ve bireyleri korumak için vardır. Medyanın zararlı etkileri sadece televizyon ve gazete de değil; video oyunları, sosyal medya platformları ve internet gibi iletişim olgusunun geçtiği her yerde ortaya çıkmaktadır.

Medya okuryazarlığı medyanın zararlı etkilerinden korunmak için verilen eğitim olarak görülmektedir. Glenda Mac Naughton'a göre³¹¹: "*Eğitim,*

---

³¹¹ Glenda Mac Naughton, **Doing Foucault in Early Childhood Studies Applying poststructural ideas**, London And New York: Routledge Yayınevi, 2005, s.79

seçimlerle ilgilidir. -örneğin, belirli şekillerde 'yapmak' için seçimler, bir hedef kümesini diğerine göre öncelik oluşturmak için seçimler yapmak. Bir sorunu ele almak ya da almamak için seçim yapmak" olarak ifade etmektedir. Bu seçeneklerin her biri medya okuryazarlığın eğitiminde çocuğun kim olduğunu, neden bu eğitimin verildiğini ve çocuğun bu eğitimle ne düzeye geleceği konusunda anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Medya okuryazarlığındaki temel hedef medyayı eleştirel bir biçimde etkin ve bilinçli kullanmaktır. Marc Prenksy³¹² çocukları "dijital yerli" olarak ifade etmektedir. Yeni medya çağının oluşturduğu çocuklar, "Dijital Göçmen"lere -ebeveynlerine- göre internet teknolojisine daha yatkın olmaktadır. Bundan dolayı çocuklar ile ebeveynleri arasındaki açıklık, nesil farklılığını da beraberinde oluşturmaktadır. Bu durum hem toplumsal alanda tezahür etmekte hem de yeni medya alanında kendini göstermektedir. Bu sebeple çocuklar yetişkinlerin bilemediği bir alanda kendi benliklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çocukları yetiştirecek olan ebeveynlik olgusu internet üzerinden öğrenilmektedir. Medya okuryazarlığı alanı boş olması isteyen kişilerin istediği şekilde at koşturduğu bir alan gibi görülmektedir. Nitekim geleneksel medyada, medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirici haber yapılmamakta, var olan sisteme eleştiri sunacak örgütlenmeleri bertaraf edecek söylemler içeren yapımlar sunulmaktadır. Bu anlamda yeni medya çağında kişilerin artık eleştirel tüketici olması yeterli gelmemektedir. Bu nedenle sorumlu bir içerik üreticisi de olmak mecburiyetinde bırakılmaktadır. Akademisyenlere göre medyaya düşen görev, moderniteye uygun, demokratik katılımlı ve ideolojik söylemlerden bertaraf edilmiş içerikler oluşturmaktır.

Medya okuryazarlığı konusunda çocukları özellikle okulda bilinçlendirmek bu anlamda daha yararlı olmaktadır. Ancak okullarda da bu konuların uygulamalı şekilde işlenmesini olanaklı kılacak bilgilerin yetersizliği

---

³¹² Shirky, "How Social Media Can Make History? Technology, Entertainment and Design"
http://www.ted.com/talks/clay_shirky_how_cellphones_twitter_facebook_can_make_history.html. Erişim Tarihi: (1 Ocak 2009)

ve bu alanda eğitimin yetkin kişiler tarafından verilmemesi yine bir dezavantaj olarak görülmektedir. Bu nedenle medya okuryazarlığı ile ilgili derslerde örnekler üzerinden gidilmemekte dersler geçirilmektedir. Oysaki bu konu geçirilmek bir yana okunarak bile öğrenilecek bir olgu olmamaktadır. Bu ders dikkatli ve detaylı, özverili anlatım ile olması gereken bir olgu olarak ifade edilmektedir³¹³.

Medya okuryazarlığında "nasıl" sorusu önem arz etmektedir. Eğer ki "nasıl" sorusunun cevabı bilinirse medyanın zararlı etkilerinden bir nebze olsun çocukları koruyabilmenin mümkün olacağı belirtilmektedir. Pembecioğlu, çocukların öğrendiklerini bilip bilmeme konusunun bu ders ve diğer dersler için ana problemi oluşturduğunu ifade etmektedir³¹⁴. Nasıl öğreneceğini bilmeyen çocuk bilip bilmemeyi de bilmemektedir. Çocukların ebeveynleri artık medya olmaktadır. Medya manipülatif etkisi büyük bir iletişim aracıdır ve bundan dolayı medyanın söylediği her şey mutlak gerçekliği ifade etmemektedir. Bu nedenle araştırmacılara ve pedagoğlara göre bu etkilere karşı savunmasız olmamak için geleceğin yetişkinleri olacak olan 21. yüzyıl çocuklarının medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirilmesi çok önemli olmaktadır. Bu anlamda medya okuryazarlığı temel bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

---

³¹³ Asrak Hasdemir, "Gelenekselden Yeni Medya Okuryazarlığına: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, ss.23-40.

³¹⁴ Pembecioğlu, a.g.m, s. 478

4.BÖLÜM

YENİ MEDYANIN BELİRLEYİCİ ETKİLERİ VE TOPLUMSAL KURGUYLA ŞEKİLLENEN ÇOCUKLUK PARADİGMASI

4.1 Bilişsel Gelişim Ve Kişilik Gelişimi Bağlamında Çocukluk Ve “Siber Uzam”

Çocukluğa ayrı bir anlam yükleyen yetişkinler, çocukluğun korunması gereken bir olgu ve yetiştirilmesi gereken bir alan olarak görmektedir. Nitekim bu, tarım toplumunda çocukların kullanıldığı dönemden farksız olmamaktadır; çünkü matbaanın icadı ile çocuklar, yetişkinler tarafından okuma yazma öğrenmesi gereken kişiler olarak sınıflandırılmıştır. Bu, ihtiyacın bir sonucu olarak görülmektedir. Buradaki amacın kilisenin bilgi tekeli ortadan kaldırmaktı. Her şeyden önce bilgiye olan açlık bunu ortaya çıkartmıştır. Daha sonraki süreç ise Ortaçağ'dan Modern Çağ'a geçiş, geniş aile olgusunu ortadan kaldırarak daha küçük olan çekirdek ailenin oluşmasına neden olduğu ortak bir görüş olarak akademisyenler tarafından belirtilmektedir.

Aile, çocuğa dünya ile ilgili ilk eğitimi veren, toplumsal kültürün altyapısının oluşturulduğu kurum olarak görülmektedir. Ebeveynler tüm bilgiyi çocuğa aile ortamında sağlamaktadır. Geleneksel toplumlarda çocukların korunması için masallar anlatıldığı belirtilmektedir. Çocuklar masalları dinlerlerken olumsuz bir durum olduğunda nelerin yapılması nelerin yapılmaması gerektiğini öğrenmektedir. Bu anlamda masalların öğretici ve koruyucu bir tür olduğu da ifade edilmektedir. Ancak masal döneminin bitmesiyle birlikte ebeveynler artık bilginin tek kaynağı olmamaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi, çocukların bu teknolojilere olan bağımlılığı sonucunda çocuklar dış dünyayla ilgili birçok olumlu ve olumsuz enformasyona sahip olmaktadır. Ebeveynler bu konuda daha bilgisiz oldukları için, çocuklar bu ortamlarda tek başına kalmaktadır. Çocukları bu ortamdan

tamamen uzaklaştırmak da bir çözüml olarak görülmemektedir. Matbaa makinesi ile birlikte yetişkinler tarafından çocukların okuyacağı kitapların türünün belirlenmekte oldu ifade edilmektedir. Bu, yetişkinler açısından denetim sağlanmasını o dönemde kolaylaştıran bir gelişme olmaktadır. O dönemde çocuklar ile yetişkinler arasında kitap konusunda farklı seçenekler bulunduğu belirtilmektedir.

Çocuklarını bakkala ekmek almaya gönderirken bile korkan ebeveynlerden internetin dipsiz kuyusunda yalnız bırakılmakta olan ebeveynlere geçilmektedir. Bilgi yetişkin tekelden kurtulmaktadır. Siber uzam sınırsız özgürlüğe sahip olma imkânı vermektedir. Bu ortam aynı zamanda çocukların yetişkin suçlarını, yetişkin sırlarını görmesini de sağlamaktadır. Bu bağlamda çocuklar yetişkinlerin kirli dünyasına adım atmaktadır.

Yeni medya çağında masallardan farklı olarak internetin bir çıkarım, bir ana fikir olgusu da bulunmamaktadır. Postman, herkesin aynı enformasyonu sahip olması yetişkin ve çocukluğun arasındaki keskin sınırları ortadan kaldırdığını ve bilişsel gelişim dönemlerinde farklılıklar yarattığını belirtmektedir. Giddens, postmodern dönem toplumsal hayatının çocukluk tasavvurunu kendine özgü nitelikleriyle, özellikle yetişkinlere olan muhtaçlığını yitirmesiyle bağdařtırmaktadır³¹⁵. Bu düşünceyi destekleyen olgu ise çocuğun enformasyon teknolojilerini yetişkinlerden daha iyi kullandığından ileri gelmektedir. Çocuklar yetişkin suçları işlerken, yetişkinler çocuklara şiddeti bir güç unsuru olarak diğerklerine karşı teşvik etmektedir. Artık "her şeyin en doğrusunu yetişkinler bilir." deyimini de artık eskide kalmaktadır.

4.2 Yöndeşme Sonucunda Eğitimde Dijitalleşmenin Okul Çağındaki Çocuklara Etkisi

Küreselleşmenin ve dijitalleşmenin sonucu olarak birçok küresel ve yerel medya ortamının her ortamında bulunmak zorunda kalmaktadır. Bu da

---

³¹⁵ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s.216

sonuç olarak yndeşmeyi beraberinde getirmektedir. Özellikle Web 2.0 teknolojisinden Web 3.0 teknolojisine geçiş interaktifliği de beraberinde getirmektedir. Etkileşim olgusunun en yüksek düzeylerde yaşandığı Web 3.0 ile birlikte "multi-medya"da hem video, hem ses, hem de yazı gibi birçok duyuya hitap eden bir yndeşik alan oluşturmaktadır. Bir telefon birçok çoklu ortamı bünyesinde barındırmaktadır. Telefon ile radyo programlarına, internete, video içeriklerine ulaşmak mümkün olmaktadır.

Çocuklar multimedyanın gelişmesiyle birlikte eğitim ve ğretim hayatlarında daha aktif olmakta, içeriklerin eğlence odaklı öğrenim sağlamasından dolayı da bilgileri kalıcı hale geleceği düşünülmektedir. Çocuklar gerektiği takdirde kaçırdığı dersleri bilgisayar ortamında derslerinin tekrarını alması mümkün olmaktadır. Bu aynı zamanda yetişkinler içinde büyük bir avantaj olmaktadır. Özellikle dil eğitimi konusunda yetişkinlerin herhangi bir kurs ortamına gitmeden bu ortamlarda interaktif bir eğitim ile dil öğrenmesi kolaylaşmaktadır.

İnteraktif ortamın ve yndeşmenin çocukluğa etkisi öğrenmeyi kolaylaştırması ve çocuğun sürekli olarak bilgi çemberinde kalması şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum eğitimde fırsat eşitliğini sağlamakta ve her çocuğun eğitimden eşit yararlanma hakkını elde etmesini sağlamaktadır. Türkiye'de de hayata geçirilen "*Fatih Projesi*" bu anlamda önem taşımaktadır. Eğitim ve ğretimi daha aktif bir yapıya büründüren bu proje sayesinde çocukların, eğitim ve öğretimlerinde daha etkileşimli olacağı ve çocuklar interaktif medyanın etkileşim özelliği nedeniyle derslerinde başarılı olacağı düşünülmektedir. Eğitimde Fatih Projesi ile öğrencinin, sadece dersteki başarısıyla değil, ilgi alanları, aktiviteleri ve eğilimleriyle değerlendirilebilmesi ve bu yolla, öğrencilerin tüm öğrencilik hayatlarına ait verinin analizinin yapılmasının önemi de ortaya ıkmaktadır³¹⁶. Bu veriler sayesinde çocuklar ileriye dönük meslek seçimlerinde istediği alana yönlendirilmesinde de kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

---

³¹⁶ Fatih Projesi, MEB, <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/> ,(7 Ocak 2019)

4.3 Yeni Medya Teknolojisi ve Gerçekliğin Etkisinde Değişen Masal

Anlatısı

Gerçekliğin dijital medya ile birlikte değişim geçirmesi, çocuklara özgü okunan masal anlatısını da değişime uğratmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin etkisinde değiştiği düşünülen çocuk ve çocukluk, medya şirketlerinin geleneksel masal anlatısında da değişime gitmesine neden olmaktadır. Daha çok masal anlatısı yeni medya ortamlarına uyarlanmaktadır. Nitekim bu durum yapılan bir reklam filminde görülmektedir. Bilindiği üzere "Kırmızı Başlıklı Kız" masalı her dönemin çocukları için anlatılmaktadır. Yine masallar iyi- kötü üzerine kurulu yapıları bulunmaktadır. Ancak yeni iletişim teknolojileri masal anlatısının yapısını değişime uğratmaktadır. Önceleri masallar, köy ortamlarında toplanan herkes için anlatılan sözlü bir edebiyat türü olmuştur. O dönemlerde masalların ortak bir dili bulunmaktadır. Bu anlamda masal nesiller arası köprü oluşturmaktadır. Ayrıca masalın birleştirici özelliği de bulunmaktadır. Bir kişi, birine bir hikâye anlattığı zaman onunla bağ kurmaya başlamaktadır. Masalın da amacı budur; bağ kurmaktır. Bu bağ, nesiller arasında olabileceği gibi insanlar arasında da olabilmektedir.

Bir telefon operatörü tarafından hazırlanan³¹⁷ reklam filminde yeni medya teknolojilerinin etkisiyle "Kırmızı Başlıklı Kız" masalının anlatı yapısının değişikliğe uğradığını ifade eden söylemlere rastlanılmaktadır. Videoda, "kırmızı başlıklı kız, büyükannesinin yanına gelince şüphelenmiş ve hemen tabletini çıkartıp fotoğrafını çekerek görsel arama yapmış, çıkan sonuçlarda büyükannesinin yerine yatan kişinin aslında kötü kalpli kurt olduğunu anlamış ve hemen oradan uzaklaşmış. Navigasyonu açarak en kısa yoldan evin yolunu tutmuş." Daha sonra gelen spiker sesinde ise "Şimdiki çocuklar her şeyi değiştirmek için geliyor. Turkcell dijital zekâ projesiyle çocuklarımız interneti daha doğru kullanıyor, daha güvenli ve daha verimli vakit geçirmeyi eğlenceli yoldan öğreniyor." İletişim teknolojilerinin gelişmesinin olumlu ve olumsuz etkileri elbette bulunmaktadır. Bu etkilerden farklı olarak, en büyük

³¹⁷Turkcell, Kırmızı Başlıklı Kız Dijital Zekâ Reklamı Sen Yap Diye, <https://www.youtube.com/watch?v=jZgxqDhmlXc> Erişim Tarihi: (29.05.2019)

gücü birleştirmek olan masal anlatı yapısı, bizzat çocuklar tarafından değiştirilmekte olduğu görölmektedir. Minyatür yetişkinler olarak tarif edilen çocuklar masaldan uzaklaşmakta ve gerçek olmayan ortamlarda hayaller kurmaktadır. Masalın en büyük özelliği çocuklara iyi ve kötü üzerinden sınırlar konulmasını öğretmektir. Masallar korkuyu serbest bırakmaktadır. Bu anlamda masal anlatı yapısının dijital teknolojilerle sekteye uğratılması çocukluk için dezavantaj olarak görölmektedir; çünkü iyi ve kötü üzerinden tavsiyeler veren masallardan uzaklaşan çocuklar dijital ortamın yarattığı korku kültüründen beslenmektedir. Oysaki masalın birleştirici ve eğitici özelliğinin unutulmaması gerekmektedir.

Bu reklamda aynı zamanda çocukların dijital teknolojiyi ne ölçüde kullandığının da işaretini oluşturmaktadır. Çocuklar, dijital teknolojinin dijital yerlileri olarak görölmekte ve dijital göçmenler için bu ortamlarda çocukların denetimi zor olmaktadır. Buradaki durum çocukluğun geleneksel masalı saçma olarak görmesi ve duruma daha gerçekçi bir düşünceyle bakmasından kaynaklanmaktadır. Çocuk, masalın gerçekliğini soyutlamakta teknolojinin gerçekliğini kabullenmektedir.

Gerçeklik, dijital dünyanın gelişmesiyle yeni bir boyut olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişen dijital dünya ile gerçeklik iletişim teknolojilerinin etkisi altına girmektedir. Sanallığın, gerçekliğin üstünde bir gerçeklik yaratması onu değerli kılan bir etmen olarak görmektedir. Nitekim gerçek olanın gerçekliğini yitirdiği, sanal olanın hiper-gerçeklikle sunulduğu bir iletişim teknolojisi devriminde çocuklar sanallıkla etki altına alınmaktadır. Gelişen teknoloji gerçek dünyanın yanılsamalarını kendi bünyesine kazandırmış ve kendi içinde sanal gerçeklik yaratmaktadır. Bu gerçeklikle bütünleşen çocuklar internet ortamındaki her türlü içeriğe gerçek bir gözle bakmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere çocuklar, yetişkinlerin sırlarına müdahil olduğundan beri - yetişkin sırlarını keşfettiklerinden beri- her türlü olumsuz içerikleri gerçekmiş gibi algılamaktadır.

Kültürel yozlaşma, şiddet, vb. olumsuz unsurların her biri siber ortama da taşınmaktadır. Toplumsal yaşamdaki olgular internet ortamında da

kendini göstermektedir. Toplumsal yaşamda, her çocuğun bir kimlik hakkı bulunmaktadır. Siber ortamlarda da her katılan kişinin bir kimliği bulunmaktadır. Mail hesapları, kullanıcı profilleri, kişisel bilgilerin yer aldığı bu kimlik oluşturma evresinde bireyler kendi kimliklerini gizleyebilmekte veya farklı fake(gerçek olmayan) hesaplarla siber zorbalık yapmaktadır. Birçok platform bu anlamda bu durumu engellemek için gerçek kimlik bilgilerini istemektedir. Ancak bu bilgilerin kimlik hırsızlarının eline geçmesi ayrı bir problem yaratmaktadır. Çocuklarda kişisel bilgilerini paylaşmaktan çekinmemektedir. Çocuklara özdeşlik peşinde koşmak adına siber platformlar tarafından sanal mekânda evrensel iletişim kimliği verilmektedir³¹⁸. Siber alandaki oluşturulmuş bu kimlikler onu yaratan hafızaları ve kimlikleri tekrar oluşturmaktadır. Kişinin sosyal yaşantısında da bu deneyimin içinde olmasını sağlamaktadır.

Yeni medyadaki gerçeklik, gerçek zaman ve mekândan kopuk olarak yaşanmaktadır. Bu anlamda çocukluk da gerçek yaşamdan kopuk yaşamaktadır. Çocukların sanal gerçekliğin büyüüne kapılmış olması ve ortamdaki gerçekliği tek gerçek gibi görmeleri çocuklar ve çocukluk üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda her zaman belirtilen medya okuryazarlığı devreye girmektedir. Çocukların gerçek yaşamdan kopmalarını engellemek için çocukluğun saf ve masumiyet ekseriyetinden kopmaması için medya okuryazarlığı önemli bir eğitim olmaktadır.

Sosyal ağlar kamusal hayatta ki gerçek duygularının internet ortamına ağsal duygularla yansımaları sağlamaktadır. Facebookta olumlu ve olumsuz ifadeler simgelerle ve emojilerle yorumlara eklenmektedir. Gerçeklik sosyal ağlarda boyut değiştirerek bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

21. yüzyılda kamusal alanda çocukluk ile sanal platformlar alanında yaşanan çocuklukta sanal çocukluk olarak ifade edilmektedir. Çünkü gerçeklik boyut değiştirmektedir. Gerçek hayatta mutlak bir ebeveyn denetimi içinde olan çocuk, çocukluğa özgü niteliklerini korumak için aile ortamında

---

³¹⁸ Yücel, a.g.m, s.512

yetiştirilmektedir; ancak siber ortamda yetişen ve büyüyen çocuk mutlak ebeveyn kontrolünden uzak kalmaktadır. Ebeveynlerinden daha iyi internet kullanıcısı olan çocuklar bu anlamda çocukluğun başka bir boyuta kendileri tarafından taşınmasını sağlamaktadır. Bu gerçek olmayan ancak hiper-gerçeklikle bağdaştırılacak kadar da kendine özgü bir alan yaratmış olan çocukluk, yetişkinliğe özgü olan birçok olguyla beraber yetişmektedir. Yeni medyada çocukluk gerçekliğini yitirerek kendine özgü alan oluşturmakta ve korunmasız sanal bir çocukluk imgesi oluşturmaktadır.

Sosyal olmanın yeni medyada karşılığı ağlaşma diye ifade edilmektedir. Çocuklar internet ortamında temsilleri olmadığında kendilerini sanal zannetmektedir. Bu algı onlara sınırsız özgürlük gibi bir mantık yaratmaktadır. Siber uzamda çocuklar varlıklarına ve anlam arayışlarına sahiplik üzerinden ve tüketim mantığıyla bakmaktadır. Yücel'e göre³¹⁹: "Şiddet kötü alışkanlıklara özenç, toplumsal yabancılaşma, birey kültürünün en üst düzeye taşınması ve söylem üzerinden otorite kurma arayışı toplumsal olarak yapıcı bir denge kurmaya zarar vermektedir." olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda çocukların internet ortamının zararlı etkilerinden korunması için bilinçlendirilmeleri ve gerçek yaşama özgü ilişkilerin özendirilmesi, sanal âlemin neticede varoluşsal ve mekânsal bir kaçış kültürü olduğunu kavramalarını sağlayan eğitimlerin verilmesinin yerinde olabileceği belirtilmektedir³²⁰.

4.4 Dijital Medyada İdeal Olan Çocukluk İmgesi

Çocukluk ideolojik ve politik bağlamda incelendiğinde devletlerin, insanların, ideolojilerin bir imgesi olarak bir nesne olarak görülmektedir. Bu ideolojiler ve imgeler çocukluğa özgü hatalı profiller oluşturmaktadır. Bu hatalı imgeler hakikat olanlardan daha fazla ve daha kolay akılda kalmaktadır³²¹.

---

³¹⁹ Yücel, a.g.m, s.522

³²⁰ A.g.m, s.522

³²¹ Elkind, a.g.m, s.35

Teknolojik devrimin yaşandığı 20. yüzyıla kadar toplumsal hayatta birçok çocukluk imgesine rastlanılmaktadır. David Elkind'e göre antik çağdaki çocuk imgesi, toplumsal yaşam için de eğitilmesi gereken bir imge üzerine kurulu olmaktadır. Babil'de oğlanlar ve kızlar altı yaşında okula gitmekteydi ve yoksulluk içinde olan çocuklar bile okumayı öğrenmektedir. Eski Roma'da kadınlar ve erkekler diğer antik toplumlara göre daha eşit bir konumda eğitim almakta oldukları düşünülmektedir. Ortaçağ'da çocukluk imgesine verilen önem bir eşyaya, mala verilen değerle aynı ölçüde olduğu belirtilmektedir. Amerika'da ise çocuk imgeleri çok daha kötü şartlarda oluşmuştur. Kölecilik sistemi ve sömürgecilik dönemlerinde çocuklar tarlalarda, çiftliklerde çalıştırılarak ucuz kazanç olarak görülmektedir. Sanayi devriminde ise çocuklar ucuz fabrika işçileri olarak görülmektedir. Özellikle Elkind'e göre³²²: "Fabrika düdüğünün, çalışma gününü, başlangıcını ve bitişini belirlediği gibi, okul zilleri de okul gününün başlangıcını ve bitişini belirlemektedir". şeklinde o dönemin yapısını belirtmektedir. O dönemde çocuklar okula, iş eğitimi almak için yani fabrikalarda çalışabilmek için yetkinlik kazanma amacıyla gönderilmekte olduğu ifade edilmektedir.

21. yüzyıl ve sonrasındaki çocuk imgeleri ise bilimsel temele sığdırılmaktadır. Medyanın elektronikleşmesi ve dijitalleşmesi modern çocukluk imgesini de toplumsal, dinsel ve siyasal kökende daha etkili kılamamaktadır. Çocuk imgelerinin yetişkinler tarafından oluşturulan imgeler olduğu belirtilmektedir. Çünkü yetişkinler de çocukluk dönemlerinden geçmektedir. Çocukların yetişkinlere bağımlı olması, yetişkinlerin bağımsız olması, Elkind'e göre çocuğun bağımsızlığının yetişkinler tarafından başa çıkılması zor bir durum olarak görülmesi kuşaklar arasındaki çatışmanın sebebi olduğunu belirtmektedir. Margaret Mead ise sürekli değişim içerisinde olan kültürde, toplumsal normların farkında olmayan çocukların teknolojiye yetişkinlerden çok daha iyi uyum sağlamasının nedeni olarak görülmektedir³²³.

---

³²² Elkind, a.g.m, ss.35-36-37

³²³ Elkind, a.g.e, ss.42-43

Teknolojiye yetişkinlerden daha iyi uyum sağlayan çocukların çocukluk imgeleri de medyanın sayısal alanında yer edinmektedir. Buna göre çocuklar yetişkinlerin denetiminden uzak, kendi bağımsızlıklarını kendi çocukluk alanını ilan etmektedir. Klasik çocukluk evresinin yerini yeni medya ortamındaki çocukluk evreleri almaktadır. Geleneksel medyadaki çocukluk imgesinde tek taraflı bir iletişim yapısında çocuk kendi alanını ne yazık ki oluşturamamaktadır. Çocukluk alanı daha çok sömürülmekte ve ticari bir alan olarak görülmektedir. Yeni medya ortamında kendi kamusal alanını yaratan çocukluk minyatür yetişkin olarak ifade edilmektedir.

Minyatür yetişkin olan çocuklar için ideal çocukluk imgesi, devlet tarafından çocukluğa dair kişisel alanlarının sosyal medya ortamlarında da korunduğu bir çocukluk alanının yaratılması gerektiği konusunda araştırmacılar hem fikir olmaktadır. Devletlerin yanında ebeveynlerin de çocukluk alanına katkı yapması gerekmektedir. Ancak ebeveynlerin bu dijital çağda daha az ebeveynlik yaptığı gözlemlenmektedir. Nitekim birçok ebeveynin çocuklarını yeni medya araçlarıyla oyalaması buna örnek oluşturmaktadır. Elkind, bilişsel anlamda yetenekli çocuk imgesinin ebeveynler tarafından kendilerini bu konuda suçlu hissetmedikleri takdirde ihtiyaç kalmayacağını belirtmektedir³²⁴. Bunun yerine kendi kendine yeten ve toplumsal bilgiğe sahip çocuk imgesinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Yeni iletişim teknolojileri çağında bu imgelerin mümkün olacağı araştırmacılar ve sosyal psikologlar tarafından belirtilmektedir.

Kuşaklar arası uyumsuzluk sürekli bir kuşak çatışmasının yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda çocukluk imgelerini, çocukluğun kendine özgü alanının korunması gerekmektedir. Bu bağlamda kuşakların çatışmasını değil entegrasyonunu mümkün kılmak gerekmektedir. Erken çocukluk eğitimi önemseyenler için çocukluk imgesi üzerine savaşılmaması gerekmektedir. Savaşılmadığı takdirde çocukların mutluluğunu düşünen ancak o mutluluğun içindeki ideolojik hegemonyayı bilmeyen ebeveynler çocukları için yeterli olamayacağı düşünülmektedir. Çocukların

---

³²⁴ Elkind, a.g.e., ss.42-43

imgesel düzeyde gelişebilmesi için maneviyata da önem verilmesi ve empati olgusunun çocuklara kazandırılması gerekmektedir. Bu anlamda Kate Adams, Brendan Hyde, Richard Woolley yaptıkları ortak çalışmada "manevi zekâ, çocukların karşılıklı anlayışı ve nezaketlerini geliştirmelerini sağladığını, çocukların ve gençlerin kişisel bir kimliğinin oluşturulmasına yardımcı olan bir benlik ve iç ses duygusu kazanmalarını sağladığını"³²⁵ ifade etmektedirler. Bu anlamda çözümler üretilip çocukluğun yeni medya ortamındaki olması gereken çocukluk alanının, temsil ve kimlik biçiminin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.

4.5 İlk Ve Ortaokul Döneminde Medya Okuryazarlığı Dersinin İdeal Olan Çocukluğa Etkisi

Çocukların yaşanabilir bir dünyada çocukluğunu ikame ettirmesi yeni medya çağı toplumsal yaşamında biraz çaba gerektirmektedir. Hiçbir ebeveyn çocuklarının üstü açık yatmasını, üşümesini istememektedir. Yine ebeveynler tanımadığı, güvenmediği bir kişiye çocuklarını emanet etmemektedir veya elinden tutup parka götürmesine izin vermemektedir. Ancak internet ile birlikte anne ve babalar çocuklarını hiç görmedikleri, tanımadıkları kişilere emanet etmektedir. İnternete olan bu aşırı güven bir takım toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. İnternetin çocukları, kişilik problemleri, psikolojik bunalımlar, korku, sürekli tedirgin ve anksiyete gibi problemler yaşamaktadır. Çocuklar ses çıkarmasın, baş ağrıtmasın, ödül olsun diye verilen her telefon, her cihaz çocukları bu tarz problemlere biraz daha yaklaştırmaktadır. Ebeveynlerin sorumluluğunun bittiği yerde devletin sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Devletin sorumluluğunun bittiği yerde ise uluslararası sözleşmeler ön plana çıkmaktadır.

Teknolojik devrimin yaşandığı ve interaktif döneme girildiği internet çağında çocuklar için medya okuryazarlığı dersi eğitim hayatına seçmeli ders olarak girmekte ve dersleri alan öğrencilerin %70'e yakını dersi faydalı bulmaktadır. Nezih Orhon, öğrencilerin ebeveynlerinin de bu dersleri almaları

---

³²⁵ Brendan Hyde, Richard Woolley, **The Spiritual Dimension of Childhood**, London: By Jessica Kingsley Publishers, 2008, s.145

gerektiğini düşünmektedir³²⁶. Çocukların nasıl temsil edildiği medya okuryazarlığı bilinciyle kazanılacak bakış açısına göre belirlenmektedir. Orhon, çocukların birçoğunun medya kullanımlarında daha seçici olduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda her üç çocuktan ikisi içerik seçimlerinde daha özenli ve seçici davrandığı belirtilmektedir. Ayrıca yine aynı orandaki çocukların sosyal medya içeriklerini alınan derslerden sonra gerçekliğini sorguladıklarını belirtmektedir. Bu anlamda bakıldığında medya okuryazarlığı dersinin faydalı olduğu gerçeği tartışma götürmeksizin kabul edilmektedir. Geleneksel medyada ebeveynleriyle hep bir arada olan çocuk, internet ortamında artık yalnız kalmaktadır. Medya okuryazarlığı çocukların tek başinalığında bir kalkan olarak görev almaktadır. Çocukların sosyal mecrada bulunma isteği yemek yeme gibi bir ihtiyacın alışkanlığa dönüşmesi halini almaktadır. Haber almak, iletişim kurmak bir ihtiyaçken sosyal medyada olmak zevk almak için yenen yemek gibi olmaktadır.

İnternet ve yeni medyada yaşanan şiddet ve siber zorbalık gibi olumsuz etkilerden çocukluğu korumak için medya okuryazarlığı konusunda eğitim almak gerekmektedir. Bu eğitimin sadece çocuklar için değil, kişisel kimliğini gizleyen casuslar ve gerçek kimlik yerine sanal kimlikler oluşturan hackerların sömürüsüne maruz kalabilecek herkes için gerekli olduğu belirtilmektedir.

Yeni medyanın gizlilik ve sanal kimlik olgusu olumsuz davranışları yüreklendirmekte ahlaki ve toplumsal değerlerin yok olmasına neden olacağı düşünülmektedir. Çocukluk bu anlamda kendi alanında art niyetli kişilerin kuşatmasına maruz kalmaktadır. Çocuklar medya okuryazarlığı ile bu anlamda kendilerini uygunsuz içeriklerden koruyabilmesi mümkün olmaktadır. Bu sayede çocuklar, en azından içerikleri daha bilinçli bir şekilde paylaşmakta, üçüncü şahısların eline geçmemesi için neler yapılması

---

³²⁶ Nezh Orhon, " Türkiye'de Medya Okuryazarlığı ve Çocuk", **TRT Uluslararası Çocuk Medyası Konferansı**, Oturum Sunumları, <https://www.trtcocukmedyasikonferansi.com/uploads/2018/12/20/43c0938d152e42c29b0c946675b0b4c6.pdf> (29 Kasım 2018)

gerektiğini bilmektedir. Yine bu sayede çocuklar mahremiyet alanlarının sınırlarını daha da genişletmesi gerektiğini öğrenecekleri belirtilmektedir.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun sosyal medyanın zararlı içeriklerinden çocukları ve çocukluğu korumak için iki bin on yedi yılında yapmış olduğu çalıştay raporuna göre³²⁷: Çocuklara güvenli internet hizmeti sunulması, aile ve çocuklara özgü içeriklerin filtreleme yoluyla kontrollü sunulması, seminerler ve medya okuryazarlığı derslerinin çocukların bilinçlendirilmesi için daha da çoğaltılması gerektiği ifade edilmektedir.

4.6 Bilişsel Ve Psikososyal Gelişim Kuramları Bağlamında Yeni Medya Araçları Etkisindeki Çocukluk

Gelişen teknolojinin çocuklar üzerindeki bir diğer etkisi de çocukların psikososyal gelişiminde manipülatif yaralar oluşturmaktır. Gelişen medya çocukların psikososyal gelişimlerine dışarıdan etki etmektedir. Medya, çocukları ticari bir öge olarak görmekte ve çocukların reklamlar aracılığıyla gelişimlerine etki etmekte ve yön vermektedir.

Medya çocukların tutumlarını değiştirmekte ve sosyalleşme alanında bir dizi kurallar empoze etmektedir. Facebook, twitter, tik-tok gibi uygulamaların sınırları belirlenmiş bir takım kurullarla kullanıcıları kısıtlamaktadır. Bu uygulamalarda arkadaşlıklar belli standartlara indirgenmektedir. Kimliği gizli birçok kişi aynı yerde paylaşımlar yapmaktadır. Hafıza Ejderoğlu'nun yaptığı bir çalışmada³²⁸ "çocukların zihinleri ve dil gelişimleri hızlı gitmesine rağmen mantıklı düşünme becerilerinin bu gelişimler kadar hızlı gitmediğini" belirtmektedir. Bu durumda çocukların psikolojik ve sosyolojik gelişim hızları ile medyanın sunmuş olduğu içeriklerin

---

³²⁷ T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, " Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştay Raporu", s.17, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu/c-alis-tay-raporu-pdf.pdf>, (10 Ocak 2019)

³²⁸Hafıza Ejderoğlu, "Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Medya Araçları Kullanımının Etkisi", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 80, Ekim 2018, s.561

çocukların gelişim hızlarından daha hızlı olduğu görülmektedir. Bu içerikler genellikle yetişkinlere özgü içerikler olarak sunuldukları için ve bu uygulamalar yetişkinlere özel uygulama oldukları için çocukların algı mekanizmalarına hitap etmemektedir. Ayrıca hitap etmemekle kalmamakta; daha fazla soyutlayarak dışlamakta olduğunu belirtmektedir.

Okul öncesi çocuklarda medyanın çocukların duygusal gelişimine etkisi oldukça fazla olduğu ifade edilmektedir. İki yaşında belli bir oranda kelime dağarcığı olan çocuklar daha ileriki yaşlarında bu kapasiteyi hızlı bir artış ile on beş bin kelimeye kadar çıkaracağı belirtilmektedir. Çocukluğun ilk dönemlerinde, ortalama iki üç yaş arasında çocuklar kendilerini ifade edebilmek için çabalamaktadır. Kendilerini ifade ettiği ölçüde mutlu olmaktadır. Ancak burada tablet, telefon gibi elektronik araçların ve medyanın devreye girmesi bu jestlerin mimiklerin oluşmasını engellemektedir. Uzmanlara göre, çocuk sosyal uyaranlardan yoksun bir durumda olduğu için çocukluk çağında yaşayacağı bu yalnızlık, psikolojik gelişiminde yetişkinlik döneminde büyük sorunlar doğuracağı belirtilmektedir.

Erken çocukluk dönemi, çocukluk dönemleri arasında en kritik dönemi oluşturmaktadır ve bu dönem bir ömrün verimli veya verimsiz geçirilmesini sağlayan önemli bir dönem olmaktadır. Çocuk bu dönemde gerçek ve sanal arasındaki dünyada sıkışıp kalmaktadır. Bu sıkışıklıktan çocukları kurtaracak yegâne kişiler ebeveynleri olmaktadır. Ebeveynler dikkatli olması gerektiği ve bu aletlerle geçirilen zamanı kontrol altında tutması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durumda esas sorumluluk ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler çocuğun bu araçlarla geçirdiği zamanın kontrol mekanizması olması gerekmektedir. Teknoloji kullanımı sınırlandırılırken teknolojik gelişmelerinde gerisinde kalmadan eğitici ve öğretici tarafının kullanılmasına özen gösterilmesi gerektiği uzmanlar tarafından ortak bir kanı olarak belirtilmektedir.

4.7 Bilişsel Ve Psikososyal Gelişim Dönemleri Bağlamında Sosyal Medya Kullanımının Aile İçi İletişime Etkisi

Bazı akademisyenler ve Ümit Demir tarafından yapılan çalışmalar sonucunda çocukların aile içinde de yeni medyayı kullandıkları, bundan dolayı da aile için de birçok iletişim sorunlarının da meydana geldiği belirtilmektedir. Çocukların aile de yapılan sohbetlerden sıkıldıklarını, aile içinde yapılan sohbetler esnasında sosyal medyadan habersiz kaldıklarını bundan dolayı da tedirgin olduklarını belirterek "*İnternetin bireylerin ailelerine ve arkadaşlarına ayırmaları gereken zamanı azalttığına inandıkları; bunların %10'unun ise internet yüzünden ev dışı aktivitelere daha az katıldıklarına inandıkları saptanmıştır.*"³²⁹ internetin aile ve arkadaş ortamlarına ayrılan zamanı azalttığı bununda sosyal alanda yalnız kalmalarına neden olduğu belirtilmektedir.

Birçok kullanıcı twitter gibi facebook gibi sosyal medya ortamlarını kendilerini özgürce ifade edebildikleri bağımsız bir ortam olarak görmektedir. Bu durumun çocukların aile ortamından uzaklaşmasına, aile içi iletişimin bozulmasına ve problemlili aile yapısına neden olan sosyolojik bir tehlike olarak görülmesine neden olmaktadır³³⁰.

Uzmanlara göre sosyal medyanın etkin kullanımında yapılacak olan iş birliği ve enformasyon paylaşımı neticesinde uygun pedagojik içeriklere sahip araç ve gereçlerle ebeveynler çocuklarına daha nitelikli içerikler sunabilme imkânına sahip olacağı belirtilmektedir³³¹.

4.8 Yeni Medya Ortamında Sosyalleşmenin Çocukluk Dönemlerine Etkisi

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sosyalleşmenin de boyutları değişime uğramaktadır. 1960'lı yıllarda sosyal bilimler, bilgisayar ve

---

³²⁹ Ümit Demir, "Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale'de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" **Selçuk İletişim Dergisi**, 2016 s.45

³³⁰ Demir, a.g.m, s.46

³³¹ McLoughlin C and Lee M J W, "Social Software and Participatory Learning: Pedagogical Choices with Technology Affordances in The Web 2.0 Era, Ascilite, Singapore", 2007, ss.664-675

telefon teknolojisinde yaşanan gelişmeyle birlikte iki binli yıllara doğru çocuk alanına da yönelmesine neden olduğu belirtilmektedir.

Yaşanan bu gelişmeler ve değişimler sonucunda sosyalleşmenin boyutlarının değişmekte olduğu, çocukların psikososyal, fiziksel ve bilişsel gelişim dönemlerinin büyük oranda etkilenmesine neden olduğu düşünülmektedir. Büyük kentlerde ev ortamında yetişen çocuklar, sosyalleşmeyi de internet ortamında yaşamakta, toplumsallaşma sanal âlemde gerçekleşmektedir. Bu durumun sonuçları olarak çocuk bir takım psikolojik problemlerle karşı karşıya kalmakta ve en büyük etkisi yalnızlaşma üzerinde olmaktadır. Yalnızlaşan çocuk, kendini ifade etmekte zorlanmakta gerçek yaşamda çocukluk dönemlerinin gerektirdiği ölçütlerin dışında gelişiminin sürdürdüğü belirtilmektedir³³².

İlkokul ve ortaokul dönemindeki çocukluk üzerine yapılan çalışmalarda kent yaşamının bu dönem çocukları için ekolojik gelişmeyi oluşturduğu ifade edilmektedir. Her ülkenin, her toplumun kentsel çevre ekolojileri farklı olmaktadır. Bu durum çocukların hem dijital medyayı kullanmasında etkili olmakta hem de sosyalleşme açısından farklı olguların yaşanmasına neden olduğu düşünülmektedir³³³.

Ebeveynler de çocuk yetiştirirken bu ortamların etkisini azaltabilmek için çocukları daha fazla sosyal alana gerçek alana yönlendiren aktiviteler geliştirmek zorunda kalmaktadır. Ancak ebeveynlerin çocuğu ne için ve neye göre yetiştireceği konusu da belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Nesillerin devamlılığını sağlayacak olan çocuklar, devletlerin yeni toplum yaratma düşünceleriyle karşı karşıya kalarak ideolojik anlamda yönetilmektedir. Bu anlamda da sosyalleşme olgusunun yine devletler, medya sahipleri ve çocukluğu yönetmek için çabalayan örgütlerin elinde olacağı düşünülmektedir.

---

³³² Aburrahman Özkan, "Dijital Medya Ve Çocuk: Sosyalleşmenin Yeni Boyutları", (Yayınlanmış Doktora Tezi, **Sosyoloji**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2016), s.2

³³³ Özkan, a.g.e., s.5

Sosyalleşmenin bir başka boyutu da zorunlu bir ortam olarak ortaya çıkan sosyolojinin son yıllarda en fazla üzerinde durduğu okul ortamı olmaktadır. Okulların karşılıklı anlaşarak çocukları ülke ülke uluslararası dolaşıma sokması çocukların sosyalleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Sürekli farklı ülkelerde ders ve eğitim alan çocuk kültürün yeniden üretiminde etkili olarak aynı zamanda da sosyalleşmektedir. Bu da çocukluğun her ülke tarafından farklı manipülasyon araçlarıyla etkilenmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle çocuk, farklı dönemlerde çocuklukları farklı zaman çizelgelerinde ortaya çıkmaktadır³³⁴. Çocukları dolaşıma sokmadaki amaç ise çocuklar üzerinde hareket oluşturarak çocukların yerleşmiş kültürel kimliklerinin sorgulanabilecek bir olgu olduğunu ortaya koymaktır. Ancak bu değişim ve sorgulama şekli gelişen yeni iletişim ortamlarının nedeniyle daha çok sanal alem boyutuna geçmektedir. Çocuklar başka ülkelere gitmeden de internet ortamında sanal sosyalleşme yaşamaktadır. Teknolojinin eş zamansız olgusu eğitimin dijitale geçmesine neden olmuş, sosyalleşme de bu boyutta yaşanmaya başlamaktadır. Böylece kültürel kimliklerin yeniden inşası zaman tasavvurunun etkisi dışında yaşanmaya başlamaktadır.

4.9 Suç Ve Şiddet Bağlamında Çocukluk Paradigmasının Değişimi

Türkiye’de ve dünyada birçok kötü örneklerine şahit olunan çocuk suç oranlarında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Çocukluk çağında silahla okul basıp en sonunda kendini öldüren, çocukların kapkaç ve hırsızlık yaptığını gösteren haberlerin yaş olarak on yaşın altına düştüğü bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum uzmanlara göre yetişkin suçlarıyla çocuk suçları arasındaki farkın hızla azalmakta olduğunu ve cezaların da çocuk ve yetişkin ayrımında birbirine benzediğini göstermektedir³³⁵.

Şiddet gösterileri sunan kitle iletişim araçlarının bir arınma gerçekleştirildiği fikri akademik çalışmalarla bazı araştırmacılara göre

---

³³⁴Sara Amadasi, “Children and transnational identities in the context of compulsory schooling – Methodological notes from research conducted in Parma and Reggio Emilia/Italy”, Claudia Maier-Höfer(Ed.), **Angewandte Kindheitswissenschaften – Applied Childhood Studies** içinde (206-232), Deutschland: Springer VS, s.213

³³⁵ Postman, a.g.e, s.9

reddedilmektedir³³⁶. Çocuklar bazı olumsuz duygularından arınmak istemektedir. Bu dönem dönem gerçekleşen bir olgu olmaktadır. Uzmanlara göre en çok görülen dönem ise ergenlik olmaktadır. Bu durum bilinçaltından edinilen deneyimler sonucu oluşmaktadır.

Amerika'da yapılan bir araştırmada en çok izleyicinin bulunduğu semtlerde yayınlanan seksen saatlik bir programda seksen dört adam öldürme veya şiddet olayı gösterildiği ifade edilmektedir. Yine aynı araştırmaya göre, iki ile yedi yaş aralığındaki yirmi altı milyona yakın çocuğun izleyeceği saatlerde yayınlanan programlarda her on üç dakikada bir şiddet olayı yer almaktadır. Bu araştırma gösteriyor ki şiddetin televizyon kültüründe çok fazla kullanılmakta olduğunu ve benimsendiğini ortaya koymaktadır³³⁷.

Youtube'da her geçen gün farklı farklı içerik üreticileri tarafından paylaşılan videolar ile dolu olduğu bilinmektedir. Nitekim evlilik hayatının başlangıcı olan "Sizi karı koca ilan ediyorum." cümlesi dijital bir anonsa çevrilmiş ve dijital evliliklerin yolunu açabilecek "sizi karı-koca olarak tweetliyorum" anonsuna dönüşmeye başlamaktadır. Bu durum gerçek yaşamın sanal âleme taşındığının göstergesi olmaktadır³³⁸. Bu evlenme olgusu hem gerçek hem de sanal bir kimliği ifade etmektedir. Gelecekteki evlilik akdinin sosyal ortamlarda gerçekleşmesi fikri hiç uzak bir ihtimal olmamaktadır. Mahremiyet ve ifşanın bu denli sömürülmesi geleceğimizin teminatı olan çocuklar için endişe verici bir olgu olmaktadır.

Siber âlemde çocukların beğenilme arzusu içinde kendi bedenlerini ifşa etmelerine tanık olunmaktadır. Bu bilinçli bir paylaşma üzerinden yürütülmektedir. Narsistliğin en yüksek seviyede yaşandığı bu platformlarda özellikle çocuklar iyi bir medya okuryazarı olmadıkları için bu durumdan en çok etkilenenler onlar olmaktadır. "Black Mirror" dizisinin üçüncü sezonunda ele alınan "*Sus ve Dans Et*" isimli bölümde dizüstü bilgisayarına virüs giren

---

³³⁶ Jonathan L. Freedman, Media Violence and its Effect on Aggression: Assessing The Scientific Evidence, Toronto: University of Toronto, 2002 Aktaran: David Trend, '**Medyada Şiddet Efsanesi-Eleştirel Bir Giriş** ', Gül Bostancı (çev.) Yapı Kredi Yayınları,1.Baskı, İstanbul, Ekim 2008, ss.50-51

³³⁷ Pembecioğlu, a.g.m, s.411

³³⁸ Yücel, a.g.m, s.518

genç, kişisel alanı olan odasında uygunsuz bir şekilde yakalanmaktadır. Daha sonra cep telefonuna gelen mesajlardaki (hırsızlık, öldürmek gibi) emirleri yerine getirmek ile sırlarının açığa çıkmasını riske atmak arasında seçim yapmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum siber zorbalığın ve ifşanın en iyi şekilde anlatıldığı yapımlardan birisi olmaktadır. Sonuçlarının endişe verici derecede gerçek yaşama uydurulması onun ne kadar tehlikeli bir durum olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Çocuklar bu platformlar üzerinden *hacklenerek* yasal olmayan birçok şeyi yapmak zorunda bırakılmaktadır. Birçok suçların siber âlem üzerinden gerçekleşen zorbalıklar ve ifşadan ötürü kaynaklandığı bilinmektedir.

Nilgün Tatal Cheviron'a göre³³⁹: "Toplumların yaşayış biçimlerinden ve gelişmişlik düzeylerinden ötürü şiddetin toplumsal farklılıkları da ortaya çıkmaktadır. Bir toplumda fazla olan şiddet ögesi diğer toplumlarda daha az olabilmektedir. İçerdikleri şiddete göre şiddet içeren görüntülerin etkisi de değişmektedir. Şiddet içerikli bir filmin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki etkisi ile Kanada'daki etkisinin aynı olmadığını da söylemektedir. Bunda, Kanada'nın ABD'ye göre günlük yaşamda daha az şiddetin olduğu bir ülke olması etkilidir". Şiddetin sonuçları toplumsal manada her toplumda etkileri farklı olabilmektedir.

Türkiye'de çocuk ve genç nüfus oldukça fazla olmaktadır. Siber zorbalık ve ifşa üzerine kurulu medyanın, çocukların gelişim ve davranış konusunda olumsuz yönde etkilenmesine neden olduğu bilinmektedir. Yeni iletişim teknolojilerini çok fazla kullanan gençlerin ekme kuramı ile bağdaştırıldığında ileriye dönük toplumsal düzenin bozulmasında büyük bir etken olacağı düşünülmektedir. Volkan Yücel "Siber alan onu yaratan hafızaları ve kimlikleri yeniden örgütler"³⁴⁰, diyerek bu alanın oluşturduğu kimlikler üzerinden mekân ve zaman deneyimini symbiotik ilişki çerçevesinde örgütlendiğini

³³⁹ Cheviron, a.g.m, ss.191-192

³⁴⁰ Volkan Yücel, "Siber Alan ve Gerçekliğin Gençler Üzerinde Gündelik Sosyal Regülasyonu: Facebook"-, **TRT Akademi Dergisi, Medya ve Çocuk**, Cilt-2, Sayı 4, Temmuz 2017, s.512

belirtmektedir. Öyle ki çocuk yaşta ruh ve beden sağlığını yitiren çocukların sağlam bir toplumsal düzen kurma düşüncesi hayalden ileri gitmemektedir.

Geleneksel medya da şiddet tekrara dayalıdır tekrarlar şiddetin kalıcılığını sağlamaktadır. Geçicilik toplumun teknolojik fetişliğini ön plana çıkartmaktadır. Böylelikle ölümler sürekli gösterilerek geçici hale getirilmekte ve anlamsızlaşmaktadır³⁴¹. Teknoloji ölümü ebedileştirirken başkasının ölümünü sürekli tekrarlamakta ve bireyleri ölüme hazırlamaktadır.

Gelişen dijitalleşmeyle birlikte şiddet oranında da paralel bir artış yaşanmaktadır. Nitekim dünya üzerinde çocuk suç oranları da artmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda çocuk katillerinin arttığı "pompalı silahla okulda dehşet saçtı" şeklinde başlık atılan haberlerle çoğalan bir dijital çağda yaşanıldığı düşünülmektedir. Yetişkin suç oranları ile çocuk suç oranlarındaki ayırım hızla azalmaktadır. Bu nedenle temsil biçimi sorunsalı, esasında yetişkinlikle alakalı olmaktadır. Yani asıl sorun yetişkinler olmaktadır. Çocukların yetişkin gibi medya organlarında ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel medyada ise yetişkinlerin sırları ve çocuğun dönemleri temel alındığında, televizyonun etkisi göz ardı edilememektedir. TV tüketiminin aziz efendileri olan reklamların, çocukların ilgisini çekebilecek düzeye indirgemektedir. TV aslında ne yansıtıyorsa, yetişkinler de o dur denilmektedir. İçeriklerde korku işlenmekteyse veya şiddet olmazsa olmaz ise yetişkinlerin de aslında doğası budur denilmektedir. Postman, "Yetişkin yaşamının bu doğası, hastalık, şiddet, yetersizlik ve düzensizlikle doludur; fakat yetişkin yaşamının olumsuz özellikleri bunlarla sınırlı değildir. Örneğin bir şey satın almanın bir hazzı vardır. TV, daha ilk yaşlarda çocuklara tüketiciliğin hazzını, yer cilasından otomobile kadar herhangi bir şeyi satın almanın doyumlarını gösterir." Çocuk üzerinden sunulan bu tüketim hiçbir zaman masum olmamaktadır. TV yetişkinlerini, yetişkinler de çocuklarını yetiştirmektedir³⁴².

Televizyon çok uzun süreçlere yayılan etkilere sahip olmaktadır. Etkileri az gibi görünse de bu etkiler yavaş yavaş ve sindire sindire

---

³⁴¹ Castells, a.g.e, s.600

³⁴² Postman, a,g,e, s.96

gerçekleşmektedir³⁴³. Aynı durum yeni medya araçları içinde geçerli olmaktadır. Geleneksel medyadan farklı olarak televizyon yavaş yavaş etkisini verirken, yeni medya iletileri çok daha hızlı ve etkili olmaktadır; çünkü gerçek yaşam yeni medya ortamına uyarlanırken simülasyon edilmiş haliyle elektronik ortama aktarılmaktadır. Geleneksel medyada cinsellik, şiddet ve diğer olumsuz etkiler yavaş yavaş verilerek etkileri uzun süreli hale getirilmektedir. Çocukların kültürlenme olgusu da bu yolla, medya sahipleri ve pazarlamacılar tarafından manipüle edilmektedir.

---

³⁴³ İrfan Erdoğan, Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme, <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html> (14 Kasım 2018)

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her ülkenin ve her toplumun çocukluğa yükledikleri anlamlar birbirinden farklı olmaktadır. Modern çocukluğa inter-disipliner bir bakış açısıyla birçok disiplinden yararlanılarak bakılmaktadır. Bunlar pedagojik, hukuksal, ekonomik, politik ve ideolojik olabilmektedir. Modern paradigma içindeki çocuk, daha çok ilgi alanı haline gelmiş, toplumun ve insanlığın geleceği olarak görülmektedir. Teknolojinin ekonomi boyutu, medyanın teknolojik boyutu ve hem teknoloji hem de medyanın toplumsal boyutu içerisinde çocukluğun sınırlarının değiştiği görülmektedir.

Çocukluğa dair bugüne kadar yapılan çalışmalar temel alındığında çocukluğa biyolojik bir boyutta bakanlardan ideolojik olarak bakanlara kadar birçok farklı bakış açısı mevcut olduğu görülmektedir. Çocuk ve çocukluk tanımlamaları toplumsal ve kültürel etmenlere göre değişmiş, her dönemde farklı anlamlarda tezahür etmiştir.

Çocuklar yaşanmış ve yaşanacak olan dönemlerin en önemli aktörü olmaktadır. Çalışmalar sonucunda yetişkinlerin dünyasında yaşanan bir değişim sonucu çocukluk önemli bir konuma geldiği düşünülmektedir. Bu değişim matbaa makinesiyle birlikte oluşmuş, simgesel dünyanın oluşturduğu bir çocukluk imgesi olarak tarif edilmektedir. Matbaa makinesiyle enformasyona ulaşımın kolaylığı çocukluğun yetişkinlerin dünyasından dışlanmasına ve kendisine yeni bir dünya bulma gereğinin doğmasına neden olmuştur. İlk olarak yetişkinlerin okuma yazma öğrenmesi için açılan okullar farklı bir konuma gelerek çocukluğun özel alanına girdiği ve minyatür yetişkinlerin oluşmasına neden olduğu bir ortam oluşturmuştur.

Matbaa ile başlayan teknolojik gelişim transistör devrimiyle daha büyük bir çığır açan teknoloji devrini ortaya çıkartmıştır. Bu anlamda teknoloji kendi sonuçlarını doğurmuştur. O dönemde teknolojinin etkisi altında yaşanan toplumsal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin çocukluk alanında da

tezahür etmesi kaçınılmaz olmuştur. Çocukluğun, yetişkinliğin sırlarına erişmesi teknoloji ile daha kolay hale gelmiştir.

Çocukların dünyayı anlama ve anlamlandırma için yaptığı aktif zihinsel faaliyetler bilişsel gelişim olarak ifade edilmektedir. Çocuğun yaşadığı dönemlerde bilişsel gelişiminin aktif olması onun dünyayı algılamada pasif olmadığının kanıtı olmaktadır. Aynı zamanda öğrenme süreci de çocuklar üzerinde değişimler yaratmaktadır. Ancak bu zihinsel gelişme dönemleri birtakım olgular neticesinde sekteye uğramakta ve gelişimini geciktirmektedir. Bunun en büyük etkisi toplumsal, ekonomik ve sosyal alanda medya ve teknolojinin bu olgular üzerinde etkin olmasıyla sağlanmıştır.

1960'lı yıllara kadar çocukluk ile ilgili çalışmalar daha çok çocuk psikolojisi bağlamında ele alınmıştır. Ancak çocuk gelişiminde psikososyal gelişimin önemi daha sonra fark edilmeye başlanmış, çocuğa ve çocukluğa toplumsal ve sosyal çevrenin psikolojik etkisi de incelenmiştir. Böylelikle farklı açılardan çocukluk ele alınarak gelişimindeki çocukluk ifadesi çözümlenmeye çalışılmıştır.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi toplumsal ve sosyal çevrenin değişmesine neden olmuş çocukluk da bu etkiden nasibini almıştır. Kültür endüstrisi ürettiği popüler kültür ürünleriyle çocukluğu kısaçları arasında olarak çocuk yaşantısının her anına girmektedir. Böylelikle çocuklar popüler kültür ürünleriyle geçici mutluluklar yaşamaktadır.

Yeni medya ve teknolojinin gelişmesi çocuk ve medya ilişkisini arttırmıştır. Medya ve teknoloji bağımlılığının sonucu olarak çocukların psikososyal gelişimde, bilişsel gelişiminde ve kişilik gelişimlerinde olumsuz etkileri olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın sonuçlarından biri de yeni medyanın oluşturduğu yalnızlık, ruhsal bozukluklar ve psikolojik rahatsızlıklar neticesinde çocukluğun kaybolmaya başladığı görülmektedir. Aileler çocuklarını bu rahatsızlıklardan korumakta güçlük çektikleri ve yeni medya araçlarının

kullanımı konusunda ne yapacaklarını bilemedikleri görülmüştür. Çocuklar yeni medyayı ve interneti ebeveynlerinden daha farklı kullanmakta oldukları için ebeveynler, çocuklarının internet kullanma alışkanlıklarını izleme ve denetleme konusunda sıkıntı yaşamaktadır.

Ebeveynler yeni medya ve internetin kullanımını ne kadar kötü ve olumsuz görse de çocuklar için yararlı da bulmaktadırlar; ancak bu yarar daha çok ders öğreniminin ve tekrarının internet ile kolaylaşması, birçok işlerin halledilmesi gibi pratik anlamda olmaktadır. Yoksa aileler oyun oynamak, zaman geçirmek ve video izlemek için geçirilen zamanı olumsuz bir etki olarak görmektedir. Nitekim internetin şiddet, cinsellik, argo gibi olumsuz etkilerinin de olduğu ebeveynler tarafından bilinen bir gerçek olmaktadır.

Yapılan literatür çalışmalarında ve araştırmalarında birçok ebeveynin ilkökul döneminde olan çocukları yeni medya teknolojileriyle buluşturdukları görülmüştür. Yalnız ilkökul olarak değil; erken çocukluk döneminde dahi çocuklar bu araçlara ebeveynleri tarafından maruz bırakılmaktadır. Ailelerin, çocukları yaramazlık yapmasın diye buna göz yumdukları görülmektedir.

Uzmanlara göre teknoloji ve medya insan hakları temeline dayandığında gelişeceği düşünülmektedir. Bu anlamda ulusal ve uluslararası alanda çocuk seminerleri yapılmalı, insanlığın geleceği olan çocukların korunması için çalıştaylar düzenlenmesi gerekmektedir. Çocukluğun nasıl korunacağı, çocukluğun sınırlarının nasıl belirleneceğinin araştırılması, çocukların ideolojilerden nasıl arındırılması gerektiği üzerine çalışılması gerekmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların eski olduğu ve çocuğa çocuk gözüyle bakmadan yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle çocuğa çocuk gözüyle bakılarak, güncel medya teknolojilerinin etkisi göz ardı edilmeden tekrardan revize edilerek araştırılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan çocukluk paradigması, yeni medyanın gerçeklik ve kurgulanmış yapısıyla çocukların psikososyal ve bilişsel gelişiminde etkin rol oynayarak, çocukluk sınırlarına ne ölçüde etki ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çocukların imaj nesnelere haline gelmeleri,

temsil bakımından olumsuz temsil edilmeleri yetişkin-çocuk ayrımının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yeni medya araçlarının etkisinde olan çocuk, yetişkin gibi argo kelimeler kullanmaktan çekinmemekte, müstehcen konular konuşabilmekte, bu anlamda çocukluk yaş sınırının değişmekte olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmaktadır.

Geleneksel medyada tek yönlü gerçekleşen, tek taraflı olan iletişim olgusu dijital medya ile yerini çift yönlü, etkileşimli ve eş zamansız bir konuma geçirmiştir. Bu durum ise çocukların sosyalleşmesini başka bir boyut olan sanal âleme geçmesini sağlamaktadır. Kentleşme, göç ve büyük binalar içine hapsedilen çocuk sosyal anlamda kendini yalnız hissetmekte ve tek başına kalmaktadır. Bunun sonucu olarak da çocuk ağlar arası toplumda kendi klanını oluşturmuştur. Akranlarıyla değil de sanal âlemde hiç tanımadığı, sahte kimliklerle dolaşan insanlarla toplumsallaşmaktadır. Böylelikle çocuk, çocukluğa dair ne varsa kaybetmeye mecbur bırakılmaktadır. Bu anlamda ebeveynlerin de çocuğa "uslu dursun" diye verdiği telefon onu bu yalnızlığına daha çok itmiştir. Oysaki çocuk, doğası gereği uslu durmayacak, yaramazlık yapacak ve oyun oynayacaktır. Ama bu oyun sanal âlemde kurulan iletişimle olacak bir oyun şekli olmaması gerekmektedir. Bu nedenle çocuklar toplumsallaşmadan uzak, içe kapanık olmakta ve yalnızlaşmaktadır.

Çocuklar yeni medyanın sunduğu kişiliklerden ve imgelerinden etkilenmektedir. Youtube, instagram gibi uygulamalarda popüler olan bir içerik bütün içerik üreticileri tarafından kullanılmaktadır. Bu içerik üreticileri aynı zamanda çocuk da olmaktadır. Kendi kişisel sayfalarından, farklı kimliklerle mahremiyet alanını genişleterek içerik oluşturan çocuklar sonuç olarak kimlik karmaşası içinde kendilerini bulmaktadır.

Şiddet, gerçek dünya ile sembolik dünya arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak bir korku kültürü oluşturmaktadır. Korku kültürü de beraberinde nefret söylemlerini getirmektedir. "11 Eylül" saldırılarının yarattığı korku kültürü aynı zamanda islamafobiyi oluşturarak bir nefret söylemini de beraberinde getirmiştir. Çocuklar bu nefret söylemi ve korku kültürü içinde

şiddete meyil etmektedir. Böylelikle suç oranları da artmaktadır. Şiddet şiddeti doğurur deyimi bu anlamda tezahür etmektedir.

Medyanın olumsuz etkilerinin bilincinde olmak için medya okuryazarlığı önemli bir konu olmaktadır. Ebeveynler özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yaşayan ebeveynler medya okuryazarlığının ne ifade ettiğini bilememektedir. Medya okuryazarlığının amacı medyayı eleştirel bir biçimde okuma kabiliyetini oluşturmaktır. Medya okuryazarlığının eğitimi uzmanlar tarafından verilmesi gereken önemli bir konu olmaktadır.

Medya okuryazarlığında "nasıl" sorusu önem arz etmektedir. Bu anlamda çocukları ve çocukluğu medyanın zararlı etkilerinden nasıl korunması gerektiğinin bilincine erişilmesi gerekmektedir. Bu bilincin oluşturulması için ulusal ve uluslararası alanda çocuk ve çocukluk için uzun soluklu çalışmalar yapılması faydalı olacaktır.

Çalışmada yapılan araştırmalar temel alınarak ailelerin yeni medyayı çocuklarına kullandırmalarında kafa karışıklığı yaşadığı görülmektedir. Bu kafa karışıklığına sebep olan düşünce ise yarar ve zarar konusu olmaktadır. Aileler bu araçlardan vazgeçmenin yaşamı büyük yönde etkileyeceğini ifade etmektedir. Gündemden geri kalmanın çocuklar için dezavantaj yaratacağı düşüncesi kafa karışıklığının nedeni olarak görülmektedir. Yeni medyadan uzak kalamayan aileler ve çocuklar için medya okuryazarlığı şart olmaktadır. Öyleyse aileler hem sosyal çevrenin hem de sosyal medyanın yararlı taraflarının kullandırılması için çocuklara bu eğitim bilincini vermesi gerekmektedir.

Aileler hangi sitenin yararlı olup olmadığını, hangi oyunların olumsuz öğeler barındırıp barındırmadığını bilememektedir. Bu anlamda da akıllı işaretler, yönlendirici işaretler ve filtreleme gibi yol gösterici araçlar zararlı etkilerden korunmak için önemli olmaktadır. Ancak akıllı işaretlerin de yaşa göre genelleme yapması dezavantaj olarak görülmektedir; çünkü çocukluğun kesin çizgileri olmadığını, her çocuğun çocukluk dönemlerini farklı farklı yaşadığı daha önce belirtilmiştir.

Çocuklar toplumsallaşmayı yeni medya araçlarından öğrenmektedir. İlk olarak ailede başlayan toplumsallaşma süreci yeni medya çağında bu araçlar üzerinden yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle çocuk toplumsallaşma bağlamında yaşayacağı olgular ve eylemleri yeni medya ortamından öğrenmektedir. Bu, çocukluğun psikososyal, fiziksel ve bilişsel gelişim dönemlerinin daha erken yaşanmasına veya hiç yaşanmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle kimi zaman çocuklar yetişkin gibi davranmakta kimi zamanda daha çocuk gibi davranma özelliği göstermektedir. Bu durumda, aileler ve çocuklar arasında iletişimsizliğe sebebiyet vermektedir.

Medyanın özellikle yeni medyanın etkisinde çocukluğunu yaşayan çocukların gelecekte yetişkin olacakları unutulmaması gerekmektedir. Teknolojilerin yararlı işler için kullanılması, gelecek için kaygısı olan ebeveynleri biraz daha rahatlatacak önlemler alınmasını sağlamaktadır. Çocukluk ve çocuğun korunmasında alınabilecek bazı önlemler için şu öneriler sıralanabilir:

- Yeni medya ve diğer medya araçlarının görünen zararları bilinmektedir. İdeolojik anlamda verdiği zararlar ise iyi bir medya okuryazarlığı öğreniminin sonucunda kazanılmaktadır. Bu nedenle çocuklara ve ebeveynlere medya okuryazarlığı eğitimi verilmesi gerekmektedir. Çocuklara okullarda verilecek eğitimin yanında ebeveynlere de televizyonlar da verilecek eğitimlerin faydalı olacağı düşünülmektedir.

- Çocuklara medya konusunda mutlak yasaklar konulması onların yeni medya araçlarını kullanmasında çocukları daha cezbedici bir duruma sokmaktadır. Bu nedenle çocukların yeni medyanın yararlarını ve zararlarını bilerek kullanmasını sağlayacak bilinç yapısına erişmelerini sağlamak gerekmektedir. Bunun da aile ortamında veya okullarda verilecek eğitimler ile gerçekleştirilmesi mümkün olmaktadır.

- Teknolojik aletlerin gelişmesinden mütevellit sosyalleşme olgusu ortadan kalktığı için ayrıca sıkışık kent yaşamından dolayı çocuklar sosyal hayata katılamamaktadır. Bu durum onların iletişim ve özgüvenini olumsuz

yönde etkilemektedir. Bu nedenle çocuklara çocukluğunu yaşayabilecekleri ve çocukluk alanının sınırlarını geliştiren imkânlar sunan sosyal yaşama geçmeleri, bunu sağlayacak aktivitelerin ve olanakların sunulması gerekmektedir.

- Telefon ve diğer teknolojik aletlerin oluşturduğu benlik ve kimlik karmaşası çocuklar için daha cazip bir duruma gelmektedir. Yine youtube gibi sosyal platformlarda oluşturulan temsil biçimleri gerçek yaşamdan daha pratik gelmektedir. Bu nedenle çalışmayan kas gelişmediği için toplumsallaşmayan çocuk da gerçek hayatta yalnız kalmaktadır.

- Toplumsallık içinde anne ve babanın ne olduğu ebeveynler tarafından çocuklara öğretilmeli ve rollerin ona göre uygulanması gerekmektedir. Yani ebeveyn olmak ile ebeveynlik yapmak farklı olgulardır. Bu nedenle önce ebeveyn olmayı öğrenmenin çocukluk için yararlı olacağı düşünülmektedir.

- Çocuklara, yeni medyanın sunduğu günlük sanal tatminler (madalyalar, ödüller, puanlar) neticesinde çocuk, okul ve gelecekteki iş yaşantısında motivasyon bozukluğu yaşamaya muhtemel olmaktadır. Bu nedenle ebeveynler çocuklarda tablet kullanımı sınırlandırmaya gitmesi, ayrıca sosyal çevrede oynanan oyunlara çocuklarını teşvik etmesi gerekmektedir.

- Devletlerin de, kanal yöneticilerinin de, içerik sunucularının da çocukluğu korumadaki kendilerine düşen görevleri bilmesi gerekmektedir. Bu anlamda onlara düşen görev çocukluk sınırlarını ortaya koyarak ideolojiden uzak, daha az tüketim odaklı, çocuğun bilinç yapısına uygun içerikler üretilmesini teşvik etmek ve sağlamak gerekmektedir. Yine çocukların daha az reklamlarda kullanılması, cinsel bir obje olarak kullanılmaması çocuk istismarının önlenmesi açısından korunması gerekmektedir. Bu anlamda yapılacak anlaşmalar, çalışmalar, toplantılar öncü olacağı düşünülmektedir.

- Çocukların özünde çocuk oldukları, giyim ve yaşam tarzlarının da çocuk gibi olması gerektiği ebeveynler tarafından bilinmesi gerekmektedir.

Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki sınırları ortadan kaldıran, çocukları meta olarak tüketici ve haz odaklı gören kitle iletişim araçlarının bu etkilerinden çocukluğu korumak ebeveynler, bu alanda çalışma yapan akademisyenler, sivil toplum örgütleri ve devletlerin görevidir.

- Çocukları yeni medyanın zararlı etkilerinden korumak için filtreleme programlarının kullanılması ve çocuğun kendi sınırlarını bilmesi sağlanması gerekmektedir. Ebeveynler bunu sağlamaya çalışırken çocukların özgüvenlerini sarsmadan yapması gerekmektedir.

Sonuçta teknoloji her türlü duruma göre gelişmekte ve sürekli olarak değişmektedir. Akıllı telefonlar, bilgisayarlar, tabletler vs. her türlü teknolojik donanım yarar ve zarar ilişkisi çerçevesinde sonuçlar oluşturmaktadır. Tüm bunlar çocukluğun sınırlarının sürekli değişen bir yapısı olduğunu göstermektedir. Çocukluğun sınırlarını kesin çizgilerle belirlemek zordur. Ancak çocukluğa getirilecek yorumlar dönemin şartları temel alınarak ve o dönemin sonuçları göz önünde bulundurularak oluşturulması gerekmektedir. Çocuk, çocukluğu her dönemde farklı yaşamaktadır. Sosyal bilimlerin bu alanda da 1960'lı yıllardan sonra artan çalışması nedeniyle çocukluk en ince detayına kadar araştırılmıştır. Bu yıllardan itibaren teknolojinin gelişmesi çocukluğun daha da önem kazanmasını sağlamış ve araştırmacıların bu alana yönelmesine neden olmuştur. Sonuç olarak çocuk ve çocukluk sınırları yeni medyanın etkisinde değişmekte, özellikle her teknolojik devrimde biraz daha kendine verilen önemin farkına varmaktadır. Yeni medya çağının "Z" kuşağının üzerinde oluşturduğu değişim ise çocukluğun yitirilishinden çok, çocukluğun gerçeklik ve sanallık arasında tekrar kurgulanmasıdır. Bundan dolayı çocukluğu bu sonuçlar üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada çocukluk, bu sonuçlar üzerinden değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adams, Kate. Brendan Hyde, Richard Woolley, **The Spiritual Dimension of Childhood**, London: By Jessica Kingsley Publishers, 2008, s.145
- Adorno, Theodor. **Kültür Endüstrisi**, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen (çev.), 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Amadasi, Sara. "Children and transnational identities in the context of compulsory schooling – Methodological notes from research conducted in Parma and Reggio Emilia/Italy", Claudia Maier-Höfer(Ed.), **Angewandte Kindheitswissenschaften – Applied Childhood Studies** içinde (206-232), Deutschland: Springer VS, s.213
- Aries, Philippe. Centuries of Childhood, (çev. Robert Baldrick), New York: Random House.Vintage Books, 1962. Aktaran: Neil Postman, **Çocukluğun Yok Oluşu**, Kemal İnal(çev.),1.Basım, İmge Kitabevi, Nisan, 1995.
- Aytaç, Ömer. "Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1.11, 2006, s. 27-53. Aktaran: Emre Araboğa, "Çizgi Filmler Ve Tüketim Kültürü: Çizgi Filmlerde Tüketim Davranışlarının Ve Tüketim Nesnelерinin İlkokul Ve Ortaokul Çağındaki Çocuklara Etkisi", (**Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2018, s.5
- Baudrillard, Jean. **Kusursuz Cinayet**, Necmettin sevil (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul:2006.
- Baudrillard, Jean. **Simülakrlar ve Simülasyon**, Oğuz Demir (çev.) 3.Baskı, Doğu Batı Yayınları Ankara, 2005.
- Baudrillard, Jean. **Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları**, Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin (çev.), 6.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Buckingham, David. "New Media, New Childhoods? Children's Changing Cultural Environment In The Age Of Digital Technology", **Mary Jane Kehily, An introduction to childhood studies Second Edition** İçinde, (124-138), England: McGraw-Hill Education, 2009, s.128
- Castells, Manuel. **Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür**, Ebru Kılıç (çev.), 2.Baskı, Cilt 1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

- Cesur, Sevim. Oya Parker, **Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri**, s.109
- Çakır, Mukadder. “Sosyal Medya ve Gösteri”, Editör: Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık, **Sosyal Medya Araştırmaları-1** (içinde), Çizgi Kitabevi Yayınları, Kasım, 2013.
- Çizmeci, Esmâ. **Aile, Medya Ve Serbest Zaman**, Nobel Bilimsel Eserler, 1.Baskı, , İstanbul, Ekim, 2016.
- Elisabeth Noelle Neumann. **Kamuoyu, Suskunluk Sarmalının Keşfi**, Murat Özkök (çev.), 3.Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, Nisan, 1998
- Elkind, David. **Çocuk Ve Toplum-Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler**, Bekir Onur (haz.), Demet Öngen (Çev.), Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999.
- Ezgi Koman, Şeyma Özkan, **Türkiye Yazılı Basınında Çocukların Temsili**, İstanbul, 2018, ss.8-9
- Foucault, Michel. **The History Of Sexuality.Volume 1: An Introduction**, New York: Vintage, 1980, s.68.
- Franklin, Bob. **Çocuk Hakları**, Alev Türken (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Freedman, Jonathan L. **Media Violence and its Effect on Aggression:assessing the scientific Evidence** , Toronto: University of Toronto, 2002 Aktaran: David Trend, **Medyada Şiddet Efsanesi-Eleştirel Bir Giriş** , Gül Bostancı (çev.) Yapı Kredi Yayınları,1.Baskı, İstanbul, Ekim 2008.
- Freud, S. (1905). **Three essays on sexuality. New York: Basic**, Aktaran: David Elkind, **“Çocuk Ve Toplum-Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler”**, Bekir Onur (Haz.), Demet Öngen (Çev.), Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999, Ankara, s.41
- Gander, J. Mary. Harry W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Bekir Onur (Haz.), Ali Dönmez - Nermin Çelen- Bekir Onur (Çev.), İmge Kitabevi, 5.Baskı, Eylül,2004, s.395
- Gerbner, George. **Medyaya Karşı**, Güneş Ayas, Veysel Batmaz, İsmail Kovacı (Çev.), Michael Morgan (Der.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 216
- Güven, Selahattin, “Medyada Çocuk ve Toplumsal Dönüşüm, Çocukların Medyada Temsili: İyi Kötu Mağdur Çocuk”, 1.Baskı, Orient Yayınları, Haziran, Ankara, 2015.

- Güven, Selahattin. **Medyada Çocuk ve Toplumsal Dönüşüm, Çocukların Medyada Temsili: İyi Kötü Mağdur Çocuk**,1.Baskı, Orient Yayınları, Haziran, Ankara, 2015.
- Jenks, Chirs. “Sociological Perspectives and Media Representations of Childhood”, Julia Fiond (Ed.), **Legal Concepts of Childhood** İçinde. (19-42), Oxford ve Portland, Oregon: Hart Publishing, 2001, s.26
- Karakoç, Enderhan. “Toplumsal Dönüşüm Bağlamında Sosyal Medya ve Değişen Aile Kavramı”, Editör: Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık, **Sosyal Medya Araştırmaları-1**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Kasım 2013.
- Mattelart, Armand Michele. **İletişim Kuramları Tarihi**, Merih Zıllıoğlu (çev.), 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- McLoughlin Claire. Mark JW Lee, **Social Software and Participatory Learning: Pedagogical Choices with Technology Affordances in The Web 2.0 Era**, Ascilite, Singapore, 2007
- Mcluhan, Marshall. **Gutenberg Galaksisi-Tipografik İnsanın Oluşumu**, Gül Çağalı Güven (çev.), 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2014,
- Naughton, Glenda Ma. **Doing Foucault in Early Childhood Studies Applying poststructural ideas**, London And New York: Routledge Yayınevi, 2005, s.79
- Noelle-Neumann, Elizabeth. **Kamuoyu- Suskunluk Sarmalı**, Dost Yayınevi, Ankara, Nisan 1998.
- Oktay, Ahmet. **Popüler Kültürler**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.17
- Oskay, Ünsal. **Kirlenmek İstemeyen Çocuklar Olalım**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2016, s.41
- Öktem, Ferhunde, Melike Sayıl, Sevilay Çelenk Özen, **Çocuklar ve Gençlerin Televizyonun Zararlı İçeriklerinden Korunması: ‘Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi Akademik Çalışma Altyapısı**, Ankara, 2006.
- Piaget, Jean. **Çocukta Zihinsel Gelişim**, Hüsen Portakal (Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi, Eylül, 1999.
- Postman, Neil. **Çocukluğun Yokoluşu**, Kemal İnal(çev.),1.Basım, İmge Kitabevi, Nisan 1995.
- Postman, Neil. **Tv Öldüren Eğlence- Gösteri Çağında Kamusal Söylem**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Roger Cox, **Shaping Childhood-Themes of uncertainty in the history of adult-child relationships**,1. Baskı, London: Routledge Yayınevi, 1996, s.197

- Senemoğlu, Nuray. **Gelişim Öğrenme ve Öğretim- Kuramdan Uygulamaya**, 25.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2018.
- Smith, P. Mandavi, J. Carvalho, M. Fisher, S. Russell, S. ve Tippett, N. Cyberbullying: **Its nature and impact in secondary school pupils. The Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 2008.
- şirin, Mustafa Ruhi. **Gösteri Çağı Çocukları-Çocuk Modernleşmesi Sarmalı ve Medya-1**, İz Yayıncılık, 3.baskı, İstanbul, 2016.
- Trend, David. **Medyada Şiddet Efsanesi-Eleştirel Bir Giriş**, Gül Bostancı (çev.) Yapı Kredi Yayınları,1.Baskı, İstanbul, Ekim 2008.
- Williams, Raymond. **Anahtar Sözcükler**, İletişim Yayınları, 2005.
- Yeşilyaprak, Binnur. **Eğitim Psikolojisi, Gelişim- Öğrenme- Öğretim**, 21.Baskı, Ankara: Pegem Akademi, Ekim 2018.
- Zizek, Slavo.. **Reality Of The Virtual Documantery**, 2004.

Sürelî Yayınlar

- Akyüz, Emine “Çocuğun Bilgi Edinme ve Zararlı Yayınlar Karşı korunma Hakkı”
Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013, s.131.
- Avcı, Artun. “Çocuğun İfade Özgürlüğü, Katılım Hakkı ve Medya Hukukî Boyut”
Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.143.
- Avcı, Artun. “Çocuk Haklarının Medya Boyutu-Sözleşmeler Yasal Düzenlemeler”
Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, 1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat, 2011, s.104.
- Baldic, Chris **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms (2. bs.)**, New York: Oxford University Press. (2001). Aktaran: Aytaç Ören, “Edebiyatta Kurgusal Gerçeklik”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2: s. 156 <https://dergipark.org.tr/download/article-file/255197>, Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019)
- Büyükbakkal, Güven. “Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, **İletişim Fakültesi Dergisi**, sayı:28, İstanbul Üniversitesi, İstanbul,2007 s.36
- Chevion, Nilgün Tural. “Medyanın Şiddete Dayalı İşleyişi ve Çocukların Maruz Kaldığı Olumsuzluklar”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.188
- Demir, Ümit “Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale’de Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” **Selçuk İletişim Dergisi**, 2016, s.45
- Dilmen, Necmi Emel, Sertaç Öğüt. “Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları”. **İkinci Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı**. İstanbul:2010, s. 237 Aktaran: Aytekin İşman, Berkay Buluş, Kübra Sultan Yüzüncüyıl, “Sosyalleşmenin Dijitale Dönüşümü ve Dijital Benliğin Sunumu”. **TRT Akademi, Dijital Medya** (içinde), Cilt-1, Sayı-2, s.610
- Ejderoğlu, Hafıza “Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Medya Araçları Kullanımının Etkisi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi** (içinde), Yıl: 6, Sayı: 80, Ekim 2018, s.561
- Ertürk, Yıldız Dilek “Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk**

- Hakları ve Medya El Kitabı**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul: Şubat, 2011, ss.64-65.
- Ertürk, Yıldız Dilek. “Çocuk ve Televizyon Etkileşiminde Aile”, **1.Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı**, 2004, ss.271-277
- Ferhat, Savaş “Dijital Dünyanın Gerçekliği, Gerçek Dünyanın Sanallığı, Bir Dijital Medya Ürünü Olarak Sanal Gerçeklik”- **TRT Akademi Dergisi, Dijital Medya** (İçinde), Cilt-1, Sayı.2, Temmuz 2016, s.725
- Hall, Stuart. Aktaran; Pınar Seden Meral “Televizyonun Çocuğa Yönelik Reklamları Bağlamında Yasal Düzenlemeler” Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.109
- Hasdemir, Asrak “Gelenekselden Yeni Medya Okuryazarlığına: Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, ss.23-40.
- Hoover, Stewart M. “Dijital Çağda Çocuk Medyası (ve din): Zorluklar ve Koşullar, Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 2.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, Kasım, 2013, ss.220-221.
- Kalan, Özlem Gündüz (Aktaran). “Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılması: ‘Kinder’ Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme” **İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, s.78
- Kalan, Özlem Gündüz. “Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılması: ‘Kinder’ Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme’ **İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, s.77
- Kanat, Selim. “Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Dijital Medya ve Savaş”, **Dijital Medya, TRT Akademi** (içinde), Cilt-1, Sayı, s.531
- Karakaya, Serdar. “Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk ve Çocuk Hakları İhlalleri”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.359
- Karapınar, Alperen. “Gerçeklik ve Hipergerçeklik; Baudrillard ve G. Debord Anlatılarından Hareketle “Hakikatin Yeniden İnşası”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.10, sayı:53, s.516
- Kiper, Mahmut. “Sunuş”, **Teknoloji**, Ankara, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2004, s.12

- Koman, Ezgi. “Çocuklarla Birlikte Başka Bir Medya”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.310
- Korkmaz, Ali. “Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması”, **TRT Akademi Dergisi Dijital Medya** (içinde), Cilt-1, Sayı.2, Temmuz 2016, s.622
- Lemish, Dafna. “Çocuk Medyasında Cinsiyet Temsilleri” Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013 s.44.
- Meral, Pınar Seden. “Televizyonun Çocuğa Yönelik Reklamları Bağlamında Yasal Düzenlemeler”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, ss.323-327
- Orhon, Erol Nezh. “Çocuklar İçin Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.388
- Öğüt, Sertaç, Necmi Emel Dilmen. **Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşime İletişimsel Bilgi Yaklaşımı**, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı Bildiri Kitabı, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1-3 Kasım 2006, ss. 18-21
- Öktem, Ferhunde. Melike Sayıl, Sevilay Çelenk Özen, “Çocuklar ve Gençlerin Televizyonun Zararlı İçeriklerinden Korunması: Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi Akademik Çalışma Altyapısı”, Ankara, 2006, ss.17-18
- Önder, Alev, Asude Balaban Dağal, “Okul Öncesi Çocukların Annelerinin ‘benimle Oynar Mısın?’ Çocuk Programını Kalite Kriterlerine Göre Değerlendirmesi”, **2.Uluslararası Çocuk Ve İletişim Kongresi**, ss.171-184
- Özer, Ömer. “Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Kültürel İşlevlerinin İncelenmesi”, **Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları**, 2004. S.1-10 Aktaran: Eren Ekin Ercan, Fatma Nur Demir, “Yetiştirme Kuramı: Anadolu Üniversitesi Fen Fakültesi’nde Yapılan Araştırma”, Cilt 3, sayı 1, Mart 2015, Gümüşhane Üniversitesi, s.128
- Pembecioğlu, Nilüfer. “Gelecek Kurguları ve Medya Algıları”: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı**, 1.Cilt, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, s.402.
- Seçkin, Gülcan. “Popüler Çocuk Dergileri ve Tüketici Çocuğun İnşası”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.245

- Soylu, Nusret. “"Çocuk Medyasında İçerik Seçimi ve Ekran Süresi Yönetimi-İstismarın Bildirimini Ne Engelliyor”, **TRT Uluslararası Çocuk Medyası Konferansı, Oturum Sunumları, 2.oturum** (29 Kasım 2018)
- Şakiroğlu, Mehmet “Çocukları Sanal Dünyadan Koruma Kılavuzu”, **TRT Uluslararası Çocuk Konferansı Sunumları**
<https://www.trtcocukmedyasikonferansi.com/uploads/2018/12/20/44f502dda0d749cb9388fe2445122187.pdf> (9 Ocak 2019)
- Şimşek, Sedat. “Duygusal Zekâ Bağlamında Medyada yayınlanan Reklamların Çocuklar Üzerinde Oluşturabileceği Davranış Biçimleri”, Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı, 1.Cilt**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, ss. 237-238
- Şirin, Mustafa Ruhi. “Giriş Çocuk Hakları ve Medya Üzerine Bir Ön Bakış”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.12
- Şirin, Mustafa Ruhi. “Şiddet, Televizyon ve Çocuk Dostu Medya”, Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011, s.170
- T.Piotrowski, Jessica. Helen Vossen, Patti Valkenburg, “Medya ve Çocukluk Gelişimi” Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin,**1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2.Cilt**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım,2013 s.51
- Trocholepczy, Bernd. “Dijital Medya ve Din Eğitimi: Ayrı Dünyalar”, Hazırlayan: Haluk Yavuzer, Mustafa Ruhi Şirin, **1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2.Cilt**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, Kasım, 2013, ss.271, Zeki. “Okullarda Zorbalık”, **Kayseri Star Haber Gazetesi**, ss.3, (16.06.2016), Aktaran: Ali Korkmaz, “Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması” -,**TRT Akademi Dergisi, Dijital Medya** (içinde), Cilt-1,Sayı.2, Temmuz 2016, s.623
- Yücel, Volkan. “Siber Alan ve Gerçekliğin Gençler Üzerinde Gündelik Sosyal Regülasyonu: Facebook”, **TRT Akademi Dergisi, Medya ve Çocuk** (içinde), Cilt-2, Sayı 4, Temmuz 2017, s.512
- Zeki Yılmaz, “Okullarda Zorbalık”, Kayseri Star Haber Gazetesi, s.3, (16.06.2016), Aktaran: Ali Korkmaz, “Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması” - **TRT Akademi Dergisi, Dijital Medya**, Cilt-1,Sayı.2, Temmuz 2016, s.623

İnternet Kaynakları

- Erdoğan, İrfan. Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme, <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html> Erişim Tarihi: (14 Kasım 2018)
- Fatih Projesi, MEB, <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/>, Erişim Tarihi: (7 Ocak 2019)
- Ferguson, Michael J. "The Telephone, Internet, and the New Telecommunication Infrastructure" dersi notları, Şili Üniversitesi sunumu Bölüm 1-4, 9.4.2003. Http://www.ciw.cl/recursos/Ferguson/new_networks.htm Aktaran: İsmail Hakkı Polat, "Dijital-Siber-Sosyal; Yeni Bir Medyadan Yeni Bir Yaşam Alanına Dönüşüm". **TRT Akademi, Dijital Medya** (içinde), Cilt-1, Sayı-2, ss.411, Erişim Tarihi: (11 Nisan 2016)
- İrem Bayer, Aileleri Şaşırtan YouTube Fenomeni: Enes Batur, <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2017/11/15/aileleri-sasirtan-youtube-fenomeni-enes-batur/> (6 Aralık 2018)
- Kurgu, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kurgu>, Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019)
- Müftü, Gülgün. "Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları", Ankara 1998, sayfa 17, Aktaran: Çocuk Hakları İzleme Ve Raporlama, "Çocuk Haklarının Tarihçesi", <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi> , Erişim Tarihi: (19 Aralık 2018)
- Orhon, NeziH. " Türkiye'de Medya Okuryazarlığı ve Çocuk", TRT Uluslararası Çocuk Medyası Konferansı, Oturum Sunumları, <https://www.trtcocukmedyasikonferansi.com/uploads/2018/12/20/43c0938d152e42c29b0c946675b0b4c6.pdf> Erişim Tarihi: (29 Kasım 2018)
- RTÜK, "Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi", <https://www.rtuk.gov.tr/avrupa-konseyi-ak-mevzuati/4933/3896/avrupa-sinirotesi-televizyon-sozlesmesi-european-convention-on-transfrontier-television.html> Erişim Tarihi: (05 Temmuz 2019)
- Shirky, "How Social Media Can Make History ? Technology, Entertainment and Design" http://www.ted.com/talks/clay_shirky_how_cellphones_twitter_facebook_can_make_history.html. Erişim Tarihi: (1 Ocak 2009)
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştay Raporu**, s.17

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu/c-alis-tay-raporu-pdf.pdf>, Erişim Tarihi: (10 Ocak 2019)

TDK, Gerçek,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5be95b85159310.46330341 (12 Kasım 2018)

TDK, Kitle Kùltürü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=y%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20k%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC&guid=TDK.GTS.54644691b3efd1.84476014 Erişim Tarihi: (6 Ekim 2018)

TDK, Popùler Kùltür, <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: (13 Haziran 2019)

TDK, Reklam, <http://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: (19 Haziran 2019)

TRT Çocuk, “TRT Çocuk Yayın İlkeleri Ve Standartları”, <http://www.trtcocuk.net.tr/kurumsal/trt-cocuk-yayin-ilkeleri-standartlari>, Erişim Tarihi: (21 Aralık 2018)

Turkcell, “Kırmızı Başlıklı Kız Dijital Zeka Reklamı Sen Yap Diye”, <https://www.youtube.com/watch?v=jZgxqDhmlXc> Erişim Tarihi: (29 Mayıs 2019)

Unicef, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, 1.Madde, <https://www.unicef.org/turkey/crc/cr23c.html> , Erişim Tarihi: (19 Aralık 2018)